

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Damijana Zelnik

Mentor:izr. prof. dr. Miran Komac

**Slovenski parlament in narodnomanjšinska problematika -
primer slovenskih manjšin v sosednjih državah**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

Slovenski parlament in narodnomanjšinska problematika - primer slovenskih manjšin v sosednjih državah

Ustavna skrb Slovenije za slovenske narodne manjšine na eni strani pomeni kontinuiteto sprejemanja "slovenstva" skozi prizmo slovenskega kulturnega in nacionalnega prostora, na drugi strani pa je v slovenskem parlamentu spodbudila večletni in zlasti notranjepolitični diskurz, ki je z medstrankarsko nestrpnostjo v dogajanja večkrat posegal s podija "ideoloških emocij". To je skupni imenovalec parlamentarnega dogajanja, temelječ na analizi parlamentarnih gradiv in dokumentov med letoma 1990 in 2006. Z resolucijo leta 1996 je parlament (Državni zbor in Državni svet) postal uradni prostor za dialog med predstavniki slovenskih manjšinskih organizacij in poslanci oziroma poslanskimi skupinami različnega političnostrankarskega miljeja ter državnimi svetniki. Na prepoznavanje atributov slovenske nacionalnosti s strani slovenskih parlamentarcev sta vplivala proaktivni odnos slovenskih narodnih manjšin in posebnosti zunanjepolitičnih odnosov s sosednjimi državami, kjer živijo slovenske manjšine. Na odnos Slovenije do slovenskih narodnih manjšin je vplival razvoj diplomacije, še zlasti z Italijo in Avstrijo, ki ga opredeljujejo mednarodni sporazumi in pogodba. Obenem pa ne gre prezreti skorajšnje marginalizacije madžarskih Slovencev; nov položaj Hrvaških Slovencev po razpadu skupne jugoslovanske države pa je slovensko politiko povsem presenetil. Glede na parlamentarne razprave in stališča vse slovenske narodne manjšine niso bile obravnavane enakovredno. Sistemski zakon iz leta 2006 je ta razmerja postavil na novo raven in unilateralno uredil razmerja do slovenskih narodnih manjšin v smislu dolžnosti države, da uresniči dolžno skrb za ohranjanje slovenske identitete in spodbujanja povezovanja slovenskih manjšin s Slovenijo. Zakon je tako dopolnil bilateralno urejanje manjšinskih vprašanj s sosednjimi državami, v katerih so se države skladno z mednarodnimi priporočili dogovorile, kako bodo zagotavljale pravice manjšinam na svojem ozemlju. Najbolj dodelan je "manjšinski" sporazum med Slovenijo in Madžarsko. Parlamentarna dogajanja spremlja dilema, ali je Slovenija kot "matična država" (pokroviteljska) zaščitnica slovenskih narodnih manjšin ali pa partnerica, za kar se zavzemajo manjšinske organizacije, ki želijo biti subjekt v bogatenju slovenske narodnostno/kulturne identitete in eden izmed temeljev dograjevanja slovenskega nacionalne prepoznavnosti v čezmejnih evropskih povezavah. Obenem se po analiziranju in ocenjevanju "slovenstva med matico in manjšino" v parlamentu pojavlja misel, da je vse od Zedinjene Slovenije do prvih državnih oblik in povezovanj, samostojne države in vključitve Slovenije v Evropsko unijo slovensko narodno in nacionalno vprašanje pravzaprav preizkus razumevanja slovenske državnosti, ki vključuje tudi slovenske narodne manjšine kot povezovalke večletnih kulturnih konceptov in sonosilke slovenskega nacionalnega razvoja.

Ključne besede: slovenske narodne manjšine, slovensko narodno vprašanje, parlament, matična država, politične stranke, bilaterala

National Minorities and the Slovenian Parliament - the Case of the Slovenian Minorities in Neighbour Countries

The constitutional concern of Slovenia for the Slovenian ethnic minorities represents the continuity of the acceptance of the "Slovenianness" through the prism of the Slovenian cultural and national space on the one hand. On the other hand, this concern stimulated the discourse of several years and, particularly, the domestic political discourse that has repeatedly interfered with the cross-party intolerance of the events from the podium of the "ideological emotions". This is the common denominator of the parliamentary action based on the analysis of the parliamentary documents and materials between 1990 and 2006. With the resolution in 1996, the parliament (National Assembly and National Council) has become the official site for the dialogue between the representatives of the Slovenian national minority organizations and members of the parliament, respectively parliamentary groups of different political party milieu, and national councillors. Pro-active attitude of the Slovenian national minorities and particularities of the external political relations with neighbouring countries, where the Slovenian national minorities live, influenced the recognition of the attributes of the Slovenian nationality by the Slovenian parliamentarians. The relation of Slovenia with the Slovenian ethnic minorities was influenced by the development of the diplomacy, especially with Italy and Austria which is determined by the international agreements and a contract. At the same time, the imminent marginalization of the Hungarian Slovenes should not be ignored; new position of the Croatian Slovenes after the disintegration of the common Yugoslav state completely surprised the Slovenian politics. According to the parliamentary debates and the views, all Slovenian national minorities were not treated equally. Status Law from 2006 set these relations to a new level and unilaterally regulated the relations with the Slovenian national minorities in terms of duty of the state to implement due care for protecting the Slovene identity and promote integration of the Slovene minorities with Slovenia. The Act thus completed the bilateral regulation of the minorities' issues with the neighbouring countries, where countries in accordance with the international recommendations had agreed on how to guarantee the rights of the minorities on their territories. The most elaborate is the "minority agreement" between Slovenia and Hungary. Parliamentary events are accompanied by a dilemma whether Slovenia is as a kin-state (protector) of the Slovenian national minorities or a partner which is of interests of the minority organizations that wish to be a subject of the enrichment of the Slovenian national/cultural identity, and one of the foundations of the upgrading of the Slovenian national visibility in the European cross-border connections. At the same time, after analysing and evaluating the "Slovenhood between the kin-state and the minority", there arises a thought in the parliament that the Slovene national question has actually been ever since the "United Slovenia", the first state shapes and alliances, the independent country and entry to the European Union, a test of understanding the Slovenian statehood, which also includes the Slovenian national minorities as an integrator of the multi-ethnic cultural concepts and co-holders of the Slovene national development.

Key words: the Slovenian national minorities, the Slovenian national question, the parliament, kin-state, political parties, bilateral.

KAZALO

1	UVOD	7
1.1	Problemsko izhodišče in časovni okvir tematike	7
1.2	Opredelitev temeljnega cilja in hipotez	11
1.3	Viri in metodologija	13
2.	TEMELJNI POJMI IN KONCEPTI	15
2.1	Narod - nacija - narodna manjšina - država - matični narod / država / domovina na primeru Slovenije	15
2.2	Slovensko narodno vprašanje in slovenska narodna manjšina skozi zgodovino	25
2.3	Vloga države v odnosih s svojo narodno manjšino v sosednji državi	36
2.4	Prednostna obravnava narodnih manjšin s strani njihovih matičnih držav	41
3	SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V SOSEDNJIH DRŽAVAH: prostor in ljudje	44
3.1	Slovenska narodna manjšina v Avstriji	44
3.2	Slovenska narodna manjšina v Italiji	47
3.3	Slovenska narodna manjšina na Madžarskem	51
3.4	Slovenska narodna manjšina na Hrvaškem	52
4	SLOVENIJA IN SLOVENSKE MANJŠINE V SOSEDNJIH DRŽAVAH	55
4.1	Osamosvojitveni dokumenti	55
4.2	Slovenska narodna manjšina kot ustavna kategorija	56
4.3	Vrednotenje ustavnega načela v političnih dokumentih	58
4.3.1	Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije	59
4.3.2	Sprejemanje Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja	65
4.3.2.1	Prvi (neuspeli) poskusi	66
4.3.2.2	Sprememba oblasti - nova priložnost za zakon	72
4.3.2.3	Kompromis med Republiko Slovenijo in slovensko narodno manjšino	75
5	SLOVENSKI PARLAMENT IN SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE	81
5.1	Vloga parlamenta (Državnega zbora in Državnega sveta) ter njihovih delovnih teles v procesu oblikovanja manjšinske politike	81
5.1.1	Vloga "matičnega" delovnega telesa	81

5.1.2	Splošni poudarki o manjšinski politiki v vprašanjih in pobudah poslancev in državnih svetnikov	91
5.2	Oblike vključevanja predstavnikov slovenske narodne manjšine v parlamentarno dogajanje	95
5.3	Slovenska narodna manjšina v Avstriji	99
5.3.1	Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanost	99
5.3.2	Slovenski parlamentarci in avstrijski Slovenci	101
5.3.3	Manjšina med parlamentom in vlado	104
5.4	Slovenska narodna manjšina v Italiji	108
5.4.1	Deklaracija o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji	108
5.4.2	Slovenski parlamentarci in Slovenci v Italiji	112
5.4.3	Manjšina med parlamentom in vlado	117
5.5	Slovenska narodna manjšina na Madžarskem	121
5.5.1	Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji	121
5.5.2	Zakon o ratifikaciji sporazuma o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko	123
5.5.3	Slovenski parlamentarci in madžarski Slovenci	124
5.5.4	Manjšina med parlamentom in vlado	124
5.6	Slovenska narodna manjšina na Hrvaškem	125
5.6.1	Zakon o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške	125
5.6.2	Slovenski parlamentarci in hrvaški Slovenci	126
5.6.3	Manjšina med parlamentom in vlado	126
6	PREMISLEK O ODNOSU SLOVENIJE DO SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE	128
6.1	Interaktivnost odnosov med slovenskimi manjšinami in parlamentarci	128
6.2	Medsebojna primerjava bilateralnih sporazumov	133
6.3	Poizkus ovrednotenja medinstitucionalnega dialoga v primeru odnosa do slovenskih manjšin	134
7	SKLEPNE UGOTOVITVE	137
8.	LITERATURA IN VIRI	144

SEZNAM KRATIC

ADP	Avstrijska državna pogodba
DEMOS	Demokratska opozicija Slovenije
DeSUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije
DFS	Demokratska fronta Slovencev
Država SHS	Država Slovencev, Hrvatov in Srbov
EL	Enotna lista
EU	Evropska unija
KOKS	Koordinacijski odbor koroških Slovencev
KPA	Komunistična partija Avstrije
KPI	Komunistična partija Italije
KPS	Komunistična partija Slovenije
Kraljevina SHS	Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev
PS LDS	Poslanska skupina Liberalne demokracije Slovenije
PS NSi	Poslanska skupina Nove Slovenije
NSKS	Narodni svet koroških Slovencev
OF	Osvobodilna fronta
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PS DS	Poslanska skupina Demokratov Slovenije
PS SD	Poslanska skupina Socialnih demokratov
PS SDS	Poslanska skupina Socialnodemokratske stranke do 2003; potem Slovenske demokratske stranke
PS SKD	Poslanska skupina Slovenskih krščanskih demokratov
PS SLS	Poslanska skupina Slovenske ljudske stranke
PS SNS	Poslanska skupina Slovenske nacionalne stranke
PS ZLSD	Poslanska skupina Združene liste socialnih demokratov
SDZ	Slovenska demokratska zveza
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SGZ	Slovenska gospodarska zveza
SGPZ	Slovenska gospodarska prosvetna zveza
SILF	Slovensko-italijanska ljudska fronta
SKGZ	Slovenska kulturno gospodarska zveza
SKS	Skupnost koroških Slovencev in Slovenk
SKSZ	Slovenska krščanska-socialna zveza
SLOMAK	Slovenska manjšinska koordinacija
SMS	Stranka mladih Slovenije
SRS	Socialistična republika Slovenije
SSk	Slovenska skupnost
SSO	Svet slovenskih organizacij
STO	Svobodno tržaško ozemlje
SZDL	Socialistična zveza delovnega ljudstva
ZSO	Zveza slovenskih organizacij

1 UVOD

1.1 Problemsko izhodišče in časovni okvir tematike

Naslov magistrskega dela opredeljuje namen in vsebino raziskovalne teme, v kateri bom analizirala politiko parlamenta (Državnega zbora in Državnega sveta) do slovenskih narodnih manjšin v sosednji Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem. S ciljem razumevanja slovenske narodnomanjšinske problematike bom pozornost namenila tudi vsebinskim konceptom temeljnih pojmov, zlasti korelaciji med "narodom" in "nacijo" ter njihovi uporabi v zgodovinskem in politološkem raziskovanju ter političnem diskurzu.

Leta 2006 je Državni zbor sprejel Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja - 15 let potem, ko se je ustavodajalec v 5. členu Ustave zavezal k odgovornosti do Slovencev, ki živijo izven meja Slovenije, deset let po sprejetju Resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih organov Republike Slovenije ter sedem let po Deklaraciji o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji. Vzporedno z unilateralno zakonodajo je Slovenija s sosednjimi državami, kjer živi slovenska narodna manjšina, podpisala bilateralne sporazume¹, ki deloma vključujejo odgovornost držav podpisnic do zagotavljanja manjšinskih pravic na področju kulture in izobraževanja do manjšin na ozemljih držav podpisnic.

Časovna oddaljenost in večplastnost ustavne, politične in zakonske opredelitve slovenske države do dela svojega naroda, ki so ga zgodovinske, politične odločitve o mejah ločile od njegovega naroda, dajeta poseben pečat vzpostavljanju odnosa slovenske politike do tega vprašanja. Časovna in vsebinsko raznolika komponenta dopolnjujeta kompleksnost slovenskega narodnega vprašanja ob ustanovitvi slovenske države in večnacionalni oziroma večetnični (večkulturni) evropski integraciji. Obenem pa pritegneta k razmisleku o značilnostih notranjih in zunanjih političnih razmerij ter o pomenu ustrezne umestitve slovenskega manjšinskega vprašanja kot dela slovenskega narodnega (nacionalnega) vprašanja v kontekst meddržavnih odnosov, varnosti in stabilnosti v regiji.

---

¹ Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko iz leta 1994 in Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republici Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republici Sloveniji iz leta 1993, Sporazum o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške iz leta 1994 ter Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti in Sporazum o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Italijanske republike iz leta 2002.

V magistrski nalogi želim raziskati okoliščine, standarde in razloge, ki so v parlamentu botrovali oblikovanju politike do slovenske narodne manjšine² v sosednjih državah od nastanka samostojne države do vključno sprejetja krovnega manjšinskega zakona. Ob tem je pomembna umestitev teme v okvir sodobnih evropskih trendov glede vprašanja odnosov držav do svojih manjšin v sosednjih državah in slovenski odziv na to problematiko.

V ospredju raziskovanja bodo vprašanja, kako Republika Slovenija razume svojo narodno manjšino v sosednjih državah: ali jo prepozna kot eno izmed prioritet slovenskega nacionalnega interesa v smislu ohranjanja narodnostne identitete in spoštovanja večkulturnosti obmejnega prostora na obeh straneh meja ter krepitev bilateralnih odnosov s sosednjimi državami v luči varnosti in stabilnosti v regiji in ali se notranjepolitična razmerja prenašajo na razprave o manjšinski problematiki in odločanje o odnosu "matične države" do svoje "matične manjšine" s poskusi njihove integracije v slovensko nacionalnost. Predvsem pa bom v nalogi poskusila pojasniti, kako in v kakšnih oblikah (glede na to, da Slovenci kot manjšina živijo v različnih državah) se slovenska narodnomanjšinska problematika odraža v vsebini slovenskega narodnega vprašanja oziroma kako Slovenija z manjšinskim vprašanjem kot elementom narodnega vprašanja razvija svojo narodno in nacionalno identiteto navznoter in navzven.

Namen naloge je analizirati politiko slovenskega parlamenta do slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah od leta 1990 do sprejetja krovnega zakona leta 2006, ki jo je vzporedno s svojimi mednarodnimi obveznostmi država sprejela kot del ustavne in zakonske ureditve. To je obdobje pomembnih sprememb, od prvih večstrankarskih volitev in osamosvojitve države, ko se je slovenski geopolitični značaj spremenil, do vzpostavitve

---

² Edninski izraz "slovenska narodna manjšina" uporabljam, kadar govorim o enotnem sistemskem odnosu oziroma politiki Republike Slovenije do subjekta obravnave oziroma o razmerju med državo (nacijo) do narodne manjšine (del naroda, ki so ga politično zgodovinske odločitve o mejah ločile od njegovega narodnostnega jedra in ki živi v sosednji državi na obmejnem področju in je narodnostno neposredno povezan z "matično državo"). Vendar pa zaradi različnih državnih, političnih, družbenih, gospodarskih, predvsem pa večnarodnostnih okolij obstajajo štiri manjšinski subjekti, ki samostojno živijo v Avstriji (Zvezna dežela Koroška in Zvezna dežela Štajerska), na Hrvaškem (sedem županij vzdolž meje z Republiko Slovenijo; predvsem Istrska županija, Primorsko-goranska županija, Karlovska županija in Medžimurska županija), v Italiji (Avtonomna dežela Furlanija Julijska krajina) in na Madžarskem (Železna županija).

Pomembno je opozoriti še na terminološke nedoslednosti, ki se pojavljajo v slovenskem normativnem obravnavanju narodnih manjšin. V Ustavi so "avtohtone slovenske narodne manjšine", v Resoluciji o položaju slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah so "slovenske avtohtone manjšine", v Zakonu o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja so "Slovenci v zamejstvu (zamejski Slovenci; zamejci), pripadniki avtohtone slovenske narodne skupnosti" in del "Slovencev zunaj meja Republike Slovenije", v Strategiji odnosov Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja pa kot "Slovenci zunaj meja Republike Slovenije", "slovenska skupnost v zamejstvu in po svetu".

Pojem "zamejski" se mi ne zdi primeren, ker ne sledi več evropski stvarnosti, saj imajo meje med članicami Evropske unije spremenjeno vlogo in ločijo le še nacionalne posebnosti držav članic. Poleg tega ima nekoliko pejorativni, ločevalni pomen kot "Slovenci za mejo".

državnosti ter novega demokratičnega družbenega in gospodarskega sistema s pripadajočimi podsistemi. Vključitev Slovenije v Evropsko unijo je z odprtimi mejami (prost pretok blaga, oseb in storitev) vzpostavila nove vidike v razmerju s sosednjimi državami in s tem odprla alternativne možnosti za obojestransko sodelovanje med slovensko državo in slovenskimi narodnimi manjšinami. Z analizo načina in vsebine v parlamentarnem odločanju bom poskusila ugotoviti, kako se je slovensko narodno vprašanje razvijalo skozi sprejemanje manjšinske politike, kako so politične okoliščine vplivale na stališča parlamentarcev pri odločanju in kateri so povezovalni ali razločevalni elementi med manjšinskim in narodnim vprašanjem.

Politiko do slovenske narodne manjšine v korelaciji s slovenskim narodnim vprašanjem moramo spremljati tudi skozi optiko mednarodnega varstva manjšin oziroma v luči standardov in priporočil mednarodnih institucij Organizacije združenih narodov, Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, Sveta Evrope in Evropske unije (Koniczna 2004, 37) in aplikacije teh standardov v slovenskem okolju.³ Evropska unija še ni razvila ustreznih pravnih mehanizmov manjšinske zaščite, razen v temeljni obliki v Listini Evropske unije o temeljnih pravicah iz leta 2000. Varstvo manjšin je zato prepuščeno nacionalnim zakonodajam (Komac 2002b, 23) in je, upoštevajoč razpad večnacionalnih držav, postalo tudi del bilateralnih sporazumov med sosednjimi državami. Visoki komisar OVSE je v izjavi za javnost glede suverenosti in odgovornosti do narodnih manjšin zapisal, da bilateralni sporazumi omogočajo državam, da si v skrbi za svoje narodne manjšine legitimno prizadevajo za uresničitev njihovih interesov in zaščito njihovega položaja ob soglasju države, pod katere pristojnost spadajo. Pri tem sporazumi ne smejo zniževati mednarodnih manjšinskih zaščitnih standardov in ustvarjati posebnih ugodnosti za te manjšine, ki bi lahko dezintegrativno vplivale na okolje v državi, kjer živijo. Opozoril pa je, da je zaščita manjšin dolžnost države, v kateri narodna manjšina živi (Ekéus 2001). Pri medsosedskem sporazumevanju je ključni imenovalc koordinirana zunanja politika oziroma diplomacija, ki v zasledovanju svoje "zvezde vodnice" nacionalnega interesa majhne države teži k zavezništvu in čim bolj urejenim odnosom z velikimi sosedami (Petrič 1996, 885). Zunanja politika je pomembno spremljajoče in aktivno sistemsko okolje, v katerem se uveljavlja slovenska narodnomanjšinska politika.

---

³ V okviru OZN Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1966 (27. člen) in Deklaracija o pravicah oseb, ki pripadajo narodnostnim, etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam iz leta 1992; v okviru OVSE Helsinški dokument iz leta 1992 in Kopenhaški dokument iz leta 1990; v okviru Sveta Evrope Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih iz leta 1992 in Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin iz leta 1995.

Ob preseku predstavitev razmišljanj in utemeljevanj naloge želim poudariti razloge, zakaj se je pomembno permanentno raziskovalno ukvarjati z manjšinsko politiko v našem notranjem in zunanjem političnem okolju. Ne glede na to, da niti v evropskem, še manj pa v svetovnem merilu ni uradne definicije (narodne) manjšine, je njen položaj v vsej svoji raznovrstnosti obstoja in okoliščin svojega nastanka eden od najpomembnejših pokazateljev standardov spoštovanja človekovih in posebnih manjšinskih pravic, ki utemeljujejo njen obstoj tudi na kolektivni etnični/narodnostni ravni družbenega in političnega razvoja ter mednarodnih odnosov. Slovenske narodne manjšine v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem so kot del večnarodnostne dediščine v teh regijah pomembne za ohranjanje kulturne in jezikovne raznolikosti ter za evropsko integracijo. Povezujejo različne jezike, narodnostne in kulturne posebnosti ter prispevajo k združevanju evropskega prostora. Zaščita in podpiranje narodnih manjšin sta zato tudi v vseevropskem, ne samo v slovenskem nacionalnem interesu.

Narodne manjšine imajo posebno vlogo v čezmejnem sodelovanju na regionalni ravni. Ustrezen manjšinski zaščitni status na načelni ravni in njegovo uresničevanje vplivata na ugodno medsosedsko klimo in soustvarjata pogoje za dobro bilateralno vzdušje med državama na različnih področjih (Valentin 2006, 288-289). Prav zaradi omenjene vloge je pomemben tudi odnos med "matično državo" in njeno "matično narodno manjšino", bolje rečeno, pomembna je državna politika do narodnostnega dela izven njenih meja v sosednjih državah. Predvsem pa je pomemben odnos med sosednjima državama, ki pomembno vpliva na kakovost obstoja in položaj manjšin. Kot pravi Komac (2002a, 598), so narodne manjšine, poleg tega, da širijo slovenski poselitveni prostor, seizmograf odnosov med državama.

Vsebina slovenskega narodnega vprašanja⁴ se je v slovenski zgodovini večkrat preoblikovala in dopolnjevala. To je vprašanje, ki prav vleče k sebi raziskovanje temeljev vzpostavljanja in razvoja slovenske narodne identitete, njene institucionalne ohranitve ter hkrati bogatitve v večnarodnostni oziroma večkulturni integraciji slovenskega prostora kot ene od posledic zgodovinskih sprememb in sprememb, ki jih prinaša globalizacija in z njo povezani etnična in politična stvarnost. Ne uči nas samo zgodovina, pač pa smo tudi v moderni dobi priča mednarodnim konfliktom, ki so posledica nerešenih ali slabo razrešenih narodnih vprašanj ter manipuliranja z narodno identiteto, ki so vzroki za družbene napetosti, nestrpnosti in neuresničevanje manjšinskega varstva (Nećak 2006, 22).

---

⁴ Slovensko narodno vprašanje bom obravnavala v posebnem poglavju. Za začetek bi le opozorila, da je opredelitev povezana z razumevanjem naroda oz. nacije (kot "organizma" ali pa kot oblike "organiziranosti" njegovih pripadnikov), njune medsebojne korelacije in dejanske etnične/narodnostne razlikosti znotraj države in ob slovenskem državnem ozemlju.

Obravnavanje manjšinske problematike v nacionalnem parlamentu in odločitve o različnih politikah⁵ seveda ni nobena posebnost. Z vidika raziskovanja razvoja slovenske politike do slovenskih manjšin pa sta pomembni značilnosti parlamenta kot najbolj odprtega demokratičnega političnega prostora in njegova politična sestava. Zaradi načina odločanja in vpliva različnih svetovnonazorskih in strankarsko političnih subjektov, poslancev (s poudarkom na poslanskih skupinah, oblikovanih na podlagi strankarske pripadnosti), in predstavnikov interesov, državnih svetnikov, razvoj manjšinske politike pomembno odraža razumevanje "nacionalnosti" manjšinskega vprašanja, ko gre za Slovence v sosednjih državah. Parlamentarno odločanje v različnih oblikah in na različnih proceduralnih ravneh⁶ vnaša v raziskovanje veliko dodatnih podvprašanj, ki usmerjajo končne odločitve. Med njimi so predvsem vprašanja o vlogi slovenskih narodnih manjšin v razumevanju uradne slovenske politike do slovenske državnosti v razmerju do sosednjih držav oziroma do mednarodnega, sosedskega, okolja. Parlamentarno odločanje je pomembno povezano s parcialnimi strankarskimi oziroma koalicijskimi interesi, kar vpliva na kakovost in smotrnost zakonodaje (Ribičič 1997, 141-144). Pričakovati je, da je tudi sprejemanje manjšinske politike del teh "standardov".

---

⁵ Državni zbor in Državni svet.

⁶ Javna razprava in argumentacija stališč do predlaganih rešitev je na različnih ravneh, tako na sejah delovnih teles kot na plenarnih zasedanjih, kjer je v razpravo povabljen tudi Vlada. Na sejah delovnih teles lahko sodelujejo tudi predstavniki zainteresirane javnosti, tudi slovenskih organizacij iz sosednjih držav. Državni zbor ima zakonodajne pristojnosti, v razmerju do Vlade pa tudi nadzorno funkcijo. Pri nadzorni funkciji so relevantna predvsem poslanska vprašanja in pobude. Poslanska vprašanja so najblažja oblika uresničevanja politične odgovornosti vlade, kjer gre za trajni politični nadzor (Grad 1999, 28). Vprašanja so za poslance in njihove stranke izrednega pomena, saj si na ta način javno ustvarjajo podobo in volivce na ta način prepričujejo, da so vredni njihovega zaupanja. V parlamentarnih demokracijah so močno orožje opozicije in zlasti manjših strank (Zajc 2004, 218-220). Vprašanja in pobude, ki jih državni svetniki (voljeni posredno) postavijo pisno, nimajo neposredno javnega učinka, vendar pa so prav tako v funkciji nadzora izvršilne oblasti, saj dopolnjujejo parlamentarno kritiko izvrševanja oblasti in odgovore posredujejo svojemu interesnemu zaledju (interesne skupine v Državnem svetu predstavljajo predstavniki delodajalcev, delojemalcev, kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev, predstavniki negospodarskih dejavnosti in lokalnih interesov).

Poleg zakonodajnih postopkov v parlamentu potekajo tudi druge aktivnosti, ki vključujejo sodelovanje Državnega zbora in Državnega sveta tudi na mednarodni ravni. Za razumevanje stališč, mnenj in izhodišč za javno razpravo ter morebitno vplivanje na odločanje o slovenski politiki do slovenske narodne manjšine so zelo pomembni stiki predvsem poslancev s predstavniki slovenske manjšine, ki potekajo prek pristojnih delovnih teles, ki spremljajo in obravnavajo slovensko manjšinsko problematiko. Na ta način so parlamentarci neposredno obveščeni o položaju manjšin in soočeni z učinkovitostjo politike manjšinskega varstva sosednje države. Celovitejši pogled na parlamentarno manjšinsko politiko dopolnjuje tudi vključevanje manjšinskih predstavnikov v parlamentarno dogajanje, na primer s sodelovanjem na sejah delovnih teles, posvetih, srečanjih itd.

1.2 Opredelitev temeljnega cilja in hipotez

Sprejemanje političnih dokumentov, vključno s krovnim Zakonom o odnosu Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, ter bilateralni odnosi opredeljujejo vrednotenje problematike odnosa Slovenije do slovenske narodne manjšine v sosednjih državah v slovenskem parlamentu. Ta odnos, zlasti v Državnem zboru, dopolnjujejo kriteriji in standardi za vzpostavitev ključnih delovnih in institucionalnih instrumentov (kot npr. delovno telo za vprašanja slovenske narodne manjšine) ter njihov status, ki so pomembni za vsebinsko in politično obravnavanje omenjene problematike. Z analizo navedenih dejstev in dokumentov bom poskusila presoditi, kolikšno je razumevanje slovenskih parlamentarcev o vlogi slovenske narodne manjšine v procesih sodobnega medetničnega in meddržavnega sodelovanja ter ali je slovensko narodno vprašanje prešlo fazo zgodovinskega samopotrjevanja in se odzvalo na spremembe etničnosti prostora vzporedno z globalizacijo.

Na podlagi teh dejstev sem izpostavila naslednje tri hipoteze:

1. Domnevam, da je odnos slovenskega parlamenta do narodno manjšinske problematike skladen z občo percepcijo slovenskega narodnega vprašanja in zamislijo naroda kot populacije skupnega (biološkega) izvora. Politika do slovenske narodne manjšine razkriva (ne)razumevanje pomena njihove integracije v slovensko nacionalno stvarnost in vloge Slovenije kot "matične države" z vidika medsosedskega sodelovanja in krepitve stabilnosti odnosov med državami.
2. Domnevam, da notranjepolitična razmerja sil, medstrankarske napetosti med vladno pozicijo in državnozborsko opozicijo vsebinsko in politično negativno vplivajo na sprejemanje enotne in ustrezne državotvorne politike do slovenske narodne manjšine.
3. Domnevam, da se pozornost parlamenta do slovenskih narodnih manjšin v posameznih sosednjih državah razlikuje glede na njihovo prepoznavnost in sposobnost manjšinskega organiziranja, kako uspešno promovirati manjšinsko problematiko v Sloveniji.

1.3 Viri in metodologija

Tematika, ki je predmet obravnave v magistrskem delu, je kompleksna. Zato je za njeno pojasnitev treba uporabiti različne raziskovalne metode (Ragin 2007, 48). Z deskriptivno metodo na podlagi sekundarnih virov oziroma literature bom utemeljila uvodno razvijanje problemskega izhodišča tematike in terminoloških konceptov ter strategije in cilje raziskovalne naloge. Uvodna razjasnitev določenih terminoloških posebnosti in teoretičnih konceptov o narodu, narodni manjšini, naciji, državi, v kateri bivajo manjšine, "matični državi", narodnem vprašanju in vlogi parlamenta mi bo v pomoč pri vsebinsko-analitičnem razumevanju posameznih postopkov in pojavov, ki jih bom raziskovala. V nalogi bom uporabljala nekatere pojme, ki se uporabljajo v angleških znanstvenih besedilih, v slovenskem jeziku pa ni ustreznega dobesednega prevoda. To so pojmi, ki se povezujejo z izrazom "kin" (soroden), in sicer kot "kin-state" (v francoskem jeziku "etat-parent"). Pri dobesednem prevodu v slovenski jezik zaradi vsebinskih interpretacij manjšinskih vprašanj lahko pride do povsem napačnega razumevanja. V slovenski strokovni in poljudni publicistiki s področja slovenskega narodnega vprašanja in v povezavi z narodnimi manjšinami se uporabljajo pojmi "matična država" in "matični narod" oziroma "matica", sama pa bom uporabila tudi pojem "matična manjšina" kot ekvivalenten sinonim angleškemu izrazu "kin-minority". O dilemi glede uporabe in vsebine pojma "mattice" pa več v naslednjem poglavju.

Za razumevanje temeljnih okoliščin in pogojev pri oblikovanju parlamentarne politike v ustavodajnem in zakonodajnem procesu je relevantno upoštevanje zgodovinskega razvoja in položaja slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah, kjer te živijo. Pri tem bom na podlagi sekundarnih virov oziroma literature uporabila deskriptivno zgodovinsko metodo z elementi primerjalne metode, saj gre za štiri različne države in zato različne tipe razvoja slovenske narodne manjšine glede na državo, v kateri živi. Primerjalna metoda je srednja pot med kvantitativnim in kvalitativnim pristopom, pri katerem izpostavljam raznolikost obravnavanih pojavov, ki so prostorsko in časovno določljivi (Ragin 2007, 142).

Za osrednji del naloge, analizo sprejemanja politike Republike Slovenije v parlamentu in oblike institucionalizacije načina dela (prek delovnih teles) pri obravnavi slovenske manjšinske problematike, bom kot temeljno uporabila analitično metodo na podlagi primarnih virov, kot so ustava, deklaracije, meddržavni sporazumi, zakoni, odloki, poslovniki, pobude in vprašanja ter drugi relevantni viri (magnetogrami, zapisniki, sklepi, gradiva za seje itd.), ki so del zakonodajnega postopka. S kvalitativno metodo iskanja skupnih značilnosti v razpravah

pri sprejemanju ustave in relevantne zakonodaje ter drugih aktov in končnih odločitev bom interpretirala ugotovitve analize. Zaradi svojega poudarjenega poglobljenega poznavanja in izpopolnjevanja celostne (holistične) slike določenega pojava ali procesa je kvalitativna metoda primerna za razvijanje ali preverjanje teorije (Ragin 2007, 97, 117) - v tej nalogi v ožjem smislu vseh treh hipotez in v širšem izhodišču glede povezanosti razumevanja manjšinske problematike in delovanja posameznih akterjev v parlamentarnih postopkih z medsebojnim vrednotenjem manjšinske problematike in vsebinskih sklopov narodnega vprašanja.

Z vidika pozornosti parlamenta do posameznih slovenskih manjšin v sosednjih državah bom analizirala tudi delo delovnih teles, ki se ukvarjajo z manjšinsko politiko (predvsem Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu, v Državnem svetu pa Komisije za mednarodne odnose in evropske zadeve), ki so presojala predloge aktov v zakonodajnem postopku in tudi spremljala celotno slovensko manjšinsko problematiko. Poseben poudarek bo na različnih oblikah sodelovanja parlamentarcev s predstavniki slovenskih manjšin.

Analize in primerjave ter skupne značilnosti sprejetih dokumentov bom preverila tudi s podlagami, ki so nastale v okviru zgodovinskega razvoja mednarodnega manjšinskega vprašanja in vzpostavitve manjšinskega varstva z mednarodnimi standardi in priporočili, ki naj bi jih države spoštovale v odnosu do manjšin in upoštevale v medsebojnih odnosih.

V sklepnem delu bom na podlagi analize različnih vidikov odločanja o manjšinski problematiki poskušala ugotoviti prednosti in pomanjkljivosti politike Republike Slovenije do slovenske narodne manjšine v razmerju do slovenskega narodnega vprašanja.

2 TEMELJNI POJMI IN KONCEPTI

2.1 Narod - nacija - država - narodna manjšina - matični narod / država / domovina na primeru Slovenije

Pred raziskovanjem procesa oblikovanja politike Republike Slovenije do slovenske narodne manjšine v parlamentarnem odločanju naj osvetlim nekatera teoretična razmišljanja, ki omogočajo razumevanje različnih pojmov. S pojmovno umestitvijo naroda – nacije – države bom predstavila različne etnične koncepte, na podlagi katerih se utemeljujejo razmerja med njimi in njihovimi narodnimi manjšinami. Zanima me konceptualna vloga "matičnosti"⁷ slovenskega naroda oziroma države do slovenske narodne manjšine in kako skupni evropski politični prostor lahko vpliva na slovensko nacionalnost v ožjem smislu, torej kot na državo, in v širšem smislu, v evropski integraciji.

V slovenski splošni publicistiki (Slovar slovenskega knjižnega jezika 1994) je narod opredeljen kot skupnost ljudi, po navadi na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest; enako razlaga tudi nacijo; tako beremo tudi v Slovarju tujk (2007). Vendar ob prebiranju različnih avtorjev, ki se ukvarjajo s temeljnimi koncepti pojmov, še zlasti narod in nacija, naletimo na nekaj težav, ki so delno etimološkega, delno vsebinsko-raziskovalnega izvora oziroma so povezani s prevodi v slovenski jezik. Kot opozarja Kržišnik-Bukičeva (2007, 211-212), pojmi etnos, narod, nacija itd. označujejo večplastne vsebine, so sami po sebi težje uporabljivi in se medsebojno prepletajo. Pri prevajanju iz različnih jezikov in obratno prihaja do novih problemov. Primerjalna analiza med slovenskim in v glavnem angleškim izrazoslovjem, ki bi odpravila nekaj pojmovnih in posledično vsebinsko-konceptualnih dilem, pa še ni bila opravljena. Meni tudi, da bi morali v slovenskem raziskovanju vendarle opredeliti skupna terminološka izhodišča, temelječa na bogati slovenski miselni in besedni paradigmi okrog slovenskega

---

⁷Pojem matica se v slovenski poljudni in strokovni publicistiki v zvezi z vprašanji odnosa med slovensko državo in slovensko manjšino uporablja kot sinonim za slovenski narod in slovensko državo. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je matica med drugim "kraj, področje, kamor kaj spada" ali "enota, ki ima osrednji položaj v odnosu do drugih enot kakega sestava". V našem primeru bi ta enota lahko bil slovenski narod (ali slovenska država z narodnostnim predznakom), slovenska narodna manjšina pa enota, ki je povezana s to osrednjo enoto prek določenih skupnih značilnosti. Problem pri takšni pojmovni preslikavi je v razumevanju te sestave, slovenska država to ne more biti, ker slovenske manjšine živijo v sosednjih državah; lahko pa je to prostor, kjer je to povezovanje, slovenski kulturni prostor ali kar Evropska unija.

Pojem "matično" pa se uporablja tudi kot sinonim za "pristojnost", npr. kot naloga določenega delovnega telesa v Državnem zboru, ki obravnava neko vprašanje oziroma vsebinsko področje.

narodnega vprašanja, ki bi prispevala k učinkovitejšemu reševanju dilem v slovenski družbi. Na nedoslednost in nedorečenost pojmov naroda in nacije v slovenski rabi na primer opozarja tudi Simonitijeva (Bylis in drugi 2008, 265) v uvodu k prevodu tematike o nacionalizmu, kjer se nasloni na primerjalno razlago teh pojmov v slovenskem in angleškem jeziku.⁸ Avtorica meni, da lahko tako različni razlagi (op. a.: pravzaprav po vsebini obratno vrednostno sorazmerni) povzročita kulturni nesporazum, zato v svojem prevodu uporablja samo nacijo, ker naj narod ne bi prispeval k boljšemu razumevanju.

Kljub opisanim zadregam v slovenski družboslovni in humanistični raziskovalni sferi med slovenskimi teoretiki prevladuje premisa, da se pojma narod in nacija hkrati razlikujeta in povezujeta, po razvoju in vsebini. Poglejmo si najprej, kako se njihova razmišljanja prepletajo z nekaterimi svetovni teoretiki pri razlagi nacije, v slovenski jezik prevedeno kot narod.

Smith (1988, 153-173) razlaga načine, kako si je etnična skupnost⁹ izborila status naroda, in sicer prek državno teritorialne poti, ki je domena dominantnih birokratskih držav, ki so z zakoni in državljanstvom prebivalstvo določenega ozemlja zgnetle v narod, ter prek etnično-genealoške poti, ki predstavlja reakcijo na nastanek omenjenih držav v obliki nastanka narodov. V omenjenem pojmovanju se lahko prezrcali zgodovinska pot nastanka slovenskega naroda, ki je svoj resnejši odsev v dominantni večnarodni monarhiji dobil sredi 19. stoletja. Po Habsbawnu (v Žagar 2003, 132) je moderni evropski narod poseben tip etnične skupnosti in je novejšega zgodovinskega izvora, ki se je v Evropi izoblikoval v času pojava kapitalizma in je pogojen s kapitalističnim načinom proizvodnje. Kapitalizem je omogočil gospodarsko povezovalno okolje, razvoj tiska, opismenjevanje, prvi mediji pa so ključno vplivali na oblikovanje kulturne skupnosti in notranje solidarnosti sodobnih narodov (Žagar 2003, 126). Po Smithu (1988, 153-173) pa je "modernost" naroda nekoliko paradoksalna in pravi, da je narod dolgoročen zgodovinski proces, živ organizem, ki se permanentno razvija in obnavlja. Narod preživi, če ima svoje etnično jedro, svojo domovino, zgodovinsko ozemlje, kjer živi in ki ga njegovi pripadniki "nosijo v srcu". Narod potrebuje

---

⁸ Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je nacionalizem najprej "prepričanje o večvrednosti lastnega naroda in prizadevanje za uveljavitev njegovih koristi ne glede na pravice drugih narodov"; potem "politična smer, ki trdi, da so narodne koristi pomembnejše od razrednih, ideoloških" in kot zadnje "značilnosti kulture določenega naroda, ljudstva". Slovar tujk (2006) je precej bolj napreden; "idejno, politično delovanje, povezano z obstojem (lastnega) naroda ter uveljavljanjem njegovih potreb in pravic"; šele potem sledi "narodni egoizem, povzdigovanje svojega in zaničevanje drugih narodov". V povprečnem angleškem slovarju je nacionalizem "patriotsko čustvo, načelo" in "skrajna oblika tega je šovinizem".

⁹ Pojem "etnični" oziroma "etnijska" je mišljen kot najbolj splošen generični pojem, ki se nanaša na vse družbene skupnosti, ki se jih opredeljuje glede na njihovo jezik, kulturo, skupno zgodovino, tradicijo in ozemlje, kolektivno etnično identiteto, solidarnost, svojstvena ekonomska skupnost (Žagar 1993, 167). Narod pa naj bi se od etnije razlikoval po svoji bolj poudarjeni ideološki in politični dimenziji (Južnič 1993, 278).

svoje junake vseh vrst, svoje zgodovinske dogodke, dosežke, t. i. zlato dobo, kot dediščino, s pomočjo katere se generacije druga za drugo napajajo in vrednotijo sodobnost. Anderson (2007, 14-16) predlaga antropološko definicijo naroda kot zamišljene politične skupnosti, hkrati notranje omejene in suverene. Zamišljene, ker se njegovi pripadniki med seboj ne poznajo, a si svojo pripadnost in povezanost predstavljajo; omejene, ker imajo nekje končne meje, za katerimi bivajo drugi narodi; suverene, saj so se pojavili v času, ko sta razsvetljenstvo in revolucija pretrgali legitimnost od boga danega hierarhičnega dinastičnega kraljestva. Gellner (1994, 7) opredeli idejo naroda z dvema pogojema, in sicer s kulturo, sistemom idej, znakov in načinov medsebojnega sporazumevanja in vedenja ter s pripadnostjo: narod je artefakt prepričanj, lojalnosti in solidarnosti njegovih članov. Po vsem povedanem lahko značilnosti naroda strnemo v nekaj točk: skupen jezik, lastna kultura v najširšem smislu, lastna ekonomija, skupno ozemlje, skupna zgodovina in stabilna skupnost, narodna identiteta, solidarnost in visoka stopnja pripadnosti (Žagar 1993, 159).

Vračam se k začetnemu razmišljanju o razumevanju pojmov naroda in nacije, ki ima v slovenskem izrazoslovju pomembno razlikovalno noto po vsebini. Oba pojma sta povezana z razvojem slovenske identitete in slovenskim narodnim vprašanjem, ki sta del srednjeevropskega zgodovinskega razvoja. Slovenski narod se je oblikoval in razvijal predvsem kot kulturna, poudarjeno jezikovna skupnost, ki se praviloma ne ujema z državnimi mejami. Za razliko od zahodnoevropske različice, kot npr. v Franciji, kjer naj bi se pojma nacija in država prekrivala. Nacija naj bi bila najvišja stopnja zgodovinskega razvoja identitete določene etnične skupnosti. Narod postane nacija, ko v širšem geopolitičnem okolju postane suveren subjekt lastnega razvoja: "nacija je narod z nase pripeto državo". V slovenskem primeru je bila opisana geneza od naroda v nacijo najbolj očitna prav ob razpadu jugoslovanske federacije v zadnji četrtini 20. stoletja (Kržišnik-Bukić 2007, 213). Prav v tem času so se nekateri slovenski intelektualci posebej angažirali k razvijanju ideje slovenske nacije in slovenske državnosti ter s tem osveščali "pripadnike osrednjega etničnega jedra" na poti k, do sedaj zadnji, stopnji razvoja skupnosti.¹⁰ Hribar (1987, 5-10) poskuša utemeljiti razvoj slovenskega naroda v nacijo prek dveh glavnih tendenc: po prvi naj bi Slovenci svojo posebnost iskali in utrjevali v jeziku že od Trubarja in je bolj usmerjena k slovenski samostojnosti, po drugi pa naj bi se ozirali k širši slovanski skupnosti, ki to samostojnost omejuje. Obe tendenci pa naj bi hkrati podpirali slovensko samozavest. Cankar in Prešeren

---

¹⁰ Leta 1987 je pri Novi reviji kot znamenita 57. številka izšla posebna številka Prispjevki za slovenski nacionalni program. Kot je uredništvo zapisalo v uvodu, so avtorji želeli odpreti perspektivo za nov način razumevanja slovenstva.

naj bi ju skušala povezovati v slovensko samobitnost s samostojnim jezikom, a v širšo politično jugoslovansko celoto. Hribar ugotavlja, da se Slovenci niso nikoli čutili kot nacija, svojemu jeziku se sicer niso hoteli odreči, ni pa bilo volje in moči, da bi kdaj zahtevali svojo lastno samostojno državo. Ob poudarjanju pravice do samoodločbe naj bi šlo le za težnjo povezanosti vseh slovanskih narodov ali za svobodnejši izraz nekdanjih avtonomističnih hotenj v programu svobodne in Zedinjene Slovenije.

Omenjeno razvojno razločevanje in hkratno nadgrajevaje pojmov naroda in nacije pa slovenski zgodovinar Grafenauer (1993, 173-175) ocenjuje za vsiljeno, saj sta v slovenskem jeziku enoznačna pojma in nesprenemljivi rezultat zelo konkretne slovenske zgodovine. Hribarjevo poenostavljeno vnašanje Heglove teorije "državne nacije" v razumevanje razvoja slovenskega narodnega vprašanja pomeni združevanje bistveno različnih rezultatov dveh strukturno različnih zgodovinskih razvojnih vrst. Grafenauer pri tem loči zahodnoevropski model, en narod – ena država (kot npr. nemški in italijanski narod) in vzhodnoevropski model, ena država – več narodov (Avstro-Ogrska, obe jugoslovanski državi). Obenem opozarja, da je zahodni narod/nacija nastal z združevanjem jezikovno različnih skupin v enonacionalno državo, pojem narod ali Hribarjeva nacija pa pomenita genetično jezikovno-kulturno skupnost, različno od drugih skupnosti v isti državi. Bistveno razlikovanje med obema pojmomoma naj bi dokazala pogajanja o zaščiti manjšin v 7. členu Avstrijske državne pogodbe (v angleščini in francoščini so manjšine opredelili kot jezikovne manjšine, "nationalité/nationality" pomeni le državljanstvo). Trdi, da je nezdržljivost zahodnoevropskega pojma nacije s slovenskim pojmom naroda/nacije na jezikovno-kulturno-zgodovinski podlagi dokazala lastna zgodovina. Izhodišče razpada obeh jugoslovanskih državnih tvorb je simboliziran v srbskem uveljavljanju francoskega pojmovanja vseh jugoslovanskih narodov v enem državnem narodu. Nezdržljivost centralistične ureditve prve Jugoslavije ter spopad med srbskim nacionalističnim in slovensko-hrvaškim konfederalnim konceptom sta privedla do končnega zloma. A vendarle je avtor ob poskusu opredelitve naroda delno združil elemente obeh, med seboj različnih zgodovinsko-razvojnih konceptov: "Slovenski narod kot tip "jezikovnega" naroda se je namreč oblikoval kot jezikovna in kulturna skupnost, ki se je postopno dopolnjevala z množično narodno zavestjo kljub nesvobodi v "tuji" državi in razdeljenosti med več držav; pri oblikovanju zavesti o skupnosti je sodeloval zgodovinski "mit" o nekdanji svobodi in državnosti" (Grafenauer 1993, 173-174). Gre torej za narod, ki je "hrepenel" po lastni "državnosti", s katero se je preoblikoval v nacijo - narod z državo (s predpostavko, da gre za en narod - eno državo), vendar je kot

"nacija" prepoznal tudi druge etnije, ki sicer imajo svojo narodno državo, a živijo v za njih narodnostno tuji državi, in tudi tiste, ki svoje narodne države sploh nimajo.

Ob navedenih teoretičnih razlagah pojma naroda, ali za tujejezične potrebe "nation", se pojavlja sicer enostavna, a za razumevanje pričujoče naloge povsem korektna razlaga zgodovinske poti slovenskega naroda v nacijo. Njegov nastanek najprej sovпада z oblikovanjem t.i. modernih narodov v 18. in 19. stoletju s francosko in industrijsko revolucijo. V nadaljevanju pa se pod težo geopolitičnih, družbenih in ekonomskih okoliščin vedno znova znajde v velikih večnarodnih državah, najprej avstro-ogrske in na koncu v dveh jugoslovanskih skupnostih. Značilnosti etničnega, narodnega jedra kot predispozicije za razvoj so se ob posebnih okoliščinah ponovno spremenile in narod "povzdignile" v nacijo. Zadnja oblika jugoslovanske skupnosti ni več zadostila hotenjem slovenskega naroda po svobodi, ki je bila povezana z demokratizacijo družbe in hkrati reakcija na poskuse uveljavljanja jugoslovanskega centralizma in unitarizma. Zahteve po slovenski narodni suverenosti so vodile v plebiscitarno odločitev za samostojnost in lastno državo, tudi na temelju pravice do samoodločbe. Slovenski narod je postal nacija, narod z državo. Nacija je "ideja volje do moči" (Renan v Hribar 1987, 9), ki pomeni suvereno odločanje naroda kot popolnega subjekta o lastni usodi. Ne bom pretiravala, če omenim, da je slovenski narod v svoji republiki znotraj federacije imel solidne nastavke za lastno državo, kot so bile na primer sicer federaciji hierarhično podrejene republiške institucije, delna notranja suverenost, uveljavljanje lastnega jezika, narodna identiteta in kultura, skupne vrednote, medsebojno zaupanje in sodelovanje (Keating 2007, 40). Korak v nacijo je bil zato toliko bolj stvar razvojne zgodovinske danosti, geografska in politična suverenost je osamosvojila že omenjene državne attribute in jim dodala še nacionalno ekonomijo in zunanjo suverenost.

Slovenski narod in slovenska nacija se v ožjem smislu navezujeta na isto ozemlje. V širšem pomenu pa slovenski narod zajema celotno t. i. narodovo telo, ki sega čez državne meje v sosednje države: to so slovenske narodne manjšine in slovenski zdomci ter slovenski izseljenci. Slovenski narod predstavljajo ljudje, ki se čutijo Slovence ali kako drugače izražajo slovensko narodnostno pripadnost. Pojem slovenskega naroda je kvantitativno obsežnejši od pojma slovenske nacije in se geopolitično ne nanaša le na ozemlje slovenske države (Kržišnik-Bukić 2007, 216-217). Že opisanemu temeljnemu konceptu slovenske nacije je treba, kot pravi Kržišnik-Bukićeva, v smislu anglo-saksonskega modela "national state" dodati še strukturo nacije kot skupnost vseh državljanov današnje (večetnične) Slovenije, ne glede na njihovo narodnostno oziroma etnično opredelitev. Nacijo torej opredeljujejo: stalno prebivalstvo (prebivalci, ki živijo na ozemlju neke države oziroma so njeni državljani),

določeno ozemlje, oblast z določenim političnim sistemom in ustavnopravnim redom, značilen ekonomski sistem in prostor, zmožnost vzpostavitve odnosa z drugimi državami, socialno skrbstvo ter etnična sestava (Žagar 1993, 168). Komac (2002a, 589) pa slovensko nacijo enači s stalnim prebivalstvom Slovenije ne glede na njihovo etnično opredelitev, in sicer vanjo uvršča tako tiste, ki imajo slovensko državljanstvo, kot tiste, ki imajo status tujca in v Sloveniji dejansko in stalno živijo. Pri tem se navezuje na 61. člen Ustave, ki govori o svobodnem izražanju narodne pripadnosti. Komac (2009, 1) je prepričan, da bi morala država skrbeti za ohranjanje naravnega stanja – različnosti te nacije v vseh pojavnih oblikah, tudi narodnih posebnosti.

Na ta razmišljanja vsekakor vpliva dejstvo, da je slovenska družba del ekonomskega systemskega procesa globalizacije, ki poteka transnacionalno. V Sloveniji zadnji popis 2011 ni več vključeval kriterija narodnosti, ampak le državljanstva, kar postavlja nova vprašanja glede pomena narodnostne opredelitve v naciji. Ali je nacija bolj kot nekakšna organizirana sestavljanka različnih etničnih subjektov, ki kulturno bogatijo prostor, in kakšno vlogo imajo narodne države v politično in ekonomsko skupnem evropskem prostoru oziroma v EU z vidika njene sicer že zgodovinske jezikovne, etnične in kulturne pluralnosti? Glede na vedno večjo etnično pluralnost tako Slovenije kot držav EU bi veljalo razmisliti o novih konceptih nacionalne identitete s tezo, da bodo imena držav oziroma nacij počasi izgubila predznak nosilnega etničnega ali narodnega subjekta, saj pripadnost narodnosti nadomešča status državljanstva z vsemi pravicami, ki iz njega izhajajo. Slovenski narod s slovensko državo zamenja slovenska nacija oziroma nadomestijo slovenski državljani s slovensko državo. Nacija se s svojimi pripadniki z različnimi etničnimi različnostmi bogati in integrira v politično urejeno državno skupnost. Kot pravi Rizman (2005, 586), sta globalizacija in nacionalna država usodno povezani v splet medsebojnih relacij, ki na novo določajo tradicionalne kategorije suverenosti, teritorialnosti in politične moči. Nacionalne države ostajajo v globalizaciji še vedno najbolj priljubljene oblike za izražanje politične volje kolektivnih dejavnikov in ohranjanje nacionalnih identitet. Obenem so ob (dogovorjenem) omejevanju suverenosti bogato in kompleksno interaktivno vpete v mednarodno skupnost. Z vidika slovenske nacionalne perspektive so seveda zanimivi koncepti, ki so relevantni za delovanje EU, in sicer Evropa nacionalnih držav, Federalna Evropa in Evropa regij (Rizman 2005, 583-584).

Slovenske narodne manjšine so s slovenskim narodom povezane z jezikovnimi, kulturnimi in nekaterimi antropološkimi značilnostmi. Vendar pa niso niti "avtentični posnetek matičnega naroda, /.../ niti zrcalna podoba socialne in ideološke stratifikacije družb, v katerih

živijo. /.../ Prav zaradi prepletanja obeh ravni, narodnostnih (avtohtonih) in sprejetih karakteristik, se spreminjajo v specifične, značilne, narodnostne organizme, katerih razvoja ne določajo samo zunanje, temveč tudi notranje, v procesu dvotirne socializacije izoblikovane zakonitosti" (Komac 1999, 3).

Vrednostna argumentacija narodne manjšine, ki je zvesta svojemu značaju, kulturi in tradicijam, je bila značilna za večino zgodovinskih, socioloških in "naturalistično domoznanskih" študij, ki so se ukvarjale s slovenskim narodnim vprašanjem. Šele v 60-ih, zlasti pa v 70-ih letih prejšnjega stoletja se je v slovenski politični in strokovni javnosti pojavil pojem narodne manjšine kot "subjekta svoje lastne politike, svojega lastnega razvoja" (Šumi v Kristen 2004, 62). Kot ugotavlja Kristen (2004, 62) je do tega preobrata prišlo pod vplivom Kardeljevih koncepcij in ko so bile narodne manjšine za politično-ideološke potrebe razglašene za "subjekt socialističnega samoupravljanja". Šumijeva ocenjuje, da je treba doseženo pravno in politično subjektiviteto narodne manjšine gledati tudi skozi spreminjajočo se identiteto slovenstva. Avtorica namreč trdi, da je uveljavljena doktrina o subjektiviteti manjšine z ukinitvijo nacionalnih meja zastarela in se bo morala bolj organizirano prilagoditi novim razmeram (avtorica npr. navaja uvedbo projektnega financiranja, združevanje razpršenih identitetnih politik). Položaj Slovenije v Evropski uniji tako vpliva na razumevanje razmerja "manjšina – matica – gostiteljica", zato bi morali uveljaviti prepričanje, da je "slovenstvo množica bogatih, raznovrstnih in raznorodnih kulturnih in jezikovnih repertoarjev in lokalnih identitet" (Šumi 2003, 56).

V mednarodni strokovni, še zlasti pa politični javnosti obstaja več različnih razlag, kaj je etnična oziroma v našem primeru narodna manjšina. Opredeljevanje njihovih značilnosti in s tem povezano prepoznavanje in priznavanje njihovega obstoja je ključno povezano z njihovim pravnim statusom v državah, v katerih živijo. V mednarodni skupnosti sicer obstaja več različnih političnih in pravnih norm, ki so jih sprejele države za zaščito manjšine, vendar se te države še vedno niso uspele uskladiti glede splošne definicije pojma (narodne) manjšine. Na podlagi odgovorov držav glede njihovega razumevanja manjšin in njihovih pravic v okviru 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah se je posebni poročevalec Podkomisije OZN za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin Francesco Capotorti v svoji študiji najbolj približal splošno sprejemljivi definiciji, in sicer: pojem manjšina se nanaša na skupino, ki je številčno manjša od preostanka prebivalstva neke države, kateri pripadniki, državljani te države, imajo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, po katerih se razlikujejo od drugih prebivalcev, in izkazujejo občutek solidarnosti, ki je usmerjen k ohranjanju njihove kulture, tradicij, vere ali jezika. Jules Deschênes, član podkomisije, pa

je še bolj natančno pojasnil pogoj državljanosti in prvotni "national" zamenjal s "citizen" (Roter 2009, 129-131). Na evropski ravni je ob nastajanju Evropske konvencije za varstvo manjšin na podlagi opredelitve Beneške komisije nastalo posebno priporočilo - definicija pojma narodna manjšina, ki pa ni bilo sprejeto. Kot politično zavezujoče pa so ga uporabile srednje in vzhodnoevropske države v bilateralnih sporazumih o dobrososedskih odnosih in varstvu narodnih manjšin. Priporočilo pravi: narodna manjšina predstavlja skupino ljudi, ki prebivajo na ozemlju določene države in so njeni državljani, ohranjajo dolgotrajne in trdne vezi s to državo, imajo posebne jezikovne, kulturne, verske ali jezikovne značilnosti, po številu so manjši od preostalega prebivalstva te države ali njene regije ter si prizadevajo za ohranitev vsega, kar konstituira njihovo skupno identiteto (kot so jezik, kultura, običaji, vera) (Roter 2008, 48-49).

Zgodovinski poskusi opredeljevanja manjšin so privedli do kombinacije različnih pristopov skupnosti k določitvi manjšin kot nosilcev manjšinskih pravic, ki temeljijo na dveh ključnih elementih: objektivno različnih nedominantnih skupnostih in volji njihovih pripadnikov, da svojo posebno identiteto ohranjajo. Brubaker (1996, 60) je na primer za opredelitev položaja manjšin navedel naslednje značilnosti: javno izražena pripadnost narodu, ki je različen od številčno ali politično dominantnega naroda, in zahteva, da jih njim narodnostno različna država prizna skupaj z njihovimi posebnimi kolektivnimi ali političnimi pravicami.

Mednarodni poskusi iskanja pomena pojma (narodna) manjšina so namesto formulacije pojma pripeljali do bolj praktične identifikacije manjšin od primera do primera. Mednarodne institucije so tako iskale poti, kako bi različnim skupnostim in njihovim pripadnikom dejansko pomagale in omogočile, da bodo ohranjali svojo posebno identiteto, če to želijo. Pri tej pragmatični usmeritvi je veliko pripomogel Svetovalni odbor Sveta Evrope, ki skrbi za uresničevanje evropske konvencije, saj se je spremljanje razširilo tudi na manjšinske skupnosti, ki ne spadajo v t. i. uradno (narodno) manjšinsko razlago.¹¹ Prvi Visoki komisar za narodne manjšine je tak koncept še potrdil, ko je izpostavil, da je obstoj manjšine vprašanje dejstev, ne definicije (Roter 2008, 59-61). Morebiti se je Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih še najbolj približala jasni opredelitvi, saj govori o "manjšinskih jezikih", ki jih tradicionalno uporabljajo na določenem ozemlju države državljani te države, ki sestavljajo skupino, številčno manjšo od preostalega prebivalstva te države, ki se razlikujejo

---

¹¹ Svetovalni odbor je opozoril tudi Slovenijo, da je "avtohtonost" neustrezen koncept za kriterij določitve personalnega obsega po Okvirni konvenciji. Njena posamezna določila veljajo tudi za skupine priseljencev, Rome in nemško govoreče prebivalstvo.

od uradnega jezika ali uradnih jezikov te države; izraz "ozemlje, na katerem se uporablja regionalni ali manjšinski jezik" pomeni zemljepisno območje, na katerem se v omenjenem jeziku izraža določeno število ljudi, kar upravičuje sprejem različnih varstvenih in spodbujevalnih ukrepov.

Narodne manjšine so rezultat večstoletnih zgodovinskih procesov oblikovanja narodov in nacionalnih držav ter so vse do danes obstale kot del družbene in prostorske stvarnosti. Omenila sem, da so lahko zelo povezovalen in učinkovit dejavnik integracijskih procesov, predvsem zaradi svojih posebnosti, ki jim jih daje njihov poseben položaj na narodnostno mešanem območju. Po drugi stani pa so še vedno lahko objekt ali tudi subjekt konflikta med državama (Zupančič 2002, 300-301). Z vidika vrednostnega opredeljevanja vloge narodnih manjšin Zupančič (2002, 305-306) ugotavlja, da je njihov povezovalni ali konfliktni potencial odvisen od njihovih funkcij. Narodne manjšine so na primer lahko: spodbujevalke in nosilke kulturne izmenjave, čezmejnega sodelovanja na različnih družbenih in gospodarskih ravneh, zaradi najmanj dvojezičnosti so v prednosti pri prepoznavanju mentalitete prebivalstva in kulturnih potencialov ter interesov obmejnega prostora, so organizatorji različnih prireditelj, nosilci in končni uporabniki čezmejnih programov in projektov. Narodna manjšina lahko opravlja svoje funkcije, ki jim jih dajejo značilnosti, prednosti in priložnosti prostora, če so ugodni politični, družbeni in gospodarski pogoji v državi, kjer prebiva, in ki se kažejo v standardih manjšinske zaščite in v odnosih s sosednjo "matično državo". Ta odnos pa ne sme posegati v suverenost oziroma notranje zadeve katere od obeh sosednjih držav, v nasprotnem primeru lahko pride do bilateralne konfrontacije, ki škodi položaju narodnih manjšin.

Prav odnos med narodno manjšino in njeno "matično državo" ali še bolje odnos "matične države" do narodne manjšine je pomemben dejavnik njihovega obstoja in položaja. Na to se pogosto pozablja, ko se govori o ohranjanju slovenske jezikovne in kulturne identitete manjšinskega prebivalstva, ki obkroža slovensko državo, in ko se države medsebojno opozarjajo na neuresničevanje obvez glede manjšinske zaščite, kot to poznamo v slovenskem primeru, kjer je tudi zunanja politika obremenjena s t. i. manjšinskim vprašanjem. V nadaljevanju bomo videli, da na tem področju vlada na pol prazen prostor, ki omogoča občasni priložnosti umik "matične države", ki nima dovolj razdelanih nacionalnih interesov in ima zato hkrati težave z lastno identiteto in pozicijo do sosednjih držav. Razlogov je seveda več, eden od teh so še vedno meje nacionalnih držav, ki kot najbolj vidno in konkretno omejujejo neposredno poseganje v posebnosti avtonomne nacionalne ureditve, in zadržanost pristojnih evropskih institucij pri nadzoru nad uresničevanjem evropskih manjšinskih

zaščitnih dokumentov. V razmislek ponujam morebiti politično preveč smelo idejo o večetničnem, dvo- ali večjezičnem prostoru pod neposredno zaščito EU.

Nekateri avtorji brezkompromisno menijo, da so meje nacionalnih držav obsojene na izginotje in da je perspektiva le v uravnoteženi odprtosti meja, ki je pogoj za nadnacionalno evropsko integracijo (Kralj in Rener 2010, 509-510). Geslo Evropa brez meja pa ima protislovni prizvok, saj na eni strani daje vtis fizične odprtosti, pretoka, na drugi strani pa sproža zadržke zaradi izgube avtonomnosti in kulturnozgodovinskih posebnosti z mejami zaključenih in ločenih nacionalnih prostorov. O vlogi in funkciji meja razmišljata Kraljeva in Renerjeva (2010, 510-511), ko razvijata misel, da se etnične identitete navezujejo na prostor in jih opredeljujejo meje. Meja med nacionalnimi državami je simbolna forma, kjer se prostorska dimenzija popolnoma pokrije s politično in z državljsko v pomenu civilnih, političnih in socialnih pravic.

Razmerja med nacijo oziroma slovensko državo in njenimi narodnimi manjšinami ter državami, v kateri te živijo, so pomembna za stabilnost in varnost na območju, ki je del raziskovanja. Brubaker (1996, 55-58) to označuje kot triadično zvezo med narodno manjšino, nacionalizirano državo (etnično heterogeno z dominantno etnijo, na kateri temelji nacionalna država) in zunanjo narodno domovino (oziroma "matico", "matično domovino/državo"¹²), ki so v medsebojni odvisnosti. Ta domovina je država, ki pričakovano uveljavlja nadzor, promocijo ali zaščito položaja narodne manjšine v drugi državi, katere pripadniki izražajo narodnostno pripadnost narodu v domovini. Pri razumevanju "matične države" kot "domovine"¹³ je lahko nekaj težav, saj pripadniki slovenskih narodnih manjšin niso (bili) niti rojeni v slovenski državi niti nikoli del te države. Slovenija je (lahko) domovina izseljencem, pa še to samo tistim, ki so se rodili v Sloveniji. Komačeva dilema (1999, 3) o domovinskosti slovenske države ("matice") slovenskim narodnim manjšinam pa se mi ne zdi tako nujna. Iz zgodovinsko-geografsko in etnično-narodnostnega vidika je "domovinskost" lahko razumljiva v širšem idejnem smislu, saj je bilo skupno slovensko etnično jedro najprej razdeljeno vključeno v več večnacionalnih držav, mirovne pogodbe pa so to jedro ločile z državnimi mejami, za katerimi so ostali pripadniki naroda, ki imajo sedaj pravnoformalno druge "politične domovine" - države, v katerih se rojevajo in živijo. Razlog za takšno posplošeno

---

¹² Ena od opredelitev pravi, da je "kin-state/matična država", država, v kateri imajo določeni politični akterji oziroma predstavniki države uradno odgovornost do blagostanja pripadnikov v drugi državi na podlagi prepoznane "etnične sorodnosti", tj. enake narodnosti. "Kin-minorities/narodne manjšine (matične manjšine)" pa so tiste, katerih člani pripadajo narodnostni skupnosti "matične države" (vendar ne v smislu državljanstva), a so državljani države ("home-state"), v kateri živijo (Hornburg 2006, 139).

¹³ Domovina je po SSKJ "dežela, v kateri se je kdo rodil, v kateri prebiva".

razumevanje domovine lahko iščemo v zamisli o neki "namišljeni pradomovini" slovenskega naroda, a kje oziroma kdaj začeti? Eden od izhodov iz te dileme je poskus osmisliti pojem domovine kot čustveno vrednoto, instrument za izražanje pripadnosti določeni (nad)identiteti, ki na duhovni ravni spominja na skupen etnični izvor in s tem spodbuja k ohranjanju kulture oziroma etnično/narodne identitete.

Kljub vprašljivi konotaciji je "matičnost" razumljiva in povsem domača. Vendar pa pojem lahko izziva pokroviteljski pristop države v komunikaciji do svoje manjšine v sosednji državi in napeljuje k nekemu "ciljnemu centru", h kateremu in iz katerega "vodijo vse poti". V samem pojmu ni zaznati obojestranskega interaktivnega sodelovanja med enakopravnima subjektoma. Pri obravnavanju manjšine že vnaprej vpeljuje zaščitniški odnos subjekta - države do objekta - manjšine. Komaca (2002b, 90) "matica" spominja na čebeljo organizacijo naroda, znotraj katere je vse podrejeno ohranjanju te "matice".

Po Komacu (2002b, 89-90) sta "matični narod" in "matična domovina" odtenka slovenske velikonarodne ideje. Pri tem je pomembno, da je narod oziroma politični stratos sposoben to idejo razviti v alternativne oblike, ki ne povzročajo etničnih konfliktov. "Alternativni pojem za slovenski velikonarodni program, zgodovinsko ime zanj je Združena Slovenija, je skupni slovenski kulturni prostor". K temu bi dodala nekoliko bolj ambiciozno pojmovanje tega prostora, ki ga razumem v integracijskem, organizacijskem, funkcionalnem in institucionalnem smislu. Tu ne gre zgolj samo za pretok informacij, ljudi, virov in dobrin ter ustvarjalno sinergijo (kulturnega) prostora, ampak tudi za življenjsko kohezivnost delno skupne identitete in za funkcionalno sodelovanje na tem prostoru, ki je hkrati na obrobju mešano obogaten z etničnimi značilnostmi sosednjih narodov.

2.2 Slovensko narodno vprašanje in slovenska narodna manjšina skozi zgodovino

Narodno vprašanje je splet kulturnih, ozemeljskih, gospodarskih in političnih vprašanj o dejstvih, ovirah ali dilemah za narodni obstoj in razvoj. Zajema ohranjanje, razvijanje in uveljavljanje temeljnih prvin naroda, kot so jezik, ozemlje, zgodovinski spomin - tradicije, oblike kulturnih in gospodarskih sistemov, narodna zavest in volja za skupno življenje. Vsebina je odvisna od notranjega razvoja naroda, nanjo pa vplivajo tudi zunanje okoliščine, kot so odnosi (podrejenost - sožitje) do sosednjih narodov, državni okvir, civilizacijska

razvojna stopnja okolja (družbenih in gospodarskih podsistemov) in mednarodna razmerja (Prunk in Komac v Enciklopediji Slovenije 1993, 335).

Slovenski zgodovinar Bogo Grafenauer (1987, 155) je slovensko narodno vprašanje označil kot kompleks javnih vprašanj, ki izhajajo iz zavesti, da so Slovenci samobiten narod s pravico do uveljavljanja na vseh področjih narodovega življenja in z dolžnostjo, da to pravico tudi uresničijo. Vsebina narodnega vprašanja se je skozi slovensko zgodovino razvijala in spreminjala glede na zgodovinske politične, družbene, gospodarske in kulturne okoliščine. Tako je bila v posameznih zgodovinskih obdobjih rezultat medsebojnega učinkovanja razvojne stopnje naroda, ogroženosti, državopolitičnega položaja v habsburški monarhiji in kasnejših jugoslovanskih državnih oblikah. Posebno zaokroženo celoto, ki je po svojem političnem pomenu tudi prelomna, je narodno vprašanje dobilo z nastankom slovenske narodne (nacionalne) države (Enciklopedija Slovenija 1993, 335). Narodno vprašanje je dobilo nove dimenzije, povezane z notranjim političnim sistemom, s samostojnim družbenim in gospodarskim razvojem in z zunanjepolitičnimi odnosi s sosedomi, vključuje pa tudi problematiko položaja slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah in odnos Slovenije do slovenskih izseljencev na eni strani, na drugi pa odnos do narodnih in drugih etničnih manjšin ter priseljskih skupnosti v Sloveniji (Klemenčič 2006, 37).

Slovensko narodno vprašanje bi najprej umestila v geografski prostor, ki ga Grafenauer na primer skozi zgodovinski vidik razlaga z analizo trajnih naravnih zemljepisnih značilnosti in človeških skupnosti ter njihovih razmerij do sosedstva. Za slovenski prostor je značilno srečevanje Podonavja, Vzhodnih Alp, Balkanskega in Apeninskega polotoka ter severnega roba Sredozemlja z evropsko celino. Prehodnost med temi zemljepisnimi enotami, zlasti pa nadaljevanje v pomorske poti omogočajo med seboj prehodne doline in kotline. Slovenski prostor je naravno križišče poti, kjer so se skozi celotno zgodovino pretakali enkrat sinergijski, drugič nasprotujoči si različni kulturni, politični in gospodarski vplivi ter interesi. Križiščni značaj slovenskega prostora so najbolj ponazarjale prometnice Dunaj – Ljubljana – Trst in Pariz - Trst – Ljubljana – Beograd – Carigrad. Prepletenost gorsko-hribovskih pasov in kotlin je posledično vplivala tudi na razčlenjenost slovenskega jezika ter na zgodovinsko delitev na dežele in različna državna območja. Delitev se je skozi stoletja spreminjala (od leta 1000 je bil "slovenski prostor" z devetimi deželami razdeljen med Nemško cesarstvo in kraljevino Ogrsko), v času Avstro-Ogrske se je slovenska etnična poselitev raztezala med italijansko, avstrijsko in ogrsko politično območje. Kranjska, Štajerska, Koroška, Gorica, Istra in Trst so spadale pod avstrijsko nadoblast, Zala in Železno pod ogrsko, Beneška Slovenija pa

pod italijansko.¹⁴ Pred začetkom prve svetovne vojne je bil položaj slovenske etnije po deželni razdelitvi v veliki večini manjšinski, le v dveh od devetih je bil večinski. Mirovne konference so na novo postavila ne samo državne, ampak tudi načrtale nove (tokrat globlje) narodnostne meje, v treh sosednjih državah je ostala kar tretjina slovenskega naroda, po drugi svetovni vojni pa se je slovensko narodnostno ozemlje v novi državni tvorbi strnilo v pet šestin (Grafenauer 1987, 168-180).

Slovenski narod sodi med državotvorne narode, kot ugotavlja Pleterski (1995, 12), čeprav na etnični osnovi spada v kategorijo narodov, katerih odnos do države se na začetku ni neposredno navezoval na ljudsko suverenost. Načelno in programsko se je ta povezanost pojavila šele ob pomladi narodov. Na podlagi zgodovinskega razvoja je slovensko narodno vprašanje strnil v nekaj faz, ki jih štejem za zgodovinske prelomnice, in sicer so to prizadevanja za narodno enakopravnost s splošno demokratizacijo večnarodne habsburške države, samoodločbo Slovencev, Hrvatov in Srbov habsburške monarhije za lastno državo, združitev Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s kraljevino Srbijo v unitaristično kraljevino SHS, preureditev Kraljevine Jugoslavije na temelju enakopravnosti narodov, samoodločba med narodnoosvobodilno vojno v okviru protinacistične koalicije, soudeležba slovenske države pri ustanovitvi revolucionarne federacije ter samoodločba za samostojno in neodvisno državo pred unitarno srbsko hegemonijo in kot način boja za liberalno demokracijo s poudarkom na zagotovitvi človekovih pravic (Pleterski 1995, 14-15).

Slovensko narodno vprašanje je pravzaprav vprašanje o narodni enakopravnosti oziroma o pravici naroda do samoodločbe vse od prve oblike političnega življenja, od marčne revolucije 1848 naprej. Kot ugotavlja Grafenauer (1987, 85), naj bi Slovenci kot narod stopili v to obdobje povsem nepripravljeni: brez narodnih pravic, razdeljeni na več dežel in brez političnih izkušenj. Regionalna zavest je bila močno prisotna, razdelitev etničnega ozemlja je bila pomembna ovira v poskusih povezovanja v slovenski narodnostni prostor. Izjema je bilo obdobje Ilirskih provinc (1809 - 1813), ko so bile Istra, Goriška, zahodna Koroška in Kranjska, skupaj s Hrvaško Vojno krajino južno od Save, Dalmacijo in nekdanjo Beneško republiko povezane v upravno enoto. Prelomna sprememba je bila uvedba slovenskega jezika (kot jezika dežele) v šole (Klemenčič 2008, 55).

---

¹⁴ Leta 1910 je imela Kranjska 94 odstotkov slovenskega prebivalstva, večinsko (62 odstotkov) slovenska je bila še Goriška; v Trstu in na Štajerskem je bilo 30, na Koroškem 21, v Istri pa 15 odstotkov Slovencev.

Leta 1846 je bilo po jezikovnem kriteriju na slovenskem Štajerskem 96,9, na Goriškem 93,76, na Kranjskem 91,89 in na slovenskem Koroškem 89,4; v slovenski Istri 59,25 in v Trstu 31,51 odstotkov; za Beneško Slovenijo in Prekmurje naj bi šlo za približno oceno blizu 100 odstotkov.

Zgodovinsko zabeleženo in ovrednoteno je program Zedinjene Slovenije postal navdihujoče jedro vseh naslednjih slovenskih nacionalnih gibanj in programov. Njegovo bistvo je Matija Majar zapisal v Novicah konec marca 1848 v naslednjih mislih:

Da se vsi Slovenci kakor bratje zjedimo v jeden narod in da bi imeli vsi v kup jeden slovenski zbor. Slovenski jezik mora imeti v slovenskih deželah popolnoma to pravico, kateri ima nemški v nemških in italijanski v italijanskih. Mora biti svobodno upelati slovenščino v vse pisarnice in šole, nižje in višje v Sloveniji. Vsak naj v svoji deželi doma živi kakor mu drago in ljubo: Nemec po nemško, Italijan po italijansko, Voger po vogerško – torej tudi Slovenec po slovensko (Prunk 2000, 13).

Graški Slovenci so bili še bolj ambiciozni in so zahtevali: "... ukinitev zgodovinskega razkasanja na dežele in združitev našega slovenskega ozemlja po jezikovni meji v eno deželo in s tem koncentracijo nas vseh v en narod" (Klemenčič 2008, 55-56). Program je temeljil na etničnem, naravnem in ne zgodovinskem pravu (Zedinjena Slovenija bi vključevala samo etnično slovensko ozemlje) ter se je usmerjal k povezovanju s sosednjim hrvaškim narodom. Takratne okoliščine pa niso bile naklonjene uresnitvi programa, saj je bil to čas vzpona liberalnega meščanstva, ki se, zamenjujoč konservativno aristokratsko elito, ni oziralo niti na socialni niti na narodnostni predznak revolucionarnega obdobja (Prunk 1986, 7-8). Med različnimi idejami, kako uresničiti program, je prevladoval predlog, da bi slovenska dežela bila kraljestvo z deželnim zborom, samoupravo - nekakšna državnopravna enota z imenom Slovenija. Nastal je tudi prvi slovenski etnični zemljevid, ki ga je na podlagi natančnega ugotavljanja slovenske poselitve oblikoval Peter Kozler (Melik 1995, 68).

Slovensko narodno vprašanje je v letu 1848 sicer vzkliko, ponovno pa se je izrazilo šele v času taborskega gibanja v letih med 1868 in 1871. Tabori, ki so jih spodbudili predvsem liberalni mladoslovenci, so postali način množičnega narodnega gibanja in prva resna priložnost za razvoj moderne narodnostne zavesti, ki je zajel širše ljudske (kmečke) množice. Slovenski narodni prebuditelji so se v naslednjih desetletjih ukvarjali z izboljšanjem predvsem socialnega položaja Slovencev, slovenska politika pa je vse do prve svetovne vojne glavnino svojih aktivnosti posvečala boju za prestižno politično vlogo v posameznih deželah (Klemenčič 2008, 56). Narodnemu vprašanju so se pridružila še druga vprašanja, kot na primer glede gospodarskega razvoja. Gospodarski vidik narodnega vprašanja je sledil spremembam, ki sta jih povzročila zemljiška odveza in težka zaposljivost v sekundarnih panogah zaradi nerazvitega bančništva in pomanjkanja kapitala (to je obdobje prvih večjih čezmorskih migracij). Prodor nemškega kapitala je spodbujal nemški nacionalizem, na

Koroškem pa zlasti raznarodovalni pritisk. Razvoj zadružništva proti koncu 19. stoletja je omilil težak socialni položaj kmečkega življa. Vprašanje slovenske narodne manjšine pa se je kot prvina prvič pojavilo ob nastanku avstro-ogrskega dualizma leta 1866, ob priključitvi Beneške Slovenije združeni Italiji.

Po Meliku (Enciklopedija Slovenija 1993, 335-336) naj bi bil slovenski narod ob koncu 19. stoletja povsem narodnostno zrela entiteta na vseh področjih družbenega in gospodarskega življenja. Manjkal je realistični politično-državni koncept, ki se je izgubljal med notranjim političnim razslojevanjem in močnimi nacionalističnimi vplivi. Slovensko narodno vprašanje je bilo del različnih idej glede načina, obsega in povezovanja slovenskega temeljnega narodnega programa med liberalci, socialdemokrati in klerikalci. Liberalci (Narodno napredna stranka) so se imeli za prave promotorje slovenske narodne ideje in se pri tem navduševali nad Rusijo in Srbijo. Socialdemokrati v avstrijskem okviru so se na zboru leta 1899 zavzeli za preoblikovanje Avstrije v demokratično zvezo narodov, zgodovinske dežele naj bi postale teritorialne narodne enote, vezane na etnične meje in avtonomne pri upravljanju narodnostnih (po njihovem razumevanju kulturnih) zadev (Prunk 1986, 18), narodne manjšine pa naj bi bile zakonsko zaščitene z narodnostnimi kurijami ali narodno avtonomijo. O narodnostno-kulturnih zastopstvih, o avtonomnih političnih upravah za slovenske manjšine je kranjski deželni zbor pisal cesarju leta 1898 (Melik 1995, 69). Klerikalci (Katoliška narodna stranka) so se po razočaranju nad svojimi nemškimi zavezniki, ki niso bili naklonjeni slovenskim narodnim zahtevam, začeli povezovati s hrvaškimi pravaši in se preusmerili k, po njihovem mnenju ambicioznejši, ideji o slovensko-hrvaški oziroma južnoslovanski državni enoti v okviru habsburške monarhije. S tem trialističnim konceptom se je slovensko narodno vprašanje vključilo v jugoslovansko gibanje (Enciklopedija Slovenija 1993, 336).

Jugoslovanska ideja in slovanska vzajemnost sta nastali predvsem iz nemoči, občutka majhnosti, ogroženosti od sosednjih nacionalizmov, strahu pred osamljenostjo. Spremljali so ju nerazgledanost, nevednost o navadah, mentaliteti, željah in zahtevah južnih slovanskih narodov ter zlasti pomanjkanje osveščenosti in s tem samozavesti glede vloge in pomena slovenskega jezika (Melik 1995, 70). Zato ni nenavadno, da je del političnega vrhnjega izobraženega sloja ob začetku 20. stoletja obujal zamisel o kulturni in narodni enotnosti (novoilirizem, jugoslovanski unitarizem) (Enciklopedija Slovenija 1993, 336). Takim stališčem se je uprla skupina prvih razgledanih intelektualcev okrog revije Naši zapiski. V znamenitem predavanju leta 1913 Slovenci in Jugoslovani pa je Cankar poudaril, da jugoslovansko vprašanje v kulturnem ali celo jezikovnem smislu ne obstaja, ampak je to

politično vprašanje: "Če mislijo ti štirje narodi, da so si sorodni in da bi lažje in najboljše živeli, če bi bili združeni, naj se zgodi po njihovi želji, naj si v božjem imenu zgrade zvezno republiko jugoslovansko" (Prunk 1986, 23-24).

Prva svetovna vojna je prinesla nove, tokat usodnejše zaplete. Slovensko narodno vprašanje se je sedaj znašlo ukleščeno med nemškim nacionalizmom in italijanskim imperializmom. Politične razmere so jasno kazale na to, da tako avtonomna Zedinjena Slovenija kot združitev slovenskih dežel v samostojno jugoslovansko državno tvorbo v okviru habsburške monarhije (majniška deklaracija leta 1917) nimata objektivnih možnosti. Razpadanje monarhije je slovenskemu narodnemu vprašanju v skrajnih naporih odprlo celo možnosti za uresničitev vseh treh programov: avtonomijo, Zedinjeno Slovenijo in/ali jugoslovansko državo. Stališča do slovenske narodne avtonomije skupaj z ostalima narodoma v habsburški monarhiji so se zaradi nemške nepopustljivosti radikalizirala in pripeljala do prekinitve "državnopravne zveze z Avstrijo in Ogrsko" in nastanek Države SHS (29. 10. 1918) ter do združitve s Srbijo v Kraljevino SHS mesec dni kasneje. Italijanska zasedba dela slovenskega ozemlja po Rapalski pogodbi, avstrijska plebiscitarna zasedba Koroške in madžarska zasedba slovenskega Porabja so zaostriale vprašanje enotnosti slovenskega narodnostnega ozemlja in obstoja tretjine slovenskega naroda. Slovensko narodno vprašanje se je tokrat že drugič, z zgodovinske perspektive pa od sedaj naprej permanentno, soočalo še z manjšinskim vprašanjem. Slovenske manjšine so bile kljub zaščitnim določilom v mirovnih pogodbah izpostavljene načrtnemu in pogosto nasilnemu raznarodovanju (Enciklopedija Slovenije 1993, 336; Prunk 1986, 40; Melik 1995, 71).

Melik (1995, 71) v razmišljanju o Slovencih in državi ocenjuje, da se je Država Slovencev, Hrvatov in Srbov s Srbijo združila s prevaro, saj je bila "slovenska narodna državnost" le razglašena, ob unitarističnih težnjah pa ni zaživela. Politični položaj slovenskega naroda se je v novi državi pomembno spremenil in izboljšal. Prunk (1986, 47-75) ugotavlja, da je glede na gospodarski, socialni in kulturni razvoj jugoslovanska država vendarle pomenila zgodovinski napredek in utrditev obstoja slovenskega naroda. Slovensko vprašanje pa je na eni strani zaradi velikosrbskih hegemonističnih tendenc in jugoslovanskega unitarizma, na drugi strani pa zaradi "krivičnih" mirovnih narodnostnih meja ostalo nerešeno oziroma se je razpiralo ob novih konstelacijah političnih dogodkov in akterjev. V dveh desetletjih obstoja prve skupne države so politični tabori oziroma stranke nadaljevale s svojimi razslojevalskimi koncepti reševanja narodnega vprašanja, razklane so bile med ozkimi lastnimi interesi, med podporo unitarizmu in centralizmu ter nadaljevanjem s prizadevanjem za ohranitev slovenske individualnosti in avtonomije. Avtonomistični koncept in

samoodločbo znotraj Kraljevine SHS je vse do prestopa v vladni tabor zagovarjala največja Slovenska ljudska stranka, federativno in republikansko ureditev države, samostojnost na temelju samoodločbe, pa so podprli tudi slovenski komunisti. Jugoslovansko federacijo ali konfederacijo na temelju narodove samoodločbe so obravnavali tudi slovenski izobraženci in kulturniki, disidentski socialisti okrog revije Naši zapiski (Enciklopedija Slovenije 1993, 336).

Uvedba šestojanuarske diktature je z odpravo ustave in političnih strank zmanjšala politično svobodo in s tem vsaj začasno svobodo izražanja političnih programov. Oportunistični izjavi pesnika Otona Župančiča leta 1932, da slovenstvo ne bi utrpelo nobene škode, če bi se odpovedalo samostojnemu jeziku, je sledil močan odziv kulturnika Josipa Vidmarja in krščanskih socialistov, ki so se zavzeli za slovenski jezik kot izvor slovenske samobitnosti, in slovenskih komunistov s svojim ideologom Edvardom Kardeljem, ki pa je trdil, da je slovensko narodno vprašanje socialni problem.

Duh Zedinjene Slovenije se je radikalno spet pojavil v Slovenski deklaraciji oziroma punktacijah leta 1931, v katerih je tedaj opozicijska SLS zagovarjala narodovo samostojnost v okviru federacije, da bi se lahko uresničila združitev vsega razkosanega slovenskega ozemlja v eno politično enoto. K takemu razmišljanju so se nagnili tudi slovenski komunisti v "boju za osvoboditev in združitev slovenskega naroda", ki sta ga kot prvi poskus oblikovanja programa KPJ glede slovenskega narodnega vprašanja podprli tudi komunistični partiji Italije in Avstrije.

V letih pred drugo svetovno vojno je pri razvijanju slovenskega narodnega programa in utemeljevanju vidikov slovenskega narodnega vprašanja glavno vlogo prevzel slovenski politični blok ljudske fronte (najpomembnejši komunisti, krščanski socialisti in levi narodni demokrati - Sokoli), ki so svojo enotnost gradili na vprašanju slovenske narodne samoodločbe. Narodni politični programi treh omenjenih najpomembnejših političnih subjektov, pod katerimi so se podpisali Edvard Kardelj Sperans, Lojze Ude in Bogo Grafenauer, so se vsak s svojega zornega kota opredelili do slovenskega narodnega vprašanja in razdelali načine ter nosilce na poti do uresničitve. Njihov skupni imenovalec so bili boj za demokratizacijo političnega življenja, gospodarsko in socialno zaščito slovenskega delavnega človeka in prizadevanje za pravico do slovenske narodne samoodločbe. Razlikovali pa so se v pojmovanju demokracije in družbene svobode, političnih ukrepih, strategijah in taktikah za doseg ciljev. Gibanje ljudske fronte je segalo čez državne meje, saj se je s slovenskim

narodnim vprašanjem v okviru manjšinskih pravic v Julijski krajini na podlagi pakta s TIGR¹⁵ posredno ukvarjala tudi KPI. Na Koroškem je bilo slovensko narodno gibanje v rokah katoliške Slovenske prosvetne zveze (Prunk 1986, 75-97).

Primorski Slovenci lastne ogroženosti z italijanskim imperializmom in fašizmom niso prepoznali kot dovolj trden razlog za enotnost, ampak so bili še naprej notranjepolitično razdeljeni na večinski meščanski in socialistični tabor, ki se je kasneje vezal na italijanske socialiste in komuniste. Rapalsko pogodbo so Primorci občutili kot izdajstvo tako slovenskega narodnopolitičnega subjekta kot jugoslovanske vlade. Jugoslovansko usmerjena slovenska (in hrvaška) manjšina je verjela, da bi le nacionalno homogena država lahko uspešno podprla njihova narodnostna gibanja. Meščanski narodni programi so bili razpeti med političnim taktiziranjem z italijansko oblastjo in avtonomijo slovenskega manjšinskega dela znotraj italijanske države. Ta država pa jim ni prizanašala. Fašizem ni priznaval manjšin in je razglašal manjvrednost slovanske rase, ki jo je treba razsvetliti in kultivirati. Prepovedala je vse aktivnosti, ki bi kakor koli spominjale na "slovenstvo". Na poplebiscitni Koroški se je germanizacija še bolj okrepila, in sicer z agitacijo za narodnopolitično etnično cepitev slovenskih prebivalcev na Slovence in "vindišarje". Slovenci so se za slovensko preživetje organizirali v Politično in gospodarsko društvo okrog Koroškega Slovenca in se zavzeli za narodno združitev ne glede na ideološko pripadnost ter si v pogajanjih z avstrijsko oblastjo neuspešno prizadevali za kulturno avtonomijo. Z anšlusom so izgubili status manjšine in postali del nacističnega programa "dokončne rešitve slovenskega vprašanja" (Prunk 1986, 53-59).

Jugoslovanska podpora slovenskim manjšinam, ki so bile podvržene bolj ali manj nasilni asimilaciji, je bila preveč obremenjena s slabimi odnosi s sosednjimi državami. Pomoč odrezanemu delu slovenskega naroda je bila omejena na slovensko javnost in posamezne slovenske politične organizacije, pa še to je jugoslovanski unitarizem omejeval (Klemenčič 2008, 58).

Slovensko narodno vprašanje se je z razkosanjem slovenskega (etničnega) ozemlja na začetku druge svetovne vojne znašlo pred tokrat sistematično in nasilno raznarodovalno okoliščino. Ta je na novo omogočila pogoje programu Zedinjene Slovenije, zaradi ideoloških razlik in opredelitev za ali proti komunizmu ter glede oblik upora proti okupatorju pa povzročila ponovno neenotnost glede načina uveljavitve. Vse politične sile so nasprotovale

---

¹⁵ TIGR (Trst, Istra, Gorica, Reka) je bila ilegalna narodno revolucionarna organizacija, ki se je borila proti italijanski raznarodovalni politiki z vsemi sredstvi. Njihov cilj je bil združitev z ostalimi Slovenci ter priključitev Primorske in Istre k Sloveniji oz. takratni Kraljevini Jugoslaviji.

okupaciji, pričakovale so poraz sil osi in skoraj vse vzpostavitev nove, federativne jugoslovanske države, v kateri bo imela združena Slovenija svoj enakopravni status. Slovensko narodno vprašanje je postalo pomemben del vseh pomembnejših narodnoosvobodilnih dokumentov. Osvobodilna fronta, ki je vodila odpor in so jo sčasoma prevzeli komunisti, je od vsega začetka zagovarjala združitev vsega slovenskega narodnostnega ozemlja in zvezo z drugimi jugoslovanskimi narodi na podlagi narodove pravice do samoodločbe "vključno s pravico do odcepitve in pravico do oblikovanje lastne državnosti"¹⁶. Rezultat tega boja je bila priključitev Primorske, a brez Trsta, Goriške in Beneške Slovenije, in uveljavitev notranjega državno-pravnega statusa v t. i. avnojski Jugoslaviji. Londonski sporazum 1954 in Avstrijska državna pogodba sta dokončno določila meje, za katerimi so ponovno ostale slovenske manjšine. Položaj slovenskih manjšin v vseh treh sosednjih državah, v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, je skupaj z bojem za uveljavitev manjšinsko zaščitniških določil v mednarodnih pogodbah ostal kot prvina delno (ne)uresničenega programa Zedinjene Slovenije (Enciklopedija Slovenije 1993, 336-337, Prunk 1986, 110-117).

Ob teh dejstvih pa je treba opozoriti, da je bilo slovensko vprašanje močno povezano s socialno prvino oziroma morebiti celo prevlečeno s prizadevanjem za "demokratizacijo" slovenske družbe in gospodarstva po podobi komunistične partije. Takoj po vzpostavitvi slovenske republike je slovensko vprašanje stagniralo in ni bilo več zelo pomembna podstat vodilne politične nomenklature. Politični in gospodarski sistem sta pomenila nove okoliščine, ki so slovenskemu narodnemu vprašanju postavljale nove izzive. Gospodarski razvoj je pripeljal ekonomske priseljence iz drugih republik, Slovenija se je po etnični sestavi spreminjala, tehnološki razvoj pa je spodbujal nove poslovne priložnosti in večjo ekonomsko samozavest. Posledično so gospodarski nosilci, še posebej pa kulturniki spodbujali pomen slovenskega narodnega vprašanja s strani večje nacionalne samostojnosti. Ponovni preboj slovenskega narodnega vprašanja, ki je vedno bolj dobival nacionalni pečat, je za razliko od "bratstva in enotnosti" izrazito poudarjal razlike med narodi, v odgovoru na ponovno velikosrbske unitaristične težje pa opozoril na pravico do lastne državne samobitnosti. Vedno bolj izražajoči se politični pluralizem kulturnikov in znanstvenikov demokratične, liberalne in krščanske usmeritve je javno kritiziral komunistični in samoupravni socialistični sistem in to kritiko povezoval z vprašanjem ustreznosti bivanja v skupni državi. Urbančič je v Novi

---

¹⁶ Del programa KPS v OF, ki ga je napisal Boris Kidrič.

reviji¹⁷ (1987, 52) razmišljal o možnostih slovenske samostojnosti in ocenil, da se v "obstoječih etastičnih razmerah v jugoslovanskem realsocialističnem sistemu ta nacionalna prednost (op. a.: gospodarska) spreminja v našo nacionalno katastrofo". Prizadevanja za aktivni premislek o prvinah slovenskega narodnega vprašanja so postajala vedno bolj množična in se udeležila z majniško deklaracijo leta 1989, zmago Demosa aprila 1990 na prvih večstrankarskih volitvah, plebiscitom decembra 1990 in razglasitvijo državne neodvisnosti junija 1991 (Enciklopedija Slovenije 1993, 337).

Do sredine 70. let 20. stoletja je jugoslovanska oblast aktivneje podpirala manjšine v sosednjih državah. S podpisom Helsinške listine leta 1975 na evropskem vrhu OVSE o nedotakljivosti meja in miroljubnem medsosedske sodelovanju je tudi Jugoslavija poudarila trajen interes za vsestranski razvoj bilateralnih odnosov, v katerega so bile vključene tudi manjšine. Slovenija je z ustavnim povečanjem republiških pristojnosti leta 1974 prevzela glavno odgovornost za slovenske manjšine v političnem in finančnem smislu, ki se je afirmiralo predvsem v ideji skupnega slovenskega prostora (Klemenčič 2008, 59-60).

Z ustanovitvijo samostojne države leta 1991 je bilo zaključeno temeljno poglavje v slovenskem narodnem vprašanju v t. i. klasičnem obdobju - konec neposredne podrejenosti drugemu narodu ali državi oziroma neenakopravnost z drugimi narodi. Seveda pa slovensko narodno vprašanje ostaja, v deloma podedovanih deloma novih okvirih. Slovenska država je popolnoma samostojno prevzela vlogo v razmerju do slovenskih narodnih manjšin in v bilateralnem sodelovanju s sosednjimi državami ter v mednarodnih organizacijah. Slovensko vprašanje ni več samo narodno vprašanje, ampak nacionalno vprašanje z vidikom odnosa do države in vseh njenih prebivalcev, vključno z manjšinami, do slovenskih narodnih manjšin v vseh štirih sosednjih državah ter slovenskih izseljencev (Enciklopedija Slovenije 1993, 337). Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo se je prevrednotil tudi koncept samostojnosti in neodvisnosti, saj je pogodbeno prevzel širšo naddržavno obliko v povezavah enakopravnih evropskih držav. Klemenčič (2008, 60) na primer ocenjuje, da se je z vstopom v Evropsko unijo, še bolj pa s šengensko mejo uresničila ideja Zedinjene Slovenije, saj vsi Slovenci živijo v isti državi. Kot je še pred vstopom razmišljal Komac (Lubej 2004, 16), je Evropska unija naklonjena ideji zlasti v kulturnem in komunikacijskem smislu, a brez političnega preskoka,

---

¹⁷ V Novi reviji št. 57 so se slovenski razumniki (Tine Hribar, Ivan Urbančič, Dimitrij Rupel, Spomenka Hribar, Veljko Namorš, Alenka Goljavšček, Jože Pučnik, Gregor Tomc, France Bučar, Peter Jambreč, Janez Jerovšek, Veljko Rus, Marjan Rožanc, Jože Snoj, Drago Jančar in Niko Grafenauer) odzvali na politične in družbene razmere v Jugoslaviji in razmišljali o realnem položaju slovenskega naroda. Na podlagi analitične samorefleksije in kritike tedanjih političnih razmer so pisci razvili teoretične premise o slovenski preteklosti in prihodnosti.

da bi nova Evropa ponudila nov koncept obmejnih večkulturnih ali večnarodnih skupnosti. Nedvomno pa je ta nova evropska dimenzija ob iskanju novih socialnih in gospodarskih prioritet trenutno ena od najpomembnejših komponent slovenskega nacionalnega vprašanja.

V zgodovinskem preseku razvoja slovenskega narodnega vprašanja sta zlasti razvidni dve ravni, ki sta potekali vzporedno in se na zgodovinskih prelomnicah združevali - prepletali ter tvorili nove izhodiščne temelje. Slovensko narodno vprašanje se je gradilo znotraj, na kulturnem, socialnem, gospodarskem, političnem temelju; navzven pa se je izražalo prek odnosa do drugih kultur, narodov, oblasti oziroma držav, v katere je bilo vpeto. Obe ravni sta se povezali zaradi posebnih zgodovinskih ("prisilnih") okoliščin, predvsem vojn in razpada držav (habsburške oziroma avstro-ogrske monarhije in jugoslovanskih državnih povezav), v katere je bil slovenski narod vključen, in vzpostavili nove pogoje za višjo raven družbenega in gospodarskega razvoja. Prvine slovenskega narodnega vprašanja, ki so se oblikovale ter spreminjale po vsebini in obliki, so bile usmerjene k samostojnemu in avtonomnemu uveljavljanju narodne samobitnosti.

Ko že govorimo o konceptih slovenskega narodnega vprašanja, se pojavlja vprašanje, ali bi se morali v novi dobi raziskovanja slovenskega vprašanja začeti ukvarjati tudi z novim pristopom do "slovenskosti". Slovenski narod in slovenska nacija imata skupno državo, a po svoji etnični značilnosti nista povsem ali sploh enoznačna. Nacija kot širši pojem vključuje vse pripadnike večinskega slovenskega naroda, drugih manjšinskih skupin, ki se med seboj prav tako etnično/narodnostno razlikujejo in so slovenski državljani, ter vseh ostalih, ki s stalnim prebivališčem živijo v Sloveniji. Vprašanje, kaj je slovensko, ima danes po več kot dvajsetletni državni samostojnosti drugačno vsebino. Slovensko vprašanje zato ni več samo "narodno" vprašanje, ampak je "nacionalno" vprašanje. Razumevanje vseh skozi zgodovinski proces izkazanih prvin in dimenzij narodnega vprašanja je treba razširiti z novodobno sestavino večetničnosti ali etnične/narodnostne/kulturne različnosti znotraj in izven države. Ta sestavina je zaradi vpetosti Slovenije v globalne procese na različnih področjih in ravneh življenja pomembna za njen družbeni in gospodarski razvoj. Nacija je dejstvo, ki ga politično ni mogoče več prezreti, ampak ga je treba tudi v okviru slovenskega nacionalnega interesa razumeti kot povsem naravno in resnično prednost in priložnost.

Tudi slovenske narodne manjšine ostajajo del vseh omenjenih konceptov in so pomemben preizkus slovenskega nacionalnega vpenjanja v državni medsosedski in širše v evropski prostor. Pri tem pa ne gre zanemariti pomembnega dejstva, da pripadniki slovenskih manjšin živijo v drugi državi in so del drugačne večetnične skupnosti. Njihova identiteta je zato tudi skupek značilnosti etničnega prostora, v katerem živijo, ki večinsko ni slovenski, in

je zato drugačna od identitete "njihovega" naroda ("matice"), s katerim ga povezujejo posebne etnične značilnosti, kot so jezik, kultura, običaji, zgodovinski dogodki itd. Ob tem zato tudi ne gre prezreti notranje različnosti samega slovenskega naroda, katerega pripadniki živijo v različnih državnih skupnostih; poleg manjšin so to še slovenski izseljenci in repatriiranci ali kar priseljenci. Povezujejo pa jih že prej omenjene slovenske etnične/narodnostne značilnosti. In tudi nacija ima svoje priseljence, ki niso pripadniki slovenskega naroda. Vse te kategorije prebivalcev, ki so na različen način povezani s slovenskim narodom, nacijo ali državo, so del obvezne prevetritve slovenskega nacionalnega vprašanja, pogojenega z značilnostmi sodobnega sveta. Mogoče bi slovensko nacionalno vprašanje vendarle postavili na novo premiso, in sicer na potrditvi razkoraka med "namišljenim in resničnim" slovenstvom, kot ga je imenoval Komac (2009).

2.3 Vloga države v odnosih s svojo narodno manjšino v sosednji državi

Večina držav ni le kulturno/narodnostno različnih, vključujejo tudi skupine, ki so kulturno in zgodovinsko povezane s sosednjo državo. Država ("home-state"), v kateri živijo, jih obravnava kot narodne/kulturne manjšine ali "matične manjšine" ("kin-minorities"), ki se po kulturi in zgodovini identificirajo s sosednjo "matično državo" ("kin-state"), ki meji na njihovo državo ("home-state") (Udrea 2010, 9).

Udrea ugotavlja, da se je po padcu komunizma konec 80-ih let prejšnjega stoletja razvnela akademska in politična razprava o obsegu pravic in finančnih virov za pripadnike narodnih manjšin. Še zlasti, ker so se kljub večjemu poudarjanju kulturnih različnosti v vzhodnoevropskih državah krepile nacionalne države. Hkrati pa je ob oblikovanju nacionalnih držav večkrat prihajalo do marginalizacije kulturnih oziroma narodnih manjšin, ki so bile že od obeh svetovnih vojn dalje prizadete z asimilacijo. Avtorica navaja pet ovir, ki so prevladovale v razpravah glede ureditve položaja manjšin v vzhodni Evropi in so najpomembneje vplivale na zmanjšan obseg posredovanja "matičnih držav" v usodo "matičnih manjšin". To so nacionalizem, ki je sicer s cilji družbene enotnosti, državljske solidarnosti in politične kohezije temelj za nacionalno državo, vendar je v mnogih državah okrepil monopol večine; zgodovinske krivice kot rezultat centralizacije in etnične homogenizacije; sekuritizacija etničnih odnosov oziroma podrejanje odnosov med večino in manjšino zagotavljanju varnosti z vsiljenimi mednarodnimi instrumenti; lojalnost pripadnikov

manjšin njihovi "matični državi" in s tem povezane ozemeljske zahteve oziroma strah pred preveliko avtonomijo in odcepitvijo (Udrea 2010, 11-15).

Kántor na primer ugotavlja, da je v omenjenem obdobju prišlo do preoblikovanja in nadgradnje pravnih ter političnih smernic glede zaščite posebnih manjšinskih pravic zlasti v evropskih državah: "Redefinicijo in reinstitucionalizacijo naroda/nacije ter rekonfiguracijo države (op. a.: v Centralni in Vzhodni Evropi) so običajno spremljali zlomi, revolucije in tranzicije" (Kántor 2006, 38). Nastanek držav in nacij je del večjega procesa reorganizacije in reinstitucionalizacije političnega prostora in političnega pojava. Njun inovativni koncept in zakonodaja sta konstitutivni del teh procesov (Culic v Kántor 2006, 38). Torej je nastanek držav in demokracij spremljala tudi skrb za narodne manjšine, ki so bodisi ostale v sosednjih državah bodisi so ob razpadu skupnih držav nastale na novo (na primer slovenska manjšina na Hrvaškem). Ta skrb je kot "klavzula nacionalne odgovornosti" (Hornburg 2006, 142) postala konstitutivni del ustav (npr. 5. člen slovenske ustave). Naslednja faza je bilo prepoznanje in priznanje manjšin, ki žive znotraj državnega ozemlja, skladno s tem, da je določena država večnarodnostna, večetnična. Vzporedno s tem so si države prizadevale pravno formalizirati ustavno zavezo do narodnih manjšin izven svoje ozemeljske suverenosti in so sprejele različne pravne akte¹⁸, ki so opredelili načine pomoči tem manjšinam na različnih področjih, kot na primer na izobraževalnem, kulturnem ali celo kot obliko politične podpore (Kántor 2006, 40-41). Tak "statusni zakon" temelji na ideji naroda kot etnično-kulturne entitete, in ne na političnemu konceptu naroda. Prav to so namreč evropske institucije očitale madžarskemu zakonu in s tem se je začela vsebinska debata med konceptoma nacije kot etnične ali kot politične kategorije, ki je opozarjala celo na elemente nacionalizma z "negativno" konotacijo (Kántor 2007, 174-177).

Kot izhodišče razumevanja urejanja odnosov med "matično državo" in njeno narodno manjšino v sosednji državi oziroma "matično manjšino" naj navedem Udrejino (2010, 38) razmišljanje o pogojih, ki naj bi opredelili manjšino kot "matično manjšino" ("kin-minority"). To so: pripadniki te manjšine in njihovi nasledniki so bili del "matične države"; proti svoji volji so postali državljani države, v kateri živijo; povezujejo se v narodnomanjšinsko skupnost znotraj te države in hkrati z "matično državo", ki je prevzela ustrezno odgovornost in skrb za svoje (bivše) državljane. Seveda pa je te pogoje treba gledati skozi zgodovinsko perspektivno nastajanja in razpada različnih oblik držav v centralni in vzhodni Evropi.

---

¹⁸ Hornburg jih imenuje transnacionalna manjšinska zakonodaja, ker naj bi učinkovala čez državno mejo na državljane sosednje države (2006, 141-142).

"Matična država" z etnično, kulturno ali jezikovno povezanostjo z narodno manjšino v tujini pomembno pripomore k njeni zaščiti. Vendar pa njeno enostransko poseganje lahko povzroči napetosti s sosednjo državo, v kateri ta manjšina živi, in ogroža mednarodni mir in varnost. "Matična država" mora svoj odnos graditi na podlagi prednostnega konstruktivnega dogovora. Istočasno pa bi morale mednarodne in regionalne organizacije oblikovati možnosti in pogoje za krepitev orodij ter politične volje celotne družbe, če so države neuspešne pri uresničevanju svojih odgovornosti do manjšin. Bilateralni in multilateralni mehanizmi lahko preprečujejo negativno nacionalistično retoriko in politiko s poudarjanjem, da sta različnost in integrirana družba v interesu tako večine kot manjšine (Turner in Otsuki, 2010). To so glavne smernice, na katerih v zadnjem desetletju temelji politika mednarodnih institucij, ki se ukvarjajo z načini uresničevanja zaščite narodnih manjšin.

Vprašanje relevantnosti unilateralnega urejanja odnosa do svojih manjšin v sosednjih državah se je intenziviralo ob sprejemu madžarskega t. i. statusnega zakona leta 2001, ki je enostransko zagotovil posebne pravice za madžarske manjšine, ki živijo v sosednjih državah, in jih zakonsko vključil v "združen madžarski narod". Na podlagi samoopredelitve za Madžare so pripadniki madžarskih manjšin upravičeni do posebnih finančnih in drugih ugodnosti pri izobraževanju, delovnih, socialnih in zdravstvenih dovoljenjih itd. Proti zakonu sta zlasti protestirali Romunija in Slovaška, saj naj bi zakon posegel v njihovo suverenost in bil predvsem glede zaposlovanja diskriminatoren do njihovih državljanov nemadžarske narodnosti (Turner, Otsuki 2010, 2). Evropska komisija za demokracijo skozi pravo pri Svetu Evrope (Beneška komisija) je v odzivu sprejela posebno poročilo o prednostni obravnavi narodnih manjšin s strani njihovih "matičnih držav"¹⁹, v katerem je ugotovila, da v preteklosti domači - unilateralni zakonodaji oziroma formalizaciji posebnih pravic "matičnih držav" do njihovih manjšin v sosednjih državah ni bilo namenjene nobene prave pozornosti in nad njo nobenega nadzora. Madžarski primer pa je opozoril na vprašanje združljivosti takšne zakonodaje z mednarodnimi zakoni in evropskimi standardi glede narodnih manjšin (Weber 2004, 350). T. i. statusne zakone, v katerih so na različne načine in obsege določene odgovornosti predvsem na področju kulture, je v zadnjem desetletju sprejela vrsta evropskih držav, kot so poleg Madžarske še Avstrija, Italija, Grčija, Turčija, Bolgarija, Romunija, Slovaška, Rusija in Slovenija. Kljub temu pa sta konceptualizacija in pravna evalvacija vsebine in obsega odgovornosti "matičnih držav" relativno slabo prisotni v literaturi o multikulturalizmu (Udrea 2010, 10).

---

¹⁹ Report on the Preferential Treatment of National Minorities by Their Kin-state je Beneška komisija sprejela na 48. zasedanju v Benetkah 19-20. oktobra 2001.

Notranja zakonodaja "matične države" lahko za svojo narodno manjšino zagotovi nekatere ugodnosti, ki so v dobrobit obstoja in razvoja manjšine, vendar pa ne sme posegati v kompetence mednarodne skupnosti in sosednje države, kjer manjšina živi. Po Kardosu (2006, 136) bi se morale "države matice" ob uresničevanju politike do svojih manjšin držati naslednjih načel: državi, kjer manjšina živi, in mednarodni skupnosti priznati glavno vlogo glede manjšinskih vprašanj, priznati mednarodne mehanizme za zaščito človekovih pravic prek mednarodnih organov, bilateralizmu dati prednost in se ob unilateralni zakonodaji omejiti na kulturo ter se izogibati ekstrateritorialnemu učinku. Glede vloge obeh držav, bilateralnih podpisnic, pri zaščiti narodnih manjšin je Beneška komisija pri Svetu Evrope v že omenjenem poročilu iz leta 2001 predlagala posebne ukrepe, ki naj spodbujajo odgovornost za zaščito narodnih manjšin v državah, kjer te živijo, "matični državi" pa priznavajo posebno vlogo pri ohranjanju močne jezikovne in kulturne spodbujajoče povezanosti z njihovimi manjšinami. Podpora "matične države" zmanjšuje ranljivost "matične manjšine" pred kulturno prevlado držav, v kateri živijo, in krepi njihovo kulturno avtonomijo (Udrea 2010, 222).

V okviru OVSE so bila leta 2008 sprejeta Bolzanska priporočila o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih s pojasnilom 2008²⁰, ki v 19 temeljnih načelih vsebinsko razvijajo omenjene koncepte odnosov držav do narodnih manjšin. Med glavnimi standardi za ohranitev in povečanje varnosti v Evropi na podlagi dobrososedskih odnosov, ki vključujejo mehanizme narodnomanjšinske zaščite, so: država, kjer živi manjšina, mora spoštovati in promovirati manjšinske pravice, zavzemati se mora za integracijo in krepitev socialne kohezije. "Matična država" ne sme uveljavljati jurisdikcije nad prebivalstvom na ozemlju druge države brez njene privolitve, saj je suverenost temelj mednarodnega prava. "Matična država" naj se vzdrži množičnega podeljevanja državljanstev, saj lahko prisotnost njenih državljanov na ozemlju druge države ogroža njeno integriteto. Posebne ugodnosti, ki jih "matična država" namenja svojim manjšinam, ne smejo temeljiti na diskriminaciji, kot na primer zaradi pripadnosti določeni etnični skupnosti, ampak na določenih kriterijih, kot na primer na znanju jezika, glede osebnih interesov itd. (Vollebaek 2009, 2-3).²¹

Bilateralni sporazumi, ki v celoti ali deloma opredeljujejo ukrepe manjšinske zaščite, so postali del Pakta stabilnosti iz leta 1995 in v okviru OVSE je uresničevanje manjšinskih

---

²⁰ The Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations & Explanatory Note (OSCE High Commissioner on National Minorities 2008)

²¹ Visoki komisar OVSE za narodne manjšine Knut Vollebaek je v svojem prispevku Narodna manjšina in evropska varnost: nerazdružljiva dvojčka na neformalnem srečanju zunanjih ministrov OVSE na grškem Krfu leta 2009 poudaril, da v procesu ohranjanja zaupanja in krepitev sposobnosti za reševanje varnostnih izzivov napetosti med državami zaradi narodnomanjšinskih vprašanj predstavljajo nenehno grožnjo varnosti v regiji.

pravic postalo ključno vprašanje evropske politike (Roter 2001, 211). Tudi visoki komisar za narodne manjšine pri OVSE je bilateralne sporazume, v katerih imata državi ključno vlogo, ocenil za zelo koristne v prizadevanju za zaščito manjšinskih pravic. Hkrati je opozoril, da je zaščita manjšinskih pravic odgovornost države, v kateri manjšina biva, in da enostranske poteze matične države lahko pripeljejo do konflikta (Ekéus 2001). Pri tem je povsem na mestu primerjava med razvojnimi trendi in zgodovinsko določenim odnosom do manjšin v posameznih državah v različnih okoliščinah in zaradi različnih vzrokov. Ta odnos je velikokrat cokla razumevanju pomena bogastva in prednosti večkulturnega okolja in temu primerno zaščitnih manjšinskih politik.

Bilateralizem je Beneška komisija opredelila kot instrument potencialne neposredne in dogovorjene medsebojne odgovornosti do manjšin ob dejstvu, da so vključene posebne značilnosti in potrebe manjšin, upoštevajoč zgodovinski, političen in socialni kontekst (Evropska komisija za demokracijo skozi pravo pri Svetu Evrope 2001). To je za Slovenijo še posebej značilno, saj je na slovenskem etničnem ozemlju v zgodovini večkrat prišlo do preoblikovanja meja in narodnostnih delitev v različne politične entitete. Po drugi svetovni vojni so bile meje z Italijo, Avstrijo in Madžarsko dokončno določene, po razpadu Jugoslavije pa je tudi meja s Hrvaško spremenila svoj status. Slovenija je obenem podedovala mednarodna sporazuma z Italijo (Posebni statut Memoranduma o soglasju iz leta 1954 in Osimski sporazumi iz 1975) in Avstrijo (Avstrijska državna pogodba iz leta 1955), ki urejata tudi status narodnih manjšin. Slovenija je z vsemi štirimi sosedami sklenila še posebne kulturne sporazume o sodelovanju, ki imajo tudi t. i. manjšinski člen, z Madžarsko pa še poseben recipročni sporazum glede zaščite obeh narodnih manjšin. Glede južnega sosedstva pa sta tako Slovenija kot Hrvaška kljub vzpostavljeni kulturni bilateralni glede zagotavljanja manjšinskih pravic zelo zadržani. Bilateralno sporazumevanje je tudi del zunanje politike do sosednjih držav. Ureja status držav podpisnic v medsebojnih odnosih in do svoje notranje javnosti: med drugim pomeni tudi hkratno odgovornost do urejanja večkulturnega značaja na svojem nacionalnem prostoru in skrb za uveljavljanje zaščite položaja svojih narodnih manjšin v sosednjih državah.

Meje so zelo pomemben kriterij in dejstvo meddržavnega komuniciranja oziroma bilateralnega sodelovanja. Nikakor pa niso omejitve, saj današnji evropski pravni red omogoča oblike nadnacionalnih povezav in delovanj. S tega vidika je odnos med "matično državo" in njeno narodno manjšino lahko kakovosten in nemoteč za sosednjo državo, kjer taka manjšina živi. Koristen je tudi za "matično državo", saj v oblikovanju svoje zunanje politike lažje prepozna možnosti, ki jih nudi poznavanje posebnosti sosednjega

nacionalnega prostora. Ko se ukvarjamo z manjšinskimi vprašanji, je treba vzeti v obzir naslednja izhodišča: notranjepolitični strankarski prostor in ideološki boj za uzakonitev definicije naroda, na katerem se lahko institucionalizira politika do manjšin zunaj države, bilateralna raven med "matično državo" in državo, na katero se tak zakon navezuje, in mednarodna raven, ki vključuje vpleteno državo in evropske institucije, ki se ukvarjajo s temi vprašanji (na primer Beneška komisija) (Kántor 2007, 174-177).

2.4 Prednostna obravnava narodnih manjšin s strani njihovih matičnih držav

Evropska komisija za demokracijo skozi pravo pri Svetu Evrope²² je leta 2001, izhajajoč iz že omenjenega "madžarskega primera", primerjalno pregledala zakonodaje oziroma ureditve glede posebne obravnave manjšin, ki živijo v drugih državah, s strani njihovih "matičnih držav", in sicer Avstrije, Slovaške, Romunije, Ruske federacije, Bolgarije, Italije, Madžarske, Slovenije in Grčije. Unilateralne zakonodaje je ocenila kot pozitiven pojav, uresničljiv in legitimen ukrep pod pogojem, da upoštevajo načela teritorialne suverenosti držav, spoštujejo pogodbe, si prizadevajo za miroljubne odnose med državami in spoštujejo človekove pravice in temeljne svoboščine s posebnim poudarkom na prepovedi diskriminacije. Obenem je razglasila, da bilateralni in multilateralni dogovori ostajajo glavni instrumenti manjšinske zaščite (Sólyom 2004, 365-366).

Skladno z omenjenimi načeli država lahko izvaja svoje zakone in predpise v zvezi s pravicami tujih državljanov le, če veljajo na njenem ozemlju, kot na primer zagotavljanje štipendij za tuje študente na svojih univerzah. Če "matična država" želi administrativno ali finančno pomagati pripadnikom narodnih manjšin in njenim organizacijam v tujini, je to neposredni poseg na ozemlje druge države in je dovoljen, če tako urejajo mednarodni instrumenti oziroma je to zlasti del dogovora med državama. Dogovor, ki je mogoč med prijateljskima državama, naj bi obsegal pomoč "matične države" na področju izobraževanja v maternem jeziku pripadnikom narodne manjšine in podporo izobraževalnim institucijam. Komisija pravi še, da država lahko izrecno dovoli omenjeno pomoč na svojem ozemlju v primeru, če gre za študij, ki ni neposredno vezan na ohranjanje ali promocijo identitete narodne manjšine.

---

²² Beneška komisija je posvetovalno telo Svetu Evrope. Njeni člani so neodvisni pravni strokovnjaki in izražajo svoja osebna stališča in ne stališča svojih držav. Njena stališča niso nikoli obvezna, vendar njena poročila zagotavljajo izhodišče, ki utemeljuje evropski standard, ko gre za demokratična načela in pravno varnost.

Pripadniki narodnih manjšin so upravičeni do podpore na področju izobraževanja v lastnem jeziku in lastne kulture, če gre za podporo spodbujanju kulturnih stikov z "matično državo". Izven področij izobraževanja in kulture pa je prednostna obravnava zagotovljena le v izjemnih in opravičljivih primerih. Glede prepovedi diskriminacije komisija pravi, da vsak ukrep v prid pripadnikom narodnih manjšin ni diskriminatoren in da različne okoliščine ter proporcionalno glede na uresničevanje pravic na področju izobraževanja in kulture dovoljujejo pozitivno diskriminacijo (Sólyom 2004, 367-369).

Komisija je ocenila, da je varstvo narodnih manjšin odgovornost držav, v katerih te živijo, in da so "matične države" z ustrežno notranjo zakonodajo in določenimi z ukrepi v prid pripadnikom "matičnih manjšin" pomembna opora za ohranjanje močnih jezikovnih in kulturnih vezi ter da so bilateralni dogovori učinkoviti, če se uresničujejo v dobro medsosedskih odnosov. Na tej podlagi in kot utemeljitev omenjenih načel je komisija predlagala tudi ukrepe, ki bi omogočili določen nadzor nad njimi: zakoni, ki zadevajo tuje državljane, veljajo le na ozemlju države, ki jih je sprejela; država ne sme izvajati nobenih ukrepov v prid tujim državljanom, če niso dogovorjeni v pogodbah ali niso skladni z mednarodnimi merili, ki dovoljujejo, da "matična država" pridobi dovoljenje določene države; na pol uradna funkcija (npr. izdajanje potrdil o pripadnosti določenemu narodu za uveljavljanje posebnih pravic), ki bi jo nevladnim organizacijam podelila "matična država", ni dovoljena izven njenih meja, razen prek njihovih konzulatov, skladno z mednarodnim pravom; kriteriji za potrdila morajo biti predpisani, združenja pa lahko posredujejo le informacije glede zahtev za pridobitev ustreznih potrdil; unilateralni ukrepi glede prednostne obravnave, ki niso dorečeni v dogovoru med državama, se ne smejo izvajati brez predhodnega soglasja države, v kateri narodna manjšina živi; če pride do spora glede izvajanja ali interpretacije bilateralnega sporazuma, se morajo vse procedure za njegovo rešitev izvajati v dobri veri, "matična država" lahko enostransko ukrepa le, če rešitev ni bila učinkovita; prednostna obravnava je zagotovljena pripadnikom "matične manjšine" na področju izobraževanja in kulture v smislu zagotavljanja kulturnih vezi, izven tega pa le v izjemnih primerih in če se zasleduje legitimni cilj (Evropska komisija za demokracijo skozi pravo pri Svetu Evrope 2001).

Sólyom (2004, 370), nekdanji član te komisije, ocenjuje njeno delo kot pomembno, saj med drugim priznava, da je preprečitev asimilacije, do katere prihaja celo ob idealni manjšinski politiki, legitimni interes "matične države". Edini legitimni ukrepi so tisti, katerih cilj je zagotavljanje jezikovnih in kulturnih stikov. Glede na oceno komisije morajo biti

ugodnosti pripadnikom "matične manjšine" s tujim državljanstvom in njihovim organizacijam podeljene na enakopravnih temeljih.

Ne glede na vzpostavitev meril in kriterijev za poseganje "matične države" v prid svojim "matičnim manjšinam" v sosednji državi se vseeno odpira neka praznina med dogovorjenimi in nedogovorjenimi možnostmi. Kdaj in v kakšnih, zlasti političnih, razmerah so ti kriteriji izvedljivi in kdaj ter do kod sega dejanska suverenost države, ko gre za zaščito narodne manjšine na njenem ozemlju? Omenjena merila in pogoji, določeni v bilateralnih pogodbah ali soglasjih držav, so vedno znova na prepihu in pod vplivom, če že ne pod pritiskom meddržavnih odnosov.

V zvezi z ugodnostmi pripadnikom svojih manjšin iz sosednjih držav, ki so hkrati tuji državljani, pa se mi zdi smiselno podvprašanje, ali so te ugodnosti sploh relevantne. Države morajo vse tuje državljane obravnavati enakopravno, ne glede na njihovo etnično pripadnost. Ni namreč povsem jasno, kaj dejansko pomeni prednostna obravnava pripadnikov narodnih manjšin ob enakih pogojih za vse tuje državljane, saj še vedno obstaja prednost etnične pripadnosti, ne glede na enaka merila in pogoje za vse tuje državljane. Pozitivna diskriminacije se občutljivo giblje med "dovoljeno in nedovoljeno" neenakopravnostjo.

3 SLOVENSKE MANJŠINE V SOSEDNJIH DRŽAVAH: prostor in ljudje

Slovenske narodne manjšine živijo v sosednjih deželah v Avstriji (v Zvezni deželi Koroški in Zvezni deželi Štajerski), na Hrvaškem (v obmejnih Istrski, Primorsko-goranski, Krapinsko-zagorski, Medžimurski, Varaždinski, Karlovški in Zagrebški županiji), v Italiji (v Avtonomni deželi Furlaniji Julijski krajini) in na Madžarskem (v Železni županiji). V nadaljevanju si pogledimo zgodovinske okoliščine in procese, ki so vplivali na njihov nastanek, obstoj in vlogo v političnem in gospodarskem oblikovanju slovenskega etničnega prostora.

3.1 Slovenska narodna manjšina v Avstriji

Narodnomanjšinski položaj Koroških Slovencev je nastopil po razpadu avstro-ogrske monarhije in je poseben glede na zgodovinsko etnično dediščino te avstrijske dežele in siceršnjo razdeljenost slovenskega naroda na dedne dežele. Današnje naselitveno področje slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem je razmeroma majhen del prvotne prisotnosti slovenskega oziroma karantanskega prebivalstva severno od Karavank. V zgodnjem srednjem veku je slovensko etnično ozemlje obsegalo blizu 40.000 km², od srede 15. stoletja dalje se je etnična meja pomaknila na 3000 km², od sredine 19. stoletja pa na 2000 km².²³

Položaj slovenskega prebivalstva na avstrijskem Koroškem se vse do sredine 19. stoletja ni bistveno razlikoval od ostalih dednih dežel. Slovenski jezik je bil prisoten predvsem med nižjimi sloji prebivalstva. Zelo slovenski značaj prostora med južno deželno mejo in severno slovensko-nemško jezikovno mejo kaže statistika, saj naj bi bilo leta 1846 uradno 89,4 odstotka slovensko govorečih prebivalcev, nemška manjšina je bila predvsem v

---

²³ Razlogi za tako očitno krčenje narodnostnega ozemlja so bili v srednjeveški agrarni najprej tuji in potem pomembnejši notranji kolonizaciji dežele. V naslednjih stoletjih, zlasti pa od 19. stoletja naprej, je germanizacija (ki je bila značilna tudi za druge slovenske dežele) zaradi gospodarskega razvoja z nemškim kapitalom in nemško upravno administracijo zajela višje socialne meščanske sloje in tudi podeželje. Germanizacija z uveljavljanjem nemške oblasti je uspešno omejevala slovensko izobraženstvo, z volilno razdelitvijo dežele na okraje z nemško večino pa politično predstavništvo Koroških Slovencev. Medtem ko se je v drugih slovenskih deželah krepilo taborsko gibanje in politično organiziranje, se je slovensko-koroško gibanje omejilo na konservativne kroge pod vodstvom duhovščine (Katoliško politično in gospodarsko kmečko stranko).

Celovcu. Na ozemlju, ki ga je uredba leta 1945 razglasila za dvojezično, je živel okrog 89,5 odstotka Slovencev.²⁴

V desetletjih med obema vojnama so Koroški Slovenci doživeli več političnih sprememb, ki so odločilno vplivale na njihov narodnostni položaj: razpadu monarhije so sledili boji za razmejitveno meddržavno mejo med avstrijsko republiko in Kraljevino SHS, plebiscit (10. 10. 1920), preoblikovanje statusa Koroških Slovencev v narodno manjšino, poplebiscitarna obnova manjšinske organiziranosti, leta 1930 razpad parlamentarizma in priključitev Avstrije k rajhu.

Po drugi svetovni vojni jugoslovanska oblast ni uspela s spremembami meja v slovensko korist. Britanski posvetovalni odbor je sprejel nekaj predvsem načelnih ukrepov v prid slovenski manjšini, kot na primer razveljavitev vseh izselitvenih ukrepov, vračanje posestev in premoženja slovenskim organizacijam, dovolil je uporabo slovenskega jezika v uradih, začasna avstrijska vlada pa je sprejela pravno podlago za (obvezno) dvojezično šolstvo. Kmalu po koncu vojne se je pokazala prva neenotnost med koroškimi političnimi in kulturnimi voditelji zaradi odnosa do OF, ki ga je ideološko obvladovala KPS. Po političnem razcepu med slovensko narodno manjšino jih je sklenitev ADP leta 1955 spodbudila k skupnemu nastopanju za uveljavitev manjšinskega 7. člena, kar je pripeljalo do oblikovanja skupnega koordinacijskega odbora obeh osrednjih koroških manjšinskih organizacij (ZSO in NSKS) za zastopanje pravic in interesov slovenske manjšine pred koroškimi deželnimi in avstrijskimi državnimi oblastmi. V naslednjih desetletjih so se Koroški Slovenci soočili z nadaljevanjem protimanjšinske agitacije koroškega Heimatdiensta in si prizadevali za razvoj slovenskega šolstva: 1957. je bila v Celovcu ustanovljena Zvezna gimnazija za Slovence, leta 1959 je Avstrija z manjšinskim šolskim zakonom legalizirala šolsko ureditev (z neobveznim dvojezičnim šolstvom). Prizadevanje za uveljavitev 7. člena ADP tako glede dvojezičnega oziroma slovenskega manjšinskega šolstva kot dvojezičnih napisov je bilo stalna prvina manjšinskega političnega delovanja in sodelovanja med krovnicima manjšinskima

---

²⁴ Od konca 19. stoletja naprej se je slovenstvo na Koroškem soočilo z nasilno vodeno politično asimilacijo, ki so jo podprla uradna štetja po "občevalnem jeziku". Delež slovenskega prebivalstva med današnjo slovensko-avstrijsko mejo in slovensko-nemško narodnostno mejo se je tako s 65,2 odstotka leta 1880 zmanjšal na 44,4 odstotka; na ozemlju dvojezičnih šol pa s 85 na 67,7 odstotka; po neuspelem plebiscitu za slovensko prebivalstvo leta 1920 se je delež do leta 1939 zmanjšal na 42 odstotkov. Statistična germanizacija slovenskega prebivalstva v različnih izvedbah (tudi z etnično teorijo o vindišarskem jeziku: leta 1939 naj bi bilo po spremenjenem kriteriju popisa po maternem jeziku in z možnostjo izbire med slovenskim in vindišarskim jezikom še slabih 11 odstotkov Slovencev), avstrijsko neizpolnjevanje manjšinskih zavez mirovne pogodbe in delovanje nacionalistične stranke so preprečevali slovensko politično in kulturno delovanje ter onemogočili pogajanja o slovenski kulturni avtonomiji, negativno pa je vplivalo na že tako slabe možnosti rešitve šolskega vprašanja v tridesetih letih. Dokončno pa naj bi k popolni asimilaciji pripomogla še nasilna nacistična raznarodovalna politika, ki je trajala od anšlusa leta 1938 do konca vojne.

organizacijama. Ne glede na posebnost deželnega koroškega političnega prostora, ki je v prid nemške zavračal svojo večetnično podobo, je ob koncu 80-ih let in kasneje po ustanovitvi slovenske države prišlo do bistvenih pozitivnih premikov v koroški demokratični politiki in javnosti. Ustavni zakon je leta 1990 omogočil ustanovitev javnih dvojezičnih vrtcev in osnovne šole tudi izven leta 1945 določenega ozemlja (leta 1991 tudi v Celovcu), leta 1990/1991 je bil prvič vpis v dvojezično trgovsko akademijo. Pomembna je bila tudi odločitev ustavnega sodišča glede dvojezične topografije. Dvojezično območje je bilo pred ADP določeno z Uredbo o dvojezičnem šolstvu iz leta 1945 in je zajelo okrog 800 krajev. Zvezna vlada pa je na podlagi 25-odstotne klavzule v Zakonu o narodnih skupnostih leta 1976 omejila dvojezičnost napisov na šestino dvojezičnega ozemlja. Ustavno sodišče je to klavzulo proglasilo za protiustavno z dvema odločbama v letih 2000 in 2001 ter odločilo, da že 10-odstotni delež slovensko govorečih zadošča za opredelitev dvojezičnega območja (Novak 2005, 156-160). Slovenska narodna manjšina na avstrijskem Koroškem si je izborila posebno vlogo svojih slovenskih prosvetnih, kulturnih in znanstvenih institucij ter gospodarskih organizacij, ki s pomočjo slovenske "mattice" in še vedno le delnega uresničevanja pogodbeno določene manjšinske zaščite ter skupnega političnega nastopanja v sosvetu za slovensko narodno skupnost uveljavlja svojo narodnostno identiteto (Enciklopedija Slovenije 1991, 290-303).

Večstoletno marginalizacijo slovenskega jezika pa je najprej prekinilo slovensko članstvo Slovenije v Evropski uniji, ko je slovenščina postala eden od uradnih jezikov, ter družbeni in gospodarski razvoj, ki v novih trendih globalizacije uveljavlja nujnost večjezičnega medregijskega povezovanja in nastopanja.

Slovenska manjšina na avstrijskem Štajerskem (kot tudi na Koroškem) je rezultat sanžermenske mirovne pogodbe, ki je po razpadu avstro-ogrske monarhije določila mejo med Avstrijo in tedanjo Kraljevino SHS. Slovenska manjšina je naseljena v južnih delih avstrijske zvezne dežele Štajerske; živijo na območju Sobote/Soboth, Gradišča/Schlossberga in Klancev/Glanza ter v petih naseljih v Radgonskem kotu in v regijskem središču Radgone/Radkersburga. Po podatkih popisa naj bi leta 1910 na prvotnem poselitvenem ozemlju živelo 2644 oseb s slovenskim pogovornim jezikom, na celotnem avstrijskem Štajerskem 5146; po oceni osrednje organizacije Štajerskih Slovencev Kulturnega društva 7. člen pa naj bi bilo danes med 3000 in 5000 dvojezičnih prebivalcev, ki večinoma govorijo slovensko narečje.

Mirovna pogodba po prvi svetovni vojni je sicer predvidevala določene manjšinske pravice, vendar jih Avstrija ni uresničevala. Slovenska manjšina je ostala izolirana od

povezav z "matičnim narodom" in Koroškimi Slovenci, ni imela možnosti za organizirano kulturno življenje, zlasti pa je ostala brez stika s slovenskim jezikom. Pravno priznanje svojega obstoja in manjšinske zaščite so Slovenci na avstrijskem Štajerskem dobili šele z ADP leta 1955.

Avstrija slovenske manjšine na Štajerskem dolga desetletja kljub 7. členu v praksi ni priznala, celo glede ADP se je nekaj časa sklicevala na zmoto. Konec 70-ih Štajerski Slovenci niso uspeli z vsebinskim programom ovrednotenja in ohranjanja slovenske etnografske dediščine vključno z odkupom hiše Avgusta Pavla, tudi zaradi političnega nezanimanja takratne Slovenije oziroma Jugoslavije. Položaj se je začel izboljševati šele ob koncu 80-ih let, ko so najprej ustanovili Kulturno društvo 7. člen za Štajerske Slovence in se je vprašanje Štajerskih Slovencev v že samostojni Sloveniji preselilo na raven meddržavnega znanstvenega in javnega delovanja. Leta 1994 so bili predstavniki Štajerskih Slovencev imenovani v sosvet za slovensko narodno skupnost pri avstrijskem zveznem kanclerju, leto kasneje so s pomočjo Slovenije odkupili Pavlovo hišo, ki je postala njihov kulturni center. Leta 1997 pa so bili del Spomenice avstrijskih narodnih skupnosti (STA 1997) avstrijski vladi in parlamentu, v kateri so manjšine avstrijskim oblastem med drugim predlagale, naj v ustavi priznajo zgodovinsko kulturno, jezikovno in etnično raznolikost Avstrije, parlament pa naj ratificira Evropski okvirni sporazum o zaščiti narodnih manjšin ter Evropsko listino regionalnih ali manjšinskih jezikov (Enciklopedija Slovenije 1997, 259; Jesih 2004, 299-301).

3.2 Slovenska narodna manjšina v Italiji

Etnično/narodnostna razmejitev med Furlani in Slovenci na severovzhodnem obmejnem ozemlju današnje italijanske države se je pojavila šele sredi 19. stoletja. Njen najprej narodnostni in kasneje manjšinski položaj označuje vrsta političnih dogodkov, ki so zaznamovali današnji slovensko-obmejni pas v ožjem in širšem smislu. Oblikovanje italijanske države, razvoj slovenske narodnostne zavesti in socialno različno pogojeno italijansko-slovensko prebivalstvo (večinsko italijanska mesta in slovensko podeželje) so ob državotvornih poskusih obeh narodov povzročili konflikt, ki se je stopnjeval v naslednjih desetletjih. Tržaški, Goriški in Beneški Slovenci so bili od nastanka italijanske države podvrženi radikalni asimilaciji in transnacionalnim ambicijam Italije v vzhodni jadranski prostor, ki se je najbolj izražal v boju za njeno vzhodno mejo po obeh svetovnih vojnah.

Beneška Slovenija je skupaj z Rezijo Italiji pripadla leta 1866, po prvi svetovni vojni pa še Trst in Gorica ter celotna Primorska. Rapalska pogodba leta 1920 je slovenskemu narodnostnemu ozemlju odvzela okrog 300.000 Slovencev, ki so skupaj z okrog 36.000 Beneškimi Slovenci predstavljali četrtnino slovenskega naroda.²⁵

Po drugi svetovni vojni se je za slovensko narodno manjšino v Italiji začelo novo poglavje, saj se je znašla v navzkrižju mejnega vprašanja in ideološkega vpliva. Trst in Gorica sta postala ključni postojanki med uveljavljanjem vpliva zahodnoevropskih zaveznikov in Italije ter vpliva vzhodnega komunističnega bloka, kateremu je pripadala tudi nova Jugoslavija. Jugoslovanska vojska se je morala zaradi pritiskov z obeh strani (Vzhoda in Zahoda) umakniti iz Trsta in Gorice za Morganovo črto, ki je sporno ozemlje od Trbiža do Pulja (Julijska krajina) razdelila na cono A s Trstom in Gorico pod zavezniško upravo in cono B pod jugoslovansko vojaško upravo; Beneški in Kanalski Slovenci so bili del cone C, ki jo je kmalu prevzela italijanska uprava. Zavezniška uprava je deloma vrnila slovenski jezik v javnost in šole, ni pa uspela ohranjati sicer začrtane politike narodnostnega ravnovesja. Med pomembnimi razlogi je bila ideološka delitev prebivalstva na projugoslovansko usmerjeno levico in katoliško desnico. To razhajanje je bilo zelo poudarjeno na kulturnem in publicistično-medijskem področju. Leta 1947 je bila podpisana mirovna pogodba, s katero je Italija pridobila popolno suverenost nad Goriško in Videmsko pokrajino z Beneškimi in Kanalskimi Slovenci in ki razen splošne zaščite človekovih pravic ni vsebovala določb o manjšinski zaščiti. Nova ustava iz leta 1947 je vključila člen o zaščiti jezikovnih manjšin, ki pa ga Italija za Videmske Slovence, ki jih narodnostno ni priznala, ni uresničevala. Ustanovljeno je bilo STO pod upravo OZN, ki je obsegalo obalo Jadranskega morja od

---

²⁵ Glede na njihovo razvito kulturno, politično in gospodarsko življenje, povezano z ostalimi Slovenci, ki je sledilo slovenskim narodnostno-političnim zahtevam in pričakovanjem po skupni državi, je bila italijanska aneksija zahodnega dela slovenskega ozemlja hud udarec. Italijanske predvsem lokalne oblasti so preprečevale obnovo slovenskega političnega in kulturnega gibanja ter čezmejne stike. Kljub lokalnim pritiskom in zakonskemu omejevanju so v obdobju predfašističnih vlad do leta 1922 Slovenci uspeli obnoviti svoje politične, kulturne in gospodarske ustanove in narodno gibanje. Do konca 20-ih let je fašistična oblast zatrla zakonito dejavnost slovenske manjšine, slovenski jezik je izginil iz javnega in šolskega življenja. Fašizem je uničeval gospodarsko, kulturno in socialno življenje Slovencev in s politiko etnične bonifikacije v prid italijanskim priseljencem povzročil etnično čiščenje z množičnim izseljevanjem slovenskega prebivalstva (med vojnoma se je izselilo skoraj 20 odstotkov slovenskega (in hrvaškega) prebivalstva, največ v Jugoslavijo, potem v Južno Ameriko, nekaj v Evropo, od tega polovica (okrog 53.000) Slovencev). Slovensko narodno gibanje se je preselilo v ilegalo. Med njimi so bili najbolj radikalni mladi tigrovc, ki so zlasti po začetku druge svetovne vojne izvajali nasilne povračilne akcije, sabotaže na italijanske objekte in infrastrukturo. Od leta 1926 so delovali slovenski komunisti, vključeni v KPI, ki je priznavala slovensko samoodločbo in bila soprodpisnica izjave treh partij (skupaj s KPJ in KPA) o slovenskem narodnem vprašanju. Leta 1941 je skoraj polovica slovenskega naroda pripadla Ljubljanski pokrajini, ki jo je priključila Italija in nadaljevala z italijanizacijo. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 se je kljub nemškemu prevzemu oblasti tudi na Primorskem na temelju boja proti fašističnemu raznarodovanju okreplil narodnoosvobodilni boj, istega meseca je bila uresničena ideja o priključitvi Primorske k Združeni Sloveniji.

Devina do Novigrada z ozkim zaledjem, razdeljeno na cono A s Trstom pod zavezniško vojaško upravo in cono B s Koprom in Bujami pod jugoslovansko vojaško upravo. Statut je določal popolno enakopravnost slovenskega, italijanskega in hrvaškega naroda, vendar to ni bilo nikoli uresničeno. Jugoslovanski komunisti so bili za to soodgovorni, ker niso pravilno razumeli dejanskega političnega stanja in se mu zato niso bili pripravljene prilagoditi, ideološki interesi so imeli prednost pred narodnostnimi interesi Tržaških Slovencev. V slovensko manjšino, njen politično komunistični del, je zarezala tudi informbirojevska kriza leta 1948. Ta dogodek je pozitivno vplival na odnos zaveznikov do Jugoslavije, ki so kljub ostremu nasprotovanju italijanske vlade, podkrepjenemu z nacionalističnimi izpadi v Trstu, spremenili politiko do slovenske manjšine in razmišljali o rešitvi tržaškega vprašanja z razdelitvijo STO med Italijo in Jugoslavijo. Po dolgotrajnih diplomatskih pogajanjih, ki jih je spodbudila tržaška kriza oktobra 1953, je bila oktobra 1954 podpisana Spomenica o soglasju (Londonski memorandum) s Posebnim statutom, ki je opredelil pravice slovenske manjšine na Tržaškem ter italijanske na Koprskem in območju Buj. Manjšinske pravice omogočajo manjšinama kulturo in šolstvo v njihovem jeziku, rabo maternega jezika v javni upravi in pred oblastmi. Leta 1975 sta Italija in Jugoslavija podpisali Osimske sporazume, ki so dokončno potrdili mejo med conama A in B, spodbudili meddržavno kulturno in gospodarsko sodelovanje, del sporazuma je tudi manjšinski člen, ki obe podpisnici zavezuje k spoštovanju in uveljavljanju v njuni notranji zakonodaji do tedaj sprejetih manjšinskih obvez iz Posebnega statuta, ki je sicer prenehal veljati.

Slovenska manjšina si je morala v naslednjih desetletjih zelo prizadevati za uresničevanje dogovorjenih pravic, saj je Italija dolgo časa zavračala veljavnost sporazuma. Družbeno in gospodarsko življenje Slovencev se je v novih razmerah organiziralo na različne načine. Na STO so bili organizirani v Komunistično partijo STO, na Goriškem je iz OF leta 1947 nastala leva DFS Beneških, Kanalskih in Goriških Slovencev. Katoliško-liberalno usmerjeni Slovenci so se od leta 1947 večinsko povezovali v Slovensko katoliško skupnost (SKS) in Slovensko demokratsko zvezo (SDZ). S priključitvijo goriške pokrajine Italiji se je glavnina manjšinskega vprašanja prenesla na Tržaško pokrajino, negativno pa je zaradi kadrovske in organizacijske posebnosti vplivala na moč SDZ, medtem ko je bila DFS bolj množično organizirana. Na delovanje levih organizacij je močno vplival informbiro, ki je še najbolj razklal tržaške komuniste, med titovce, ki so se organizirali v SILF, in kominformovce; na Goriškem pa ni povzročil večjega osipa na levi. Na razvoj dejavnosti DFS je ideološko pritiskala KPS, saj njegovo avtonomno politično delovanje ni ustrezalo

socialistični internacionali, ki je promovirala primarnost razrednega vprašanja nad narodnostnim.

Na podlagi navodil slovenske partije je slovenska levica v Italiji leta 1958 ustanovila etnično nadstrankarsko skupno organizacijo Slovensko kulturno-gospodarsko zvezo, kateri so se sčasoma pridružile vse organizacije levice; njeni člani pa so se prav tako skladno z navodili iz Slovenije politično vključevali v vsedrjavne levičarske stranke. Leta 1962 so SDZ, SKS, SKSZ in Skupina neodvisnih Slovencev oblikovali koalicijski SSk, ki se je leta 1975 preoblikoval v enotno stranko. Postopoma je vzpostavila stike s slovenskimi političnimi organi potem, ko je SZDL leta 1970 sprejel stališče, da je treba podpirati slovenske zamejske skupnosti na vseh ravneh ne glede na njihovo svetovnonazorsko in politično usmerjenost in spodbujati njihov enoten nastop v temeljnih manjšinskih vprašanjih. Leta 1976 se je kot protiutež levisi organizirala druga krovna organizacija Svet slovenskih organizacij.

Slovenske manjšinske organizacije v Italiji so s Slovenijo v glavnem delovale preko Trsta, kjer se je skoncentrirala glavnina slovenskih institucij. V prvih desetletjih je bilo sodelovanje med Slovenijo oziroma boljše med KPS in slovenskimi manjšinskimi organizacijami selektivno na podlagi prednosti razrednega (političnega) načela nad narodnostnim. Slovenija je do slovenskih organizacij delovala paternalistično in se vmešavala v njihove odnose z drugimi deli slovenske manjšine. S tem je spodbujala nujno povezovanje znotraj slovenske manjšine za zaščito slovenske narodne dediščine.

Do prvih sprememb je prišlo na začetku 60-ih let, ko se je začela postopoma spreminjati celotna družba, ko so tako v italijanskih kot slovenskih strankah oziroma organizacijah začeli razmišljati o prednostih sožitja med narodom. Prve italijansko-slovenske koalicije so na Tržaškem in Goriškem med drugim prispevale k ureditvi statusa slovenskega učnega osebja, združenega v Sindikatu slovenskih šol, slovenske javne ustanove na kulturnem in športnem področju je podprla tudi italijanska stran, ne samo slovenska, ustanovljen je bil Slovenski znanstveni inštitut.

Na začetku 70-ih let se je začela razvijati ideja o globalnem zaščitnem zakonu za celotno slovensko manjšino v Furlaniji Julijski krajini. Pogajanja med predstavniki vlade, dežele in manjšin, spodbujena tudi s Posebno komisijo za slovenska vprašanja v Furlaniji Julijski krajini (ustanovljeno na podlagi medvladnega dogovora med Italijo in Slovenijo), so se 1980 neuspešno končala, ker se niso mogli uskladiti o ravni manjšinske zaščite in obsegu veljavnosti izven Tržaške pokrajine, kot npr. za Beneške Slovence, ki jih je videmski pokrajinski statut prvič priznal šele leta 1975.

Razvoj slovenske narodne manjšine je bil tesno povezan z obmejnimi gospodarskim sodelovanjem, ki ga je Slovenija spodbujala s sicer nesistemskimi olajšavami, posebna pozornost pa je bila namenjena krepitvi finančnih zavodov v lasti slovenske manjšine.

Politična prizadevanja slovenske manjšine so potekala vzporedno z vzpostavljanjem odnosa slovenske oblasti do manjšine, ki je po mnenju nekaterih kritikov iz vrst manjšine imela selektivnem odnos do manjšinske pluralnosti in je s svojim promoviranjem skupnega slovenskega kulturnega prostora podpirala zlasti manjšinske protagoniste, ki so sprejemali ideološke omejitve in imeli "konstruktiven odnos do družbene ureditve SRS". Ob osamosvojitvi Slovenije je slovenska manjšinska levica ostala naklonjena Jugoslaviji, ki jo je še imela za svojo zaščitnico, ter hkrati izgubila do tedaj prednostni položaj v odnosih s slovensko oblastjo in organizacijami. SSK pa se je povezal z demokratičnimi novimi političnimi silami v Sloveniji in sodeloval pri vzpostavljanju novih odnosov med Slovenijo in Italijo.

Organiziranemu boju za uveljavljanje manjšinskih pravic so se pridružili tudi posamezniki, med njimi npr. Samo Pahor, ki je z doslednim spoštovanjem manjšinskih določil Posebnega statuta dosegel vladno priznanje veljavnosti Londonskega memoranduma, odločbe Ustavnega sodišča so uveljavile Posebni statut kot nedvomno ratificiran z Osimskimi sporazumi. Po večdesetletnih pogajanjih in usklajevanjih o zaščitnem zakonu, ki se je nadaljevalo po osamosvojitvi Slovenije, je bil krovni zaščitni zakon za slovensko manjšino v Italiji sprejet šele leta 2001 (Enciklopedija Slovenije 1997, 260-293; Troha 2004, 141-155; Volk 2004, 129-130; Komac 1995, 7-30).

3.3 Slovenska narodna manjšina na Madžarskem

Porabski Slovenci živijo na Madžarskem ob porečju Rabe na skrajnem jugozahodnem delu ob tromeji med Avstrijo in Slovenijo (upravno v Železni županiji). Slovensko Porabje obsega šest vasi in mesto Monošter, ki je tudi kulturno središče slovenske manjšine. Svoje "porabsko" ime so dobili po drugi svetovni vojni, do takrat so jih skupaj s Prekmurci imenovali kot Ogrske Slovence oziroma Vende; ta izraz pa se je v uradni statistiki ohranil vse do leta 1981. Uradno je leta 1920 v Železni županiji živel 6078 prebivalcev s slovenskim maternim jezikom (4341 po narodnosti).

Sorazmerna izoliranost od političnih tokov in kulturnih povezav je povzročila, da so bili Prekmurci in Porabski Slovenci do trianonske pogodbe (političnoupravno, kulturno in

gospodarsko v avstro-ogrski monarhiji) pod pomembnim vplivom protestantske in katoliške književnosti, z lastno regionalno narodno identiteto in lastnim narečnim knjižnim jezikom. S trianonsko mejo so Porabski Slovenci pripadli Madžarski in se ločili od slovenskega jedra, s tem pa od pogojev za enakovreden slovenski jezikovni in kulturni razvoj. Po informbiroju leta 1948 se je začela nasilna razselitev Slovencev v notranjost madžarske države, zaprta meja je zatrla skromen začetek manjšinskega šolstva in onemogočila stike s slovenskim jedrom. To za manjšino zelo restriktivno obdobje je leta 1972 omilila šele madžarska ustava, ki je slovenski manjšini vsaj formalno omogočila rabo slovenščine.

K zmanjšanju deleža slovenske prisotnosti v Porabju skozi desetletja je poleg politične zaprtosti zelo pripomogla gospodarska zaostalost pretežno kmetijskega področja in slabe prometne povezave, zlasti s Slovenijo oziroma Jugoslavijo, medtem ko je bila povezanost na primer Monoštra z glavnim mestom Madžarske dobra. Rezultat negativnih političnih in gospodarskih okoliščin je bilo med drugim usipanje slovenskega prebivalstva skozi desetletja: s 95 odstotkov leta 1890 je delež slovenskega prebivalstva po maternem jeziku nazadoval na 85 odstotkov leta 1941, 70 odstotkov leta 1980, leta 1990 jih je bilo le še 62 odstotkov.

V 90-ih letih, spodbujeno tudi z bilateralno pogodbo, se je položaj slovenske manjšine izboljšal. V okviru kolektivne manjšinske zaščite imajo pripadniki slovenske manjšine pravico do uporabe jezika pred sodišči, do dvojezične topografije in do izobraževanja v maternem jeziku na vseh stopnjah. Vendar pa uresničevanje manjšinskih pravic prikazuje drugačno sliko, saj se manjšina pri uveljavljanju teh sooča s precejšnjimi težavami, ki so posledica slabše razvitosti območja ter s tem povezanim pomanjkanjem finančnih sredstev in migracijami. Manjšina je organizirana v Zvezo Slovencev na Madžarskem, ki izdaja časopis Porabje (izhaja od januarja 1991) ter je tudi sicer kulturno organizirana (Enciklopedija Slovenije 1995, 146 – 148; Zupančič 2000, 125-127, 140).

3.4 Slovenska narodna manjšina na Hrvaškem

Slovenska manjšina oziroma Slovenci na Hrvaškem so najmlajša manjšinska skupnost, saj se je pojavila šele po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 oziroma po razpadu jugoslovanske federacije. Za Slovence so se prvič deklarirali v 19. stoletju, ko so skupaj s Hrvaško spadali pod ogrski del habsburške monarhije. Slovenci na Hrvaškem so zgodovinsko prisotni že nekaj stoletij pred nastankom slovenske in hrvaške samostojne države. Ob prvem popisu leta 1869 jih je bilo na celotnem Hrvaškem okrog 16.997, leta 1961 39.101, leta 2001 pa 13.173. Ob

politično nacionalnem prelomu leta 1991 se jih je na hrvaškem obmejnem pasu za Slovence opredelilo največ, kar dve tretjini vseh živečih Slovencev v državi (od 23.276).

Vse od prve skupne države, Kraljevine Jugoslavije, so bili hrvaški Slovenci njen konstitutivni²⁶ del, zato je bilo leto 1991 prelomno za njihovo samorefleksijo o lastni prepoznavnosti individualne in kolektivne narodnostne entitete. Radikalno nove okoliščine so povzročile negotovost, saj je njim skupna država pomenila nekaj drugega, bili so njen del, ne glede na svojo narodnostno pripadnost, integrirani v okolje, v katerem so živeli. Na spremembo njihovega statusa je vplivalo tudi dejstvo, da je status narodnih manjšin pripadal tudi tistim narodnostim skupinam, ki niso bile kot narodni subjekt konstitutivni del federacije.

Kržišnik-Bukićeva navaja nekaj dejstev, ki so zlasti na začetku vplivala na položaj in življenje Slovencev na Hrvaškem. Med najpomembnejšimi navaja spontano asimilacijo s prevlado hrvaškega narodnostnega samoobčutenja in samoizjavljanja, nastanek samostojne Hrvaške z ustavnim poimenovanjem slovenske narodne manjšine in zadržanost slovenskih uradnih institucij do njihovega statusa kot narodne manjšine. Ugotavlja, da se za Slovence opredeljujejo tako posamezniki ne glede na njihovo povezanost k širši slovenski skupnosti kot tisti, ki so aktivni v slovenskih društvih oziroma povezanimi z njimi. Povezanost z društvu ni nujno pokazatelj močne manjšinske skupnosti, vsekakor pa so društva glavni in zelo močan promotor slovenske narodnostne orientacije oziroma samoosveščanja. Do konca 20. stoletja so bila na Hrvaškem ustanovljena tri slovenska kulturna društva: Slovenski dom v Zagrebu, Bazovica na Reki, Triglav v Splitu. Danes so vključena v Zvezo slovenskih društev na Hrvaškem. Število društev se je v zadnjem dobrem desetletju povečalo, število Slovencev pa zmanjšalo (Kržišnik-Bukić 2006, 20-23, 55-56).

Verjetno nisem daleč od objektivne ugotovitve, če med razloge, zakaj Slovenija ni takoj priznala Slovencev na Hrvaškem za narodno manjšino, navedem tudi značilnost njihove poselitve. Največ Slovencev po štetju iz leta 2001 živi v obmejnih županijah: Istrski, Primorsko-goranski, Krapinsko-zagorski, Medžimurski, Varaždinski, Karlovški in Zagrebški²⁷ (Pajnič 2006, 299-310). Primerjalno na slovenske narodne manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, kjer govorimo o strnjenih slovenskih tradicionalnih poselitvah,

---

²⁶ Slovenija oziroma slovensko ozemlje je bilo v različnih političnih oblikah in velikosti sestavni del skupne države, slovenski narod (ki mu kolektivno pripadajo tudi Slovenci na Hrvaškem) pa kot samostojna entiteta ustanovni del jugoslovanskih državnih tvorb.

²⁷ Istrska (0,98 %: Buje, Novigrad, Brtonigla, Grožnjan, Oprtalj, Pulj), Primorsko-goranska (0,94 %: Matulji, Čabar, Opatija, Lovran), Krapinsko-zagorska (0,6 %: Kraljevec na Sutli, Džurmanec, Kumrovec, Klanjec), Medžimurska (0,44 %: Štrigova, Gornji Mihajlevec, Selnica), Varaždinska (0,3 %: Cestica, Donja Voća, Ljubeščica, Lepoglava, Varaždin), Karlovska (0,24 %: Žakanje, Ribnik, Karlovac) in Zagrebška (0,19 %: Brdovac, Marijina Gorica, Dubravica, Samobor). V oklepaju so našeta mesta z višjim odstotkom Slovencev glede na slovensko povprečje v županiji.

velja za hrvaške Slovence neka tipična posebnost. Na eni strani na območju slovensko-hrvaške v meje Slovenci živijo že tradicionalno, na drugi pa je poselitev Slovencev rezultat priseljevanj oziroma preseljevanj znotraj iste skupne države, nekdanje Jugoslavije. Obenem pa na mejnem prostoru ostaja nekaj vasi, ki zaradi nedorečenosti nekdanj administrativne, danes državne slovensko-hrvaške meje ostajajo nacionalno neopredeljive (južno od Dragonje zaselki Mlini - Škrilje, Bužini in Škodelin, v Beli krajini Sekuliči in Draga ter ob Muri Murišče) (Pojbič in drugi 2009).

Ker gre za posebnost politične ureditve na tem območju, jih težko opredeljujemo za tipične priseljence. Vsekakor je najpomembnejše, tudi glede na obe evropski konvenciji, kako se sami identificirajo in ali jih kot narodne manjšine s posebnimi pravicami prizna njihova država. Hrvaška je imensko priznala Slovence kot narodno manjšino in opredelila sicer negativni koncept manjšinskega varstva. Ustavni zakon je pogojeval osem odstotni prag za neposredno zastopstvo v Saboru ali možnost zasedbe enega od petih mest, predvidenih za vse ostale manjšine pod tem pragom (Žagar 1995, 346-348). Slovensko manjšino je tako postavil v neenakopraven položaj, saj bi bil njen predstavnik po svojem deležu v prebivalstvu in ob številnih drugih manjšinah težko izvoljen v Sabor. Potem ko so bili z ustavnimi spremembami leta 1997 črtani iz ustave, je hrvaški Sabor leta junija 2010 slovensko narodno manjšino ponovno uvrstil med narodne manjšine v preambulo ustave. Manjšinske pravice od leta 2002 ureja ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin, ki pa je volilni prag za hrvaški Sabor znižal na mejo 1,5 odstotka celotnega prebivalstva; slovenska manjšina ima možnost, da zasede enega od štirih mest za vse manjšine, ki ne dosegajo tega praga (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina 2002). Odnos hrvaških oblasti je pogojevala tudi njihova ambicija, da bi Slovenija recipročno priznala Hrvate, ki živijo v Sloveniji, za narodno manjšino.

4 SLOVENIJA IN SLOVENSKE MANJŠINE V SOSEDNIJH DRŽAVAH

4.1 Osamosvojitveni dokumenti

Republika Slovenija je že v procesu osamosvajanja sprejemala odločitve v zvezi s slovenskimi manjšinami, ki so nakazale odnos nastajajoče samostojne države do Slovencev v sosednjih državah. Če so še v Ustavi SRS "delovni ljudje in občani" izpolnjevali "dolžno skrb" in se zavzemali za ureditev položaja slovenske narodne skupnosti v zamejstvu (Ustava Socialistične Republike Slovenije 1974, 2. čl.), je to "skrb in pripravljenost" ustavni amandma decembra 1990 naložil "državi" (Ustava Socialistične Republike Slovenije 1974, amandma XCII). Prav tako je ta odgovornost zapisana tudi v Razglasu državljanom Republike Slovenije (1990), kjer je Skupščina Republike Slovenije izrazila "svoje dobre namene", da bo "na osnovi mednarodnih listin in svoje naravne pravice še naprej skrbela in se zavzemala za Slovence v zamejstvu in tujini". Glede na sprejete dokumente je Slovenija ob osamosvajanju in nadgrajevanju lastne suverenosti vsaj načelno razumela odnos do slovenskih manjšin kot del nacionalne stvarnosti. S spoštovanjem načel mednarodnega prava in v smislu pravnega nasledstva naslednice vseh mednarodnih pogodb, ki jih je podpisala Jugoslavija in se nanašajo na ozemlje Slovenije, pa je kot mednarodni subjekt prevzela odgovornost za uresničevanje določil tudi tistih sporazumov oziroma pogodb, ki govorijo o pravicah manjšin. Obenem je v Deklaraciji o neodvisnosti (1991, IV) izrazila pričakovanje, da bodo sosednje države "upoštevale in poglobljale z mednarodnimi konvencijami in bilateralnimi pogodbami doseženo raven zaščite slovenske manjšine". S tem je Slovenija politično konstitutivno umestila slovenske narodne manjšine v sosednjih državah v mednarodni kontekst in obenem sprejela odgovornost za italijansko in madžarsko manjšino na lastnem ozemlju, tako kot je takšno odgovornost pričakovala od sosednjih držav Italije, Avstrije in Madžarske, kjer je manjšinska tradicija že obstajala. Hrvaška samostojna država je nastajala vzporedno s slovensko, v tedanjih političnih razmerah pa hrvaški Slovenci kot manjšinska skupnost niso obstajali, saj sta obe državi najprej morali razviti "nove" meddržavne odnose in si priznati nove okoliščine tudi glede novih manjšinskih skupnosti.

4.2 Slovenska narodna manjšina kot ustavna kategorija

Pri nastajanju 5. člena Ustave Republike Slovenije je razprava na ustavni komisiji²⁸ pokazala precejšnje dileme in različna izhodišča glede ustreznega poimenovanja narodnih manjšin v primerjavi med italijansko in madžarsko v Sloveniji ter slovenskimi manjšinami v sosednjih državah. V procesu oblikovanja te ustavne določbe so si terminološki predlogi sledili od "Slovenci, ki živijo zunaj njenih (op. a.: slovenskih) meja" in Slovenija varuje pravice "narodnih manjšin in etničnih skupin" (Cerar in Perenič 2001a, 69-70)²⁹ do "avtohtone italijanske in madžarske narodne manjšine" (Cerar in Perenič 2001a, 104)³⁰. Končni ustavni predlog je vseboval dikcijo, da država "varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. Skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino"³¹ (Cerar in Perenič 2001a, 104, 175-176).

V ustavni razpravi se je različno razumevanje pojma narodne manjšine povežalo še zlasti z razumevanjem njihovega statusa in vloge. Kot sem že omenila, so bila ta vprašanja najbolj razvidna iz razprave glede poimenovanja, in sicer ali "narodna manjšina" ali "narodna skupnost". Zagovorniki "narodne skupnosti", ki so ta pojem povezovali z italijansko in madžarsko narodno manjšino, so svoje stališče argumentirali z dejstvi, da na mednarodno pravnem področju ni enotnega izraza za to skupino in da gre ob "manjšinskem" pojmovanju lahko za degradacijo pravic glede na "manjšinsko kvantiteto" oziroma ima ta izraz po mnenju predsednika ustavne komisije Franceta Bučarja negativno konotacijo in celo, da je "izraz manjšina tipičen derivat ideologije nacionalne države iz prejšnjega stoletja" (Cerar in Perenič 2001b, 287). Izraz manjšina naj bi bil primeren le za znanstvene in publicistične kroge, ko gre za številčno označevanje skupine, skupnosti, ki je številčno v podrejenem položaju. Vendar naj ne bi bila primerna ustavna kategorija, ker naj bi jo terminološko težko povezovali z

---

²⁸ Komisija Skupščine Republike Slovenije za ustavna vprašanja je pričela z delom 19. 6. 1990 in je do sprejema Ustave Republike Slovenije delala v naslednji sestavi: France Bučar, predsednik, Miran Potrč in Vitodrag Pukl, podpredsednika, člani: Tone Anderlič, Danilo Bašin, Roberto Battelli, Ivan Bizjak, Ludvik Gumilar, Franco Juri (od 27. 11. 1991 dalje Borut Pahor), Ciril Kolešnik, Boštjan Kovačič, Darja Lavtižar Bebler, Andrej Magajna, Mojmir Ocvirk, Tone Peršak, Rajko Pirnat, Ciril Ribičič, Primož Rode, Vilijem Sekereš, Danijel Starman, Leo Šešerko, Ludvik Toplak, Zdravko Zabukovec, Franc Zagožen in Zvone Žagar.

²⁹ Delovni osnutek Ustave Republike Slovenije (4. člen).

³⁰ Osnutek Ustave Republike Slovenije (3. člen). Osnutek je bil določen na sejah Družbeno-političnega zbora, Zbora občin in Zbora združenega dela 12. 10. 1990.

³¹ Predlog Ustave Republike Slovenije (5. člen) je bil objavljen v Poročevalcu 12. 12. 1991. V dodatku, ki ga je ustavna komisija ob zadnji redakciji celotnega ustavnega besedila vključila na svoji 41. seji 19. 12. 1991, pa je sprejela stališče, da avtohtono italijansko in madžarsko narodno manjšino, v skladu z dosedanjo ustavno terminologijo, poimenuje kot avtohtono italijansko in madžarsko narodno skupnost.

zagotavljanjem enakopravnega statusa oziroma ustrezno ravnijo zaščite. Politično zanimiv je bil tudi argument člana ustavne komisije Franka Jurija, ki manjšini odreka ustavno uporabnost: "Nihče ne more zagotoviti, da neka manjšina prej ali slej ne postane tudi večina ali postane številčno enakopravna, ker se tega enostavno ne da ugotoviti. Zato moramo v ustavi operirati le s terminologijo, ki bo trajne narave in ki omogoča enakopravno ravnanje z vsemi etničnimi in nacionalnimi segmenti te družbe" (Cerar in Perenič 2001b, 287). Ker pa so v Sloveniji še pripadniki drugih narodov in narodnosti, so k "manjšinski" narodni skupnosti dodali še "avtohtona", da ne bi bilo nikakršnih dilem glede njihovega posebnega izvora in zaščitenega statusa. Izraz narodna skupnost naj bi izključeval diskriminacijo glede na število njenih pripadnikov in potrjeval njihovo organiziranost in delovanje na nekem področju ter jim obenem zagotavljal status subjekta. Nasprotniki pa so opozarjali, da so narodne manjšine dejstvo, ki ga ni mogoče spregledati in da prav tak izraz opozarja državo, v kateri so, da potrebujejo posebno zaščito in varstvo njihovih pravic. Po mnenju Danijela Starmana "skupnost" pomeni, da gre "za večjo zaprto skupnost, ne pa za sodelovanje z večinskim narodom ..., za ustvarjanje mostu s svojim matičnim narodom, ... v širšem smislu manjšina pravno pomeni, da je sestavni del nekega naroda, ne pa, kot se skuša statistično prikazati, da gre za manj pomembno v kvalitetnem smislu" (Cerar in Perenič 2001b, 288-289).

Veliko pozornosti, ki so jo člani ustavne komisije namenili terminološkemu vprašanju manjšine, izraža na eni strani nepoznavanje oziroma različno vsebinsko tolmačenje, kaj narodna manjšina pravzaprav je, na drugi pa politično dilemo, s čim je njena enakopravnost oziroma zaščita manjšinskih posebnosti povezana. Povezovanje izraza "narodna manjšina" z neustrezno zaščito in celo degradacijo njihovih pravic ter izraza "narodna skupnost" s (pre)veliko subjektiviteto je temelj, na katerem so oblikovali "manjšinsko" 5. ustavno določilo ter ogledalo, v katerem se je razbila politična doslednost glede odnosa do slovenske narodne manjšine v sosednjih državah in do narodnih manjšin v Sloveniji. Tako pri italijanski in madžarski narodni manjšini (narodni skupnosti) kot pri slovenski narodni manjšini (narodni skupnosti) govorimo o ustavni terminološki kontinuiteti od leta 1974, zato ne moremo mimo dejstva, da enaka načela in argumenti niso veljala pri opredeljevanju novega odnosa države do slovenske narodne manjšine. Predlogu, da bi tudi za njih uporabljali izraz "narodna skupnost", ne glede na to, kakšen status manjšinske zaščite imajo in kako so ustavno-pravno opredeljeni v državah, kjer živijo, komisija ni sledila. Polemični razpravi o skupni ali ločeni terminologiji za "Slovence zunaj njenih meja" (v osnutku Ustave) je naposled le sledila odločitev, da se vendarle loči "Slovence v zamejstvu" od "Slovencev po svetu", in sicer po tem, da so prvi avtohtoni. Terminološki spor in nedoslednost glede poimenovanja manjšin je reprezentativen

tudi v dejstvu, da je bil predstavnik narodnih manjšin v Sloveniji član ustavne komisije in da je po besedah takratnega predsednika skupščine do terminološke neuskklajenosti, ali manjšina ali skupnost, prišlo tudi zaradi izrecne zahteve tega predstavnika, pripadniki slovenske manjšine pa niso slovenski državljani in naj tega ne bi mogli zahtevati (Cerar in Perenič 2001b, 289).

Razprava je pravzaprav pokazala na nedefiniranost odnosa slovenske države do t. i. zamejske Slovenije oziroma do dela slovenskega naroda. Resnih razmišljanj o načelih in vsebini ustavne opredelitve odnosa do slovenske narodne manjšine, ki jo je na začetku nastajanja ustavnega besedila vključevala celo v skupino vseh Slovencev, ki živijo izven Slovenije, pa pravzaprav ni bilo. Ne glede na ustavna izhodišča, ki jih je Predsedstvo Republike Slovenije sprejelo 25. junija 1990, da je eden od temeljev za uporabo samoodločbe narodov tudi zunanja politika oziroma ureditev odnosov s sosedami in odgovornost slovenske države do Slovencev v zamejstvu, v razpravi in v osnutkih ter končnem predlogu ustavna komisija ni razdelala argumentov za dosledno in bolj opredeljeno razumevanje "skrbi" slovenske države za slovensko narodno manjšino. Iz pripomb posameznih članov je razbrati precej zadržan prispevek v smislu, da gre vendarle za Slovence, ki živijo v drugih državah in da naj kar sami predlagajo, kaj želijo biti: manjšina ali skupnost. Glede narodne manjšine pa ustavna komisija ni rešila niti pojmovnih dilem niti slovenske vloge pri zaščiti slovenske manjšine, temveč ji je posledično namenila manj pomembno vlogo pri ustavnem opredeljevanju slovenske državnosti in nacionalne identitete. V primerjavi z italijansko in madžarsko narodno manjšino pa jo je kot objekt postavila celo v manjvreden status. Zgovorno je tudi dejstvo, da poslanci na zasedanju ob sprejemanju ustave slovenski narodni manjšini niso namenili niti besede (Skupščina Republike Slovenije 1991b).

4.3 Vrednotenje ustavnega načela v političnih dokumentih

Bilateralni sporazumi z vsemi sosednjimi državami so Sloveniji omogočili obvezno in spoznavajočo zavest, da je sporazumevanje med državami eno od najučinkovitejših načinov za krepitev kakovostnih pogojev za sobivanje in pomembno diplomatsko orodje za prijateljsko prepričevanje k uresničevanju manjšinskih pravic.

Dvostranski sporazumi, pomembni za manjšine in vezani na določena področja (kulture in izobraževanja), so bili del oblikovanja slovenske zunanje politike. To pomeni, da je zunanja politika strateško prepoznala odgovornost do slovenske manjšine v procesu

povezovanja s sosednjimi državami oziroma pri iskanju prednosti dvojezičnega prostora med državama. O tem govorita oba temeljna zunanje-politična dokumenta. Deklaracija o zunanji politiki iz leta 1999 med zunanje-politična načela do sosednjih držav vključuje načelo, da je slovenski strateški interes tudi naravnost k "varstvu pravic narodnih manjšin in njihovega vsestranskega razvoja" in da bo Slovenija vztrajala "pri sprejemu take zakonske zaščite, ki bo ustrezala potrebam slovenske skupnosti v Italiji in bo po kvaliteti in obsegu pravic primerljiva z zakonsko zaščito italijanske manjšine v Sloveniji", pričakovala, "da bo Avstrija na zvezni in tudi na deželni ravni naredila dodatne napore za celovito uresničevanje še neizpoljenih obveznosti do slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem, ki izhajajo iz Avstrijske državne pogodbe", si prizadevala "za nadaljnjo krepitev položaja slovenske manjšine v Porabju" in bo na predlog pristojnega Odbora za mednarodne odnose "sodelovala z organizacijami na Hrvaškem živečih Slovencev ter si prizadevala za ponovno priznanje njihovega manjšinskega statusa" (Državni zbor Republike Slovenije 1999d). Pri tem je zainteresirana Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu izpostavila, da "spremljanje položaja pripadnikov slovenske manjšine v sosednjih državah" ni dovolj, saj Ustava govori o "skrbi", kar je višja raven odgovornosti (Državni zbor Republike Slovenije 1999b). Leta 2001 sprejet Zakon o zunanjih zadevah (2. čl.) je skrb za slovenske manjšine vključil med zadolžitve Ministrstva za zunanje zadeve.

4.3.1 Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije

Resolucija je bila sprejeta junija 1996, prvi osnutek pa je v obliki temeljnih izhodišč oktobra 1995 pripravila Delovna skupina Odbora za mednarodne odnose in sprejela sklep, da se pripravi poseben dokument, ki naj opredeli strategijo politike do slovenske manjšine, čeprav ni bilo povsem jasno, v kakšni obliki in kakšen naj bil njen status. V tem obdobju so bile v razpravi pobude za poseben zakon o financiranju manjšine (Državni zbor Republike Slovenije 1994č) oziroma predlogi, kako rešiti nekatera vprašanja pomoči manjšinam. Prvi osnutek je komisija obravnavala novembra 1995 (Državni zbor Republike Slovenije 1995j).

Temeljna izhodišča iz oktobra 1995 so opredelila smernice načelne politike do slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah (Državni zbor Republike Slovenije 1995a). Razdelimo jih lahko v tri glavne sklope, in sicer: manjšine morajo biti del temeljnih zunanje-političnih procesov s poudarkom na bilateralnem sporazumevanju, del slovenske

integracije in del slovenskega povezovanja v evropske integracije. Izhodišča odnosa Slovenije do slovenskih manjšin se neločljivo povezujejo s temeljno politiko Slovenije v procesu njenega vključevanja v evropske integracijske procese, poudarjajo dobrososedske odnose in spoštovanje človekovih pravic. Odnos sosednjih držav do manjšin je tudi realni pokazatelj njihovega spoštovanja teh načel in mednarodnih obveznosti ter odnosa teh držav do Slovenije. Bilateralni instrumenti o zaščiti manjšin so pomemben del urejanja odprtih vprašanj s sosednjimi državami v zvezi s slovenskimi manjšinami in spodbujevalec v prizadevanju za uveljavljanje mednarodnih pravnih dokumentov. Poslanci so ugotovili, da ni celovite systemske politike odnosov med manjšino in pristojnim državnim uradom. Pomembno je načrtno in usklajeno delovanje vseh državnih organov in civilne družbe pri oblikovanju ter uresničevanju enovitega odnosa Slovenije do slovenskih manjšin, odločitve morajo biti soglasne in neodvisne od notranjih strankarskih interesov. V uresničevanje manjšinske politike je treba vključiti najpomembnejše in reprezentativne, znanstvene, kulturne in gospodarske subjekte ter predstavnike manjšinskih organizacij. Eden od trajnih strateških interesov Slovenije je stabilen ekonomski položaj slovenske manjšine, zato je treba manjšinsko gospodarsko komponento vključiti v strateške razvojne dokumente in projekte čezmejnega ter medregijskega sodelovanja. Resolucija določa podporo slovenski manjšini na kulturnem, izobraževalnem in znanstvenem področju. Med glavnimi vodili za opredelitev Slovenije do slovenskih manjšin so bile ugotovitve, da je položaj manjšine v posameznih državah glede na njene eksistenčne pogoje različen, manjšine so podvržene asimilacijskim pritiskom, akulturalizaciji večinskega naroda, izpostavljene institucionalni in pravni diskriminaciji, nacionalističnim političnim pritiskom in neuresničevanju mednarodnih zavez o zaščiti manjšin s strani držav, v katerih živijo.

Resolucija je opredelila tudi konkretne nosilce oblikovanja in uresničevanja manjšinske politike, in sicer posebno delovno telo v Državnem zboru, posvetovalni organ pri predsedniku Republike, v katerem naj bi bile zastopane manjšinske organizacije, ustrezne strokovne in nacionalne institucije in organizacije civilne družbe ter Vlada, potem poseben vladni medresorski odbor kot vez med Vlado in Državnim zborom (parlamentom), Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu naj bi bil strokovno-operativni organ vladnega odbora, določeni ministrski resorji (za zunanjo politiko, notranje zadeve, znanost, kulturo, šolstvo, kmetijstvo, okolje, finance, urad za tisk) pa naj bi interno organizacijsko in kadrovsko zagotovili pokrivanje uresničevanja sprejete politike.

V razpravo pri oblikovanju resolucije so bile povabljene slovenske manjšinske organizacije. Svoje predloge so prispevali SSK, ZSO, Slavistično društvo iz Trsta, Edinost,

Bojan Brezigar (Primorski dnevnik), SKGZ, Demokratiški forum Slovencev iz Furlanije Julijske krajine, SSO, SGZ. Pripombe slednjih so bile v amandmajski obliki vključene k pregledu vseh pripomb; pisno pa so se oglasili tudi Slovenska komponenta v Italijanski ljudski stranki, Zveza Slovencev na Madžarskem (ki so podprli resolucijo, ponovno opozorili na odprtje konzulata v Monoštru in predlagali ustanovitev posebnega sklada za obmejno gospodarsko sodelovanje zaradi nerazvitosti Porabja) (Državni zbor Republike Slovenije 1996c), Kulturno prosvetno društvo Slovenski dom Zagreb, Kulturno prosvetno društvo Bazovica Reka in Slovensko kulturno društvo Triglav Split, katerih pripomb ali stališč pa ni bilo posebej navedenih v gradivu Odbora za mednarodne odnose. NSKS naj bi predloge posredoval prek celovškega konzulata; Državni zbor so seznanili (Državni zbor Republike Slovenije 1996a), da se povsem strinjajo s predlogom, ki ga je oblikovala delovna skupina in poslala Odboru za mednarodne odnose, ki naj bi upošteval vse njihove pripombe³². Pripombe je poslal tudi SGPZ, ki kritično ocenil ozadje in način sprejemanja resolucije, saj naj ne bi bil povabljen k sodelovanju (Državni zbor Republike Slovenije 1996č). V svojem stališču (v posebni resoluciji) glede odnosa Slovenije do "svobode združevanja Slovencev v Italiji" so Sloveniji očitali zanikanje svobodnega odločanja in organiziranja Slovencev v zamejstvu na temeljih pluralizma (Državni zbor Republike Slovenije 1995č). To je bil pravzaprav odgovor na sklep delovne skupine Odbora za mednarodne odnose, da v Italiji ni tretje krovne organizacije slovenske skupnosti (Državni zbor Republike Slovenije 1994i).³³

Odprta vprašanja, kjer so poslanci in pristojni urad že v delovni varianti upoštevali predloge manjšinskih organizacij: namesto "enotnega" so opredelili "skupen" slovenski kulturni prostor, v katerega se s slovenskimi manjšinami namesto "domovine" povezuje Republika Slovenija kot država; povezanost z "matičnim narodom" je nadomestila povezanost z "državo slovenskega naroda"; končno so določili "slovensko manjšino na Hrvaškem", njeno poselitev, jo priznali in statusno ovrednotili enakovredno s slovenskimi manjšinami v Italiji, Avstriji in na Madžarskem ter upoštevali slovenske organizacije na Hrvaškem, ki so opozorile na precej nezadostno in neprimerno pozornost položaju ter organiziranju slovenske manjšine

---

³² Njihovih pripomb v gradivu nisem našla.

³³ Glede financiranja dejavnosti te organizacije (predsednik Boris Gombač) je bilo kar nekaj nejevolje in dilem v delovni skupini, saj naj bi Slovenija neposredno finančno pomagala le krovnim organizacijam SKGZ in SSO. V delovni skupini so celo glasovali o sklepu, da imajo predstavniki državnih organov stike le z legitimno priznanimi posamezniki in organizacijami Slovencev v zamejstvu, uradne stike z nelegitimnimi pa le s soglasjem Državnega zbora. A sklep ni bil sprejet.

na Hrvaškem (Državni zbor Republike Slovenije 1995c; 1996a)³⁴. Zelo nazorno in nerodno s stališča zaščite slovenske identitete kot korena nacionalnega interesa je na to kričeče opozarjalo prvotno besedilo delovne skupine (2. člen splošnega dela), v katerem je bilo navedeno, da naj bi slovenska manjšina na Hrvaškem živela v obmejnih županijah, predvsem v Istri in širšem območju Medžimurja, vendar se doslej kot taka ni deklarirala in organizirala. Pri tem se je zastavljalo vprašanje, kako je Slovenija v resnici razumela svojo odgovornost do obstoja in položaja slovenskih manjšin: kot svojo dolžnost in obvezo, da pozna svoje nacionalne in narodnostne posebnosti vključno z manjšinami in jih ustrezno podpira, ali pa zadovoljuje le njen odziv na probleme, s katerimi jo slovenske manjšine seznanjajo. To vprašanje je bilo zlasti občutljivo, ker naj bi jih slovenske oblasti na začetku obravnavale kot izseljence, saj so po besedah predstavnika društva Triglav Split ob registriranju slovenskega društva Triglav iz Slovenije dobila uradno razlago, da Slovenci v Zagrebu, Karlovcu, Pulju, na Reki in Splitu niso narodna manjšina, ampak izseljenci, tako kot hrvaški priseljenci Hrvati v Sloveniji. Na precejšnjo zadržanost do Slovencev na Hrvaškem kaže tudi izjava takratnega zunanjega ministra, da Slovenci na Hrvaškem niso uradno zahtevali priznanja manjšine, niti se niso politično organizirali, ter da je to politično vprašanje, ki odpira podobno vprašanje glede Hrvatov v Sloveniji (Državni zbor Republike Slovenije 1996d).

Resolucija je opredelila podporo Slovenije zajamčenemu zastopstvu predstavnikov manjšin v političnih in upravnih telesih, ustanovam in organizacijam pa možnost za vključevanje manjšinskih projektov v letne programe slovenskih državnih organov in ustanov. Slovenske manjšinske organizacije so pričakovale možnosti za vključevanje pripadnikov slovenskih manjšin v izobraževanje na vseh ravneh in ustvarjanje bilateralnih pogojev za nostrifikacijo spričeval in diplom, za štipendiranje pripadnikov manjšin ter za slovenske učbenike za manjšinske šole, zavzele so se za podporo manjšinskim dijaškim in študentskim domovom ter zasebnim manjšinskim vzgojnim in izobraževalnim ustanovam. Na kulturnem področju so bila sprejeta dopolnila glede vključevanja manjšinskih kulturnih ustanov in ustvarjalcev v kulturne programe slovenske države oz. njenih kulturnih ustanov, saj so poslanci upoštevali pripombo, da tako pri manjšinah kot v Sloveniji obstajajo tudi kulturne ustanove (in ne samo društva), ki promovirajo kulturo in ustvarjajo ljubiteljsko kulturo. Prvotno poglavje o državljanstvu se je črtalo, saj je bilo dogovorjeno, da se to vprašanje kot uresničitev 5. člena Ustave uredi v posebnem zakonu. V zadnji fazi priprave predloga

---

³⁴ Predlog Resolucije o položaju slovenske manjšine v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije, ki ga je predložila Delovna skupina Odbora za mednarodne odnose za problematiko slovenske manjšine in potrdil Odbor za mednarodne odnose skupaj s pripombami.

resolucije je Odbor za mednarodne odnose sprejel še predloge več manjšinskih organizacij po priznanju in spoštovanju subjektivitete manjšin in oblik njene samoorganiziranosti s strani Slovenije, ki je sicer podpirala prizadevanje za njihovo skupno zastopstvo. Razumeti je, da je Slovenija na ta način od manjšinskih organizacij pričakovala, da se odgovorno organizirajo tudi tako, da demokratično izvolijo skupno zastopstvo. V zadnjih dogovarjanjih so poslanci sprejeli vladni predlog, da se pristojnost glede posvetovalnega telesa za povezovanje znanstvenih, kulturnih in gospodarskih dejavnikov v Sloveniji in slovenskih manjšin prenese na Vlado, saj predsednik Republike nima ustreznih pristojnosti. Vladi se je taka rešitev zdela bolj realna in funkcionalna. Namesto prvotne pozicije urada, zadolženega za izvajanje manjšinske politike, so opredelili funkcijo ministra brez listine. Delovna skupina je v obrazložitvi napisala, da se v odnosu med Slovenijo in manjšinami pojavljajo "konstantni in obsežni problemi", ki zahtevajo ustrezno organizacijo izvršilne oblasti, zato bi minister lahko zagotavljal ustrezno koordinacijo aktivnosti vseh ministrstev, saj te presegajo zunanjepolitično področje. Da ne bi bilo nobenega (ponovnega) dvoma, na katere manjšine se dokument nanaša, so se poslanci dogovorili še o enotnem poimenovanju s pojmom "avtohtonosti".

V končnem predlogu resolucije pa poslanci niso upoštevali pripomb glede uporabe "mostu", ki se predstavnikom manjšin ni zdel primeren, in so predlagali, da so manjšine "dejavniki" ali "nosilci" sodelovanja in dobrega sosedstva. Navajanje Osimskih sporazumov ni bilo preiščeno, saj se ti ne nanašajo na celotno slovensko manjšino v Italiji (ampak za območje Trsta in pravice, ki so definirane po Posebnem statutu). Financiranje dejavnosti za obstoj manjšine je prvenstvena naloga države, v kateri manjšina živi, Slovenija naj financira dejavnosti, ki jih lahko izvaja na lastnem ozemlju, z zakonom pa naj Slovenija določi pogoje, način in obseg finančne podpore organizacijam in posameznikom. Poslancem se podpora Slovenije promociji slovenskega jezika in kulture ter prioriteta obravnava manjšinskih krovnih organizacij v medsebojnem sodelovanju ni zdela posebej pomembna. Predstavniki manjšin so predlagali tudi, da bi imela državnozborska komisija za manjšinska vprašanja status odbora, ki bi ga sestavljali tudi predstavniki manjšinskih organizacij (na koncu so se na Odboru za mednarodne zadeve odločili za termin "delovno telo"). Kot pomembno so izpostavili, da naj Vlada Državnemu zboru predloži letno poročilo "o položaju manjšin in o aktivnostih Slovenije na področju sodelovanja z manjšinami" in da mora obenem še opredeliti vlogo ali status takšnega dokumenta (ali ga Državni zbor sprejme ali se z njim samo seznanj). Predlagali so, da bi imela manjšinska podjetja status domačih podjetij, ki bi se v Sloveniji enakopravno prijavljala na javne razpise in državna naročila. Nekaj pomislekov je bilo v zvezi

z ustrezno formulacijo glede načina, obsega in intenzivnosti vključevanja manjšinske kulturne dejavnosti v slovensko sfero ter obojestranske medijske informiranosti.

Že na sejah delovne skupine za oblikovanje besedila dokumenta je bilo v razpravah postavljenih veliko vprašanj, kako obravnavati Slovence na Hrvaškem. Sami hrvaški Slovenci so opozorili na nedorečenost njihovega statusa, predlagali so pojem "Slovenci na Hrvaškem", s tem bi se izognili (v bistvu političnim) težavam pri opredelitvi, ali so avtohtona manjšina ali izseljenci. Poslanci so ocenili, da je to politično vprašanje in pomemben del urejanja odnosov s Hrvaško. Delovna skupina je Odboru za mednarodne odnose predlagala, da od Vlade zahteva stališče o statusu slovenske manjšine na Hrvaškem, za katero je Vlada v odgovoru na poslansko vprašanje prepoznala, da obstaja.³⁵

Iz zaključne razprave na seji Državnega zbora je bilo iz nastopov poslanskih skupin razvidno, da je resolucija nacionalni kompromis (Državni zbor Republike Slovenije 1996e). Zato bi se težko strinjala z izjavo državne sekretarke za Slovence v zamejstvu in po svetu ob poročanju o ukrepih za izvajanje resolucije dve leti kasneje, da je omenjeni dokument skupek največjih želja slovenske manjšine in Slovenije (Državni zbor Republike Slovenije 1998a). Je pa mogoče trditi, da je njena izvedba veliko bolj kompleksna in povezana z vlogo samih slovenskih manjšin kot subjektov (problem demokratičnega skupnega zastopstva), brez katere je dokument le načelni izraz volje. Pri oblikovanju so sodelovale različne interesne in politične skupine, ki so v razpravo prinašale različne poglede na dileme, ki so se pričakovano pojavljale. Resolucija (soglasno sprejeta ob ploskanju) je bila vendarle prelomni dosežek zavedanja na nacionalni ravni, da mora Slovenija tako na načelni kot na praktični ravni nastopiti z bolj odločno in jasno politiko do slovenskih narodnih manjšin. Poslanci so izpostavili nekatera dejstva, ki so vplivala na tak zadržan odnos do manjšin, in sicer najprej osamosvojitve ter lastna politična in nacionalna umestitev Slovenije med samostojne države, potem približevanje Evropski uniji in izogibanje konfliktom ob pogojevanju politično močnejših sosed, predvsem Italije in Avstrije. Tri pomembne miselne koncepte je mogoče razbrati iz razprav in argumentiranja stališč: skupni kulturni prostor, skupni gospodarski prostor in skupni nacionalni prostor, ki, upoštevajoč nacionalne meje, državniško vključuje manjšine v odnose s sosednjimi državami.

Tudi sklepna razprava je pokazala, da ima Slovenija težave pri enotnem vrednotenju slovenskih manjšin. Poslanci so predvsem razpravljali o manjšinah v Italiji in Avstriji, o Porabskih Slovencih, kot da je z njimi vse v najlepšem redu, očitno politično občutljivemu

---

³⁵ V razpravi so se v argumentaciji glede tega vprašanja navezovali tudi na znanstveno delo *Slovenci na Hrvaškem*.

vprašanju statusa Slovencev na Hrvaškem pa so se skorajda povsem izognili. Seveda gre pri resoluciji za politična načela, ki veljajo za vse slovenske manjšine v vseh štirih sosednjih državah. Vendar je npr. iz omenjanja gospodarskih in bančnih problemov Slovencev v Italiji in Avstriji med vrsticam razbrati slabo vest, da Slovenija ni več naredila za obstoj nekaterih manjšinskih podjetij in hkrati nekakšno opravičilo za dosedanjo neaktivnost, resolucija pa naj bi omogočila večjo gospodarsko odgovornost. Poudarki iz razprav so nehote opomnili, da vsaj poznavanje vseh slovenskih manjšin še zdaleč ni enakovredno. Nekaj dilem ali mogoče neodločnosti je bilo razbrati glede politične subjektivitete, organiziranosti in skupnega zastopstva, ki ga je Slovenija še posebej izpostavila, zavedajoč se, da ne more narekovati načina njihove organiziranosti z določenimi npr. finančnimi pogojevanji. Z vidika gospodarskega sodelovanja pa je bila glavna naloga izdelati načrt, kako bo resolucija spodbudila slovenske razvojne strateške koncepte skozi prepoznavanje manjšine kot partnerice ali drugače, ali Slovenija razume manjšino kot subjekt in komponento nacionalnega interesa.

4.3.2 Sprejemanje Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja

Zakon sam je po končni vsebini sicer mnogo širši, kot pa je ustavno napotilo³⁶, ki določa zakonsko ureditev statusa Slovencev brez slovenskega državljanstva. Ureja razmerja slovenske države tako do slovenske narodne manjšine kot do slovenskih izseljencev. Vendar se je v letih po sprejetju Ustave pokazala nujnost, da uresničevanje skrbi do slovenske narodne manjšine, pravno fragmentarno urejeno na različnih področjih, sistemsko uredi krovni zakon (ne glede na resolucijo iz leta 1996). S tega vidika je bila časovna odmaknjenost na nek način zaveznica pri oblikovanju zakona, predvsem zaradi pridobljenih izkušenj in ob tem odpiranja različnih dilem, s katerimi so se v medsebojni komunikaciji srečevali predstavniki tako slovenskih državnih organov kot organizacij slovenskih narodnih manjšin v vseh štirih sosednjih državah. Dva ključna dejavnika sta vseskozi stopala v ospredje v odnosu Slovenije do "Slovencev v zamejstvu": problem politične institucionalizacije neposrednega

---

³⁶ 5. člen: "Država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. Skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino. Skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

Slovenci brez slovenskega državljanstva lahko uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti. Vrsto in obseg teh pravic in ugodnosti določa zakon."

izvrševalca politike ter s tem povezana vloga oziroma vpliv organa, ki naj bi neposredno pokrival to področje, ter način in obseg financiranja.

4.3.2.1 Prvi (neuspeli) poskusi

Leta 1998 je skupina poslancev (prvopodpisani Ivo Hvalica, PS SDS) v postopek vložila Predlog zakona o statusu Slovencev brez slovenskega državljanstva, ki naj bi uveljavil ustavno voljo glede pravic in ugodnosti tako "slovenskih izseljencev" kot "Slovencev v zamejstvu ali zamejcev" brez slovenskega državljanstva (Državni zbor Republike Slovenije 1998j; Mulec 2000, 13). Predlagatelji so v uvodnih razlogih za sprejem zakona izpostavili predvsem problem nedopustnosti dvojnih državljanstev v nekaterih državah. Ureditev omenjenega statusa naj bi Slovencem, ki ne morejo tudi do slovenskega državljanstva, s posebnimi pravicami omogočila tudi formalno povezanost s Slovenijo in priložnosti za povezovanje ter iskanje skupnih interesov na različnih področjih. Z zakonom naj bi jim država Slovenija tudi priznala nenadomestljiv prispevek k njeni osamosvojitvi in mednarodni uveljavitvi. Predlog tudi poudarja, da je Slovenija "matična domovina" vseh Slovencev, zato Slovenci brez slovenskega državljanstva v Sloveniji "ne morejo biti tujci".

Resna razmišljanja o nekem krovnem zakonu, ki bi celovito in sistemsko uredil različna razmerja med slovensko državo in slovensko narodno manjšino (in izseljenci), so se pojavila ob ustanovitvi državnozbornske Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu maja 1997. Prvi konkretni koraki pa so bili storjeni v naslednjem mandatnem obdobju, in sicer je bila februarja 2002 pri Komisiji za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu ustanovljena delovna skupina za pripravo zakona, šele oktobra je bila njena prva seja, decembra 2002 pa je sledil posvet za pripravo zakonskega predloga. Dolga je bila pot do prvega predloga, ki je nastajal ob sodelovanju s pristojnim Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu in nekaterimi ministrstvi ter ob podpori takratnega zunanjega ministra in predsednika Vlade (Mulec 2004, 83-84). Uvodoma bom izpostavila nekatera najpomembnejša vprašanja, s katerimi so se pripravljavci zakona in predstavniki slovenskih manjšinskih organizacij srečevali že takoj na začetku. V prvi vrsti je bil to problem, kako definirati in umestiti državni organ na izvršilni, vladni ravni, ki bi pokrival to področje. Zunanje ministrstvo je pristojni urad želelo imeti še naprej pod svojim okriljem in v začetni fazi nastajanja zakona ni bilo resnih pomislekov o neustreznosti njegovega statusa, čeprav ne gre prezreti opozoril s strani državnozbornske komisije na določilo v resoluciji iz leta 1996, ki

predvideva ministra brez listnice in da je urad takoj po osamosvojitvi že vodil minister, šele potem državni sekretar.

Predstavniki slovenskih manjšinskih organizacij, ki so soglasno podprli nastanek zakona, so izpostavili nova dejstva, nastala z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo. Politična in gospodarska ukinitvev meja bi pomenila nove priložnosti za okrepitev šibkega čezmejnega sodelovanja z etnično dinamiko (slovenščina kot evropski uradni jezik je dobival novo dimenzijo) in Slovenija bi morala ambiciozno prevzeti pobudo za "master plan" (kot se je ob vseslovenskem srečanju ob 10. obletnici samostojne Slovenije slikovito izrazil predsednik ZSO na avstrijskem Koroškem Marjan Sturm) (Državni zbor Republike Slovenije 2001b). Slovenske narodne manjšine se med seboj razlikujejo in vse rešitve ne bodo primerne in izvedljive za vse enako. Uresničevanje njihovih pravic je odvisno od stopnje manjšinske zaščite v njihovi državi, od gospodarskega razvoja njihove regije in od njihove organiziranosti, z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo pa bodo Slovenci na Hrvaškem v še dodatno posebnem položaju.

Prav tej novi okoliščini, članstvu Slovenije v Evropski uniji in repozicioniranju odnosa Republike Slovenije do slovenske narodne manjšine, je bila decembra 2003 namenjena javna predstavitev mnenj v zvezi z novelo Resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih organov Republike Slovenije. Razmišljanja sodelujočih predstavnikov manjšinskih organizacij so jasno pokazala, da celoten politični projekt razvoja odnosa Slovenije do zamejske Slovenije in krepitev statusa slovenskega kulturnega prostora pravzaprav kažeta na manj dorečen, pomanjkljiv in nacionalno nezaveden pristop k celostni strateški slovenski nacionalni politiki. To dejstvo lahko razumemo v luči, da se je prav to nacionalno vprašanje prepoznavalo in lomilo na nerazumevanju, kakšno vlogo naj ima slovenska narodna manjšina za slovensko narodno in nacionalno identiteto ter prepoznavnost. Njihovi predlogi, kot na primer vključitev v slovensko politično stvarnost (predstavništvo v slovenskem parlamentu, poseben vladni urad, v katerega bi bili vključeni tudi predstavniki manjšinskih krovnih organizacij), reciprociteta, ambicioznejša državniška drža Slovenije do sosednjih držav, ki so mednarodno zavezane k zaščiti vseh svojih manjših, vključitev pojma "zamejske Slovenije" v vzgojnoizobraževalne procese, pomoč pri ohranjanju slovenske identitete, dejansko priznanje Slovencev na Hrvaškem, so odsev nezadovoljstva do slovenske politike. Ob tem so omenjali rešitve v drugih evropskih državah, kot na primer v Franciji in Italiji, ki imata politično odprto sistem za njune sodržavljanke po svetu, saj so prek svojih predstavnikov vključeni v oblikovanje državne politike na različnih ravneh, tako na zakonodajni (predstavništvo v

francoskem senatu) kot izvršilni (v Italiji ministrstvo za Italijane po svetu) (Mulec 2004, 8-36).

Pri oblikovanju sistemskih rešitev v razpravah se je potrdilo, da je treba pozornost nameniti tako skupnim kot posebnim prioritetam glede na posamezne manjšine. Opozorila so se dotikala tudi zamisli o skupnem zakonu za vse Slovence izven meja Republike Slovenije in posledično tudi o terminološki neopredeljenosti, za katere vse Slovence naj zakon sploh velja (Državni zbor Republike Slovenije 2001a; 2002c). Eden od zelo pomembnih razlogov za sistemski zakon je bilo tudi brezpravje vsaj na področju načina financiranja dejavnosti narodnih manjšin, na kar je Računsko sodišče opozarjalo pristojni urad. Obstajali so določeni pomisleki, kako natančno naj bi se oblikovale zakonske rešitve, da bodo lahko zajete v skupni imenovalci za vse skupine Slovencev, saj so bile določene oblike sodelovanja, interakcij in pomoči med Slovenijo ter konkretno slovensko narodno manjšino parcialno urejene tudi v drugih zakonih, in da ne bi morebiti celo posegali v veljavno evropsko prakso ali celo širili meje državnih pristojnosti (Državni zbor Republike Slovenije 2003a). Pri tem so poslanci opozorili na problem madžarskega Zakona o Madžarih, ki živijo v sosednjih državah iz leta 2001 oz. 2003, ki naj bi posegal v pristojnost drugih držav članic Evropske unije in ki ga je Beneška komisija ocenila za diskriminatornega, ker daje prednost določeni narodnosti skupnosti na področju trga dela in je zato v nasprotju z evropskim pravnim redom.

Prva različica predloga zakona je bila v zakonodajni postopek vložena aprila 2004 (Državni zbor Republike Slovenije 2004d). Še preden je bil predlog vložen, je prišlo do razcepa že v sami Komisiji za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu. Člani komisije iz poslanskih skupin LDS, ZLSD in DeSUS so nasprotovali, da bi zakon že vložili v proceduro, zaradi določenih odprtih vprašanj, kot so bili vsebinski obseg (širši, kot predvideno v 5. členu Ustave)³⁷, finančne posledice, domnevna diskriminatornost zaradi opredeljevanja posebnih pravic za osebe brez slovenskega državljanstva, status komisije, ki naj bi se spremenil v stalni odbor (s statusom "matičnega" delovnega telesa za zakone, ki posegajo na njegova področja), nerešeno vprašanje glede resornega ministra itd. Poleg njihovih opozoril, da zakon ni dovolj dobro vsebinsko pripravljen, so predsedniku komisije očitali pretirano hitrost, saj na področju urejanja razmerij slovenske države do slovenske manjšine ob 28 področnih zakonih, resolucijah in deklaracijah ter mednarodnih sporazumih ni bilo ravno pravne praznine, ter neuskkljenost znotraj same komisije (Državni zbor Republike Slovenije 2004c).

---

³⁷ Ob vložitvi zakona 22. aprila 2004 je bil Zakon o statusu Slovencev brez slovenskega državljanstva umaknjen po dogovoru med obema predlagateljema iz zakonodajnega postopka.

S tem, da so poleg naštetega soprodlagateljji iz poslanskih skupin LDS, SMS in SNS (prvopodpisani je bil Franc Pukšič iz PS SDS) umaknili svoje podpise in je bilo vladno mnenje negativno, politično ni bilo nobene realne možnosti, da bi Državni zbor zakon sprejel. Vlada³⁸ je zakonu očitala nedorečenost, pravno nedopustnost in kontradiktornost z drugo zakonodajo ter celo protiustavnost določenih pravnih in vsebinskih pojmov kot na primer "Slovenec brez slovenskega državljanstva v Sloveniji ni tujec", merilo lojalnosti, dokazovanje slovenske narodnosti, diskriminatornost nekaterih posebnih pravic glede vizumskega poslovanja, financiranja pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Opozorila je, da nekatere rešitve niso v skladu z evropsko zakonodajo in kršijo celo Konvencijo o človekovih pravicah: "Predlagateljji so bili pri pripravi zakona deloma uspešni. Predvsem niso predvideli finančnih posledic zakona, niso upoštevali novega položaja Republike Slovenije v Evropski uniji in niso upoštevali vseh razsežnosti, ki bi jih posebni status Slovencev brez slovenskega državljanstva Republike Slovenije prinesel v zvezi s standardi na področju človekovih pravic." (Vlada Republike Slovenije 2004) Na pomanjkljivosti (sicer nanašajoč se na repatriacijo in nedorečenost financiranja pravic) je opozorila tudi Komisija za mednarodne odnose in evropske zadeve Državnega sveta, vendar je zakon podprla (Državni svet Republike Slovenije 2004a). Državni zbor je na majski izredni seji³⁹ 2004 predlog zakona ocenil kot neprimerne za nadaljnjo obravnavo (Državni zbor Republike Slovenije 2004b).

Vendar zgodba s tem ni bila končana, ampak se je sprevrgla v prestižni politični "obračun" med državnozbornsko pozicijo in opozicijo. Franc Pukšič je kot prvopodpisani mesec dni kasneje v zakonodajni postopek ponovno vložil zakon pod spremenjenim naslovom, popravljen in dopolnjen s pripombami, ki so se nanašale na najbolj sporne dele prejšnjega zakona (Državni zbor Republike Slovenije 2004e). Tokrat se je zapletlo pri dodelitvi "matični" komisiji. Predsednik Odbora za notranjo politiko (iz vladne LDS) je menil, da je za to vsebino pristojen Odbor za zunanjo politiko, in spregledal spremembe akta, s katerimi ta odbor ni bil več "matično" pristojen za slovensko manjšinsko problematiko (Odlok o spremembah Odloka o ustanovitvi Odbora Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko 2001; Državni zbor Republike Slovenije 2004a). Posledično odbor zakona ni obravnaval. Zakon je bil sprva uvrščen na julijsko sejo, potem pa na predlog samega

---

³⁸ Vladno koalicijsko so sestavljali: LDS, ZLSD, SLS (do 20. 4. 2004), DeSUS in SMS.

³⁹ Skupina opozicijskih poslancev (prvopodpisani Janez Janša) je sklic izredne seje zahtevala, ker nekateri vloženi zakoni v zakonodajni postopek še niso bili na dnevnem redu niti v splošni razpravi, kjer se oceni primernost zakona za nadaljnjo obravnavo (Državni zbor Republike Slovenije 2004g).

predlagatelja zaradi "številnih aktivnosti in obremenjenosti" umaknjen.⁴⁰ Umik je bil verjetno posledica natrpanosti z "izrednimi političnimi" temami Državnega zbora tik pred poletnimi počitnicami in jesenskimi volitvami.

Hiter prelet dogodkov in dejanj, ki so se zgodila v procesu prvega oblikovanja in obravnavanja obeh prvih verzij sistemskih zakonov, nam predstavi politično sliko strankarskega prestiža in hkrati že kar napoved končnega dejanja na eni strani, na drugi strani pa nekoliko ponesrečen pristop predlagateljev, da bi pripravili pravno formalno dorečen in korekten zakon. Vsebina je bila primerna podlaga za izražanje različnih strokovnih in političnih stališč, smiselnosti celovite systemske ureditve pa vsaj javno in na načelni ravni ni nihče nasprotoval. Zakonska načela, da Republika Slovenija štiti, razvija in neguje temeljne narodne vrednote, kot so slovenska identiteta, kultura in slovenski jezik, da je "matična domovina" vseh Slovencev, ne glede, kje živijo in od kod izhajajo (zato naj Slovenci v zamejstvu in po svetu ne bodo obravnavani kot tujci niti v Republiki Sloveniji niti v odnosih z njo), da pomaga Slovincem v državah, ki jih pesti politična ali drugačna kriza, in v državah, ki imajo negativen odnos do svojih državljanov slovenske narodnosti, da so v skupni slovenski kulturni prostor poklicane vse kulturne ter politične strukture v Sloveniji in zamejstvu, da je treba pri sodelovanju med Slovenijo in Slovenci zunaj njenih meja upoštevati državniški oziroma nacionalni pristop in ne politično strankarski, ideološki, konfesionalni ali dnevnopolitični, res težko kdo na načelni ravni oceni za sporna. Sporna pa je "domovina vseh Slovencev", kjer trčimo na vprašanje enakopravnosti vseh pripadnikov slovenskega naroda, ne glede na to, v kateri državi živijo, s slovenskimi državljani oziroma na vprašanje dajanja prednosti tujim državljanom slovenskega pred državljani neslovenskega porekla.

V razpravi na seji Državnega zbora ob prvi zakonski varianti je bilo poudarjeno, da so nekatere zadeve glede razmerij Slovenije do slovenske narodne manjšine in izseljencev oziroma zdomcev že urejene v nekaterih področnih zakonih. Pazljivo branje razprave posameznih poslancev, zlasti nasprotnikov iz vladnih strank takrat predlagane zakonske vsebine, pa daje slutiti, da ni bilo prave volje po ureditvi te problematike in da zakon po njihovem mnenju sam ne bi veliko spremenil v slovenski politični praksi na tem področju. Ob tem ne gre prezreti dejstva, da nobena t. i. vlada LDS do tedaj ni predlagala nobene različice za uresničitev ustavne obveze po zakonski ureditvi statusa Slovencev brez slovenskega državljanstva in da je prvi poskus prišel s strani do tedaj "večne" opozicije ter da seveda lahko

---

⁴⁰ Predlog za uvrstitev zakona na sejo Državnega zbora (4. 6. 2004), Dodelitev predloga zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja v obravnavo (11. 6. 2004), Predlog za umik zakona z julijske seje oz. preložitve na eno od naslednjih sej (23. 6. 2004) (Državni zbor Republike Slovenije 2004f).

govorimo tudi o prestižu predlagateljstva. Poslancem velja pritrditi, da bi bilo treba zakon sprejeti s širokim konsenzom, saj gre vendarle za materijo, katere pomen bi moral biti utrjen v slovenski politični zavesti kot eden temeljnih nacionalnih interesov in državotvornosti. Namesto tega se je v razpravi odvijal polemičen diskurz med dvema političnima opcijama, ki je občasno zašel na ideološko raven z omenjanjem usode izseljencev in "strahu" pred repatriacijo. Verjetno je bil tudi ta del, ki obravnava posebne pravice za Slovence brez slovenskega državljanstva, najbolj sporen in poligon za politični obračun. Očitki pozicijskih (vladnih) poslancev, da sam predlog ni upošteval njihovih pripomb in opozoril, sodijo bolj v sklop manipuliranja z javnostjo, saj je besedilo nastajalo dve leti in so imeli vsi člani pristojne komisije priložnost prispevati svoj vsebinski del. Zakon je nastajal tudi ob sodelovanju predstavnikov posameznih ministrstev, ki pa glede na vladne pripombe o težavah zakona glede na ustavnopravni red niso opravili svojega dela. Primer poigravanja z odgovornostjo poslancev do obravnavane problematike kaže tudi pozicioniranje področne državnozbornske komisije. Komisija namreč niti kot matična niti kot zainteresirana ni bila pristojna za uradno mnenje k zakonu. Za krovni zakon je bil zadolžen Odbor za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje. Prizadevanja za spremembe njenega statusa so naletela na odpor iz pravnoformalnih razlogov, na katere so se oprli nasprotniki take rešitve, in niso niti načelno podprli ustrezne rešitve tega vprašanja. Tudi ta primer nakazuje na nespodbujanje k vzpostavitvi ustreznega odnosa do slovenske narodne manjšine, saj bi s statusno spremembo lahko z večjo politično težo vplivali na drugo zakonodajo, ki deloma pokriva tudi to področje.

Ne glede na precejšnjo pravno pomanjkljivost zakona bi ob širši politični volji zakon v nadaljevanju postopka ustrezno dopolnili in ga pripeljali do konca. Res pa je, da je bilo do konca mandata (2000-2004) relativno malo časa za temeljito vsebinsko procesno obravnavo in da je bil eden od ciljev predlagatelja zakon sprejeti še pred volitvami.

V zakonsko ureditev se je ob neuspelem poskusu Državnega zbora v okviru svoje pristojnosti za zakonodajno pobudo maja 2004 na pobudo Jožefa Jeraja (nekdanjega generalnega konzula v Celovcu) vključil tudi Državni svet (Državni svet Republike Slovenije 2004b) Kot vsebinske razloge za pripravo zakona je Državni svet navedel neizvajanje dokumenta iz leta 1996 v celoti, da ustanovljeni sveti za gospodarsko sodelovanje ne delujejo uspešno, da Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu nima primernih pristojnosti, da Slovence v zamejstvu obremenjuje ideološka razdvojenost, namesto da bi jih povezovala narodna zavest in da ni ustanovljeno koordinacijsko telo, ki bi usmerjalo sodelovanje med Slovenijo in Slovenci izven njenih meja. K pripravi zakona so povabili tudi predstavnike manjšinskih zamejskih organizacij oziroma SLOMAK in Inštituta za narodnostna vprašanja.

Ko je z novim mandatom Državnega zbora leto kasneje nastal nov zakonski predlog, pobuda ni bila več aktualna.

4.3.2.2 Sprememba oblasti - nova priložnost za zakon

Leta 2004 se je po volitvah v Vladi zamenjala politična opcija. Bivši predsednik Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu je postal državni sekretar na po novem vladnem Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu iz največje vladne stranke (SDS)⁴¹, vodstvo državnozbornske komisije pa je bilo prav tako zaupano poslancu iz vrst vladne stranke (SLS). Ta dejstva so napovedovala skorajšnje sprejetje zakona, a pot vendarle ni bila kratka, saj je šel skozi vse tri obravnave zakonodajnega postopka. Vladni predlog zakona je imel tako politično, kadrovsko in vsebinsko kontinuiteto. Prvotni državnozbornski predlog je Vlada dopolnila oziroma nadgradila z bolj natančno opredelitvijo pogojev, meril in postopkov glede načina in obsega financiranja ter za pridobitev statusa Slovencev brez slovenskega državljanstva in repatriacije in s kazenskimi določbami.

Vse zakonske verzije so uveljavile pojem "Slovenci v zamejstvu" (pripadniki avtohtone slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah) in s tem deloma razrešile ustavno dilemo glede pojmovanja ter jih pojmovno postavile v enakopraven položaj z narodnima manjšinama v Sloveniji. V vladni različici (Državni zbor Republike Slovenije 2005č) je bilo dodano poglavje temeljnih načel, ki slovensko narodno manjšino opredeljujejo kot enakovreden del "enotnega slovenskega naroda"; Slovenija je "matična domovina" vseh Slovencev zunaj meja in država zaščitnica avtohtone slovenske narodne skupnosti; prizadevanje in skrb za ohranitev in okrepitev slovenstva v skupnem slovenskem kulturnem prostoru sodi med njene poglobitve naloge in je neločljiv ter pomemben del njene zunanje politike; Slovenija omogoča in pospešuje vključevanje zamejskih Slovencev v družbeno in politično življenje "matičnega naroda"; v odnosih z avtohtono slovensko narodno skupnostjo Slovenija uveljavlja državniški, demokratičen in partnerski pristop, podpira celovitost, subjektiviteto in avtonomnost avtohtone slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah in spoštuje organizirane oblike enotnega predstavništva posamezne skupnosti. Vladni urad in državnozbornska komisija naj bi bila glavna nosilca sodelovanja Slovenije s Slovenci po svetu. Državni svet si je neuspešno prizadeval, da bi se med te nosilce vključil tudi Državni svet (Državni svet Republike Slovenije 2005). Vladni predlog za vodjo Urada za Slovence v

---

⁴¹ SDS je bila v prejšnjem mandatu tudi največja opozicijska stranka.

zamejstvu in po svetu ni določil ministra brez listnice, določil pa je posebna sveta, vladni posvetovalni telesi, tako za Slovence v zamejstvu kot za Slovence po svetu. Svet za Slovence v zamejstvu je opredelil imenovanje predstavnikov državnih organov, institucij in političnih organizacij ter organizacij civilne družbe iz Republike Slovenije oziroma zamejstva⁴². Do bistvene novosti ali boljše spremembe je prišlo na področju financiranja, saj je nekdanji parlamentarni predlog vseboval celo posebno proračunsko postavko kot posebno finančno podporo, in sicer v višini 1,4 promila celotnega letnega proračuna Republike Slovenije⁴³. Vladni predlog ni vseboval določene višine, natančno pa je določil način in kriterije izvajanja finančne podpore ter razdeljevanju sredstev, pri čemer se morajo enakovredno upoštevati analize, ocene, strategija ter interesi Slovenije in Slovencev zunaj Slovenije. Predlog je opredelil temeljna področja in način sodelovanja Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, in sicer na področjih kulture, ohranjanja slovenskega jezika in izobraževanja, znanosti in visokega šolstva, športa ter gospodarskega in regionalnega sodelovanja.

Zapletlo se je pri opredelitvi statusa pristojnega urada. Z novo koalicijo je urad prešel neposredno pod Vlado. V zaplet glede urada z ministrom ali direktorjem lahko kot primer slovenske politične prakse do manjšinskega vprašanja vključimo tudi odstop takratnega državnega sekretarja Franca Pukšiča, ker se ni strinjal z ministrom za zunanje zadeve Dimitrijem Ruplom glede sodelovanja urada z ministrstvom oziroma z vladnim vodenjem zunanje politike do slovenske narodne manjšine (Potič 2005, 3). Kritični do predloga so bili tudi predstavniki slovenskih manjšinskih organizacij. Izpostavili so, da bi veljalo sprejeti dva ločena zakona, saj gre vendarle za dve različni skupini, ki sta se oblikovali v drugačnih okoliščinah in imata zato tudi različen status in potrebe. Podcenjevanje manjšinskega vprašanja so razumeli tudi v nedorečenosti statusa urada, ki so ga ocenili za birokratskega in politično podrejenega Vladi oziroma Ministrstvu za zunanje zadeve, ter predlagali ministra, ki bi lahko samostojno sodeloval na sejah Vlade in se enakovredno dogovarjal ter usklajeval z drugimi ministri ter tako celostno reševal odprta vprašanja, ki se posredno ali neposredno dotikajo posameznih resorjev. Poudarili so, da zakon slovenski narodni manjšini ne zagotavlja subjektivitete, saj ji ne dodeljuje vloge sogovornika niti kot manjšinski koordinaciji

---

⁴² Šesti odstavek 19. člena: "Predsednik Vlade Republike Slovenije imenuje v Svet za Slovence v zamejstvu po štiri predstavnike avtohtone slovenske narodne skupnosti iz Avtonomne dežele Furlanije Julijske krajine (Republika Italija) in Zvezne dežele Koroške (Republika Avstrija) ter po dva predstavnika avtohtone slovenske narodne skupnosti iz Zvezne dežele Štajerske (Republika Avstrija) in madžarske Železne županije. Predsednik Vlade Republike Slovenije imenuje v Svet za Slovence v zamejstvu tudi dva predstavnika avtohtone slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem; katere pripadniki prebivajo v sedmih županijah Republike Hrvaške, ki mejijo na Republiko Slovenijo, in na območju mesta Zagreb."

⁴³ 73. člen Predloga zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (predlagatelj skupina poslancev s prvopodpisanim Francem Pukšičem).

SLOMAK niti kot posameznim manjšinskim organizacijam. Opozorili so na predvideni način financiranja, bolj usmerjen v spodbujanje projektnega financiranja, pri tem pa naj bi se predlagatelj ne zavedal, da je težko izvajati projekte, če ni niti najbolj osnovnih infrastrukturnih pogojev za to (Škrlj 2005, 14).

Kot posledica razdvojenosti slovenske politike glede ustrezne manjšinske politike je bila na zahtevo opozicijskih poslancev SD in LDS opravljena tudi splošna razprava oziroma javna predstavitev mnenj. Poslanci so v argumentiranju opozorili na vsebinsko zahtevnost in obsežnost zakona, predvsem pa so se navezali na opozorila predstavnikov slovenskih manjšinskih organizacij, da so bili premalo vključeni v nastajanje zakona in da ga takega, kot je, zaradi zgoraj navedenih razlogov ne morejo podpreti (Državni zbor Republike Slovenije 2005d). Kritiki in nasprotniki predloga so v razpravah predlagateljem očitali tudi hitrost sprejemanja in nepremišljenost sprememb v "ključnih konceptualnih izhodiščih zakonske ureditve že v preteklosti zasnovane politike Republike Slovenije do zamejcev". Opozicijski stranki oziroma poslanski skupini LDS in SD sta mu očitali "konceptualno zastarelost, saj oživlja slovenstvo kot temelj posameznikove identitete" in da se v 21. stoletju pozablja na "temeljne ideje in gradnike evropske skupnosti, kot sta večkulturnost in medetnično sožitje". Opozorili so na neprimeren način financiranja (z vladno uredbo in v rokah urada) brez pomembnejšega sodelovanja krovnih manjšinskih organizacij, neživljenjskost in zastarelost nekaterih rešitev, spornost rešitev opredelitve svetov, kjer se ne upošteva organiziranost slovenske manjšinske organizacije pri imenovanju njihovih predstavnikov in je pristojnost končnega imenovanja prepuščena predsedniku Vlade, že večkrat omenjeni status urada (ali s samostojnim ministrom ali v okviru zunanjega ministrstva), vsiljevanje oblike predstavnštva manjšini, neprimerno in po obliki omejeno financiranje (samo tiskanih) medijev, ugodnejše pogoje pri vpisu na visokošolske zavode in problem (ne)subjektivitete slovenske narodne manjšine (Državni zbor Republike Slovenije 2005a).

V postopku je bilo vloženo veliko usklajenih amandmajev s strani Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu, ki je deloma povzela predloge predstavnikov slovenskih manjšinskih krovnih organizacij in Odbora za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje ter vladnih poslanskih skupin⁴⁴. S popravki⁴⁵ so med drugim določili ministra brez listnice, ki pa je s svojim uradom posredno vključen v informacijsko mrežo zunanjega ministrstva in od njega zato posredno odvisen; vključena sta bila posebna člena o spoštovanju Slovenije obeh

---

⁴⁴ SDS, SLS in NSi.

⁴⁵ Navajam le najbolj ključne odločitve in tiste, ki veljajo za slovensko narodno manjšino. Dopolnila so se dotikala tudi pristojnosti in načina delovanja urada in vladnega sveta.

evropskih temeljnih aktov glede narodnih manjšin in o podpori čezmejnemu sodelovanju med lokalnimi in regionalnimi oblastmi, ki slovenski narodni manjšini daje posebno vlogo (predlog poslanske skupine SD, ki ga je povzela komisija)⁴⁶; pri imenovanju, vlogi oziroma pristojnosti Sveta za Slovence v zamejstvu je bilo natančneje dorečeno, da lahko reprezentativne manjšinske organizacije predlagajo svoje člane in da se poslovnik glede sestave sveta nanaša le na člane iz Republike Slovenije. Svetu za Slovence v zamejstvu so bile določene pristojnosti, ki so povezane s svetovanjem Vladi in ministrom ter sodelovanjem pri oblikovanju strategije in razvojnih programov, povezanih s Slovenci v zamejstvu (Državni zbor Republike Slovenije 2006f; 2006e; 2006g). Državni zbor je skupno sprejel več kot 80 amandmajev in samo eden izmed njih je bil na koncu sprejet kot predlog opozicijske poslanske skupine SD.⁴⁷ Kljub vztrajnemu predlaganju in zagovarjanju argumentov pa niso bili sprejeti predlogi opozicije (poslanske skupine LDS), ki so temeljili na stališčih predstavnikov krovnih organizacij slovenske narodne manjšine in njihove koordinacije. V prvi vrsti je bila to, s strani slovenske narodne manjšine večkrat poudarjena, določitev njihovega statusa kot subjekta in partnerice tako, da se jih navede kot "organizacije in združenja" in priznanje zamejske krovne koordinacije ter njihove vloge pri imenovanju člana v vladni svet. Njihovi predlogi so se nanašali tudi na samostojnejšo vlogo urada pri delovanju in njegovo neposredno sodelovanje z ministrstvi in vladnimi službami. Opozorili so tudi na pomen večkulturnega prostora, v katerem delujejo Slovenci v sosednjih državah in so kot slovenska narodna skupnost del skupne tudi evropske večetnične identitete (Državni zbor Republike Slovenije 2006a).

4.3.2.3 Kompromis med Republiko Slovenijo in slovensko narodno manjšino

Ob spremljanju sprejemanja Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (2006) se v ospredju razumevanja razmerij med slovensko (parlamentarno) politiko in slovensko narodno manjšino kažeta najmanj dve glavni značilnosti, ki sta najbolj

---

⁴⁶ S tem dopolnilom se je precej preigravalo v fazi celotnega postopka, saj naj bi bil prvi odstavek "Republika Slovenija spoštuje načelo Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin in Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih Sveta Evrope, da so narodne manjšine v Evropski uniji pomemben dejavnik sodelovanja med državami," nepotreben, saj ne gre za narodne manjšine v Sloveniji. K temu lahko dodamo še, da je Slovenija oba akta ratificirala.

⁴⁷ Pri navajanju zakonskih dilem in amandmajih izpostavljam tisti del, ki se neposredno in najbolj nanaša oziroma je ključen za odnos Slovenije do slovenske narodne manjšine. V razpravah in predlaganih rešitvah so bila sicer tudi razmišljanja in predlogi glede opredeljevanja repatriacije in priseljevanja ter razlikovanja med njima. Vračanju oziroma urejanju statusa zdomcev in izseljencev je sicer zakon namenil veliko pozornosti, pri tem pa je opozicija navajala neenakopravnost in pomanjkljivost statusa t. i. priseljencev, ki bi lahko bili tudi pripadniki slovenske narodne manjšine.

vplivali na slovensko politično dogajanje v parlamentu. Ena je vzpostavljajoči se odnos slovenske države do slovenske narodne manjšine, druga pa slovensko notranje politično vprašanje razmerij sil med pozicijo in opozicijo (zlasti nerazločevanje med nacionalno in strankarsko politiko). Subjektivizacija in celo politična personifikacija na primeru predlagatelja zakona iz določene stranke in njenih predstavnikov ob tako političnih kot tudi strokovnih vsebinskih zapletih v zakonodajnem postopku kaže na določeno lastno promocijo in nabiranje političnih točk. Na drugi strani pa je to dejstvo hkrati posledica do tedaj očitnega nezanimanja, nerazumevanja, kaj je lahko tudi slovenski nacionalni interes, in pozicioniranja tega vprašanja kot manj prioritetenega. Združek vsega tega je, da je 5. ustavno določilo čakalo kar 15 let na uresničitev, da je celoten proces uzakonitve trajal kar osem let, da je parlamentarna razprava odprla "Pandorino skrinjico" težav mlade demokracije s primesmi nerazrešenih ideoloških (in osamosvojiteljskih) sporov in da je Slovenija kot država celo v nekem konfliktnem razmerju s svojim organiziranim čezmejnim narodnim delom, s katerim sicer komunicira. Predstavniki slovenskih manjšinskih krovnih organizacij so ob zakonskem strukturiranju, kdo in kako jih bo zastopal v slovenski vladi, jasno povedali, da niso zadovoljni s tako načrtovano izvedbeno slovensko politiko, ker jih ne obravnava kot partnerje, ampak se do njih vede predvsem zaščitniško oziroma pokroviteljsko.

Predsednik SLOMAK-a Rudi Pavšič je ob svojem nastopu v Državnem zboru ob sprejemanju zakona poudaril, da je temeljno vprašanje, ali bo manjšini in njenim organizacijam omogočeno ohranjanje kulturne, jezikovne in družbene samozavesti. Z narodnega vidika je to vseslovensko vprašanje in ne samo manjšinsko. S tem je slovenske odločevalce pravzaprav opomnil, za kaj pri uzakonjanju odnosa Slovenije do slovenske narodne manjšine sploh gre (Državni zbor Republike Slovenije 2006b). Zakon naj bi sledil potrebam obeh, tako slovenski državi kot njenim manjšinam v sosednjih državah. Slovenija je morala urediti nekatera še odprta pravna in finančna vprašanja, na drugi strani pa naj bi zakon sledil prioriteta, ki bi zagotovile večjo vključenost predstavnikov slovenske narodne manjšine v koncept slovenske nacionalne identitete in interesa. Gre za več kot le narodno vprašanje, saj so manjšine del obmejnega večetničnega prostora, v primeru Italije in Madžarske na obeh straneh meje. Slovenske narodne manjšine v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem so na eni strani del "slovenskega prostora"⁴⁸, na drugi pa so

---

⁴⁸ Slovenski prostor razumem kot družbeno, gospodarsko, kulturno in politično funkcionalni prostor, ki ima tako geografski kot narodnostni oziroma kulturni značaj. Od slovenskega kulturnega prostora, ki ga razumemo v najširšem, svetovnem, smislu delovanja in ustvarjanja vseh pripadnikov slovenskega naroda (kjerkoli že so) in katerega del so, se razlikuje po tem, da ima drugačen status in se je oblikoval v drugačnih zgodovinskih okoliščinah. Slovensko narodnostno ozemlje ni samo ozemlje v geografskem poselitvenem smislu, ampak na

povezovalke sosednjih držav, kar bi moralo biti z vidika oblikovanja strateške zunanje politike z dorečenimi nacionalnimi interesi velika prednost. Predstavnik SLOMAK-a Marjan Pipp je na primer opozoril, da je pomembno, da lahko tudi predstavniki slovenske narodne manjšine na nek način sooblikujejo zunanjo politiko (Državni zbor Republike Slovenije 2006c).

Med zakonodajnim postopkom so predstavniki slovenskih krovnih manjšinskih organizacij oziroma SLOMAK sodelovali s svojimi predlogi na sejah Odbora za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje ter sejah Državnega zbora. Njihovo vključenost v obravnavo zadev z njihovega področja oziroma vabljenje na seje delovnih odborov je spodbudil tudi Kolegij predsednika Državnega zbora. Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu je Komisiji za poslovnik predlagala njihovo stalno zastopstvo na vseh sejah delovnih teles in Državnega zbora brez pravice do glasovanja (Državni zbor Republike Slovenije 2005c). V zvezi s statusom komisije je s spremembami poslovnika Državnega zbora postala ena od stalnih komisij, vendar je edina od komisij brez opredeljenih nalog in pristojnosti (Spremembe in dopolnitve Poslovnika državnega zbora 2007, 10. čl.). Posledica nedorečenega statusa je bila, da po sklepu Kolegija predsednika Državnega zbora "matična" komisija ni obravnavala "svojega" zakona in da se je zatikalo že čisto na proceduralni ravni, kaj šele na vsebinski. Dejstva v zvezi s statusom delovnega telesa, ki se ukvarja s problematiko slovenske narodne manjšine, in omenjene vsaj praktične nelogičnosti opozarjajo na nekoliko podcenjujoč odnos do vprašanj, povezanih s Slovenci, ki živijo na drugi strani državne meje.

Minister brez resorja je sicer pomembna pridobitev, saj kot član Vlade enakopravno in neposredno sodeluje na vladnih sejah in je pristojen tudi za izvrševanje vladnih odločitev s svoje pristojnosti. Vendar ga zakon vsaj posredno glede pridobivanja informacij postavlja v nek podrejeni odnos z zunanjim ministrstvom, saj bi bila v smislu boljše koordinacije in operacionalizacije neposredna interakcija z drugimi ministrstvi, ki so vključeni v sodelovanje slovenskimi manjšinskimi organizacijami, zavodi in drugimi institucijami, bolj učinkovita.

---

svojih robovih sooblikuje večetnično/narodnostni značaj tega prostora. V svojem pomembnem delu se ta prostor prepleta z drugimi narodnostnimi značaji na obmejnem področju med Slovenijo in Italijo, Avstrijo, Madžarsko in Hrvaško. Tu gre za prostor, ki geografsko in narodnostno povezuje pripadnike istega naroda in elemente etnične pluralnosti na narodnostno mešanih območjih. Slovenski narodnostni prostor deluje vsebinsko integracijsko, organizirano, funkcionalno in institucionalno ter z vidika odgovornosti slovenske države tudi politično. Tu ne gre samo za prost pretok informacij, ljudi, virov in dobrin ter sinergijo ustvarjanja (kulturnega prostora), ampak za bolj življenjsko kohezivnost k skupni identiteti in k funkcionalnemu sodelovanju, na obrobju obogatenu z drugimi etničnimi/narodnostnimi značilnostmi. Obenem pa je za nadnacionalno obliko skupnosti (EU) značilno, da njeni narodnostni prostori segajo čez meje njenih članic in v medsebojnem stiku oblikujejo presek narodnostnega bogastva, ki bi moral predstavljati prednost v oblikovanju meddržavnih sosedskih odnosov.

Poleg tega je minister le posredno povezan s predstavniki slovenske narodne skupnosti. Sklepati je, da je to še ostanek dejavnosti pristojnega urada v okviru zunanjega ministrstva tudi zaradi konzularnih predstavništev v Trstu, Celovcu in Monoštru. Precej nedorečena je sicer tudi vloga ministra brez resorja, ki ima določene pristojnosti na področju, ki ga pokriva⁴⁹. Če izhajamo s stališča, da že samo ime funkcije ministra predstavlja nek položaj in vplivni značaj, potem minister brez listnice oziroma minister brez resorja skupaj z omejeno izpeljanko njegove odgovornosti vriva razmišljanje o pravem namenu vzpostavitve te funkcije. Z vidika politične promocije področja prav gotovo ne zadovoljuje. O dejanski moči in vlogi ministra bi več povedala analiza dela samega urada in razmerij ter dela znotraj Vlade.⁵⁰

Dejanska vloga predstavnikov slovenske narodne manjšine in njenih "reprezentativnih" organizacij se bo pokazala šele v delovanju vladnega sveta. Tu so manjšinski Slovenci računali na dejansko podporo odločevalcev, da bi Slovenija bolj določno priznala, kdo je njen sogovornik in partner. Problematika je tu zelo kompleksna in zapletena. Slovenija podpira "celovitost, subjektiviteto in avtonomnost avtohtone slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah in spoštuje organizirane oblike enotnega predstavništva posamezne skupnosti" (Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2006, 11. čl.). Zato ni razumljivo v skladu "z državnimi, demokratičnimi in partnerskim pristopom", zakaj Vlada oziroma državnozbornski vladni poslanci niso sprejeli predloga SLOMAK-a, da bi bila slovenska manjšinska koordinacija vsaj eden od sogovornikov ali da bi predlagala predstavnike v omenjeni svet. Poleg tega Vlada tudi ni opredelila kriterijev za "reprezentativnost". Državnozbornska opozicija se je tu postavila v bran predstavnikom slovenskih manjšinskih organizacij in opozarjala, da način sestavljanja sveta ne izhaja iz zakonskih načel. Manjšinske organizacije bi morale neposredno imenovati svoje predstavnike brez, tudi če samo protokolarne, vloge predsednika Vlade pri imenovanju. Zakon tudi ne določa kriterijev za število članov iz vsake dežele posebej.⁵¹ Nobeden pa v nešteti razpravah ni upošteval po mojem ključnega dejstva, da se manjšine v povezavi s svojimi pravicami in podeljeno vlogo oziroma funkcijo, kot v našem primeru, ne prešteva. Po tem načelu bi morale

---

⁴⁹ Njegova funkcija ima prav neposrečeno dolgo ime, in sicer je "odgovoren za področje odnosov med Republiko Slovenijo in avtohtono slovensko narodno skupnostjo v sosednjih državah ter med Republiko Slovenijo in Slovenci po svetu".

⁵⁰ Status in pristojnosti urada je na podlagi zakona uredila Vlada v posebnem odloku. V njem pa ni upoštevala systemskega zakona, ki za vodenje urada ni pooblastil ministra, ampak naj bi ga vodil državni sekretar, podrejen predsedniku Vlade (Odlok o organizaciji in delovnem področju Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu 2006, 4. člen).

⁵¹ Po razlagi vladnih predstavnikov v Državnem zboru številčni delež iz vsake dežele posebej preslikava sestavo Slovenske manjšinske koordinacije, ki pa je sicer niso priznali za uradnega sogovornika.

vse slovenske narodne skupnosti imeti enako število svojih predstavnikov. Tako je tudi v Sloveniji, kjer imata italijanska in madžarska narodna manjšina po enega predstavnika v Državnem zboru.

Nezavedno ali v nekaterih trenutkih tudi zelo zavedno je v ozadju razpravljanj potekalo razmišljanje o težavah slovenske narodne skupnosti pri samoorganiziranju in poenotenju stališč na eni strani do svoje "matice", na drugi pa do oblasti v državah, kjer živijo. Iz razprave predstavnika SLOMAK-a je bilo razumeti, da bi želeli preseči svojo dvojnost organiziranja in struktur, ki hromi njihov učinkovit nastop kot enotne skupnosti in učinke financiranja s strani "matice". S slovenske strani ni bilo čutiti pravega odgovora, kako jim pri tem pomagati. V način in oblike njihovega organiziranja se Slovenija sicer ne more vmešavati, lahko pa oblikuje pogoje in merila, kako bi se predstavniki slovenskih narodnih skupnosti vključevali v slovenski nacionalni prostor na vseh ravneh. SLOMAK bi lahko bil tak povezovalac, če bi se vzajemno prepoznali kot partnerici, saj bi morala zaščitniško vlogo Slovenija igrati in slovenska narodna manjšina sprejemati v skupnem nastopu v odnosu s sosednjimi državnimi oblastmi v zvezi z uveljavljanjem manjšinske zaščite, nikakor pa ne Slovenija v neposrednem odnosu do slovenske narodne skupnosti.

Precej sem že govorila o opozicijsko pozicijskim (vladnem) duelu in vzajemno očitajočem argumentiranju, kakšno vlogo naj ima slovenska narodna manjšina v slovenskem nacionalnem prostoru ter kje je Republika Slovenija s svojo državniško držo in razumevanjem celotne problematike. Dodam lahko še to, da politično strankarsko nesubtilni pristop k iskanju "pravih" rešitev nima veliko skupnega z razumevanjem vloge slovenske narodne manjšine kot prednosti zdravega političnega razvoja slovenske nacionalne identitete in da sta povezovanje ter integracija njenih vitalnih delov v celoten slovenski prostor del strategije za uveljavljanje in ohranjanje slovenske nacionalne posebnosti.

Zakaj je torej zakon kompromis med Republiko Slovenijo in slovensko narodno manjšino ali skupnostjo? Zakon ni nastal samo zaradi 5. ustavnega določila, ki pa je bil sicer vzrok zanj. Zakon je vsebinsko mnogo širši, je sistemski in bolj ali manj ustrezno opredeljuje možnosti za strateški pristop k vzpostavljanju razmerij med Slovenijo in "zamejsko Slovenijo". Pomembno je, da širi vzvode vključevanja slovenske narodne skupnosti v nacionalni okvir in jim tudi prek vladnega sveta uradno omogoča izražanje in sprejemanje stališč o sebi in o slovenskem odnosu do njih samih. Zakon je uredil in nadgradil do tedaj že deloma uveljavljeno prakso, ki jo je dopuščala že druga zakonodaja. Res pa je, da bo zaradi zakona težje spreminjati status pristojnega urada in njegovega vodstva ob vsakokratni menjavi oblasti. Zakon je vzpostavil sistemski način, kako do večjega vključevanja slovenske narodne

skupnosti v slovensko nacionalnost. Slovenski narodni manjšini in njenim organiziranim predstavnicam pa se ni približal v takšni meri, kot so te pričakovale. Predvsem gre za različno razumevanje, kakšno obliko subjektivitete jim Slovenija želi priznati in kakšno integrirano vlogo naj jim nameni. Zakonska določila pa sama po sebi ne pomenijo ničesar, če se v praksi ne bi mogla uresničevati. Vendar zakon zavezuje k visokim načelom, odgovornosti in priznanju, na katere se je moč opreti. Na drugi strani pa lahko govorimo tudi o nekem nezaupanju slovenske oblasti do slovenske narodne manjšine zaradi njihove neenotnosti in obratno zaradi zgodovine odnosa slovenskih oblasti do različnih slovenskih manjšinskih organizacij. Vsekakor pa ne gre prezreti nezrele slovenske parlamentarne politike, ki se je sicer javno zavzela za državniško in nestransko politiko ter za nujnost soglasja pri sprejemanju zakona, v razpravi pa prepogosto pokazala na strankarski prestiž in zato zavrnila vsebinsko dobronamerne predloge.⁵² V diskurzu pri sprejemanju zakona lahko izpostavimo dve zelo vidni značilnosti, in sicer različno vrednotenje priložnosti za utrjevanje strateške pozicije slovenske nacionalne politike do sosedov prek slovenske narodne manjšine in uveljavljanje vloge Slovenije kot njene partnerice, obenem pa so bile procesne razprave ponoven prikaz in sistemski prerez mnogih dosedanjih vprašanj in dilem, s katerimi so se v 15-letni parlamentarni zgodovini ukvarjali poslanci ob različnih priložnostih.

---

⁵² Posledica tega je bila, da zakon na koncu poslanci LDS niso podprli, nekateri opozicijski poslanci pa sploh niso glasovali ali se sploh niso prijavili v kvorum in uradno niso bili prisotni. Zakon je podprla absolutna večina poslancev.

5 SLOVENSKI PARLAMENT IN SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

5.1 Vloga parlamenta (Državnega zbora in Državnega sveta) ter njegovih delovnih teles v procesu oblikovanja manjšinske politike

5.1.1 Vloga "matičnega" delovnega telesa

Kot smo lahko spremljali v prejšnjem poglavju, so bili pri oblikovanju manjšinske politike najpomembnejši Odbor⁵³ (Komisija do 1993) za mednarodne odnose oziroma njegova Delovna skupina za problematiko slovenske manjšine ter Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu (ustanovljena 1997; Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov Državnega zbora 1997). Komisija je glede na vsebino, povezano s slovensko manjšino, sodelovala z odborom in z drugimi delovnimi telesi, vendar ni imela statusa "matičnega" delovnega telesa.⁵⁴ V Državnem svetu se je z manjšinsko problematiko ukvarjala Komisija za mednarodne zadeve oziroma Komisija za mednarodne odnose in evropske zadeve.

Najpomembnejše delo Komisije za mednarodne odnose je bilo na začetku vzpostavljanja lastne državnosti sooblikovanje slovenske zunanje politike. V svojih stališčih o strateških temeljih slovenske zunanje politike je zapisala, da je ena izmed "stalnih poglavitnih nalog zunanje politike Republike Slovenije tudi skrb za njene narodne manjšine v sosednjih državah, saj sta njihov nadaljnji obstoj in razvoj tesno povezana s čim bolj tvornim sodelovanjem z "matičnim narodom" (Skupščina Republike Slovenije 1991d). Komisija je to politično vrednoto v zunanji politiki uresničila v za Slovenijo takrat eni izmed pomembnejših zunanjepolitičnih odločitvah. Zavrnila je podpis Tripartitnega memoranduma o soglasju med

---

⁵³ "Odbor za mednarodne odnose med drugim obravnava zakone, druge akte in problematiko, ki se nanaša na zunanje zadeve, zlasti na ratificiranje mednarodnih pogodb, pri čemer mora glede na vsebino mednarodnih pogodb pridobiti mnenje pristojnega odbora; obravnava problematiko, ki zadeva bilateralno in multilateralno parlamentarno sodelovanje; zavzema se in posreduje stališča o zadevah, ki so na dnevnem redu mednarodnih parlamentarnih teles, institucij in organizacij, če je o tem pravočasno obveščen, ter opozarja predsednika Državnega zbora in predsednike delovnih teles na posamezna vprašanja; pripravlja predloge za sestavo delegacij Državnega zbora, ki sodelujejo v bilateralnem in multilateralnem parlamentarnem sodelovanju; spremlja in obravnava problematiko slovenske manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem in problematiko, ki se nanaša na pripadnike slovenskega naroda v tujini." (Odlok o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov Državnega zbora Republike Slovenije, 16. člen).

⁵⁴ Videli smo, da se je ta problem na primer izpostavil ob sprejemanju Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, ko je bil Odbor za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje matično delovno telo, Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu pa "le" zainteresirano delovno telo.

Hrvaško, Italijo in Slovenijo o zaščiti italijanske manjšine na Hrvaškem in Sloveniji, ki ga je predlagala Italija. Za slovensko stran je bil enostranski pristop popolnoma nesprejemljiv, saj se je bistveno oddaljil od večkratnih dogovorov med zunanjima ministroma Slovenije in Italije, da se položaj obeh narodnih manjšin rešuje hkratno in po enakovrednih načelih (Skupščina Republike Slovenije 1991c; Zelnik 1993, 102-103). O njem je razpravljala na več sejah v januarju 1992 skupaj s predlogom bilateralnega memoranduma o soglasju med Italijo in Slovenijo o zaščiti slovenske manjšine v Italiji, ki ga je predložilo slovensko Ministrstvo za zunanje zadeve (Skupščina Republike Slovenije 1992b; 1992h; 1992i; 1992j). Komisija je ocenila, da tudi sam predlog memoranduma o soglasju slovensko manjšino v Italiji postavlja v neenakovreden položaj v primerjavi z ravnišo zaščito italijanske manjšine v tripartitnem sporazumu. S takšno oceno so se strinjali tudi predstavniki organizacij slovenskih manjšin, ki so sodelovali na sejah. Komisija je Vladi naložila, da pripravi novo, izboljšano besedilo in tako pogajalsko izhodišče, da se oba memoranduma podpišeta sočasno, obenem pa sklenila, da bo podpisana memoranduma morala ratificirati tudi Skupščina RS. To je bilo pomembno politično stališče Slovenije, ki je pričakovala, da bo italijanska stran razumela pomembnost rešitve manjšinskega vprašanja enakopravno za obe strani, še zlasti, ker je slovenska stran poudarjala, da je Slovenija že tedaj zagotavljala visoko (ustavno) raven zaščite italijanske manjšine. Italija na podpis ni pristala, Komisija za mednarodne odnose pa je glede na nezadovoljiv potek pogajanj z italijansko stranjo in kljub grožnji Italije, da Slovenije ne prizna, sprejela sklep, da se tripartitni memorandum ne podpiše. Slovenski "ne" je na italijanski strani naletel na precejšen negativen odmev, saj je sosednja država odločitev sprejela kot nepripravljenost Slovenije na tesnejše sodelovanje. Slovenski zunanji minister Rupel je italijanskega zunanjega ministra De Michelisa seznanil z odločitvijo parlamentarne komisije in navedel, da bo "Slovenija tripartitni memorandum spoštovala in izvajala, kot da bi ga sopedpisala". Italija pa je to razumela kot "uradno izjavo", po ustaljenih mednarodnih običajih za državo zavezujočo, in se je nanjo večkrat sklicevala (Kosin 2000, 64-75).

Slovenija je prek parlamentarne komisije strogo zastopala enakopravnost vseh strani v pogajanjih glede meddržavne ureditve manjšinskega vprašanja. Svoje stališče je dodatno argumentirala s predlogom, da bi moralo celotno slovensko politično vodstvo (Predsedstvo, Izvršni svet in Skupščina) v skupni izjavi poudariti privrženost Slovenije načelom visokih standardov zaščite manjšin in njeno pripravljenost za bilateralno dogovarjanje o odprtih vprašanjih med državama. Predlog je Ministrstvo za zunanje zadeve zavrnilo z oceno, da čas ni primeren, saj se je Italija pripravljala na volitve in se ni imela časa posvečati vsebinskim vprašanjem, obenem pa naj bi taka izjava v tem času slovenski manjšini zaradi zlorabe v

negativni predvolilni kampanji škodila (Skupščina Republike Slovenije 1992g). Argumente zunanjega ministrstva lahko sicer razumemo, vendar pa bi bil lahko to prvi poskus skupnega nastopa slovenske oblasti, da bi na enoten državniški način izrazila stališče o manjšinski politiki.

Komisija je kot parlamentarno delovno telo skrbela, da je parlament namenil dovolj pozornosti ocenjevanju uresničevanja zunanje politike s strani Ministrstva za zunanje zadeve v skladu s svojimi sklepi in stališči, predvsem na začetku, ko se je zunanja politika po mednarodnemu priznanju šele oblikovala.⁵⁵ V slednjih je parlament sledil začetnim smernicam in poudarjal poseben pomen narodnih manjšin, tako italijanske in madžarske v Sloveniji kot slovenskih v sosednjih državah, za poglobljanje prijateljskih dobrososedskih odnosov in hkrati zagovarjal vzajemno pravico Slovenije in sosednih držav, da skrbijo za svoje narodne manjšine. Od sosednjih držav je pričakoval, da bodo izpolnjevale svoje mednarodne obveznosti glede zaščite manjšin in z notranjo zakonodajo zagotavljale evropske standarde na tem področju. Poslanci so se zavedali, da k temu pripomore tudi krepitev stikov s sosednjimi parlamenti.

Glede na obseg in intenzivnost manjšinske problematike je Odbor za mednarodne odnose oktobra 1993 ustanovil Delovno skupino za problematiko slovenske manjšine, ki je začela z delom še istega meseca (Državni zbor Republike Slovenije 1993l). Delovala je do novembra 1996, ko se je tudi končal mandat Državnega zbora. V prid uravnoteženemu delovanju je vsaka poslanska skupina imela po enega člana. Ključno delo, ki ga je opravila, je bila priprava Resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov republike Slovenije ter organizacija posveta Manjšina kot subjekt⁵⁶.

Med izhodiščne naloge je delovna skupina sprva postavila oblikovanje celovitega poročila o položaju slovenskih manjšin v sosednjih državah. Pri tem se niso uspeli dogovoriti, da bi oblikovali še tri podskupine, ki bi posebej spremljale položaj manjšin po državah (razlog naj bi bil, da je bila večina članov iz Primorske?!). Kot odraz svoje delne samostojnosti se je

---

⁵⁵ Stališča in sklepi Skupščine RS o zunanjepolitičnih aktivnostih po mednarodnem priznanju so bili sprejeti na 36. seji Družbenopolitičnega zbora 22. 4. 1992, potem ko so se poslanci seznanili s Poročilom Ministrstva za zunanje zadeve za leto 1991 in Elementi za zunanjepolitično dejavnost po mednarodnem priznanju. Skupščina je ugotovila, da je pristojno ministrstvo izpolnilo v Skupščini RS sprejeta temeljna izhodišča in da so tudi nove smernice ustrezna podlaga za oblikovanje strategije zunanje politike v prihodnosti (Skupščina Republike Slovenije 1992f).

⁵⁶ Posvet je 29. - 30. 6. 1995 organizirala Delovna skupina skupaj z Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu in Inštitutom za narodnostna vprašanja. Na posvetu so predstavniki slovenskega parlamenta, Vlade, manjšinskih organizacij in strokovnjaki poskušali odgovoriti na vprašanje, kakšno je pričakovanje slovenskih manjšin v odnosu do "matice".

odločila za neposredno sodelovanje z Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu v okviru Ministrstva za zunanje zadeve in z Inštitutom za narodnostna vprašanja (Državni zbor Republike Slovenije 1993j). Sama ustanovitev in odločitve o načinu dela sta pomenila napoved, da bodo slovenske manjšine v sosednjih državah pomemben del parlamentarnega dogajanja in da poslanci želijo biti neposredno obveščeni o manjšinski problematiki ter s tem objektivno pristojni za sooblikovanje in odločanje o politiki, ki zadeva slovenske tudi zunanje narodnostne in ne samo splošne politične interese. Delovna skupina je k delu povabila predstavnike slovenskih manjšinskih organizacij in sledila njihovim stališčem in predlogom. V okviru svoji "delovnih" pooblastil znotraj odbora je predloge, pobude in opozorila (predvsem vezana na Vlado) posredovala na odbor, s čimer se je Državni zbor neposredno vključeval v oblikovanje in nadziranje manjšinske politike ter s tem vsebinski teži predlogov dodal še politično. Z obiski manjšinskih organizacij v sosednjih državah in različnimi pogovori v Ljubljani je delovna skupina omogočila, da so se poslanci (odločevalci) bolj podrobno in iz prve roke seznanili z manjšinsko problematiko (ne samo prek Vlade, pristojnega urada oz. ministrstva). Tako so že v prvih mesecih delovanja obiskali manjšinske organizacije v Italiji, Avstriji (Koroška) in na Madžarskem ter z obiski (eden od sklepov je bil tudi pogostnost teh obiskov) potem nadaljevali. Vprašanja Slovencev na Hrvaškem pa se vse do oblikovanja resolucije leta 1996 niso dotaknili. Skupina je tudi posredovala pri oblikah uresničevanja pobud in pomoči manjšinskim organizacijam, ki so prihajale na odbor.

Omenila sem že, da je bila priprava resolucije prioriteta delovne skupine. Poleg tega se je skupina ukvarjala tudi z načinom in metodologijo financiranja slovenskih manjšin, ki sta bila skorajda stalni točki dnevnih redov. Glavno vprašanje je bilo, ali naj financiranje poteka prek krovnih organizacij in/ali v enakem deležu med njimi, zlasti ker se je njihova dejavnost po obsegu razlikovala, različna pa je bila tudi glede na ekonomsko in kadrovske moč posamezne manjšine (sredstva na primer za Porabske Slovence pa so bila celo izredno majhna). Skupina se je predvsem zavzela za specifikacijo financiranja, zato je od Vlade pričakovala natančno poročilo, kako se delijo sredstva in kakšna je metodologija. Vladna poročila o financiranju (brez razdelane metodologije) so na začetku v skupni postavki vsebovala tudi sredstva za Slovence po svetu. Skupina se je zavzela, da mora Vlada obvezno ločiti obe postavki, razdelati finančno strukturo in merila za financiranje ter pri tem upoštevati tudi sredstva, ki jih manjšinam zagotovijo druga ministrstva (na primer ministrstvo, pristojno za šolstvo), ter zagotoviti nadzor nad porabljenimi sredstvi. Obenem je podprla pojem manjšine kot subjekta in financiranje manjšine kot celote, pri programskem financiranju pa opredelitev kriterijev (Državni zbor Republike Slovenije 1994h; 1994i). Problem financiranja

so sicer poskušali rešiti tudi s posebnim zakonom. Najprej je Vlada pripravila Predlog zakona o finančni podpori slovenski narodni skupnosti. Delovna skupina je ob obravnavi še delovne verzije, ki je financiranje opredelila na temelju manjšine kot subjekta, opozorila zlasti na neustreznost zakonske določitve deležev sredstev za posamezne slovenske narodne skupnosti, saj je manjšina živo tkivo, ki se nenehno spreminja in prilagaja svojim interesom (Državni zbor Republike Slovenije 1994i). Leto kasneje pa je zaradi nenehnih težav s financiranjem skupina poslancev predlagala zakon o začasnem financiranju ustanov slovenske narodne skupnosti, vendar je Vlada rešitev potem našla v okviru proračuna (Državni zbor Republike Slovenije 1995f; 1995g).

V povezavi s financiranjem, kot ga je predvidel predlog zakona (ki sicer ni prišel v parlamentarno obravnavo), je skupina podprla demokratično skupno zastopstvo, saj bi to izboljšalo položaj manjšine in omogočilo konstruktiven dialog med samimi manjšinami in z "matico". Delovna skupina se je ukvarjala tudi z gospodarskimi problemi in zahtevala, naj Vlada pripravi načrt kreditiranja in vlaganja finančnih sredstev v dejavnosti in ustanove ter gospodarske subjekte v zamejstvu in preuči, kako lahko postane solastnik podjetij in nepremičnin v zamejstvu, saj je veliko slovenskih podjetij ogroženih (Državni zbor Republike Slovenije 1995h). V delovni skupini so ob obravnavi problematike obstoja Primorskega dnevnika, kjer se krovni organizaciji nista mogli dogovoriti o njegovem financiranju kot instituciji skupnega pomena, podprli sistemsko rešitev, ki je omogočila medijsko avtonomijo in status skupnega časopisa s pluralnim lastništvom (Državni zbor Republike Slovenije 1996f).

Poleg že omenjenih predlogov je Odbor za mednarodne odnose na Vlado naslovil pobude za sklenitev mednarodnih sporazumov, ki so posebnega pomena za slovensko manjšino, za krepitev gospodarskega sodelovanja (poudarek na Porabskih Slovencih), za ureditev sprejema signala nacionalne RTV itd. (Državni zbor Republike Slovenije 1993m). O vidnosti in slišnosti programov RTV Slovenije in lokalnih nekomercialnih programov na območjih, kjer živi slovenska narodna manjšina, je bil leta 2000 sprejet poseben zakon, na podlagi katerega so odpravili tehnične omejitve signala in dopolnili mrežo RTV-pretvornikov (Zakon o zagotavljanju vidnosti in slišnosti programov RTV Slovenija in lokalnih nekomercialnih programov na območjih, kjer živi slovenska narodna manjšina).

Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu je z delom začela junija 1997. S tem se je začelo novo obdobje parlamentarne manjšinske politike. Leta 1996 sprejeta Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije je utemeljila Državni zbor kot

tistega, ki določa temeljno politiko sodelovanja Slovenije s slovenskimi narodnimi manjšinami v sosednjih državah prek posebnega delovnega telesa, obravnava ter predlaga odločitve na tem področju. Komisija je prevzela del nalog, s katerimi se je do tedaj ukvarjal mednarodni odbor in njegova delovna skupina ter samostojno prevzela področje slovenskih narodnih manjšin.⁵⁷ To je bila pomembna novost, kljub temu, da kot "samo" zainteresirano delovno telo ni imela statusa "matičnega" delovnega telesa kot odbori⁵⁸, vendar so njeni sklepi po vsebinski plati imeli pomembno težo, njeni predlogi pa so bili vključeni tudi v skupna stališča "matičnega" odbora.

Največ pozornosti je komisija namenila uresničevanju resolucije, za katero je ugotavljala, da je Vlada ne spoštuje, še posebno ne v njenem gospodarskem delu. Na predlog skupine poslancev iz Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu, Odbora za mednarodne odnose in Odbora za gospodarstvo je Državni zbor ob obravnavi položaja slovenske manjšine v Italiji sprejel deset sklepov, s katerimi je Državni zbor Vlado opozoril na nezadostno izpolnjevanje resolucije, saj nista bila ustanovljena niti poseben sklad za gospodarsko sodelovanje s slovenskimi manjšinami niti posvetovalno telo pri Vladi, proračun pa ni vzpostavil pogojev za izpolnjevanje obveznosti iz resolucije. Vlado je pozval, da pripravi sistemsko rešitev za finančno podporo Slovenije manjšinskim organizacijam in zagotovi potrebne pogoje za delovanje manjšinskih medijev. Izrazil je pričakovanje, da bo lahko Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu neposredno sodeloval z manjšinskimi organizacijami. Od Ministrstva za zunanje zadeve je zahteval, da slovensko javnost seznanijo s stanjem slovenske manjšine na Hrvaškem, s podatki o njenem številu, poseljenosti in

---

⁵⁷ "7.b člen

Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu:

- spremlja in obravnava problematiko avtohtonih slovenskih narodnih manjšin v zamejstvu in Slovencev po svetu;
- spremlja in skrbi za izvajanje resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 35/96);
- vzdržuje redne stike s predstavniki Slovencev v zamejstvu in po svetu;
- poroča Državnemu zboru o pomembnih zadevah s tega področja ter pripravlja predloge sklepov in odločitev;
- obvešča pristojna delovna telesa Državnega zbora o zadevah, ki se nanašajo na posamezne predloge zakonov in drugih aktov v zvezi s Slovenci v zamejstvu in po svetu;
- sodeluje z odborom za mednarodne odnose pri obravnavi zunanjepolitične problematike, ki zadeva tudi Slovence v zamejstvu in po svetu;
- razpravlja o pobudah in predlogih, ki jih v skladu s poslovníkom Državnega zbora pošiljajo Državnemu zboru organizacije Slovencev v zamejstvu in po svetu;
- sodeluje z drugimi državnimi organi na področju odnosov s Slovenci v zamejstvu in po svetu." (Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov Državnega zbora (OdUNKO-A) 1997).

⁵⁸ Odbori Državnega zbora so v zakonodajnem procesu opravljali naloge primerljivo glede na področna ministrstva. Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu in pa Komisija za narodnosti pa sta bili vključeni v obravnavo, kadar se je zakonodaja oziroma sprejem drugih aktov nanašala konkretno na manjšine.

obsegom pravic (Državni zbor Republike Slovenije 1997e). Vlada se je slabo odzivala na pozive Državnega zbora, saj sta morala Državni zbor (Državni zbor Republike Slovenije 1998b) in komisija večkrat zahtevati od Vlade, da vsaj poroča, kako poteka uresničevanje resolucije, čeprav je bila obvezana na letna poročila z vključenimi finančnimi postavkami. Vlada se tudi ni odzvala na položaj Slovencev na Hrvaškem, zato je Državni zbor ob obravnavi slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem sprejel posebne sklepe, v katerih je izražal sicer le začudenje in presenečenje nad ustavnimi spremembami na Hrvaškem, ki so Slovence kot narodno manjšino izbrisale iz preambule, od Vlade pa zahteval, naj pripravi strateški dokument o odnosu Slovenije do Slovencev izven Slovenije (Državni zbor Republike Slovenije 1997a). Komisija je šla še dlje in ocenila, da sistemsko neurejen odnos Slovenije negativno vpliva na položaj vseh slovenskih manjšin (Državni zbor Republike Slovenije 1997g).

Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu je v bistvu nadaljevala delo svojega predhodnika - Odbora za mednarodne zadeve. Manjšinska vprašanja, s katerimi se je srečevala, niso bila nič manj aktualna in vedno bolj so postajala del slovenske nacionalne politike. Zaradi vplivnejše vloge posebnega delovnega telesa, ki je svojo politično pozicijo uveljavilo z državnozborskim dokumentom, je lahko stopnjevala svoj pritisk neposredno v sami parlamentarni proceduri in na Vlado. To so omogočile redne razprave o aktualnem položaju slovenskih manjšin v sosednjih državah in izražanje stališč, ki jih je komisija naslavljal Državnemu zboru in so bila namenjena Vladi. Komisija je tako postala bolj ali manj uspešno t. i. varuh v Državnem zboru sprejetih zavez glede odnosa Slovenije do slovenskih manjšin. Svoj del je vsekakor doprinesel tudi Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki ga je takrat vodil še državni sekretar, saj je kljub nedorečenosti glede obsega pristojnosti vendarle dopolnjeval vladno delo na tem področju.

Kljub pozivom Državnega zbora je Vlada s težavo izpolnjevala svoje obveznosti na področju slovenske manjšinske politike. Vztrajnost komisije in proaktivnost manjšinskih organizacij iz Avstrije, Italije in Madžarske, ki so predstavile skupen predlog, s katerimi ukrepi bi lahko okrepili ekonomsko moč manjšin, sta naposled dve leti po resoluciji Vlado prisilili, da je ustanovila medresorsko komisijo za gospodarsko sodelovanje⁵⁹, ki niti v dveh letih svojega obstoja ni uspela pripraviti programa (Mulec 2000, 19-20). Eno od pomembnejših vprašanj, ki je bilo v parlamentu zelo pogosto na dnevnem redu, je bilo skupno

---

⁵⁹ Komisija je zahtevala, da to medresorsko komisijo sestavljajo predstavniki Ministrstva za gospodarstvo, Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj, Ministrstva za drobno gospodarstvo in turizem, Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Urada za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu, slovenskih manjšinskih organizacij, Gospodarske zbornice Slovenije in Obrtne zbornice Slovenije.

zastopstvo. Medtem ko so slovenske manjšinske organizacije v Italiji uspele uveljaviti skupen nastop v prid trdnim stališčem glede financiranja in lobiranja za zaščitni zakon, so se na avstrijskem Koroškem nadaljevala nesoglasja o razumevanju in oblikovanju skupnega zastopstva. Komisija je zato ob prisotnosti predstavnikov obeh koroških krovnih organizacij sprejela posebno izjavo, v kateri je poudarila, da Slovenija "ne zahteva" (morebiti nerodna izjava, bolje bi bilo: "podpira" politično pluralnost) političnega poenotenja manjšinskih organizacij in ne pogojuje načina njihovega organiziranja. Obenem je pričakovala, da se bo manjšina organizirala v korist svoje pozicije tako v razmerju do države, v kateri živi, kot do Slovenije, še zlasti pri usklajevanju njihovega skupnega predloga za finančno podporo (Državni zbor Republike Slovenije 1998m).

Eno od ključnih nerešenih vprašanj, ki je načelno podporo slovenske politike do svojih manjšin redno vsako leto postavljalo na preizkušnjo, sta bila način in obseg financiranja. Komisija se je vsako leto z amandmaji zaman borila za povečanje sredstev pristojnega urada za t. i. zagotovitve ustavnih obveznosti do slovenskih manjšin, ki so se po letu 1996 precej zmanjšale⁶⁰, izjema so bili le posamezni projekti (na primer dodatna sredstva za dvojezično šolo v Špetru). Komisija je morala večkrat pozvati urad, da pripravi predlog o proračunskih kriterijih za finančno podporo, ki bi posebno pozornost namenili usklajevanju in nadzornim mehanizmom. Ob tem je poudarjala, da so za manjšine najprej odgovorne države, v kateri te živijo. Sprejela je napotila, katera načela glede financiranja slovenske narodne manjšine naj proračun upošteva, in sicer: načelo legalnosti (na podlagi ustavne skrbi), načelo ohranjanja in razvoja ter krepitve narodne zavesti, načelo posebnega pristopa, načelo dogovora s predstavniki slovenskih narodnih manjšin, načelo ohranjanja najpomembnejših institucij, načelo kontinuitete, načelo navezanosti na Slovenijo, načelo racionalne porabe sredstev in preglednosti finančnih virov ter načelo pravočasnosti (Državni zbor Republike Slovenije 2000a) Komisija pa je svoje delo na tem področju težko opravljala, saj ji urad ni pošiljal niti poročil o porabljenih sredstvih niti finančnih predlogov, zato je Državni zbor na njeno pobudo med njene naloge dodal še spremljanje in usmerjanje finančne podpore prek urada (Odlok o dopolnitvi odloka o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov Državnega zbora, 1. čl.).

Komisija je večjo pozornost namenila položaju slovenskih narodnih manjšin ob vključevanju Slovenije v Evropsko unijo. Decembra 2003 je organizirala Javno predstavitev mnenj v zvezi s spremembami in dopolnitvami Resolucije o položaju avtohtonih slovenskih

---

⁶⁰ Delež sredstev za ustavne obveznosti do slovenskih manjšin v proračunih: leta 1992 0,32 odstotka, leta 1995 0,26 odstotka, leta 2000 0,13 odstotka, leta 2005 0,095 odstotka in leta 2006 0,10 odstotka (Zakon o proračunu Republike Slovenije za leto 1992; Proračun Republike Slovenije za leto 1995; Proračun Republike Slovenije za leto 2005 (DP2005); Proračun Republike Slovenije za leto 2006).

manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije, ki ni predvidela okoliščin in izzivov vstopa Slovenije v najpomembnejšo evropsko politično in ekonomsko integracijo (Mulec 2004, 8-9). Javna razmišljanja in predlogi predstavnikov manjšin (tudi izseljencev) ter slovenskih političnih in strokovnih institucij naj bi služili odločitvam o nadaljnji politiki do slovenskih manjšin. Izhodiščna vprašanja so sledila dilemam glede sprememb funkcij obmejnih območij, naseljenih s slovenskimi manjšinami, in s tem povezanimi razvojnimi perspektivami, kako okrepiti slovensko identiteto in vlogo slovenskega jezika na tem prostoru, ki sta s članstvom Slovenije v Evropski uniji dobivala nov status, ter kako bo Slovenija razvila politiko do slovenske manjšine na Hrvaškem, ki bo v še dodatno drugačnem položaju zaradi vzpostavitve šengenske meje.⁶¹ Javna predstavitev mnenj je bilo javno kritično preverjanje slovenske politike do slovenskih manjšin in poskus odgovoriti na nova vprašanja, povezana z institucionalnim vključevanjem slovenskega političnega prostora v Evropsko unijo. Tega se slovenska politika tik pred pridružitvijo Evropski uniji morebiti niti ni zavedela, po eni strani jo je prehitela pridružitve, po drugi strani pa ni sledila že sprejetim odgovornostim in se je Državni zbor še naprej ukvarjal s temeljnim položajem slovenskih manjšin. Stališča s tega posveta so bila ustrezno gradivo za razpravo o krovnem zakonu o odnosih Slovenije do slovenskih manjšin (Državni zbor Republike Slovenije 2003b). Omenjena javna predstavitev mnenj je bila pravzaprav rezultat sodelovanja komisije s predstavniki manjšinskih organizacij in je posebno pozornost namenila tudi novim evropskim okoliščinam. Tako je leta 2001 komisija v prizadevanju za večjo vključenost manjšin v proces vključevanja Slovenije v Evropsko unijo ustanovila delovni komisiji za evropske programe in regionalno sodelovanje ter za sodelovanje na področju kulture in izobraževanja (Državni zbor Republike Slovenije 2001d; 2001e).

---

⁶¹"1. Kakšen bo položaj in vloga slovenskih manjšin po vstopu Slovenije v EU?; 2. Kako se bo spremenila funkcija obmejnih območij, ki jih naseljujejo slovenske avtohtone manjšine, ko bo Slovenija postala članica EU in kakšno funkcijo imajo lahko ta območja v bodoče?; 3. Kakšna naj bo dolgoročna strategija Republike Slovenije o razvojnih perspektivah obmejnih območij, ki jih naseljujejo slovenske avtohtone manjšine po vstopu Slovenije v EU?; 4. Kakšen naj bo mehanizem, ki bo omogočil, da bodo Slovenija in njene manjšine izkoristile vse možnosti za uporabo sredstev EU?; 5. Kako okrepiti slovensko identiteto na obmejnih območjih oziroma kakšna naj bo vizija "slovenstva" v spremenjenih okoliščinah, ki jih prinaša vstop Slovenije v EU?; 6. Vprašanje vloge in ohranjanja slovenskega jezika v spremenjenih okoliščinah, ki jih prinaša vstop Slovenije v EU.; 7. Kako zagotoviti prepoznavnost slov. jezika in kulture v spremenjenih okoliščinah?; 8. Kakšna naj bo politika Republike Slovenije do slovenske avtohtone manjšine na Hrvaškem z vstopom Slovenije v EU in vzpostavitvi schengenske meje?; 9. Vprašanje položaja in vloge slovenskih državnih institucij, ki se ukvarjajo s problematiko slovenskih avtohtonih manjšin.; 10. V čem naj se spremenijo posamezna poglavja Resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in drugih dejavnikov Republike Slovenije (Ur. l. št. 35/96)?; 11. Ali se naj v spremenjenem besedilu Resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in drugih dejavnikov Republike Slovenije (Ur. l. št. 35/96) doda posebno poglavje o medregionalnem sodelovanju in kakšna naj bo vsebina?"

Med pomembnimi vprašanji, katerim je Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu namenila večjo pozornost, je bilo zapiranje dvojezični šol na avstrijskem Koroškem. Od Vlade je zahtevala večjo aktivnost na ravni meddržavnih pogovorov in napovedala, da bo o tem obvestila Svet Evrope in Evropski parlament (Državni zbor Republike Slovenije 2001č). Komisija se je odzvala na neuresničevanje odločb avstrijskega Ustavnega sodišča o uradnem jeziku in dvojezičnih krajevnih napisih ter na avstrijsko ukinjanje financiranja slovenskega Radia II. in Vlado pozvala, naj ta vprašanja naslovi na Svet Evrope (Državni zbor Republike Slovenije 2003č; 2004h) V zvezi s problematiko Radia II. so se oglasili tudi v Državnem svetu in spodbudili Vlado k odločnejšemu bilateralnemu pristopu v prid rešitvi njegovega obstoja. Državni svetniki so 10 odstotkov svoje mesečne sejnine solidarno (sicer samo formalno) namenili pomoči za stavkajoče na radiu in hkrati predsednika Državnega sveta pozvali, da se za podporo obrne na predsednika avstrijskega Zveznega sveta (Državni svet Republike Slovenije 2003a; 2003b). Prav tako so državni svetniki na pobudo predstavnika NSKS-ja na plenarni seji obravnavali neizpolnjevanje ADP in ustavnih odločb glede dvojezične topografije ter Ministrstvu za zunanje zadeve priporočili, da okrepi prizadevanje za začetek "konference konsenza" zveznega kanclerja o postavitvi dodatnih dvojezičnih tabel, čemur je koroški glavar nasprotoval (Državni svet Republike Slovenije 2004b).

Najpomembnejše poslanstvo delovnih teles, ki so se ukvarjala s slovensko manjšinsko problematiko oziroma politiko, je bilo oblikovanje in obravnava ključnih dokumentov⁶², ki so vsebinsko in politično ovrednotili odnos Slovenije do slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah in konkretno odgovornost "države - matice" pri uresničevanju ustavnega aksioma. Tu želim opozoriti na njihov politični okvir, ki je po eni strani zajemal vsebino, ki je postala problemska stalnica v odnosu Državnega zbora in zlasti njegovih delovnih teles do manjšin (in do Vlade), na drugi strani pa so ti dokumenti predstavljali večetapni razvoj slovenske politike do slovenskih manjšin.

Nesporno je dejstvo, da je slovenska manjšinska problematika v precejšnji meri zaposlovala Državni zbor na različnih ravneh. Ne glede na to, da je se je z njo ukvarjalo posebno delovno telo, zunanjepolitični odbor ni ostal pasiven, saj so poslanci praviloma na vsaki seji še naprej od vladnih predstavnikov zahtevali pojasnila in odgovore v zvezi s položajem manjšin. To spet kaže na kontinuirano vpetost slovenskih manjšin v zunanjo

---

⁶² Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije, Deklaracija o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji in Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja.

politiko. Tudi kandidati za zunanjega ministra in ministra za evropske zadeve se na "zaslišanju" niso izognili poudarkom diplomatskih ukrepov v podporo uveljavljanju manjšinske zaščite za Slovence v sosednjih državah, na katere so jih s svojimi vprašanji spomnili poslanci.

V posameznih mandatih in zgodovinskih obdobjih delovanja parlamentarnih delovnih teles lahko spremljamo, kako so se posamezna manjšinska vprašanja pojavljala, večina njih pa je bila stalnica parlamentarnih razprav, kot na primer o skupnem zastopstvu, manjšinskem političnem predstavništvu, vzpostavljanju pogojev za razvoj manjšinskega gospodarstva in slovenske vloge pri tem, o načinu sprejemanja manjšine kot subjekta; o diplomatskem prepričevanju Italije in Avstrije k spoštovanju mednarodnih pogodbenih obveznosti glede manjšinske zaščite, ki je pomembno obremenjevalo odnose Slovenije z obema državama in tu se je sproti kazala ena od (ne)spretnosti zunanje diplomacije. Seveda ne morem na tem mestu celostno ocenjevati slovenske diplomacije, za to bi morala raziskati konkretne manjšinske ukrepe vladne politike, glede na razprave v parlamentu pa si lahko ustvarim vsaj vtis, da vladna izvršilna politika ni potekala povsem v sozvočju s sprejetimi sklepi v Državnem zboru.

5.1.2 Splošni poudarki o manjšinski politiki v vprašanjih in pobudah poslancev in državnih svetnikov

Institut vprašanj in pobud⁶³ poslancev in državnih svetnikov ter odgovorov Vlade oziroma pristojnih ministrstev je del parlamentarnega nadzora nad izvrševanjem v našem primeru manjšinske politike, ki jo sprejema Državni zbor (in obravnava Državni svet) ali usmerja prek svojih delovnih teles. Vprašanja zelo nazorno prikazujejo razmerje med parlamentom in Vlado na področju manjšinske politike, zlasti pa, kakšna so stališča poslancev (posredno tudi političnih strank) in državnih svetnikov do konkretne manjšinske problematike, politično glede na slovensko narodno manjšino kot celoto in primerjalno glede na položaj slovenskih narodnih manjšin v posameznih državah. Vprašanja in pobude so lahko tudi test poznavanja in odgovornega pristopa poslancev in državnih svetnikov v stikih s predstavniki manjšinskih organizacij, aktivnosti pri sprejemanju stališč in resnosti pri iskanju konkretnih ali institucionalnih rešitev. Tovrstni neposredni medinstitucionalni dialog soočenja na državnozborskih sejah med zakonodajno in izvršilno oblastjo je prikazal realno stopnjo zavedanja o smiselnosti in odgovornosti do zavezujočih odločitev, tako poslancev (in

---

⁶³ Poslovnika Državnega zbora in Državnega sveta opredeljujeta vlogo in postopek uresničevanja pravice do postavljanja vprašanj in pobud poslancev oziroma državnih svetnikov.

državnih svetnikov) kot predstavnikov Vlade, pristojnih za področje manjšinske problematike, v obliki javne spodbude za njihovo politično ukrepanje.

Intenzivnost angažiranosti poslancev in državnih svetnikov razumem kot delno posledico načina organiziranja⁶⁴ in aktivnega delovanja slovenskih narodnih manjšin v omenjenih državah in s tem (dobro) informiranost predstavnikov ljudstva in interesnih skupin v slovenskem parlamentu. Obseg⁶⁵ in vsebina njihovega zanimanja sta izražala aktivnost parlamentarnih delovnih teles in stopnjo osveščenosti slovenskih parlamentarcev o dejanskem položaju manjšine ter razumevanje narodnomajšinskega vprašanja kot enega od ključnih prioritet v meddržavnih odnosih in pomena ohranjanja narodne identitete čez nacionalne meje za slovenske nacionalne interese. Enaka izhodišča pa očitno niso veljala za Madžarsko in Hrvaško, saj glede na vprašanja skorajda ni bilo zanimanja za položaj slovenske narodne manjšine: ali problemov ni bilo ali pa je bila to posledica pomanjkanja celostnega razumevanja problematike. Glede slovenske manjšine na Hrvaškem je treba upoštevati še dejstvo, da se je kot "nova" narodna manjšina izrazila šele po razpadu jugoslovanske države. Z vidika strateškega razmišljanja in ravnanja države kot celote pa je nizko število vprašanj in pobud na splošni, sistemski ravni glede položaja slovenske narodne manjšine in sodelovanja Slovenije z njenimi predstavniki oziroma različnimi organizacijami lahko celo zaskrbljujoče. Na podlagi tega bi lahko sklepali na pomanjkanje razumevanja tega vprašanja v slovenski nacionalni in politični zavesti ter zato neaktivnost poslancev oziroma državnih svetnikov, ali pa je bilo delo zadovoljivo opravljeno v delovnih telesih, kjer je prav tako potekal dialog med poslanci, vladnimi predstavniki in predstavniki narodnih manjšin.

Na splošni ravni so pomemben del vprašanj in pobud poslanci namenili uresničevanju zavez Slovenije do slovenske narodne manjšine. V prvih dveh mandatih Državnega zbora so se vprašanja dotikala predvsem uresničevanja resolucije o položaju slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah iz leta 1996, ustavnih obveznosti Slovenije kot zaščitnice in nastajanje manjšinskega krovnega zakona v Italiji. Eno od začetnih vprašanj je bilo prav neimenovanje ministra brez listnice, ki bi predlagal in vodil politiko do slovenskih manjšin v

---

⁶⁴ Slovenska narodna manjšina je različno organizirana. Med pomembnejšimi političnimi organizacijami so v Avstriji Narodni svet koroških Slovencev, Zveza slovenskih organizacij in Enotna lista; v Italiji Slovenska kulturno gospodarska zveza, Svet slovenskih organizacij in Stranka Slovenska skupnost, na Madžarskem Zveza Slovencev na Madžarskem; na Hrvaškem Zveza slovenskih društev na Hrvaškem.

⁶⁵ Največ pobud in vprašanj je bilo postavljenih v drugem mandatu Državnega zbora, v Državnem svetu pa v prvem mandatu; skoraj polovico jih je bilo namenjenih slovenski manjšini v Italiji, potem skoraj polovico manj v Avstriji, najmanj pa na Madžarskem in Hrvaškem.

sosejnih državah (PS SKD, Schiffrer 1997). Iz odgovora⁶⁶ takratnega zunanjega ministra Zorana Thalerja je razbrati, da se je iskanje državnega sekretarja zavleklo, ker so iskali kandidata, sprejemljivega za vse strani, zlasti pa za manjšinsko. Še posebej je bilo izpostavljeno samo uresničevanje omenjene resolucije glede ustanovitve posebnega posvetovalnega telesa, sklada za gospodarsko sodelovanje s slovenskimi manjšinami in njihovo vključevanje v programe čezmejnega sodelovanja (PS ZLSD, Bevk 1997; PS SKD+SLS, Schiffrer 1999a). Vprašanja so bila odsev pripomb s strani predstavnikov zamejskih gospodarskih organizacij, ki so v pogovorih s slovenskimi poslanci (člani pristojne komisije) ocenjevali, da s slovenske strani ni bilo volje za tovrstno gospodarsko sodelovanje. Izhajajoč iz odgovora državne sekretarke Mihaele Logar z zunanjega ministrstva dobro leto po sprejetju resolucije Vlada še vedno ni izpeljala nobenih aktivnosti na tem področju. Resorna ministrstva, ki bi se v okviru svojih dejavnosti morala vključiti, pa se niso uspela uskladiti glede svojih pristojnosti. Ustanovitev posebnega sklada je bila odvisna od proračuna, pri čemer Vlada ni v celoti upoštevala predloga komisije, od slovenskih manjšin pa je pričakovala konkretne programe. Financiranje je bilo sploh poseben problem. Pristojni urad je zagovarjal enotno financiranje zaradi bolj transparentnega nadzora porabe in lažje določitve prioritet financiranja. V teh dogovorih so bili po besedah državne sekretarke udeleženi tudi predstavniki slovenskih manjšinskih organizacij. Poudarila je, da je problem financiranja evidenten pri tiskanih medijih, kjer npr. Italija in Avstrija zaostajata, pri čemer se je Slovenija trudila zagotoviti zadostna sredstva (primer Primorski dnevnik, Naš tednik). Ko je julija 1998 Vlada le ustanovila medresorsko komisijo za gospodarsko sodelovanje s slovenskimi narodnimi manjšinami, pa ta ni bila aktivna. Glede na to je državnozborna komisija oktobra 1999 predlagala, da vodenje medresorske komisije prevzame Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj ter v štirih mesecih izdela program (PS SLS+SKD, Schiffrer 2000). Državni sekretar Edo Pirkmajer je opozoril, da je ekonomsko sodelovanje povezano z obsegom in načinom poslovanja s podjetji, a ne kot neposredna državna pomoč oziroma intervencija, zavzel pa se je za vzpostavitev razmer za gospodarsko sodelovanje. Obljubljenega celovitega pisnega odgovora poslanec ni dobil. Problematiko financiranja dejavnosti so poslanci pogosto vezali na sam odnos slovenske države do slovenske manjšine in opozorili na netransparentnost porabljenih denarnih sredstev tudi v razmerju do narodnih manjšin in etnij v Sloveniji (PS SDS, Tanko 2004). Glede na nepokritost s programi RTV Slovenije v Reziji, Beneški Sloveniji in v Porabju (PS SKD+SLS, Schiffrer 1999b) je minister za promet in

---

⁶⁶ Odgovori spadajo k vprašanjem, ki se obravnavajo kot skupen dokument, zato jih v obliki vira posebej ne navajam nikjer v nalogi.

zveze Anton Bergauer pojasnil, da so to pomanjkljivost poskusili odpraviti s satelitskim programom, ki pa sicer ni posebej namenjen manjšini.

Vprašanja o položaju slovenske narodne manjšine so bila pogosto del ocen zunanjepolitičnega položaja slovenske države še zlasti potem, ko je postala članica Evropske unije. Povezana so bila z uresničevanjem temeljnih mednarodnih pogodb in sporazumov, v katerih so se sosednje države zavezale k manjšinski zaščiti. Vprašanja (in pobude) so bila tudi na področju manjšin tesno povezana, kot vzrok ali kot posledica, s slovensko zunanjo politiko. Poslanci so Vladi predlagali ustrezno izboljšanje prioritet v zunanji politiki in bolj odločno uveljavitev slovenskih nacionalnih interesov. Opozarjali so na primer na poskuse revidiranja zgodovine in spodkopavanje temeljev meddržavnih pogodb s strani Italije in Avstrije (kot npr. izjava predsednika avstrijskega parlamenta, da se na podlagi ADP ni mogoče pogovarjati o slovenski narodni manjšini). Vodilo dialoga z Vlado je bilo vprašanje, kdaj bo začela uradne postopke za notificiranje nasledstva ADP pri ruski vladi kot depozitarju (Državni svet Republike Slovenije 2004c) oziroma kako bo Slovenija rešila odprta vprašanja s sosedama. Vprašanja so izpostavljala tudi dejansko politično nemoč Slovenije pri opozorilih na najvišjih meddržavnih srečanjih glede uresničevanja sprejetih obvez sosednjih držav (glede krovnega zakona za zaščito slovenske manjšine v Italiji) in opozorilih na poročilo Sveta Evrope o odkritem zavračanju izvedbe rzsodbe avstrijskega ustavnega sodišča v zvezi z dvojezičnimi napisi (PS ZLSD, Bevk 2005). Predsednik Vlade Janez Janša je na primer pojasnjeval, da Vlada v okviru reševanja odprtih vprašanj s sosednjimi državami položaju slovenske manjšine ter s tem povezanemu ohranjanju in razvijanju pogojev za dobrososedske odnose posveča veliko pozornosti in da so omenjena vprašanja vsekakor prioriteta v pogovorih na najvišji ravni. Pozitivno je ocenil slovensko zastopstvo na deželni ravni v Furlaniji Julijski krajini, hkrati pa podprl prizadevanja za enotno slovensko zastopstvo na avstrijskem Koroškem. Glede notificiranja ADP je nakazal le, da so se s tem ukvarjale tudi prejšnje vlade, da je krog podpisnikov zaprt in da se čaka na odločitev glede Češke republike (ki se je prav tako želela "vpisati" v ADP kot naslednica nekdanje Češkoslovaške). Njegov odgovor je pravzaprav nadaljevanje stališča Slovenije iz prejšnjih let, na primer na poslančevo vprašanje iz leta 1997, in sicer, da članstva oziroma pristopa Slovenije k ADP ni mogoče enačiti z novim pristopom k ADP. Gre za eno od posledic razpada države članice SFRJ, ki je podpisnica, pri čemer Slovenija lahko pristopi v smislu uveljavljanja sukcesije s presumpcijo kontinuitete, ki jo predstavlja Slovenija kot zaščitnica slovenske manjšine v Avstriji (PS ZLSD, Pahor 1997). Ponovno so se vprašanja zunanje politike spodbudno odprla po predsedovanju Slovenije OVSE v letu 2005, ko se je država pripravljala tudi na

predsedovanje Evropski uniji. To sta dve najpomembnejši poziciji Slovenije, ki bi jih morala izkoristiti za promocijo svoje državnosti in nacionalnih interesov v razmerju do vseh sosednjih držav, posledično seveda za intenziviranje diplomatskih potez glede slovenskih manjšin (PS ZLSD, Bevk 2006a). Odgovoru zunanjega ministra Dimitrija Rupla ni kaj očitati, bil je povsem korekten in diplomatski. Iz "pozornega spremljanja in zavzemanja, da bi sosednje države sprejele in spoštovale obveznosti iz manjšinskega varstva ter zavedanje o tem, da je Slovenija legitimna zaščitnica slovenske manjšine" se zdi, da je bil to del slovenske notranje politike, celo del strategije odnosov z javnostmi, za pomiritev javnosti in slovenske narodne manjšine, ne pa argumentiran odgovor na kritiko, še manj pa del strateške zunanje politike. Slovenija se sicer res ni mogla odzivati na razne provokacije (primer Haiderja na avstrijskem Koroškem) in se pustiti povleči v predvolilne poteze sosednje države, vendar pa bi parlament lahko pričakoval konkreten odgovor o strateški politiki in načinu njene izvedbe. In kaj pomenijo diplomatske konzultacije o smotrnosti notifikacije ADP? Zanimiv, ali mogoče celo simptomatski, je bil tudi ministrov odgovor, da Ministrstvo za zunanje zadeve ni neposredno pristojno za manjšinsko problematiko, ampak Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu. To kaže na izmikavanje odgovornosti ministrstva, ki je vodilo diplomacijo, vključujoč tudi zagovarjanje interesov slovenske manjšine, in na slabo pozicioniranje slovenske narodne manjšine v strategiji zunanje politike Slovenije, ki naj bi bila njena zaščitnica. S tem je sovpadal tudi zelo površen odgovor glede slovenske manjšine na Hrvaškem, kjer je Slovenija upala, da se "bodo vrnil v ustavo".

5.2 Oblike vključevanja predstavnikov slovenske narodne manjšine v parlamentarno dogajanje

Razvoj odnosov med slovenskimi parlamentarci in narodnimi manjšinami je pravzaprav nadaljevanje slovenske parlamentarne politike še iz časa jugoslovanske federacije. Z novo državo so nastopile nove okoliščine, ki niso prekinile te kontinuitete, spremenile pa so se njegove oblike in nadgradile vsebine.

Predstavniki slovenskih manjšin so se vključevali v parlamentarno dogajanje prek delovnih teles Državnega zbora in Državnega sveta: Komisije oziroma Odbora za mednarodne odnose, njene Delovne skupine za problematiko slovenske manjšine, Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu ter komisije Državnega sveta, zadolžene za mednarodne zadeve. Poslanci in državni svetniki (v precej manjši meri) so v okviru nalog

delovnih teles obravnavali slovensko manjšinsko problematiko, s katero so jih seznanili predstavniki slovenskih manjšinskih organizacij, in manjšinsko zakonodajo, ki so jo obravnavali v okviru svojih pristojnosti.

Osrednji načini komunikacije in sodelovanja so bile seje delovnih teles ter obiski parlamentarnih delegacij pri slovenskih manjšinskih organizacijah v sosednjih državah. Predstavniki slovenskih manjšin so se srečevali v parlamentu s parlamentarci tudi ob drugih priložnostih, med njimi so bila pomembna tradicionalna vseslovenska srečanja, ki jih je organizirala Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu. Stike med parlamentarci in predstavniki narodnih manjšin nazorno predstavlja dejavnost delovnih teles Državnega zbora. Za približno ilustracijo navajam podatke za Komisijo za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu, kateri je Državni zbor med posebne naloge dodelil tudi neposredno komunikacijo s predstavniki manjšinskih organizacij in društev⁶⁷. Statistika, ki govori o 31 obiskih v prvem (1997-2000) in 21 v naslednjem mandatu (2000-2004) pa ni najbolj reprezentativna, saj vključuje tako obiske v slovenskem zamejstvu kot tudi pri slovenskih izseljencih. K temu je treba dodati še druge oblike in načine, kot so obiski predstavnikov komisije na različnih prireditvah v zamejstvu ter sprejeme predstavnikov slovenskih organizacij, delovne sestanke, pogovore in posvete v Državnem zboru in Državnem svetu, na katerih so sodelovali tudi predstavniki slovenskih manjšinskih organizacij in kjer se je občasno vključevalo tudi vodstvo Državnega zbora. V mandatu od 1997 do 2000 je bilo v Državnem zboru 68 sprejemov (vseh dogodkov⁶⁸ 71), delovnih sestankov in posvetov, v mandatu od 2000 do 2004 pa 49 (vseh dogodkov 77) (Mulec 2000 in 2004).

V okviru delovnih teles so predstavniki manjšine neposredno sodelovali pri načrtovanju slovenske politike do slovenske manjšine. Njihova zelo aktivna vloga se je pokazala pri oblikovanju predlogov najpomembnejših manjšinskih dokumentov, ki jih je sprejel Državni zbor, in sicer pri Resoluciji o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike

---

⁶⁷ Glede na poročila z obiskov pri slovenskih manjšinskih organizacijah in institucijah v sosednjih državah so bili ti aktualni predvsem v 90-ih letih. Največ pozornosti so poslanci namenili Slovincem v Italiji in Avstriji, zelo malo Slovincem na Madžarskem, še manj na Hrvaškem. Dobro organizirani slovenski manjšini v Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini v Deželi Furlaniji Julijski krajini ter na avstrijskem Koroškem (v manjši meri na Štajerskem) sta bili dovolj proaktivni, da sta pritegnili pozornost slovenskih politikov. Temu so bila "naklonjena" tudi odprta vprašanja med Slovenijo in Italijo oziroma Avstrijo. V primeru Hrvaške pa sta državi še le oblikovali meddržavne stike, ki so bili med drugim obremenjeni tudi z mejo, Slovenci na Hrvaškem pa so se morali najprej prilagoditi novim razmeram in se organizirati kot narodna manjšina. Slovenska država jih na začetku sploh ni prepoznala kot dejavnika v dialogu med državama, niti ne kot posebne manjšinske narodne skupnosti s posebnim ranljivim statusom.

⁶⁸ Med vse dogodke spadajo še posveti, novinarske konference, tradicionalna vseslovenska srečanja vseh Slovencev, novoletni sprejemi itd.

Slovenije, Deklaraciji o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji in Zakonu o odnosih Republike Slovenije do Slovencev zunaj njenih meja. Odnos med "matico – domovino" in njeno manjšino ter na splošno do Slovencev po svetu se je bolj ali manj kritično prepletal s predstavitvami položaja slovenskih narodnih manjšin tudi na vsakoletnih vseslovenskih srečanjih v Državnem zboru.

Ob deseti obletnici samostojne Slovenije so se na tak način vsi "Slovenci tega sveta" prvič srečali v slovenskem parlamentu. V razvoju odnosa Slovenije do svojih rojakov so ta vsakoletna srečanja vnesla neko novo kakovost in vsaj na začetku širši politični pomen, saj se je prvih petih srečanj udeležil tudi zunanji minister in prvega tudi ministrica za šolstvo in šport. Kasneje so ta srečanja obstala v ožjem parlamentarnem krogu, saj je ob protokolarnem uvodnem nagovoru predsednika Državnega zbora dogodek potekal v trikotniku med parlamentom (Državnim zborom in Državnim svetom), resornim vladnim uradom in "Slovenci v zamejstvu in po svetu". K širšemu političnemu spektru so prispevali tudi predstavniki poslanskih skupin in s svojo podporo slovenskim manjšinam pripomogli k nadstrankarskemu razmišljanju o tem, da v slovenski politiki ni dileme o pomenu manjšin za slovensko nacionalno stvarnost.

Srečanja so kasneje pridobila na bolj strokovnem načinu dela. Udeleženci so delali v različnih delovnih forumih oziroma delavnicah in obravnavali različna področja življenja slovenskih manjšin v sosednjih državah (tu se omejujem na okvir svoje naloge). Predstavniki slovenskih manjšin in manjšinskih organizacij so obravnavali in si medsebojno izmenjavali različne izkušnje na področjih šolstva, kulture, znanosti, gospodarstva, turizma, jezika, športa. Njihovi predlogi so postali del delovnega parlamentarnega dogajanja pri obravnavanju manjšinskih dokumentov na eni strani, na drugi pa je bila to priložnost za neposredno in vzajemno komuniciranje tako s predstavniki zakonodajne kot izvršilne oblasti. Obenem so srečanja ustvarjala priložnosti za boljše medsebojno spoznavanje in povezave med manjšinskimi organizacijami. Na kasnejših srečanjih so omejili način dela, problemske delovne skupine so bile ukinjene in ločene glede na Slovence v zamejstvu in Slovence po svetu. V zadnjih letih, ki pa sicer že presegajo časovni okvir moje obravnave, a ga vendarle omenjam zaradi trenda, pa so srečanja prerasla bolj v obliko predavanj z razpravo (Državni zbor Republike Slovenije 2001b; 2002č; 2003c; 2004c; 2005b; 2006č; 2007 in 2008).

Na prvi pogled morebiti manj pomembno, vendarle pa ne gre prezreti načina dela in udeležbe slovenske politike od začetka do danes. Srečanja lahko po svoji vsebini in programu razdelimo na tri časovna obdobja: prvo med 2001 in 2003 (prisotnost tudi zunanjega ministra in predstavnikov poslanskih skupin, enkrat tudi predsednika Državnega sveta), drugo med

2004 in 2007 (obravnavo po problemskih skupinah, delavnicah v različnih oblikah) ter med 2007 in 2011 (predavanja, posvetovanja). Teh srečanj se je občasno udeležil tudi predsednik Komisije Državnega sveta za evropske zadeve in mednarodne odnose, ki je sicer v glavnem v okviru svojih pristojnosti (dajanje mnenj) obravnavala tudi manjšinsko problematiko.

Ta srečanja imajo večplastni pomen za razumevanje položaja slovenskih manjšin s strani najvišjega demokratičnega zbora, zbora odločevalcev, in za njihovo ozaveščanje o pomenu povezanosti Slovencev v ohranjanju skupne identitete. Pri tem bi opozorila na informiranje o vprašanjih, ki pestijo slovenske manjšine, zlasti na neuresničevanje obveznosti glede manjšinske zaščite njihovih držav, medsebojno izmenjavo izkušenj, način organiziranja in delovanja manjšinskih organizacij ter priložnost za pobude in predloge predstavnikom slovenske politike. Srečanja so izraz potrebe po druženju med manjšinskimi organizacijami in s predstavniki slovenskih oblasti ter izražajo odprt odnos slovenskega parlamenta do slovenske narodne skupnosti "brez meja" (še posebej, ker gre za Evropsko unijo). Po programu in namenu so namenjena deloma strokovnemu druženju, zato so manj vplivna in manj učinkovita, kot je to konkretno delo v delovnih telesih. Vsekakor pa predstavljajo zaledje za ustvarjanje boljših odnosov in za medsebojno spoznavanje predstavnikov manjšin in parlamentarcev. K temu prispevajo tudi strokovnjaki (s področja narodnostne problematike), ki se udeležujejo teh srečanj in na ta način omogočajo širše in globlje razumevanje manjšinske stvarnosti ter opozarjajo na priložnosti, ki se s premišljeno strategijo pri določanju nacionalnega interesa, vključujoč slovenski prostor, ponujajo Sloveniji. Upam si trditi, da so celo oblika vzdrževanja "predpogajalskega stanja", ko gre za vplivanje manjšinskih predlogov in pobud na poslanske odločitve in ravnanje v prid slovenskim manjšinam. Ali pa, kot je v uvodu zbornika ob X. vseslovenskem srečanju zapisal predsednik Državnega zbora:

Preraslo je v dobro obiskan forum, ki spodbuja razpravo o vprašanjih, povezanih s položajem in življenjem Slovencev, živečih zunaj meja matične domovine. Poleg poglobljanja odnosov med Slovenci so dosedanje razprave veliko prispevale k jasnejšemu vpogledu v zamejsko in izseljeniško problematiko. Prav tako pa so prispevale k sprejemanju sodobnejše zakonodaje ter sklenitvi meddržavnih sporazumov, ki rojakom v tujini omogočajo polnejše uživanje temeljnih pravic in ohranjanje narodnih posebnosti ter kulturne identitete (Gantar 2010, 5).

Verjetno ne zveni pretirano, če tradicionalna vseslovenska srečanja ovrednotim kot osrednji vseslovenski forum, kjer se izmenjujejo večstranski pogledi na "globalno slovensko vzajemnost s priložnostmi za socialni in prostorski kapital" (Zupančič 2010, 109), glede zadnjega še posebej na primeru narodnih manjšin, ki so del narodnostno oziroma kulturno bogate obmejne sinergije.

5.3 Slovenska narodna manjšina v Avstriji

5.3.1 Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti

Državni zbor je februarja 2002 ratificiral Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, ki sta ga vladi podpisali aprila 2001. Vlada je v obrazložitvi k predlogu zakona kot razlog za sprejem sporazuma navedla, da tovrstni sporazum iz leta 1972 med Jugoslavijo in Avstrijo ni bil vključen v nasledstvo mednarodnih pogodb in tudi ni omenjal slovenske manjšine v Avstriji (Državni zbor Republike Slovenije 2002d). Pobudo o sporazumu je Vlada predstavila Odboru za mednarodne odnose že leta 1992, Avstrija pa svojemu tri leta kasneje. Pogajanja sta zaznamovali dve ključni vprašanji, ki sta tudi sicer zasedali pomembno mesto v odnosih med državama. To sta bili vprašanji uresničevanja manjšinskega 7. člena ADP in priznanja nemške manjšine v Sloveniji. Po nekajletnem diplomatskem prepričevanju sta se državi sporazumeli, da se v skladu s priporočilom Odbora za mednarodne odnose v preambuli posebej omenijo mednarodni pravni instrumenti kot podlaga za sporazum, med katere spada tudi ADP. Po 14. členu sporazum vključuje projekte v korist slovenske manjšine v Avstriji (na Koroškem in Štajerskem); po 15. členu sporazum omogoča izvajanje programov v korist pripadnikov nemško govoreče etnične skupine; v 16. členu navaja tudi slovensko govoreče izven slovenskega poselitvenega področja, ki bodo lahko deležni posebnih programov po tem sporazumu. Omenjeni členi so z vidika obojestranskega razumevanja in priznanja etničnih posebnosti v obeh državah pomemben prispevek k mednarodnim odnosom in priznavanju posebnih manjšinskih pravic. Sporazum je po svoji vsebini namenjen sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti na vseh ravneh ter zajema splošna načela tovrstnega sodelovanja obeh držav: "Izhajajoč iz že obstoječih možnosti za vzpostavitev in vzdrževanje stikov čez skupno državno mejo nameravata pogodbenici po potrebi te možnosti izboljšati s

primernimi pravnimi in upravnimi ukrepi, da bi na področjih kulture, izobraževanja in znanosti olajšali stike med državljani obeh držav čez skupno državno mejo" (11. čl.).

Za uresničevanje obveznosti je sporazum predvidel posebno mešano komisijo, sestavljeno iz predstavnikov obeh držav, ki naj bi sprejemala, potrjevala in finančno vrednotila programe, za posebna manjšinska področja pa še posebne delovne programe ustreznih področnih ministrstev.

Na seji Državnega zbora (tudi že na "matičnem" odboru) je bil posebej izpostavljen pravni status interpretativne izjave glede 15. člena, in sicer, da pripadniki nemško govoreče etnične skupine v Republiki Slovenije lahko uživajo individualne pravice "le" po 61. členu⁶⁹ Ustave in nimajo kolektivnih pravic tako kot italijanska in madžarska narodna skupnost ter romska skupnost (Državni zbor Republike Slovenije 2001c). Izjava namreč ni bila neposredni del podpisanega sporazuma, ampak njegov pojasnjevalni del, pridan ob podpisu in ob neformalnem dogovoru med državama. Državni zbor je na seji sprejel vladni amandma, ki je to interpretativno izjavo vključil kot poseben člen⁷⁰ v ratifikacijski zakon na koncu slovenskega in nemškega dela sporazuma, in amandma odbora, ki še dodatno podčrtuje, da gre za skladnost s t. i. interpretativno izjavo (ki je bila sicer objavljena v Poročevalcu). Zakon ni bil sprejet soglasno: za 52, proti 6.

Ratifikacija⁷¹ bilateralnega sporazuma je v ključni razpravi poslancev pokazala na eni strani na razumevanje večine poslancev, da gre za pomemben sporazum, ki bo okrepil možnosti za razvoj odnosov med državama kljub odprtim vprašanjem, in na napor približevanja razumevanju obojestranskih interesov. Poslanske skupine so sicer napovedovale podporo sporazumu, vendar s pridržkom. Predvsem status razlage 15. člena in pa posebnega neomenjanja ADP je izzval pomisleke o zaupanju vladnim pogajalcem, čeprav je povsem jasno, da ima ADP status mednarodne pogodbe. Vlada pa je imela širši pogajalski mandat, saj so poslanci v okviru "matičnega" odbora lahko aktivno spremljali in izražali stališča do besedila v njegovih posameznih fazah. Poslanska skupina SNS je ostro nasprotovala ratifikaciji, razpravo pa izkoristila za ustvarjanje negativnega razpoloženja in političnega nezaupanja na eni strani do Vlade in na drugi do sosednje Avstrije (Državni zbor Republike Slovenije 2002a).

---

⁶⁹ 61. člen (izražanje narodne pripadnosti) – "Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo."

⁷⁰ 3. člen: "V 15. členu sporazuma, skladno z interpretativno izjavo, omenjeni "pripadniki nemško govoreče etnične skupine" uživajo pravice po 61. členu Ustave Republike Slovenije."

V nemškem besedilu 15. člena sporazuma je besedna zveza "pripadniki nemško govoreče etnične skupine" zapisana kot "Angehörigen der deutschsprachigen Volksgruppe".

⁷¹ Sporazum so najprej dogovorjeno ratificirali v avstrijskem parlamentu.

V splošnem pa bi samo potrjevanje sporazuma ocenili kot izraz, zaradi neuresničevanja ADP glede slovenske manjšine povsem upravičenega, nelagodja v odnosu do sosedu, še zlasti, ko se je prav v tem obdobju po avstrijski ustavni odločbi ponovno začela politična odisejada za dvojezične napise. Slovenija se je v tem času tudi približevala Evropski uniji, katere članica je Avstrija že bila, ADP je obremenjevala meddržavne odnose in slovenski parlament ni pričakoval veliko od bilateralnega opredeljevanja odnosov. Glede 15. člena pa so se morebiti nekoliko preveč zapletali, saj je skupaj s 3. členom ratifikacijskega zakona povsem jasen, nemško govoreča etnična skupina pa se po svojem nastanku in razvoju razlikuje od ustavno določenih narodnih manjšin in bi jih bilo treba zato tudi specifično obravnavati, skladno z njihovimi etničnimi posebnostmi. Težko je reči, ali je bil za Slovenijo pogajalski uspeh ali ne, da je preprečila z avstrijske strani zahtevano recipročno priznanje nemške manjšine v Sloveniji. Lahko pa sem resno v dilemi, ali je koristilo "prepričevanju" sosedu k uresničevanju 7. člena ADP.

5.3.2 Slovenski parlamentarci in avstrijski Slovenci

Zgodovina odnosov med slovenskim parlamentom in slovensko manjšino na avstrijskem Koroškem je bila že od vsega začetka samostojne slovenske države prežeta z vprašanji, ki so bolj ali manj postala rdeča nit v medsebojnih stikih. Problematika dvojezičnih vrtcev in osnovnih šol, slovenskih glasbenih šol, dvojezična topografija, nezadostna programska kulturna izmenjava s Slovenijo, politična zastopanost manjšine na lokalni in državni ravni, oblika skupnega zastopstva manjšine, način in obseg financiranja so bili najpomembnejša izhodišča pogovorov. Odbor za mednarodne odnose je že od vsega začetka intenzivno spremljal problematiko položaja Slovencev na avstrijskem Koroškem. V svojem načrtovanju in po pogovorih s predstavniki Koroških Slovencev leta 1993 je sprejel Teze za pripravo poročila o položaju Slovencev in zaščiti slovenske manjšine v Republiki Avstriji. V njih je kot temeljna izhodišča izpostavil dolžnost Slovenije, da prispeva k vsestranskemu razvoju slovenskih manjšin, da so manjšine subjekti v odnosu z "matično državo", da Slovenija podpira pluralno organiziranost Slovencev v zamejstvu ter poudarja pomen skupnega demokratičnega zastopstva za uresničevanje skupnih ciljev ne glede na politične in nazorske razlike ter izpostavlja velik pomen neposrednega političnega zastopstva (Državni zbor Republike Slovenije 1993k). Slovenski manjšinski organizaciji ZSO in NSKS sta pravzaprav najmočneje vplivali na razumevanje položaja Koroških Slovencev, nesoglasja med omenjenima organizacijama pa so pogosto oteževala možnosti za objektivnejši pogled na

pogoje in okoliščine delovanja celotne manjšinske skupnosti. Ključna kritika s strani ZSO, ki jo je zaznati iz prvih poročil obiskov poslancev na avstrijskem Koroškem in iz pogovorov v slovenskem parlamentu, na primer je, da je Slovenija soodgovorna za odnose znotraj same manjšine, ker naj ne bi enakopravno obravnavala obeh osrednjih manjšinskih organizacij. Obenem so ocenjevali, da so se politične razmere v Sloveniji prenašale na koroško stvarnost. Pomembno bi bilo, da bi Slovenija izoblikovala jasen odnos do manjšine, neodvisen od strankarskega obračunavanja. Prav tako so v ZSO problematizirali skupno zastopstvo, ki so ga razumeli kot poskus poenotenja v skupno organizacijo in je bilo zato pomembno odprto vprašanje, ki je obremenjevalo odnose znotraj manjšine, do avstrijskih oblasti in s Slovenijo. NSKS pa je poudarjal, da bi skupno politično zastopstvo omogočilo poenotenje temeljnih stališč, pomembnih za obstoj in razvoj same manjšine, in učinkovitejši nastop pred avstrijskimi in slovenskimi oblastmi. Pričakovali so, da bi Slovenija manjšinsko vprašanje reševala na strokovni ravni in z medsebojnim povezovanjem ministrstev ob vključevanju posameznih vprašanj v področje svoje pristojnosti. Soglasja med organizacijama pa ni bilo niti glede vrednotenja večkulturnosti, ki ga je ZSO razumela kot aktivno vključevanje v življenje večinskega naroda s skupnimi projekti. Nasploh so predstavniki manjšinskih organizacij sami pogosto opozarjali na negativno percepcijo manjšine v medijih, povezano z njihovimi medsebojnimi nesoglasji (zaradi politične diferenciacije in skupnega zastopstva) in da problem identitete ni samo njihov, koroški problem, ampak celotne slovenske populacije. Slovenska manjšina je vseskozi opozarjala slovenske parlamentarce, da avstrijsko-slovenski meddržavni odnosi in razumevanje odgovornosti obeh držav do manjšine, skladno z mednarodnimi pogodбами (primer ADP) in sporazumi, vplivajo na njen položaj (Skupščina Republike Slovenije 1991a; Državni zbor Republike Slovenije 1993d; 1993f; 1994c; 1998d). Resolucija iz leta 1996, ki je bila prvi obetajoč politični poskus opredelitve slovenske politike do slovenske manjšine, ni prinesla pričakovanega napredka v slovenski politiki do slovenske manjšine. Zgovorna je resolucija o odnosih z Republiko Slovenije ZSO iz leta 1998, v kateri so v ZSO Sloveniji očitali, da se resolucija iz leta 1996 ne spoštuje v delu, ki govori o tem, da Slovenija spoštuje avtonomnost in politično subjektiviteto slovenske manjšine, saj so se sredstva za njihovo delovanje po osamosvojitvi krepko zmanjšala, kar je organizacijo skupaj s političnimi pritiski pripeljalo na rob osnovnega preživetja. Predstavniki uradne slovenske politike naj bi se glede razumevanja skupnega zastopstva Koroških Slovencev postavili na stran NSKS-ja in se s tem ne obnašali državniško, ampak kot stranka v notranjemanjšinskih razmerjih. Slovenija naj bi bila tako soodgovorna za "hromitev slovenskih političnih struktur

na Koroškem", saj naj ne bi enakopravno obravnavala obeh osrednjih slovenskih manjšinskih organizacij (Državni zbor Republike Slovenije 1998c).

Predstavniki Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu so se ločeno sestajali tudi s posameznimi društvi in na posamezno tematiko, kot na primer glede slovenskega sofinanciranja gradnje kulturnega doma Pliberk (Državni zbor Republike Slovenije 1998č), s predstavniki Krščanske kulturne zveze, ki so poudarjali usklajeno kulturno delovanje z drugo osrednjo kulturno zvezo Slovensko prosvetno zvezo in da je Slovenija premalo seznanjena z njihovo bogato kulturno tradicijo (Državni zbor Republike Slovenije 1998l), s predstavniki štajerskega Kulturnega društva Člen VII Potrna, ki so se zavzemali za zagotovitev dvojezičnega pouka na podlagi prostovoljnega in zadostnega vpisa, opozarjali na pomanjkanje ustrezno izobraženih učiteljev in si prizadevali za politično in kolektivno priznanje slovenske narodne skupnosti. Njihove zahteve po manjšinskih pravicah pa niso vključevale pravice do slovenskega uradnega jezika ali dvojezičnih napisov, ker naj bi se zavedali, da za to ni pravih možnosti. Društvo si je prizadevalo za gradnjo svojega kulturnega centra – Pavlove hiše, kateri je pomoč zagotovila tudi Slovenija (Državni zbor Republike Slovenije 1998g).

V letu pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo je bila manjšinska problematika omejena na nerabo slovenščine kot uradnega jezika in nespoštovanje ustavne odločbe o rabi dvojezičnih krajevnih napisov. Nesoglasja med krovnicima manjšinskima organizacijama, ustanovljena se je tudi že tretja, je v veliki meri omilil KOKS, ki je od leta 1999, ko se je spet formiral, krepil svojo vlogo. V okviru KOKS-a sta si obe organizaciji prizadevali za iskanje kompromisnih rešitev, pozitivnih za vso slovensko manjšino. Glede rabe slovenskega jezika so veliko pričakovali od vstopa Slovenije v Evropsko unijo, saj bi se slovenščini kot enemu izmed evropskih uradnih jezikov izboljšal položaj. Obenem so predstavniki manjšine (zlasti iz ZSO in NSKS) še vedno opozarjali na neprijazne gospodarske razmere. Soočali so se z begom možganov s slovenske Koroške, zato bi si morali v novih političnih okoliščinah "brez meja" prizadevati za pospešitev medregionalnega sodelovanja (Državni zbor Republike Slovenije 2003f). Komisija se je posebej angažirala tudi v zvezi z nespoštovanjem avstrijske ustavne odločbe v letu 2005 glede dvojezične topografije in se ob zapletenosti položaja na "Haiderjevi" avstrijski Koroški sestala s poslanskimi skupinami v koroškem Deželnem zboru, kjer je opozorila na neizvrševanje 7. člena ADP, avstrijske nacionalne zakonodaje o varstvu manjšin, na neenakopravnost slovenske manjšine z nemško večino in nezadostno financiranje slovenskih glasbenih šol, problem zapiranja OŠ in zajamčenega zastopstva slovenske manjšine v Deželnem zboru (Državni zbor Republike Slovenije 2006d).

5.3.3 Manjšina med parlamentom in vlado

V zvezi s slovensko narodno manjšino na avstrijskem Koroškem so se poslanci v vprašanjih predvsem odzivali na aktualne dogodke in opozarjali na neustrezen položaj slovenske manjšine ali celo na ogrožanje njihove identitete in obstoja, na probleme slabega informiranja in notranje organiziranosti ter povezanosti v skupnih interesih. Ustrezno vzajemno informiranje je izhodišče za obveščenost tako manjšine kot slovenske države, zato so se izpostavila vprašanja, kako bi organizirali in finančno podprli obojestransko obveščanje prek dnevnega časopisja, ki je na avstrijsko Koroško praviloma prihajalo z zamudo in v zelo omejeni količini, ter dopisništev, predvsem STA (PS DS, Peršak 1995). Poslanci so bili pozorni tudi na aktivnosti vodilnih manjšinskih politikov. Med drugim je bilo to opozorilo (PS SNS, Jelinčič 1994a) na neprimerno izjavo predsednika ZSO Marjana Sturma, ko je leta 1994 v Tinjah na nekem predavanju o vindišarjih izjavil, da "slovenskih in nemških Korošcev ni" in da obstaja samo eno koroško prebivalstvo, ki govori različne jezike, in da obstaja samo ena ljudska kultura. Poslanska skupina SNS je od zunanjega ministrstva celo zahtevala odvzem oziroma prerazporeditev finančne pomoči. Vprašanje je ostalo brez odgovora. Sploh je značilno, da je bilo veliko vprašanj postavljenih s strani poslanske skupine SNS. To so bila predvsem opozorila slovenski vladi na nezagotavljanje dvojezičnosti na avstrijskem Koroškem. Pozvali so Vlado (PS SNS, Jelinčič 1997b; 1998) k protestni noti proti diskriminaciji otrok v nekaterih koroških občinah, ki so odklonile dvojezične skupine v javnih vrtcih, tako da so na primer razpisali delovna mesta le za nemško govoreče vzgojiteljice in preprečili nakup opreme za delovanje dvojezičnega vrtca. Opozarjali so na zapiranje slovenskih šol in vrtcev (PS SNS, Jelinčič Plemeniti 2001b). Ministrstvo za zunanje zadeve je v odgovorih zatrjevalo, da se zaveda omenjene problematike in da je že posredovalo tako na deželnem nivoju kot pri avstrijskem zunanjem ministrstvu, katerega je opozorilo, da vprašanje dvojezičnega izobraževanja v Sloveniji dobiva vedno večjo politično konotacijo. V že tako omejenem izvajanju dvojezičnosti so slovensko manjšino na Koroškem doleteli še varčevalni ukrepi pri organiziranju mreže ljudskih šol po številu učencev in ukinjanje slovenskih ravnateljskih mest, proti čemur sta bili vloženi tudi pritožbi na avstrijsko ustavno sodišče. Kot je v odgovorih še pojasnjevalo zunanje ministrstvo, pa je koroška deželna vlada vendarle namenila določena sredstva za zasebne dvojezične vrtce. Ta informacija, ki zveni kot neka tolažba, je pravzaprav absurdna, če izhajamo iz manjšinske obveznosti avstrijske države.

Vprašanja o dvojezičnosti so bila v vseh mandatih permanentno na dnevnem redu. Namenjena so bila na eni strani za notranjepolitično kritiko vladajoče koalicije, na drugi strani

pa izražala nemoč slovenske diplomacije pri reševanju teh vprašanj. Ob odločitvi avstrijskega ustavnega sodišča, da slovenski jezik na okrajnem sodišču v Celovcu ne bo dovoljen kot uradni jezik, so v Državnem zboru predlagali, da tudi "Slovenija prevzame "standarde" delovanja, ki se jih v skladu s spoštovanjem norm Evropske unije poslužuje "demokratska država" Republika Avstrija" (PS SNS, Jelinčič Plemeniti 2005). Primerjalna kritika Vlade na račun njene neaktivnosti (ali celo njene brezbriznosti) in napačne presoje se je pojavila tudi ob neuresničevanju odločbe avstrijskega ustavnega sodišča o dvojezičnih napisih v krajih z 10-odstotnim deležem Slovencev. Očitano ji je bilo "zadolževanje z reševanjem umetno ustvarjene situacije samoizbrisanih" in nesposobnost, da bi našla način za uveljavitev države kot zaščitnice slovenske narodne manjšine (PS SNS, Barovič 2004). Ministrstvo za zunanje zadeve je v odgovoru poslancu postreglo le z informacijo o diplomatskih prepričevanjih avstrijskih sogovornikov in konferenci konsenza o postavitvi dvojezičnih napisov. Verjetno preuranjena ali pa kar povsem neustrezna je bila ocena ministrstva o pripravljenosti slovenske manjšine na ta kompromis in zelo optimistična pričakovanja glede izvedbe dvojezičnosti s strani Avstrije.

Veliko pozornosti je bilo namenjeno koroškemu deželnemu glavarju Jörgu Haiderju in njegovemu razumevanju manjšinske politike na avstrijskem Koroškem. V vprašanjih so predvsem poslanci SNS opozarjali na "ekstremne, nedemokratske in celo protiustavne ukrepe" (PS SNS, Jelinčič Plemeniti 2005), da so vsi Haiderjevi poskusi zatiranja in uničevanja Slovencev v bistvu zatiranje njegovih lastnih korenin (PS SNS, Zagorac 2006a), bili so "ogorčeni nad političnim, nacističnim terorjem koroškega deželnega glavarja" (PS SNS, Zagorac 2006b) ter opozarjali na "Haiderjevo politično in psihološko agresijo, ki jo bo brez dvoma izvajal, dokler ne doseže svojega – izničenje Slovencev na avstrijskem Koroškem" (PS SNS, Zagorac 2006c). V teh vprašanjih je bilo zelo veliko obtožb in kritik slovenske vlade oziroma njene zunanje politike do Avstrije. V ostrih očitkih so poslanci obtoževali predsednika Vlade in njene predstavnike, da jim je vseeno za slovenstvo glede na "uklanjanje tako njegovih podrejenih kakor tudi koalicijskih partnerjev, še posebej ZLSD, ki imajo načeloma polna usta samohvale o varovanju pravic našega naroda, z lažnivimi argumenti podkrepjenimi zahtevami ekstremnih avstrijskih politikov" (PS SNS, Jelinčič Plemeniti 2004). Obenem je prvak SNS predlagal, naj to vprašanje predsednik Vlade odpre tudi na Svetu za nacionalno varnost, predsednik države pa na svojih pogovorih z naprednimi intelektualci. V stranki so izrazili zaskrbljenost nad apatičnostjo slovenske diplomacije, predvsem ministra za zunanje zadeve Rupla, ki "samo nemo spremlja dogajanje na avstrijskem Koroškem". Obregnili so se ob ministrove izjave o avstrijskih prijateljih in o tem,

da "Haiderja ne smemo jemati kot politika, temveč zgolj kot glumača, s katerim se on ne bo spuščal v politične debate" (PS SNS, Zagorac 2006c). Vsekakor so te kritike o nezadostni aktivnosti slovenske politike do slovenske manjšine in celo o podcenjevanju njene vloge v meddržavnih odnosih nek pokazatelj dejanskega stanja v slovenski diplomaciji na eni strani in vsebinskega potenciala za opozicijo in njeno delo v parlamentu na drugi. V svojih odgovorih sta Vlada in Ministrstvo za zunanje zadeve nenehno poudarjala, da Slovenija v vseh pogovorih na najvišji meddržavni ravni redno opozarja na kršitve manjšinskih pravic, zlasti pa sta ravnanja koroškega deželnega glavarja označevala za "nesprejemljiva in nezakonita" in se od njegovih izjav javno distancirala. Omenjala sta tudi dodatne aktivnosti, na primer odbor Slovenija - Koroška naj bi se ukvarjal s finančnim izboljšanjem slovenskih jezikovnih kompetenc v dvojezičnih izobraževalnih ustanovah, slovenska stran je spodbudila ustanovitev delovnega omizja za manjšinska vprašanja, kulturo in šolstvo, zelo aktivna naj bi bila tudi pri obravnavi resolucije o avstrijskem uresničevanju Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in se nadejala ugodnejšega razvoja dogodkov pri uresničevanju 7. člena ADP ob menjavi vladne koalicije (op. a.: koalicije pod vodstvom predsednika Socialdemokratske stranke). Opozorila pa sta, da za neposredne ukrepe v zaščito slovenske manjšine nimata pravnih pristojnosti.

Kako velik vpliv je imelo delovanje koroškega deželnega glavarja na parlamentarno razpravo v zvezi s slovensko manjšinsko politiko in na odnose med državama, priča vprašanje predsednika opozicijske stranke ZLSD v zvezi s srečanjem predsednika Vlade Drnovška s Haiderjem. Slovenski premier je bil na zasebnem oddihu na avstrijskem Koroškem, vprašanje opozicijskega poslanca (PS ZLSD, Pahor 2000a) pa je namigovalo na vsebino pogovora, ali bi lahko koroški glavar iz pogovora s predsednikom slovenske vlade sklepal na tiho razumevanje njegovih pogledov na urejanje odnosov med državama s strani uradne slovenske politike, obenem mu je še očital mlačen odnos do Haiderjeve politike. V odgovoru je Drnovšek zagotovil, da je šlo le za kratek priložnostni pogovor ob novoletnih praznikih. Svoja stališča do dogajanj v Avstriji pa je priloženo poslal kar v svojem govoru, ki ga je imel na posvetu slovenskih diplomatov o pristopnem procesu in pogajanjih Slovenije za članstvo v Evropski uniji na Brdu (februarja 2000). V njem je opozoril, da ima Slovenija s svojo sosedo na mnogih področjih zelo razvite oblike sodelovanja, kar je v interesu Slovenije. Slovenija bo ukrepala glede na konkretna dejanja, ne bo pa prekinjala političnega dialoga. Izrazil je pričakovanje, da bo Avstrija upoštevala mednarodna opozorila glede zaščite manjšine. Avstrijska vladna politika zaradi etabliranih strankarskih razmerij ni uspela uveljaviti svoje odgovornosti, zato krivde ni bilo moč iskati samo v Haiderjevi nacionalistični politiki, ampak

v političnih razmerah, v katerih evropske demokracije tudi sicer niso sposobne reševati določenih vprašanj, kar sproža druge alternative, tudi kot grožnje ekstremizmov in populizmov. Predsednik Vlade je ocenil, da je treba njegova stališča razumeti v okviru procesa vključevanja Slovenije v Evropsko unijo in avstrijskih pogojevanj, povezanih z vračanjem premoženja, Jedrsko elektrarno Krško in nemško manjšino. Verjetno tudi zato Pahorjeva strankarska kolegica (PS ZLSD, Lavtižar Bebler 2000) ni dobila konkretnega odgovora od zunanjega ministrstva nekaj mesecev kasneje na vprašanje, kako se bo ministrstvo odzvalo na oceno posebne trojke pri Svetu Evrope, ki je ugotovila, da Avstrija v nekaterih pogledih zagotavlja celo višjo raven spoštovanja pravic narodnih manjšin.

Nezadovoljstvo z odgovori Vlade in zunanjega ministra je ponovno spodbudilo vprašanje (PS ZLSD, Bevk 2006b) glede notifikacije pravnega nasledstva v času poskusa uresničitve dvojezične topografije v letu 2006, ko sta Avstrijska ljudska stranka in Zavezništvo za prihodnost Avstrije (Haider) junija 2006 v avstrijski parlament vložili vsaka svoj predlog ustavnega zakona o dvojezični topografiji in ko so s tem v zvezi avstrijske stranke in organizaciji Koroških Slovencev iskale ustrezen kompromis. Poslanca je predvsem zanimalo, če in kako je bila Vlada vključena v te pogovore in kako jih ocenjuje. V vladnem odgovoru je bilo zaznati razočaranje, da se kljub prizadevanjem z vseh strani stranke niso uspele dogovoriti za ustrezen rešitev, ki bi bila skladna s pričakovanji slovenske manjšine in s tem Slovenije ter da bo Slovenija še naprej vztrajala pri uresničitvi 7. člena, ratifikacija ADP pa še vedno ostaja odprto diplomatsko vprašanje.

Slovenska vlada se je večkrat javno in tudi v parlamentu zavzela za premostitev razdorov znotraj slovenske narodne skupnosti na Koroškem, za izboljšanje odnosov med vsemi tremi predstavniškimi organizacijami in za oblikovanje skupnega demokratično izvoljenega zastopstva slovenske narodne skupnosti. Ne moremo mimo odziva na objavo spomenice avstrijski vladi in državnemu zboru, ki jo je leta 1997 objavilo glasilo ZSO Slovenski vestnik. V Državnem zboru je to sprožilo opozorilo (PS SKD, Mozetič 1997), da ta dokument resno ogroža slovensko manjšino. V izjavi ZSO, ki je bila po poslančevi oceni dolgo vrsto let privilegirana in finančno dobro preskrbljena, je narodnost definirana kot jezikovno-kulturna vrednota, pripadniki narodnih skupnosti v Avstriji naj ne bi potrebovali nobenih drugih političnih pravic in še, da bi s sprejetjem takega dokumenta tuje intervencije ne bile več potrebne. Vprašanje je bilo pomembno tudi z vidika financiranja časopisov, saj je bil glasilo NSKS Naš tednik tik pred ukinitvijo. Ministrstvo je sicer zagotovilo podporo glasilu, ni pa pojasnilo, kaj namerava storiti v zvezi z omenjenim problemom. Poslanci so večkrat kritizirali odnos Slovenije do koroških manjšinskih organizacij (PS SNS, Barovič

2005), saj naj Vlada ne bi obravnavala vseh organizacij enakopravno, še posebej ne SKS. Niti Vlada niti pristojni urad se s predstavniki SKS uradno nista pogovarjala, SKS tudi ni sodeloval v vladnih pogovorih s slovensko koordinacijo SLOMAK, ker ni bil njen član. Vlada je namesto odgovora samo dodatno pojasnila oziroma potrdila, da SKS ni član nobenih koordinacij in tudi ne KOKS (ki ga sestavljata obe krovni organizaciji NSKS in ZSO). Tudi nekdanji generalni konzul v Celovcu (Jeraj, 2003) je opozoril na ideološko pogojeno razdvojenost organizacij Koroških Slovencev, kar je v smeri enotnejšega nastopa deloma omilil že omenjeni KOKS, in podprl že večkrat izraženo idejo o skupnem narodnem zastopstvu, ki bi bilo močnejši sogovornik tako Avstriji kot Sloveniji. Državni svet se je (Jeraj 2005) pridružil protestom koroških manjšinskih organizacij proti odstitvi Vladimirja Smrtnika (predsednik EL) kot vodje Urada za slovensko narodno skupnost pri koroški vladi. Ministrstvo za zunanje zadeve je le pojasnilo, da gre za klasično premestitev.

5.4 Slovenska narodna manjšina v Italiji

5.4.1 Deklaracija o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji

Poslanska skupina SDS je v začetku marca 1999 na Komisijo za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu naslovila pobudo za obravnavo vloge Republike Slovenije pri podpori slovenske manjšine v Italiji ob nastajanju globalnega zaščitnega zakona. Razlog za tako pobudo so bili proceduralni zapleti pri sprejemanju zaščitnega zakona za slovensko manjšino. Zakonski osnutek poslanca Masellija iz leta 1996 je deloma povzel predlog slovenskih manjšinskih organizacij, vendar je omejil slovensko manjšinsko ozemlje, kjer naj bi veljala posebna manjšinska zaščita, in ni predvidel zajamčenega zastopstva v predstavniških organih. Kot razlog za posebno obravnavo te problematike na delovnem telesu Državnega zbora je bilo tudi stališče edine slovenske stranke v Italiji Slovenske skupnosti, ki je izpostavila preveč zadržano stališče Slovenije v stikih z Italijo (Državni zbor Republike Slovenije 1999f).

Ob začetni razpravi o besedilu Deklaracije o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji, ki ga je predlagala Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu in v kateri so sodelovali predstavniki slovenske manjšine iz SKGZ, SSO, SSk, Slovenskih organizacij Videmske pokrajine, Stranke komunistične preнове, Stranke italijanskih in slovenskih komunistov (brez predstavnikov Demokratskega foruma in Levih demokratov), je bilo pri določitvi namena in vsebine besedila deklaracije izpostavljenih precej dilem o

ustreznosti vsebine zaščitnega zakona. Tri ključna vprašanja so v razpravi delila razpravljavce iz vrst tako predstavnikov manjšine kot poslancev, članov komisije, in sicer glede določitve ozemlja zaščite, slovenskega predstavništva in internacionalizacije nesprejetja zaščitnega zakona. Medtem ko so se poslanci strinjali, da je treba ta vprašanja v deklaraciji oblikovati v obliki pričakovanj Slovenije do Italije, je zlasti SKGZ kot pomemben izpostavila pomislek glede internacionalizacije, ki naj bi poslabšala tako odnose med državama kot položaj slovenske manjšine v Italiji. Še nekoliko bolj so sogovornike delile ideje o recipročnosti glede na položaj italijanske manjšine v Sloveniji, ki pa so učinkovale v strpnejši spodbudi poslancev in predstavnikov slovenske manjšine, da je to treba razumeti z vidika "pozitivne recipročnosti." (Državni zbor Republike Slovenije 1999g) Polemika in različna stališča glede recipročnosti in internacionalizacije so odsevali tudi v pismih komisiji in v javnih izjavah nekaterih slovenskih organizacij⁷². Te so poudarjale in spodbujale slovenske poslance, da bi vzpostavili aktivnejše stike z njihovimi italijanskimi kolegi, po njihovem mnenju bi bila takšna dvotirnost slovenske zunanje politike učinkovitejša.

Predstavniki slovenske manjšine so aktivno spodbujali slovenske parlamentarce, da bi bili kot določevalci politike v "matični domovini" dovolj informirani o pravem položaju Slovencev v Italiji in aktivnejši v odnosih z njihovimi parlamentarnimi kolegi. Kot je mogoče razbrati iz razprav, pa te komunikacije pravzaprav ni bilo; izjema je na primer pismo predsednika Državnega zbora predsedniku italijanskega parlamenta, kar pa je bilo del pisne diplomatske akcije vseh treh predsednikov, torej tudi predsednika Republike in predsednika Vlade. Kljub podpori deklaraciji in ob že omenjenih dilemah pa so se med sprejemanjem pojavila še dodatna pomembna vprašanja, predvsem o vsebini 2. točke, ki govori o tem, da naj bi zaščitni zakon temeljil na mednarodnih načelih o zaščiti manjšin v evropskem prostoru. Samo Pahor iz Edinosti (Državni zbor Republike Slovenije 1999č)⁷³ je opozoril, da Italija še ni podpisala Evropske listine o regionalnih in manjšinskih pravicah (op. a.: podpisala junija 2000, do 2012 še ne ratificirala) in da je aktualni predlog manjšinskega zakona pod ravnijo zaščite glede na Osimske sporazume (s Posebnim statutom). Zakon naj bi bil celo škodljiv, saj naj bi zmanjšal že pridobljene pravice manjšinske zaščite, njegovo sprejetje pa bi Italiji omogočalo, da zapre to vprašanje pod svojimi političnimi pogoji. To je bilo pravzaprav osamljeno mnenje, edino argumentirano z ustavno-pravnimi dejstvi, ki v Italiji že veljajo, pa jih italijanske oblasti ne upoštevajo. Glede internacionalizacije pa so se v Edinosti sklicevali

---

⁷² Edinost, SKZS, SSK, Mnenjskega gibanja za Slovensko Istro.

⁷³ Pismo je bilo naslovljeno na predsednika Državnega zbora, predsednika Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu ter vodje poslanskih skupin.

na primer varstva nemške manjšine na Južnem Tirolskem, kjer se je internacionalizirani spor med Italijo in Avstrijo v korist manjšine zaključil po 33 letih. Morebiti presenetljivo je bilo negativno mnenje Vlade na status deklaracije. Namesto nje je predlagala samo posebno izjavo v podporo slovenski narodni manjšini v Italiji pri zagotavljanju celovite zakonske rešitve. Po vsebini pa se njen predlog ni dosti razlikoval od predloga komisije ali od svojih lastnih izhodišč za pogovore predstavnikov Slovenije s predstavniki Italije (Državni zbor Republike Slovenije 1999c).⁷⁴

Deklaracija o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji⁷⁵ je bila sprejeta aprila leta 1999 skupaj s posebnim pozivom Vladi, da v roku enega meseca Državnemu zboru posreduje natančno informacijo o možnostih za obravnavo vprašanja zaščite slovenske manjšine v Italiji v okviru mednarodnih institucij (Državni zbor Republike Slovenije 1999a). Prvotni sklep, ki govori o internacionalizaciji vprašanja v okviru Sveta Evrope, OVSE, Evropskega parlamenta in drugih mednarodnih organizacij, če bi prišlo do prekinitve postopka obravnave zakona ali do sprejetja zakona, ki ne bi bil skladen z mednarodnimi načeli manjšinske zaščite, je bil na predlog SKGZ umaknjen zaradi morebitne negativne konotacije internacionalizacije. Deklaracijo je sprejelo 53 od 59 prisotnih poslancev.⁷⁶

Deklaracija je politično dejanje slovenskega parlamenta, ki se je v času zastoja pri sprejemanju zaščitnega manjšinskega zakonskega predloga v italijanskem parlamentu vključil v dogajanje. Sprejetje dokumenta pomeni pozitiven prispevek parlamenta in razumevanje

---

⁷⁴ Opozicijski poslanec (Državni zbor Republike Slovenije 1999cc, Hvalica, SDS) je z vprašanjem, zakaj je Vlada nasprotovala Predlogu Deklaracije o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji, ki ga je sprejela pristojna komisija na marčevski seji leta 1999, sprožil razpravo. Komisija je z deklaracijo, ki je nastala na pobudo slovenskih manjšinskih organizacij, želela spodbuditi slovensko vlado k bolj načrtni in odločnejši politiki do Italije, ki je zelo zamujala z uresničitvijo meddržavnih pogodbenih obvez oziroma s sprejetjem krovnega zaščitnega zakona za slovensko manjšino. Vlada pa je v mnenju pravzaprav opozorila na pretirano hitrost pri sprejemanju besedila in na morebitne negativne posledice v meddržavnih odnosih ob napačno razumljeni konotaciji deklaracije z italijanske strani.

⁷⁵ "1. Republika Slovenija pričakuje, da bo Republika Italija še v tej zakonodajni dobi sprejela globalni zaščitni zakon za slovensko manjšino, ki že desetletja čaka na izpolnitev obveznosti, ki jih je Italija sprejela z Osimskimi sporazumi.

2. Sprejetje in uresničevanje celovite zaščitne zakonodaje slovenske narodne manjšine ne pomeni le upoštevanja upravičenih zahtev slovenske narodne manjšine, temveč tudi uresničevanje mednarodnih pravnih dokumentov, ki zadevajo zaščito pripadnikov narodnih manjšin, ki sta jih obe državi sprejeli in sta jih dolžni uresničevati.

3. S sprejetjem zaščitnega zakona bi zaprli pomembno nerešeno vprašanje, ki ni brez vpliva na medsebojne sicer zglede odnose in sodelovanje na vseh ravneh in številnih področjih.

4. Republika Slovenija pričakuje, da bo globalni zaščitni zakon določil kot območje veljavnosti celotno ozemlje, na katerem živi slovenska manjšina.

5. Republika Slovenija pričakuje uvedbo zajamčenega zastopstva za predstavnike slovenske manjšine v upravnih telesih, od krajevne ravni do parlamenta v Italiji, kot je to že uveljavljeno v Sloveniji."

⁷⁶ Slaba dvotretjinska prisotnost na tej točki dnevnega reda pa ni relevantna za kakšen pomemben zaključek o odnosu poslancev do tega vprašanja, saj se je tistega dne prisotnost gibala okrog številke 60.

poslancev ne glede na politični predznak pomena in nujnosti ureditve manjšinske zaščite v sosednji državi. Na podlagi razprav tako na "matični" komisiji kot na seji Državnega zbora pa je deklaracijo moč razumeti kot nezaupnico vladni bilateralni diplomaciji, a hkrati vendarle kot okrepitev političnega odziva slovenskih oblasti na dogajanje v italijanskem parlamentu. Vladni negativni odziv na deklaracijo, ki ga je sicer kasneje omilila, je sprožil med poslanci vrsto kritičnih odzivov, v katerih so ponovno opozarjali, da Vlada manjšinski zaščiti oziroma položaju slovenske narodne manjšine še vedno ne namenja dovolj pozornosti v dvostranskih odnosih z Italijo, v katerih je manjšina stalnica vse od vzpostavljanja samostojne državnosti naprej. Pobuda za internacionalizacijo je zelo hitro izginila iz razprave, saj so se poslanci zavzeli za bilateralno reševanje dvostranskih vprašanj, katerih del je tudi manjšinsko vprašanje. Sprejemanje deklaracije je pravzaprav sprožilo nekakšno prestižno vprašanje, kdo naj se neposredno ukvarja s slovensko manjšino in kakšen pristop do nje naj Slovenija kot "matična država" vzpostavi. Ob vsebinski razpravi je namreč prišlo do različnega tolmačenja stališč predstavnikov slovenske manjšine do zaščitnega zakonskega predloga in do same deklaracije: ali gre za neenotnost ali za pravico do pluralnosti. Vlada se je v razpravi pri analiziranju svojega dela in uspehov v procesu diplomacije do Državnega zbora vedla dokaj pokroviteljsko, čeprav mu je priznala njegovo avtonomno in suvereno pravico do kritične ocene vladne politike ter kot pomemben izpostavila njegov angažma.

Deklaracija je kot politični akt in skupaj z vladnimi prizadevanji sporočilo Italiji, da ima slovenska manjšina politično zaledje v "matični državi", sami manjšini pa, da lahko nanjo računa. Usklajena slovenska politika do svoje manjšine v sosednji državi je izrazila določeno stopnjo zrelosti v obravnavanju slovenskega narodnega vprašanja, čeprav vsebina petih točk deklaracije ni prinesla nekih presežkov. Posledično je bila bolj reakcija na dogodke ob sprejemanju zaščitnega zakona, ki je bil sicer po dolgih letih končno spisan in poslan v proceduro, čeprav z nekaterimi neustreznimi rešitvami, ki naj bi celo degradirale mednarodni sporazum. Besedilo deklaracije izpostavlja nekaj poudarkov, ki so relevantni v manjšinski problematiki, kot so upoštevanje mednarodnih sporazumov in dokumentov s področja zaščite manjšin, veljavnost zaščitnega zakona za celotno ozemlje, kjer manjšina živi, in pa zajamčeno zastopstvo v vseh predstavniških organih. Izpostaviti pa velja nekaj pomanjkljivosti. Glede na to, da zaščita po Osimskih sporazumih ne velja za vse Slovence v Furlaniji Julijski krajini, bi morali to dejstvo previdneje upoštevati pri naštevanju, katerim mednarodnim sporazumom in dokumentom je Italija pri manjšinski zaščiti zavezana. Še zlasti, ker Italija takrat še ni podpisala, kaj šele ratificirala Evropske listine o regionalnih in manjšinskih pravicah. Drugo vprašanje, ki kaže na politično in pravno kratkovidnost pa je, da Slovenija sprejetje zaščitnega

zakona brez dodatnih vsebinskih pogojevanj prejudicira kot zaprtje nerešenega vprašanja. To bi lahko bil resen precedens, saj ni mogoče z enim zakonom, za katerega je bilo že ob nastajanju povsem jasno, da ne bo povsem skladen z vsemi standardi manjšinske zaščite, niti ne v soglasju z manjšino samo, in je, kot je bilo večkrat opozorjeno, celo v nasprotju z veljavno italijansko zakonodajo na tem področju, politično zapreti omenjeno vprašanje. Deklaracija, ki se sicer navezuje samo na trenutni dogodek sprejemanja zakona, bi lahko glede na sam naslov vsebovala tudi poudarek bilateralnega reševanja manjšinskih vprašanj na različnih ravneh, od vladne do parlamentarne. Niti v sami razpravi niti ob sklepnem dejanju s strani poslancev ni bila izpostavljena nujnost za bolj strateško komuniciranje slovenskih poslancev z njihovimi italijanskimi kolegi. Deklaracija je enovita, dejanje iz protesta, problematika pa bi zahtevala celovitejši pristop glede na prvo osemletko meddržavnih odnosov.

5.4.2 Slovenski parlamentarci in Slovenci v Italiji

Komisija za mednarodne zadeve je ob napovedanih spremembah deželnega volilnega zakona v Furlaniji Julijski krajini leta 1992 sprejela posebno stališče, v katerem je Skupščino, Vlado oz. Ministrstvo za zunanje zadeve spodbudila k povečani diplomatski dejavnosti v zvezi z zaščito pravic slovenske manjšine v sosednji Italiji v pogajanjih za tovrstni dvostranski sporazum med državama. Spomnila je, da Italija ne spoštuje Osimskih sporazumov v delu, ki se nanaša na zaščito slovenske manjšine, in da ne priznava obstoja slovenske manjšine v Režiji, Benečiji in Kanalski dolini. Opozorila je, da novi deželni volilni zakon zmanjšuje pravico do neposrednega zastopstva manjšine v organih zakonodajne oblasti in da bi morala Italija sprejeti globalni zaščitni zakon. Vladi je predlagala, da skupaj s predstavniki manjšine oblikuje celostne ukrepe za zavarovanje in krepitev manjšinskih pravic ter napovedala razpravo o aktualni problematiki slovenske manjšine s predlogi za določitev ustrezne vloge Slovenije. Posebej je opozorila, da se ne strinja s predlogi nekaterih poslancev o recipročnih ukrepih za (avtohtone) manjšine v Sloveniji (Skupščina Republike Slovenije 1992e). Leto kasneje (vmes so bile parlamentarne volitve) je (po novem) Odbor za mednarodne odnose sprejel še posebno protestno izjavo, v kateri je dodatno podčrtal "izjemno pomembnost neposrednega političnega zastopstva predstavnikov nacionalnih manjšin v predstavniških organih na lokalni in državni ravni za njihov polni in vsestranski razvoj", ki hkrati pomeni "najtrdnjšo oporo evropski varnosti, miru in mednarodnemu sodelovanju", in jo naslovil na Ministrstvo za zunanje zadeve (Državni zbor Republike Slovenije 1993a).

Smiselno bi bilo, če bi podoben protest neposredno naslovil tudi na italijansko parlamentarno zunanjepolitično delovno telo, saj je bila vendarle namenjena italijanskemu zakonodajalcu.

Deset let kasneje je bilo to vprašanje v okviru sprememb deželne volilne zakonodaje v Furlaniji Julijski krajini še vedno aktualno, saj je Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu na pobudo slovenskih manjšinskih organizacij podprla njihova prizadevanja, da bi zajamčeno zastopstvo slovenske manjšine uzakonili (Državni zbor Republike Slovenije 2002e).

Glede na odzivnost slovenskega parlamenta v zvezi s sosednjo Italijo v prvih letih nove države je bilo to zelo zahtevno obdobje, v katerem je Slovenija iskala načine, kako vzpostaviti korektne politične in gospodarske odnose z Italijo, ki je očitno imela težave pri sprejemanju novih dejstev v svojem politično-geografskem okolju, in je vsaj pri delu italijanskih parlamentarcev sprožila negativen odziv zaradi zavrnitve že omenjenega tripartitnega sporazuma.⁷⁷ Državni zbor je leta 1993 podprl vladna pogajalska izhodišča za dogovore pri urejanju medsebojnih odnosov na finančno-gospodarskem, pravno-političnem, kulturno-izobraževalnem in znanstvenem področju in njena prizadevanja, da bi državi presegli nerešena nesoglasja zaradi zgodovinsko obremenjenih različnih interesov, ki so jih določeni politični krogi v Italiji pogosto izrabljali za svoja skrajna stališča. Pri tem je opozoril, da slovenska delegacija nima mandata za pogajanja o vprašanih, ki so del slovenskih notranjih odnosov in posegajo na področje meja ter mednarodno veljavnih sporazumov. Vladnim pogajalcem je posebej priporočil, naj še posebno pozornost posveti ureditvi položaja slovenske manjšine in sodelovanju med obmejnimi območji. Poslanci so se zavzeli, da mora Slovenija vztrajati pri evropskih standardih varovanja manjšin na lastnem ozemlju, si prizadevati za stalno komunikacijo med dvojezičnima območjema na obeh straneh meje in ne dopustiti vmešavanja v način, kako bo urejala odnose s tretjimi državami (glede italijanske manjšine, ki jo je razpad skupne države ločil v dve državi). Slovenija je ob tem ponovno poudarila pričakovanje, da bo Italija izpolnila svoje mednarodne zaveze glede slovenske manjšine (Državni zbor Republike Slovenije 1993b).

Leto kasneje je Državni zbor ob italijanskem oviranju procesa približevanja Slovenije Evropski uniji dosedanja stališča politično nadgradil z Deklaracijo o odnosih z Italijo in Evropsko unijo, v kateri je Slovenija trdno nasprotovala poskusom revidiranja sprejetih mednarodnih obveznosti, ki jih je Italija vztrajno polagala na diplomatsko mizo in s tem

---

⁷⁷ Skupina italijanskih poslancev naj bi v marcu 1993 na Parlamentarno skupščino Sveta Evrope nasloвила posebno resolucijo o neprimerni zaščiti italijanske manjšine v Sloveniji.

Sloveniji oteževala proces pridruževanja Evropski uniji. Deklaracija je bila nadaljevanje parlamentarnih razprav o slovenski zunanji politiki do zahodne sosede in opozorilo Vladi glede komunikacije z Italijo. Sprejemanje tudi te deklaracije je obelodanilo dokaj objektivno sliko slovenskega političnega prostora, ko gre za enega pomembnejših slovenskih zunanjepolitičnih interesov. Različna gledanja glede smiselnosti takšnega dokumenta v predlagani obliki, odnosa Slovenije do Italije, razumevanja pozicije Slovenije v političnogeografskem prostoru in obtoževanj med bivšimi in aktualnimi izvajalci zunanje politike glede ustreznih ukrepov in vsebin pogovorov z Italijo so odkrivala medsebojna nesoglasja med slovenskim parlamentom in Vlado pri enotnem dogovoru o strategiji bilateralnega sporazumevanja s sosednjo državo. Kako resno pa so poslanci pristopili k tej problematiki, kaže njihova robna sklepčnost in neudeležba ministra (v imenu Vlade je bil prisoten le državni sekretar). Poslanci so Vladi in tedaj že bivšemu zunanjemu ministru⁷⁸ očitali, da ne spoštujeta sklepov Državnega zbora glede odnosa do Italije, v katerih je jasno izražena prepoved pogajanj glede veljavnih sporazumov, da ni jasno, o čem se vladna delegacija sploh pogaja ali pogovarja z italijansko stranjo, in da ni jasen namen deklaracije. V razpravi so tako poslanci izrazili nezaupanje do Vlade, ki jim ni omogočila korektnih in povsem celovite informacije o poteku pogovorov z Italijo. Deklaracija obravnava večinoma stališča Slovenije do Italije in poudarja slovensko spoštovanje načela "pacta sunt servanda" in opozarja, da bi revizija povojne ureditve pomenila nevarnost destabilizacije Evrope. Državni zbor je protestiral proti enostranskim pritiskom, pogojevanjem in blokadam pri multilateralnem povezovanju Slovenije, zavzel se je za ločitev dvostranskega sporazumevanja od slovenskega pridruževanja evropskim integracijam ter bil prepričan, da so enakopravni dobrososedski odnosi med državama najboljše zagotovilo za obstoj in vsestranski razvoj italijanske in slovenske manjšine. V deklaraciji so poslanci poudarili, da bi morali obema manjšinama čim bolj primerljivo zagotoviti maksimalne pravice (pozitivna recipročnost?) (Državni zbor Republike Slovenije 1994b). Kljub polemičnim pomislekom in celo nasprotovanjem je deklaracija pomemben politični dokument, ker je združila zunanjepolitične komponente odločanja, ki so bile v tistem trenutku pomembne za slovensko držo do Italije. Dodala bi, da naslov z vključitvijo Evropsko unijo ni bil primeren, saj tekst ne govori o odnosu Slovenije do Evropske unije (razen, če ga lahko razumemo kot kolateralni razlog za

---

⁷⁸ Minister za zunanje zadeve Alojz Peterle je 10. 10. 1994 parafiral "sporno" oglejsko izjavo (o nepremičninah optantov, zaščiti italijanske manjšine, dokument prvič priznava obstoj Beneških Slovencev), v zameno naj bi Italija podprla slovensko približevanje Evropski uniji in NATU. Slovenska vlada je dokument z oceno, da je v nekaterih določilih nejasen, zavrnila. Zaradi neuskkljenosti znotraj Vlade do t. i. oglejske izjave je Peterle 1. 11. 1994 odstopil kot minister (Kosin v Tratnik 2006, 50; Kosin v Simčič 2004, 52-53).

zaostrovanje odnosov med državama). Seveda pa se poraja vprašanje, ali ni dokument, ki je bil sprejet celo ob obletnici podpisa Osimskih sporazumov, na drugi strani vendarle povzročil preveč odprtega prostora za notranjepolitično obremenitev o krivdi, nezaupanju in odgovornosti vseh vpletenih pri oblikovanju in uresničevanju zunanje politike. Deklaracija je bila sicer sprejeta, ni pa razrešila nezaupanja med Državnim zborom in Vlado glede njihovih vlog do meddržavnega sporazumevanja.

Odbor za mednarodne odnose se je s posebnima izjavama odzval tudi na napovedano zmanjšanje sredstev za slovensko manjšino v Italiji, na italijanske ukrepe proti slovenskim denarnim zavodom, Goriški kmečki banki in Tržaški kreditni banki, ki jih je ocenil kot spomin na fašistične čase z rušenjem gospodarskih temeljev in s sistematičnim raznarodovanjem slovenske manjšine ter kot omejevanje gospodarskih povezav med Italijo in Slovenijo ter Vlado zaprosil, da zadevo razišče (Državni zbor Republike Slovenije 1993m; 1994g). Dve leti kasneje je njegova delovna skupina protestirala proti vladnim sklepom glede Tržaške kreditne banke, ki so omogočili povečanje kapitala italijanske banke, kar je pomenilo, da so se slovenske oblasti odpovedale lastništvu, ki bi ga lahko pridobile z dokapitalizacijo (Lorenčič 2011, 192). O slovenskem bančništvu v Italiji je zato zahtevala posebno sejo Odbora za mednarodne odnose ter mu predlagala, naj od Vlade zahteva pojasnilo in načrt za nadaljnje ukrepe za reševanje te problematike (Državni zbor Republike Slovenije 1995i). Tržaška kreditna banka in Kmečka banka Gorica sta bili z večinskim slovenskim deležem zelo pomemben finančni temelj gospodarstva slovenske manjšine že v času Jugoslavije, po letu 1991 pa sta začeli izgubljati poslovno kredibilnost.⁷⁹ V Državnem zboru so se na povabilo predsednika Državnega zbora o možnih rešitvah obeh bank poslanci pogovarjali tudi s predstavniki bank, ministri ustreznih resorjev in slovenskih bank (Državni zbor Republike Slovenije 1995d).⁸⁰

Pogovori o gospodarskem položaju slovenske manjšine v Italiji in možnostih sodelovanja so bili pomembno prisotni na večini srečanj poslancev s predstavniki manjšine in na obiskih delegacij Državnega zbora v Furlaniji Julijski krajini. Predstavniki slovenske manjšine so predlagali večjo angažiranost na primer pri stimulatívni podpori slovenskih

---

⁷⁹ Banka je bila ustanovljena z Londonskim memorandumom in bila do svojega konca gonilno kolo gospodarstva slovenske manjšine v Furlaniji Julijski krajini: V precejšnji meri je omogočila njeno samostojnost kot subjekt. Njen propad leta 1996 je pomenil tudi konec pomembnega obdobja manjšine (Škrlič 2011).

Prav tako je bilo zamejsko gospodarstvo vpeto v Goriško kmečko banko, ki je prav tako propadla oziroma bila prodana italijanskim lastnikom. Obe banki pa sta propadli zaradi prevelike in sumljive vpetosti v slovensko politično finančno srenjo in slabih poslovnih potez (Kršinar 2010).

⁸⁰ Problematika bank je še vedno občutljiva tema, saj gradivo, ki ga je najti v Arhivu Državnega zbora RS, še vedno nosi oznako "zaupno", kljub zaprosilu na Ministrstvo za finance, da to oznako odstrani (Državni zbor Republike Slovenije 2011).

podjetij, ki bi sodelovala s slovenskimi manjšinskimi podjetji⁸¹, in oblikovanje skupne strategije med Slovenijo in Furlanijo Julijsko krajino, ki bi preseгла težave, nastale po izgubi slovenskih bank, in bi ob strukturnem preoblikovanju obmejnega prostora izkoristila izzive vključevanja Slovenije v Evropsko unijo ob partnerskem odnosu s Slovenijo. Slovenska manjšina je opozarjala tudi na težak položaj v kmetijstvu, saj so se kmetijske površine v lasti Slovencev zmanjšale, in zaradi vedno večje konkurence tudi v vinogradništvu. Velik problem je bila tudi visoko izobražena, a nezaposljiva intelektualna delovna sila. Poslanci so se informirali tudi o možnostih skupnega nastopa slovenske manjšine, ki se je povezala v skupno predstavništvo⁸², v katerem sta bili najmočnejši SGKZ in SSO, ki sta veljali za osrednji – krovni organizaciji slovenske manjšine v Italiji. Priznavala ju je tudi Slovenija, saj ju je ločeno tudi financirala, manjšina (SSO) se je zavzela za posvetovalni organ (v katerem bi bil tudi predstavnik slovenskega uradnega organa s pristojnostjo za slovenske manjšine), ki bi skrbel za finančno usklajevanje. Osrednje organizacije pa načelno tudi niso nasprotovale temu, da bi Slovenija financirala tudi dejavnosti posameznih slovenskih manjšinskih društev oziroma institucij. Zavzele so se, da jih Slovenija ne bi obravnavala kot finančne prosilce, ampak kot partnerice. Glede skupnega predstavništva je bilo nekaj vprašanj, kako je lahko skupno predstavništvo hkrati pluralno in enotno v skupnem nastopanju do Slovenije oziroma do deželnih oblasti. Predstavniki manjšine so si ob različnih priložnostih prizadevali slovenskim poslancem čim bolj predstaviti delovanje manjšine prek različnih institucij in društev; veliko je bilo uspešnih projektov, kljub težavam, ki so bile posledica gospodarskih okoliščin, v največji meri pa posledica nezadostnega uresničevanja manjšinskih pravic s strani Italije. Rdeča nit težav manjšine je bilo neredno in neurejeno financiranje s strani Italije oziroma dežele, tudi s strani Slovenije, prostorske težave in modernizacija delovanja slovenskih institucij, problem krčenja mreže šol (dvojezične šole ne morejo dosegati na primer standardov večinskih šol), neenakopravno delovanje Sindikata slovenskih šol, problem medijev, predvsem položaj Primorskega dnevnika, ki je bil v finančnih težavah, dokler ni bilo rešeno njegovo lastništvo. Ob sicer bogati kulturni dejavnosti je manjšina spodbujala Slovenijo, da bi kot "matična država" bolj upoštevala in bolje vrednotila identiteto skupnega kulturnega prostora.

---

⁸¹ Združena v Slovensko deželno gospodarsko združenje in Slovensko gospodarsko združenje Gorica.

⁸² Leta 1997 je skupno predstavništvo sestavljalo sedem najpomembnejših organizacij: Slovenska kulturna gospodarska zveza, Svet slovenskih organizacij, Stranka Slovenske skupnosti, Slovenska komponenta DSL, Slovenska komponenta SKP, Demokratični forum Slovencev in Zveza Slovencev Videmske pokrajine.

Pozornost poslancev je bila v ločenih obiskih namenjena tudi Slovincem v Videmski pokrajini, in sicer v Kanalski dolini in Benečiji, ki jih je Italija kot manjšino prezrla. Slovenci v Videmski pokrajini tudi v mednarodnih dokumentih niso bili priznani, prav tako pa so se počutili zapostavljene s strani Slovenije, ki je veliko več pozornosti namenjala Trstu in Gorici. Šele zaščitni zakon iz leta 2001 je vsaj formalno spremenil njihov položaj. Na njihov poseben položaj so vplivali nerazvito gospodarsko okolje, geografska zaprtost in močnejše večjezikovno okolje. Njihova finančna zapostavljenost, slabi pogoji za obstoj slovenskega jezika in demografska ogroženost so jim onemogočali ustrezen razvoj kot manjšine, ki je bila prek krovnih organizacij (v katerih se ni prepoznala) odvisna od slovenske pomoči, ki pa ni bila zadostna. Zato so predlagali, da bi jih Slovenija zaradi specifik obravnavala drugače oziroma da bi upoštevala posebnosti slovenskih manjšin, ki živijo v Furlaniji Julijski krajini. Poleg tega so bili odrezani tudi od RTV-signalov in s tem od učinkovitega načina spodbujanja komuniciranja v slovenskem jeziku, ki se je sicer veliko uporabljal v dialektu. Zaščitni manjšinski zakon, ki je bil sicer pomembna tema na srečanjih med poslanci, je bil za Videmske Slovence toliko bolj pomemben (Državni zbor Republike Slovenije 1993h; 1997d; 1997c; 1997č; 1998k; 1998h; 1998f; 1999e; 2003e).

5.4.3 Manjšina med parlamentom in vlado

Dolgotrajno sprejemanje in potem (ne)uresničevanje globalnega zakona za zaščito slovenske manjšine ter vpetost te problematike v slovensko-italijanske odnose je bilo sicer eno od glavnih vsebin poslanskih vprašanj v zvezi s slovensko manjšino v Italiji. Tako se je na primer opozicijski poslanec (PS SKD, Demšar 1999) odzval na poročanje slovenskega časopisa v zvezi z obravnavanjem predloga za avtomatično podelitev italijanskega državljanstva potomcem italijanskih državljanov (rojenih po 1947) in kritiko s strani zunanjega ministrstva glede posredovanja Deklaracije o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji italijanskim parlamentarcem ter obe dejstvi povezal v vprašanje, ali sta se državi glede zaščitnega zakona in podeljevanja državljanstva dogovorili na način "daj-dam". Državna sekretarja z ministrstev za zunanje zadeve Mihaela Logar in notranjega ministrstva Slavko Delak sta zanikala tovrstna dogovarjanja in zagotovila, da državi nimata nobenega bilateralnega sporazuma, da bi se obveščali o prejemanju državljanstev. V ta kontekst poslanskih skrbi in opozoril na po njihovi oceni vprašljivo slovensko politiko do sosednje države lahko vključimo še pobudo (PS ZLSD, Pahor 2000b) ob ponovnem umiku zaščitnega zakona iz parlamentarne obravnave, in sicer, da bi morala Državni zbor in Vlada

Italiji odločneje predstaviti svoje zunanjepolitične prioritete v skrbi za uresničitev italijanskih mednarodnih obvez glede zaščite slovenske manjšine. Italijansko stran bi morala opozoriti, da lahko neizpolnjevanje njenih obvez privede do poslabšanje odnosov med državama. Odgovor takratnega predsednika Vlade Janeza Drnovška je še enkrat postregel le s kratkim diplomatskim upanjem na bolj optimistična in odgovorna dejanja sosednjega parlamenta. Razprava v parlamentu se je nadaljevala tudi po sprejetju zakona, ki se ni izvajal v skladu z določenimi obveznostmi. Poslanska vprašanja so izhajala iz problema uresničevanja dvojezičnih obveznosti, in sicer vladna poslanca (PS ZLSD, Potrata 2002; PS ZLSD, Juri 2002) sta opozorila na t. i. antisožitveni dekret, ki je v štirih občinah Tržaške pokrajine predvidel enojezične - italijanske osebne izkaznice, na neimenovanje paritetnega odbora in pa na težave pri zapisu slovenskih imen in priimkov (s šumniki in sičniki) na elektronski osebni izkaznici (PS ZLSD, Juri 2005). Opozorila so se dotikala (PS SNS, Barovič 2002) neizvajanja pravnomočnega sklepa tržaškega občinskega odbora iz februarja 2001, ki je uradno preimenoval 55 ulic in trgov v tržaški občini, izmed njih naj bi 24 ulic nosilo imena slovenskih kulturnih in zgodovinskih osebnosti. Občina teh imenovanj ni izvedla (po njihovem zaradi neustrezne ozemeljske porazdelitve občine in finančnih stroškov), obenem pa je zamenjala vse člane toponomastične komisije, ki je vsebinsko pripravljala omenjeni sklep in ob tem izločila edinega Slovence.

Nenehna opozorila na odločnejše ukrepe slovenske vlade za izboljšanje položaja slovenske manjšine v Italiji, tudi pri ohranjanju zakonskega statusa slovenskega jezika na vseh ravneh, so kazala na vprašljivo resnost, zlasti pa na neenakopravnost odnosov med državama. Poslanci so opozarjali, da italijanska vlada slovenskim učiteljem ni priznala pravice do slovenskega sindikalnega združevanja, na umik dvojezičnih napisov v nekaterih krajih, na nezagotavljanje dvojezičnosti v uradnih postopkih in odločanjih (to so bila sploh vprašanja, s katerimi se je Državni zbor ukvarjal že od vsega začetka: PS SNS, Jelinčič 1996a; PS SNS, Kužnik 1999; PS SLS+SKD, Podobnik 2001), nedelovanje paritetnega odbora, ki je bil zadolžen za ključni seznam italijanskih občin, kjer živi slovenska manjšina (ko je bil predlog izdelan, so se v medijih pojavile informacije, da naj bi predsednik s posebnim odlokom preprečil uveljavljanje zaščitnega zakona za Slovence v Trstu in Gorici) (Jeraj 2004) in na provokacijo RAI nekaj let po sprejetju zaščitnega zakona, ko je Slovenija že postala članica Evropske unije, s filmom Srce v breznu, ki naj bi Slovence prikazal kot genociden narod (PS LDS, Terčon 2005). Odgovori Ministrstva za zunanje zadeve so izražali neke vrste obrambno držo na eni strani, na drugi pa zavedanje svoje odgovornosti do Državnega zbora. V njih ni zaslediti nerazumevanja poslanske, v veliki večini opozicijske, zavzetosti za

reševanje položaja slovenske manjšine. Ravno nasprotno. Pojasnjevanjem v poslanskih vprašanjih omenjenih dogodkov in dejstev ni mogoče oporekati korektnosti, vendar pa izražajo skrb in nemoč, kako preseči diplomatsko nevmešavanje, in upanje, da je politika zastojev in nagajanja slovenski manjšini začasna in se bo čim prej, po Ruplu, "upokojila". Reševanje položaja slovenske manjšine in tudi sprejetje zaščitnega zakona (vsekakor je bila slovenska diplomacija v to prepričana) sta bila posledica diplomatskih opozarjanj, pritiskov in prepričevanj na najvišjih meddržavnih ravneh, ki so temeljila na proaktivnosti slovenske manjšine, ki je iskala poti in vzvode za uresničitev že sprejete zaščite. Zato je zanimivo opozorilo (Vodopivec 2001) na intervju takratnega slovenskega predsednika Milana Kučana v tržaškem dnevniku *Il Piccolo*, kjer je izjavil, da "zakon, ki Slovincem ne daje nobene posebne pravice, potrjuje demokratični duh Italije."⁸³ Ministrstvo za zunanje zadeve je pozval, naj pojasni, kakšno vlogo sploh ima ta zaščitni zakon glede na to oceno in glede na pozitivni medijski odziv na ta zakon. Nenavaden pa je bil odgovor ministra za zunanje zadeve Rupla, ki je to izjavo razumel kot del podpore prizadevanjem slovenske manjšine v Italiji, da bi ta zavarovala svoj položaj z globalnim zaščitnim zakonom.⁸⁴

Še dve področji sta bili posebej izpostavljeni tudi v primeru slovenske manjšine v Italiji, in sicer gre za njen finančno-gospodarski položaj in pomoč slovenske države slovenskim kulturnim institucijam. Glede Slovenskega stalnega gledališča v Trstu (Bibič, 1997) je Državni svet ministrstvoma za kulturo in zunanje zadeve predlagal, naj mu poleg finančne pomoči omogočita gostovanja po Sloveniji in da naj državi v medsebojnih dogovorih uredita njegov status. Opozorila (PS SNS, Jelinčič 1995a; 1996b) so se posebej navezovala na Primorski dnevnik in banke, še posebej na Tržaško kreditno banko, ki naj bi bila prodana Italijanom. Vlada naj bi ravnala neodgovorno in škodljivo Slovincem v Italiji ter na ta način pomagala italijanski desnici in fašistom. Poslanec je Vlado pozval, da z ustreznimi ukrepi zagotovi izboljšanje gospodarskega položaja slovenske manjšine. Tudi drža Slovenije oziroma razumevanje nujnosti vključevanja slovenske manjšine v gospodarsko sodelovanje med državama v pogovorih s sosedi ni bila na zavirljivi ravni: opozorila (PS SDS, Hvalica 1998), da slovenska stran v poročilu s 5. zasedanja mešane slovensko-italijanske komisije za gospodarsko sodelovanje iz junija 1998 ni izpostavila interesov slovenske manjšine, medtem

---

⁸³ V originalu: "Una legge che, pur non concendendo agli sloveni alcun diritto particolare, conferma tuttavia lo spirito democratico dell' Italia."

⁸⁴ "Izjava predsednika republike iz jeseni leta 2000 sodi v okvir aktivne podpore predsednika republike Milana Kučana prizadevanjem slovenske manjšine v Italiji, da bi si tudi slovenska narodna skupnost v Italiji zavarovala svoj položaj z globalnim zaščitnim zakonom in da bi Italija tudi slovenski manjšini priznala to, kar so imeli s podobnimi zakoni že urejeno in priznано pripadniki drugih manjšin v Italiji."

ko italijanska stran ni pozabila na italijansko manjšino v Sloveniji. Vlada je pojasnila, da so manjšine kot celota politično vprašanje in se obravnavajo na drugih srečanjih v okviru Ministrstva za zunanje zadeve in pristojnega urada ter da to ni vprašanje za omenjeno komisijo. Prizadevala pa si bo, da se bo slovenska manjšina vključevala v medregijske in čezmejne projekte, ki jih financirata Slovenija in Evropska unija. Poslanci so kot nezadostno in celo v nasprotju s sklepi Državnega zbora ocenili tudi financiranje dejavnosti slovenske manjšine s strani Slovenije (PS LDS, Šturm Kocjan 1994), na primer na področju slišnosti in vidnosti slovenskih programov (PS ZLSD, Pečan 1995). Kot je razvidno iz odgovorov Ministrstva za zunanje zadeve in Vlade, je bila končna številka pri razdeljevanju proračunske pogače (op. a.: tako kot povsod) odvisna od medresorskega usklajevanja in argumentiranosti predlogov posameznih ministrstev ter njihove medsebojne koordinacije. Vsekakor pa se je Vlada že v prvem mandatu zavzela za rešitev ustrezne pokritosti z radijskimi in televizijskimi signali ob zadovoljivem financiranju, uresničitev projekta Slovenije na satelitu in sporazum med RTV Slovenija in RAI. V Državnem svetu pa so zaznali probleme tudi pri oddajanju slovenskega programa na Radiu Trst A (ki ga je financirala RAI), kjer so omejili nekatere slovenske pogovorne oddaje, pravlјice, radijske igre, in ob tem opozorili tudi na različno in nezadovoljivo finančno podporo Slovenije slovenski manjšini v primerjavi z italijansko (Jan 2000).

Državni svetniki so posebno pozornost namenili problematiki slovenskega manjšinskega šolstva v Italiji. Predvsem so opozarjali na ukrepe italijanskih šolskih oblasti glede racionalizacije slovenske šolske mreže, priključitev šol s slovenskim učnim jezikom k italijanskim šolam in s tem ukinjanje samostojnih slovenskih ravnateljstev (Jan 1993), na nepotrjevanje števila delovnih mest s slovenskimi učitelji (Jan 1994) in slovenski odziv na kršenje bilateralnih obveznosti s strani Italije z racionalizacijo italijanskih državnih šol s slovenskim učnim jezikom (Jan 1995; Tkalec 1996). Ministrstvo za šolstvo, ki sprva na vprašanja Državnega sveta sploh ni odgovarjalo, se je strinjalo, da gre za enostranske kršitve meddržavnih pogodbenih obveznosti s strani Italije, ki lahko postanejo nevaren prejudic in da po diplomatski poti opozarja, upajoč, da se bodo te tendence umirile. Glede na odgovor Ministrstva za zunanje zadeve glede ukinjanja slovenskih srednjih šol v Tržaški pokrajini pa je Slovenija vendarle dosegla, da je pedagoški Slomškov licej v Trstu obstal, posledično pa se je osamosvojil tudi Slovenski šolski center v Špetru v Videmski pokrajini (PS SNS, Jelinčič 1997a).

Prav tako kot v primeru slovenske manjšine v Avstriji se je tudi v primeru slovenske manjšine v Italiji pojavilo vprašanje odnosa slovenskih oblasti do njihovega organiziranja

oziroma do oblik sodelovanja. Vlada bi morala za bolj ažurno spremljanje položaja slovenske manjšine ustanoviti posebno skupno komisijo za sodelovanje s slovensko manjšino v Italiji, v kateri bi bili enakopravno zastopani predstavniki krovnih organizacij slovenske skupnosti, slovenskih političnih strank in drugih slovenskih organizacij. Obenem se je poslanec zavzel tudi za stalno uredništvo STA v Trstu, kar bi tudi prispevalo k boljši obveščenosti slovenskih državljanov o življenju slovenske manjšine v Italiji (PS SD, Peršak 1994). Vlada je poslanca opomnila, da posebna delovna skupina za slovenske manjšine pri Odboru za mednarodne odnose že deluje in podprla idejo o STA v Trstu, ki naj bi jo finančno podprla.

5.5 Slovenska narodna manjšina na Madžarskem

5.5.1 Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji

Državni zbor je marca 1993 potrdil Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. S tem je ratificiral sporazum, ki sta ga novembra 1992 v Ljubljani podpisala slovenski in madžarski zunanji minister. Iz obrazložitve ni bilo jasno, kakšen je bil proces dogovarjanja o tem sporazumu, kdo je bil pobudnik in kako so pri tem sodelovali predstavniki obeh manjšin. V zelo kratki razpravi, v kateri svoje obrazložitve niso predstavili niti Vlada niti poslanske skupine, je interveniral le pozicijski poslanec iz LDS, ki je opozoril na hitrost potrjevanja sporazumov in na rutinsko obravnavanje manjšin ter da zadeva potrebuje nekaj več pozornosti. Poslanka madžarske narodne manjšine pa je sporazum zagovarjala kot velik napredek, saj je nastal v sodelovanju z manjšinama in v največji meri upošteval posebne manjšinske pravice. Zakon je bil sprejet s 66 glasovi in brez glasu proti (Državni zbor Republike Slovenije 1993b).

Sporazum naj bi sledil najnovejšim evropskim in svetovnim standardom o varstvu manjšin, zagotavljal pravno varstvo, ohranjal in celovito razvijal svobodno izražanje jezikovne in kulturne identitete (Državni zbor Republike Slovenije 1993č). Medtem ko je Slovenija nadaljevala manjšinsko politiko do madžarske manjšine, ki je bila sprejeta še v času Jugoslavije, pa razen 5. člena Ustave še ni opredelila konkretne politike za ureditev odnosov Slovenije do svojih manjšin v sosednjih državah. Tako je bil ta sporazum prvi primer

bilateralne vzpostavitve pogojev za razvoj slovenske politike do slovenskih manjšin v sosednjih državah.

Vsebina sporazuma je deklarativna in politična ter v svojem osnovnem namenu vzpostavlja bilateralno aktivno in dogovorjeno zavezo obeh podpisnic k spoštovanju manjšinskih pravic. Vendar samo besedilo vzbuja nemalo vprašanj glede oblik, načina in stopnje zavezanosti pri uresničevanju vseh teh posebnih manjšinskih pravic, ki jih dokument navaja. K takšnemu razmišljanju me napotuje precej kompromisna uporaba nekaterih pojmov, ki opredeljujejo stališča obeh držav.

Sporazum "zagotavlja" v 1. členu "možnost za ohranitev in razvoj ter svobodno izražanje kulturne, jezikovne, verske in celovite slovenske oziroma madžarske identitete manjšin in njunih pripadnikov"; v 4. členu državi zagotavljata "svobodno uporabo njihovega jezika v zasebnem in javnem življenjem, uporabo izvornih imen in priimkov in njihovo vpisovanja v matične knjige" ter "enakopravno uporabo obeh jezikov, posebej pri zemljepisnih imenih in javnih napisih, v organih lokalne samouprave, v pisni in ustni komunikaciji, pred upravnimi in sodnimi organi ter drugimi javnimi službami" in v 5. členu "lastno informacijsko dejavnost manjšin in njen razvoj".

Vse ostalo se zdi manj zavezujoče in omogoča ali celo kar zahteva prosto tolmačenje. Na primer: v 2. členu podpisnici "s posebno pozornostjo podpirata v javnih izobraževalnih ustanovah za potrebe manjšine pouk v materinem jeziku in učenje maternega jezika v vrtcih, osnovnih/srednjih in visokih šolah", "podpirata izmenjavo učencev in učiteljev, pošiljanje učbenikov, učil in učnih pripomočkov, organiziranje seminarjev in izpopolnjevanja, ..."; v 3. členu državi "spodbujata celovito uresničevanje kulturnih in izobraževalnih potreb narodnih manjšin /.../ ustanavljanje in delovanje njihovih kulturnih ustanov, organizacij, društev in skladov /.../ nekomercialno usmerjeno pošiljanje knjig, časopisov in ostalega tiska, tonskih in slikovnih materialov, brez carinskih in drugih dajatev, izdajateljsko dejavnost narodnih manjšin, gostovanja profesionalnih in amaterskih umetniških skupin ter organiziranje prireditev, ki bogatijo kulturo in identiteto manjšin, ki živita v obeh državah". Pojma, kot sta "podpirati" in "spodbujati", je mogoče razumeti zelo ohlapno, še posebej, ker se ne navaja, kako naj bi to podpisnici uresničili. V 1. členu so sicer predvideni ukrepi in mehanizmi, ki naj bi jih podpisnici sprejeli in uveljavljali, vendar ne, kateri in na kakšen način. To je tudi v nasprotju z uvodno vladno obrazložitvijo, da za izvajanje sporazuma ne bo treba sprejeti novih predpisov. Nedorečena je tudi ustanovitev medvladne komisije za manjšine v 15. členu, ki naj bi skrbelo za uresničevanje tega sporazuma (op. a.: v arhivu Državnega zbora nisem našla njenih poročil) in za morebitno njegovo izboljšavo. Niso določena merila, kako naj bi

komisija delovala in komu naj bi poročala (verjetno Državnemu zboru, ki je sporazum ratificiral?!). Glede nedorečenosti in dopustnosti morebitne napačne oziroma preveč svobodne razlage sporazuma pa 13. člen varuje obe manjšini vsaj pred zmanjšanjem ravni že zagotovljenih pravic (Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji 1993).

Mogoče je moje tovrstno razmišljanje nekoliko preveč kritično in brez predpostavke, da gre vendarle za kompromisni sporazum med dvema državama. Upoštevajoč, da mednarodna skupnost zaradi težje opredeljivosti pojma (narodne) manjšine težko najde konsenz za splošno zavezujoč okvir zaščite za vse manjšine in zato spodbuja k urejanju tovrstne problematike na bilateralni ravni, pa je tak sporazum vendarle dragocen. Upoštevati velja čas nastajanja sporazuma, in sicer pred letom 1993, ko se v mednarodnem okolju o manjšinski politiki ni odločujoče razpravljalo. Od sprejema sta minili skoraj desetletji in veljalo bi analitično presoditi posledice in učinkovitosti sporazuma v obeh državah in se ob novih evropskih integracijskih dejstvih (Evropska unija) dogovoriti za njegovo nadgradnjo. Parlament je sporazumu namenil premalo pozornosti, tako ob samem sprejemanju kot njegovem uresničevanju, kar spet štejemo v problematiko koncipiranja celostne slovenske manjšinske politike in odnosa do lastne narodno-nacionalne integritete.

5.5.2 Zakon o ratifikaciji sporazuma o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko

Na isti seji, ko je bil potrjen Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, so poslanci brez razprave ratificirali tudi Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. Državi sta sporazum podpisali 2. septembra 1992 v Budimpešti, da bi ustvarili pogoje za vzpostavitev in razvoj enakopravnih in obojestransko koristnih odnosov na področju kulture, izobraževanja in znanosti med obema državama in "prispevali h krepitvi vsestranskih odnosov med obema državama in k vsestranskemu razvoju madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske manjšine v Republiki Madžarski, ob upoštevanju načel sklepne listine Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi v Helsinkih in Pariške listine, sporazumeli, da bosta sklenili Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti" (Državni zbor Republike Slovenije 1993c).

5.5.3 Slovenski parlamentarci in madžarski Slovenci

Problematika slovenske manjšine na Madžarskem je bila povezana z madžarskim Zakonom o pravicah narodnih in etničnih manjšin iz leta 1993, ki je predvidel uresničevanje manjšinskih pravic v okviru lokalnih manjšinskih samouprav, in z izvajanjem Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Kot so opozarjali predstavniki Zveze Slovencev na Madžarskem, zakon ni ločil avtohtonih manjšin od ostalih in razrešil problema zastopstva manjšin v parlamentu. Slovenska manjšina je kot velik problem izpostavila neznanje slovenskega jezika, problem poučevanja jezika na vseh stopnjah izobraževanja in pomanjkanje narodne zavesti pri učiteljih. Eden izmed pomembnih življenjskih pogojev za jezikovno preživetje manjšine bi bilo odpiranje meja med državama, saj je bilo slovensko Porabje dolga desetletja odrezano od Slovenije. K nespodbudnemu okolju za narodnostno preživetje je vplivala tudi nerazvitost območja, kjer pa je slovenska manjšina od Slovenije pričakovala več, zlasti glede vlaganj v gospodarstvo, kmetijstvo in infrastrukturo (Državni zbor Republike Slovenije 1993e). Slovenska manjšina je veliko pričakovala tudi od resolucije iz leta 1996, predvsem na gospodarskem področju, in od članstva obeh držav v Evropski uniji, ki naj bi manjšini ob spoštovanju evropskih standardov prineslo bolj zavezujoče uveljavljanje manjšinske zaščite. Kljub obstoju kulturno-informacijskega centra (in časopisa Porabje) so pogosto opozarjali na slabo informiranje: slabo ali neaktivno medijsko povezovanje s Slovenijo (ukinitev dopisništva RTVS) ter finančno in kadrovsko podhranjenost (Državni zbor Republike Slovenije 1998e).

5.5.4 Manjšina med parlamentom in vlado

Poslanci so predvsem izpostavili problem pripravljanja radijskega programa za Porabske Slovence, ki naj bi ga po Zakonu o RTV Slovenija iz leta 1994 pripravljala Radio Murski val v Murski Soboti. Poslanka madžarske manjšine je opozorila, da se ta obveznost ni izvajala oziroma bi moralo Ministrstvo za zunanje zadeve poskrbeti za enourne oddaje na Radiu Maribor, in ob tem poudarila, da je ministrstvo ignoriralo voljo Državnega zbora (Pozsonec 1995). Vlada ni odgovorila. Tudi v naslednjih letih se situacija glede slovenskega programa ni bistveno spremenila, saj je bilo vsebinsko enako vprašanje aktualno še več let kasneje (PS SNS, Jelinčič Plemeniti 2001a). Ministrstvo za zunanje zadeve je pojasnilo, da sta obe slovenski manjšinski organizaciji zaradi neprimerne ure oddajanja in zaradi izredno

kratkih oddaj v slovenskem jeziku ustanovili Radio Monošter, ki se je financiral po tretjinah s sredstvi PHARE, Slovenije in Madžarske. Na podlagi zahtev slovenske strani so se v slovensko-madžarski mešani komisiji (določa jo Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji iz leta 1993) uspešno dogovorili, da mora Madžarska za delovanje slovenskega radia zagotoviti namenska proračunska sredstva. Leto po podpisu se omenjeni sporazum tudi ni izvajal v celoti, saj šolski učbeniki za slovensko manjšino, ki so bili sicer prevedeni, niso vključevali vsebin o Sloveniji (PS SNS, Jelinčič 1994c).

5.6 Slovenska narodna manjšina na Hrvaškem

5.6.1 Zakon o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške

Sporazum o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške je Državni zbor z zakonom ratificiral julija 1994. Vlada je v obrazložitvi navedla, da sporazum ustvarja pogoje za vzpostavitev in razvoj enakopravnih ter obojestransko koristnih odnosov na področju kulture in izobraževanja. Pomeni podlago za posebne programe med državnimi organi in drugimi institucijami (Državni zbor Republike Slovenije 1994d).

Predlog se je pri sprejemanju zaustavil na Odboru za mednarodne odnose, saj so poslanci opozorili na 9. člen, ki pogodbenicama narekuje sodelovanje "v skupnih prizadevanjih za vsestranski kulturni in prosvetni razvoj narodnih skupnosti, ki živita v obeh državah", saj naj ne bi bilo jasno, za kateri narodni skupnosti gre. Vlada je zakon potem reševala z amandmajem v obliki izjave, ki velja kot obvezna razlaga 9. člena, in sicer: "Republika Slovenija ob ratifikaciji daje naslednjo izjavo: določilo 9. člena sporazuma se nanaša na italijansko in madžarsko narodno skupnost." (Državni zbor Republike Slovenije 1994a) Glede na to, da sta obe državi nosilki etnične dediščine bivše skupne države, bi bilo vsaj pričakovano, da bi Vlada v obrazložitvi k sporazumu temu posvetila določeno pozornost. Tukaj predvsem mislim na 10. člen, ki govori o organizaciji pouka slovenskega jezika kot materinščine za otroke slovenskega porekla in otroke državljanov Republike Slovenije v Republiki Hrvaški oziroma pouka hrvaškega jezika kot materinščine za otroke hrvaškega porekla in otroke državljanov Republike Hrvaške v Republiki Sloveniji. Očitno je, da sta se

obe državi izognili dejstvu, da v Sloveniji živijo pripadniki hrvaške skupnosti s priseljenskimi koreninami, na Hrvaškem pa slovenske skupnosti kot manjšina in priseljenci. Zakon je bil sprejet s 46 poslanci, trije so bili proti (Državni zbor Republike Slovenije 1994e).

5.6.2 Slovenski parlamentarci in hrvaški Slovenci

Obiski Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu pri slovenski manjšini na Hrvaškem so bili redki, eden pomembnejših je bil leta 2003 obisk pri slovenskih društvih v Splitu, Dubrovniku in Zagrebu. Glavni razlog je bilo vprašanje, kakšna naj bo politika Slovenije do slovenske (avtohtone) manjšine in slovenskih izseljencev na Hrvaškem po vstopu Slovenije v Evropsko unijo in vzpostavitvi šengenske meje. Komisija je ocenila, da je na položaj Slovencev na Hrvaškem nespodbudno vplival razpad skupne države, negativno razpoloženje do etničnih manjšin, stalen proces asimilacije generacij ter tudi izbris Slovencev kot (avtohtone) manjšine iz hrvaške Ustave leta 1997. Slovenija je takrat uradno izrazila obžalovanje, Hrvaška pa je v zameno ponudila bilateralni dogovor o vzajemni zaščiti manjšin v obeh državah, ki pa ga je Slovenija zaradi posebnosti v statusu manjšin v obeh državah in zaradi različne ureditve zaščite manjšinskih pravic zavrnila. Slovenci na Hrvaškem so poročali predvsem o finančnih in prostorskih težavah pri delovanju njihovih društev, o načinu medsebojnega povezovanja in organiziranja, splitski Slovenci so opozorili na premajhno odzivnost in aktivnost Slovenije oziroma na napačno politiko Slovenije do Slovencev na Hrvaškem, na neustrezno statusno delitev na avtohtone Slovence in slovenske izseljence (povezano z dodelitvami finančni sredstev), na premajhno obojestransko informiranost (pomanjkanje slovenskih medijev in težave pri sprejemanju signala RTVS) in na negativen vpliv političnih napetosti med Slovenijo in Hrvaško.⁸⁵ Protestirali so proti ukinitvi konzulata v Splitu (op. a.: ponovno konzulat v Splitu).⁸⁶ (Državni zbor Republike Slovenije 2003d)

5.6.3 Manjšina med parlamentom in vlado

Stališče Vlade do slovenske manjšine na Hrvaškem v prvem obdobju še najbolj nazorno pojasnjuje odgovor Ministrstva za zunanje zadeve na poslančevo vprašanje (PS SNS,

---

⁸⁵ V arhivu sem našla le to poročilo, ki govori o obisku komisije na Hrvaškem. Vendar vprašanja, ki so se pojavljala še 12 let po osamosvojitvi, potrjujejo, da slovenska politika še ni povsem sprejela manjšinskonarodnostne posebnosti Slovencev, ki živijo na Hrvaškem.

⁸⁶ http://www.mzz.gov.si/si/predstavnistva_po_svetu/evropa/hrvaska/ (2. april 2012).

Jelinčič 1995b). Poslanec je opozoril na položaj Slovencev na Hrvaškem ob volitvah v Sabor, na katerih niso mogli nastopiti kot manjšina in se potegovati za enega od sedežev, namenjenih predstavnikom manjšin, in od ministrstva pričakoval določene ukrepe. Ministrstvo je razložilo, da je slovenska skupnost na Hrvaškem izrazito mobilna in "samo" slabih 12 odstotkov naj bi jih bilo avtohtonih Slovencev, ostali pa naj bi spadali med priseljence. Obenem je njihove motive po organiziranju in delovanju ocenilo za kulturološke in meščansko-etnične. Slovenska skupnost naj ne bi imela političnih ambicij za samopromocijo. Glede na to, da lahko prek svojih kulturnih in prosvetnih društev ohranjajo svojo identiteto in jezik ter jih pri tem finančno podpira Hrvaška, je ministrstvo ocenilo, da je njihov položaj zadovoljiv.

To stališče ministrstva je v načelu in glede na sprejete politike do slovenske manjšine v ostalih treh državah precej nekonvencionalno. Razumem ga lahko kot skrb, da bi ob intenzivnejšem zavzemanju Slovenije za poseben manjšinski položaj hrvaških Slovencev prišlo do hrvaških recipročnih zahtev. Sploh so bili Slovenci na Hrvaškem tema le za SNS, ki so Hrvaški očitali celo okupacijo ozemlja, kjer avtohtono živijo Slovenci; vprašanja pa so se pojavljala predvsem v prvih dveh mandatih, in sicer tudi glede statističnih podatkov o Slovencih na Hrvaškem in njihovega primerjalnega položaja ter odnosa Slovenije glede na slovenske manjšine v ostalih sosednjih državah (PS SNS, Poljšak 1994). Odnos Vlade do hrvaških Slovencev so povezovali s siceršnjo hlapčevsko zunanjo politiko do južne sosedice, ki naj ne bi zastopala slovenskih interesov (PS SNS, Jelinčič 1994b); od Vlade so pričakovali, da protestira pri hrvaških oblasteh in zahteva, da slovenskemu jeziku prizna status uradnega manjšinskega jezika (PS SNS, Jelinčič 1997c). Ministrstvu za zunanje zadeve so očitali, da v svojih dokumentih in poročilih nikoli ne omenja slovenske manjšine na Hrvaškem in v zvezi s Slovenci na Hrvaškem ne spoštuje resolucije o položaju slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah iz leta 1996 (PS SNS, Jelinčič 1999).

6 PREMISLEK O ODNOSU SLOVENIJE DO SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

6.1 Interaktivnost odnosov med slovenskimi manjšinami in parlamentarci

Vsebina pogovorov delegacij poslancev s predstavniki slovenskih manjšinskih organizacij na obiskih v zamejstvu in ob drugih priložnostih v Državnem zboru predstavlja seznam problemov in vprašanj, s katerimi so se srečevale manjšine. Na drugi strani pa je to spisek predlogov in pobud, ki naj bi poslance konkretno spodbudil, da bi sprejeli določene strateške smernice in vplivali na izvršilno oblast, da bi učinkoviteje uresničevala deklarativno politiko. Na njihov položaj je vplivalo več dejavnikov, med njimi dva glavna in prelomna, in sicer osamosvojitve Slovenije in s tem povezana nova politična klima v odnosih s sosedi, istočasno razpad jugoslovanskega trga ter približevanje in slednjič vključitev Slovenije v Evropsko unijo. Slovenske manjšine so se v praksi srečevale s problemi, ki so se glede na državo bivanja med seboj razlikovali, a hkrati imeli skupna imenovalca – prizadevanje ali bolje, boj za polno izpolnjevanje manjšinskih zaščitnih obveznosti držav, v katerih živijo, in več spodbude "matične Slovenije". Ta vprašanja v komunikaciji z uradno slovensko politiko niso izginjala iz pogovorov, le njihova intenzivnost se je spreminjala. Med njimi je bil na primer problem stalnega in zadostnega financiranja, pri katerem se manjšine niso soočale le z delnim in zapoznelim izpolnjevanjem obveznosti svojih držav, ampak tudi vsaj na začetku s težavami Slovenije, kako strateško in pravno pristopiti s finančno pomočjo. Prav financiranje slovenskih manjšinskih organizacij je bilo na začetku celo politično vprašanje znotraj slovenskih političnih struktur, med drugim tudi kot rezultat "zgodovinske" indoktrinirane obravnave določenih manjšinskih organizacij zaradi takrat zaprtega enopartijskega političnega sistema v Sloveniji oziroma Jugoslaviji.

Navezujoč se na ta dejstva in zaradi boljšega razumevanja vsebine stikov velja izpostaviti razgovor o položaju slovenske narodne skupnosti v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, ki je bil aprila 1992 kot posebna točka uvrščen na dnevni red seje Komisije za mednarodne odnose (Skupščina Republike Slovenije 1992a). Na seji so se soočili predstavniki manjšine, minister brez listnice za Slovence po svetu in narodnosti v Sloveniji in predstavniki Vlade. Ugotovili so kontinuiteto skrbi Slovenije do slovenske manjšine, vendar se je ta v novi

obliki odnosov šele vzpostavljala⁸⁷. Način financiranja v preteklosti je kot politično vprašanje obremenil odnose na eni strani med manjšino in novo slovensko oblastjo, na drugi strani pa med političnimi strankami znotraj parlamenta. Prizadevanje za nepristranskost in politično ideološko razbremenitev v odnosih s slovenskimi manjšinskimi organizacijami, med seboj politično ali ideološko različnih tako v Avstriji kot v Italiji, na Madžarskem še najmanj, je bila posledica dotedanje polarizacije organizacij, ki se je najbolj konkretno izražala v finančnih simpatijah slovenske oblasti do ene politične opcije. Za ilustracijo napetosti in nerazumevanja novih razmer omenjam kritično oceno predsednika ZSO (Skupščina Republike Slovenije 1992č) novega načina financiranja organizacij na podlagi predloga KOKS-a; glavni pobudnik za koordinacijski način povezovanja je bil NSKS, ki je tako tudi razumel možnost za vzpostavitev skupnega nastopa koroških organizacij za bolj učinkovito zastopstvo slovenske manjšine v vlogi močne partnerice. ZSO ga ni priznavala kot skupnega reprezentativnega organa, ki naj bi prek organizacij demokratično izvoljeno zastopala vse Koroške Slovence. Do leta 1990 je Slovenija delila sredstva po ustavni obveznosti za Slovence v Italiji in Avstriji v razmerju 70:30; financiranje dejavnosti porabskih Slovencev je potekalo znotraj Slovenije. Do 1990 so sredstva (večinoma) prejeli v Italiji SKGZ, v Avstriji pa ZSO in NSKS v razmerju 2:1. Po letu 1990 sta sredstva dobivali obe krovni slovenski organizaciji v Italiji (posredno tudi SSO) v takšnem razmerju, kot sta se medsebojno dogovorili, slovenski krovni organizaciji (zraven se je prištevala tudi novi EL) na avstrijskem Koroškem pa po priporočilih KOKS-a v razmerju 1:1. Pri obeh slovenskih manjšinah so ustanove skupnega pomena imele prednost. Posebno kritično pozornost s strani nove demokratične politične oblasti in dela manjšine so bile deležne tudi t. i. republiške priznavalnine, namenjene posameznikom v zamejstvu za njihove posebne zasluge med drugo svetovno vojno in kasneje za zasluge pri "razvoju socializma" (Skupščina Republike Slovenije 1992c).⁸⁸

Kontinuiteta odnosov Slovenije do slovenskih manjšin na več političnih ravneh in v različnih vsebinah se je razvijala tudi v neposredni komunikaciji s poslanci in pri vključevanju v razprave na parlamentarni ravni. V pogovorih poslancev z manjšinskimi predstavniki je bila "drža" Slovenije do njihovega položaja na prepihu. Proces medsebojnega spoznavanja in neposrednega prepoznavanja manjšinske problematike (predvsem je bila to naloga parlamentarcev) je ob geopolitičnih in družbeno sistemskih spremembah doprinesel k

---

⁸⁷ Do razpada starega političnega sistema oziroma do osamosvojitve Slovenije je bil SZDL center komuniciranja s slovensko manjšino.

⁸⁸ Do leta 2011, ko je nastajal ta tekst, je bila informacija o financiranju slovenskih manjšin državna skrivnost. Razlog za stopnjo tajnosti je bilo tudi izogibanje zelo visokemu obdavčenju take pomoči s strani Italije, finančno pomoč slovenski manjšini pa je Vlada uspela že legalizirati.

transparentnosti zgodovinsko pogojenih razmerij med slovenskimi narodnimi manjšinami oziroma njihovimi organizacijami in Slovenijo. Demokratične spremembe v slovenski politiki, predvsem vključitev različnih ideoloških in političnih usmeritev, pa so odprle nove dileme, saj je demokratizacija razdrla določene enostranske politične okvirje, v katerih se je gibala slovenska politika tudi do slovenskih manjšinskih organizacij. Ta razmerja so se hkrati nadaljevala in se postavljala na novo.

Posebna pozornost je bila v odnosih namenjena uresničevanju Resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije iz leta 1996, pri kateri je slovenska manjšina pogosto poudarjala, da se uresničuje nezadovoljivo, predvsem njen gospodarski del. Gospodarski razvoj manjšine je pravzaprav ključnega pomena za njihov samostojni nastop in za razvijanje lastne subjektivitete. Iz pogovorov poslancev s predstavniki slovenskih manjšinskih in gospodarskih organizacij v Italiji in Avstriji je razumeti, da so poslanci vsaj na načelni ravni prepoznali gospodarsko čezmejno odpiranje Slovenije prek manjšinskega gospodarstva kot dobro popotnico za slovensko gospodarsko integracijo v Evropsko unijo in da je Evropska unija prinesla nove priložnosti in možnosti za medpartnersko in medregionalno gospodarsko sodelovanje.

Zapleten del teh odnosov se je kazal v obojestranskih konstruktivnih kritikah. Poslanci so slovenske manjšine spodbujali k reševanju medsebojnih nesoglasij in poenotenju stališč, ki so ključnega pomena za obstoj in razvoj manjšin, k oblikovanju skupnega zastopstva, ki bi omogočil učinkovitejši in partnerski nastop tako do deželnih in državnih oblasti kot do Slovenije. Poslanci so v pogovorih večkrat poudarjali, da od manjšinskih organizacij glede financiranja pričakujejo usklajen predlog, saj sami lahko najboljše ocenijo, kaj potrebujejo. Slovenske manjšine so opozarjale, da se notranjestranski prestižni boji ne smejo prenašati na manjšine, predvsem pa so pogrešali strateški pristop države do slovenskega manjšinskega vprašanja. Prizadevali so si za več komunikacije tudi na ravni parlamenta in pa uradno priznanje krovnih organizacij s strani Slovenije (poskus spremembe resolucije iz leta 1996 v tej smeri), kar naj bi jim dalo več kredibilnosti znotraj manjšinskih vrst in navzven do oblasti.

Značilnost teh odnosov je bilo predvsem seznanjanje s problematiko slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah. Obveščенost je vplivala na njihovo delo tako v delovnih telesih kot na sejah Državnega zbora, ko so odločali o politiki do slovenske manjšine. V srečanjih delegacij Skupščine oziroma Državnega zbora tako na ravni parlamenta kot na ravni zunanjepolitičnega delovnega telesa z delegacijami sosednjih držav so vodstva slovenskih delegacij praviloma izpostavljala probleme manjšin glede izpolnjevanja

mednarodnih obveznosti (Skupščina Republike Slovenije 1991č; 1992d; Državni zbor Republike Slovenije 1993g; 1995b). Spet sta bili v primeru Italije in Avstrije v teh pogovorih slovenski manjšini bolj prisotni, Slovenci na Hrvaškem pa niti niso bili tema (razen, ko se slovenska in hrvaška stran nista uspeli sporazumeti o načinu pojmovanja narodnih manjšin (Državni zbor Republike Slovenije 1993i): Slovenija je posebej ločila "avtohtone" manjšine, ki jim je priznavala posebno zaščito, in priseljence, Hrvaška pa je vsem manjšinam podelila enak status in od Slovenije recipročno pričakovala priznanje hrvaške skupnosti v Sloveniji).

Poročila s teh pogovorov se večinoma nanašajo na obdobje 90. let prejšnjega stoletja, med njimi so bila tudi trilateralna srečanja slovenskega parlamenta z Deželnim svetom Furlanije Julijske krajine in Deželnim zborom Koroške, potem je ta dejavnost skorajda zamrla⁸⁹, čeprav so poslanci poudarjali, da je parlamentarna diplomacija pomembna in doprinaša k boljšemu medsebojnemu razumevanju problemov s strani tistih, ki odločajo, in pa k izmenjavi izkušenj posamezne države na področju zaščite manjšin (Državni zbor Republike Slovenije 1998i).

Poslanci so se prek najprej Odbora za mednarodne odnose in nato Komisije za Slovence v zamejstvu in po svetu srečevali s predstavniki manjšinskih organizacij in ustanov tako ločeno kot na skupnih pogovorih. Na eni strani je bilo ločevanje logično glede na nesoglasja med njimi, na drugi strani pa obenem problematično, da je Slovenija na ta način dopuščala priložnost za nesoglasja in prestižne boje med organizacijami. Pri tem želim opozoriti še na najmanj zanimiv in celo kontroverzen sklep Odbora za mednarodne odnose, da v Italiji ni tretje krovne manjšinske organizacije⁹⁰. Sklep je nastal na pobudo njegove delovne skupine za manjšinsko problematiko, in sicer kot odziv na obisk državnega sekretarja Petra Venclja pri predsedniku tretje krovne organizacije - Slovensko gospodarsko prosvetne zveze Borisu Gombaču. Ostali dve krovni organizaciji SGKZ in SSO je nista priznavali (Državni zbor Republike Slovenije 1994j). To je lahko razumeti kot politično nezrelost slovenske državniške pozicije, ki se vsaj na začetku ni najbolj znašla med različnimi interesi manjšinskih organizacij, in hkrati nujnost, da preseka z ideološkim ali politično enosmernim

---

⁸⁹ Poročil s srečanj v letih po 2000 nisem našla. Na eni od sej Odbora za zunanjo politiko (Državni zbor Republike Slovenije 2002b) je bilo celo izpostavljeno, da že nekaj let ni bilo parlamentarnih stikov na ravni delovnih teles z Italijo. Leta 2005 sta se na večletno povabilo le odzvala predsednika italijanske poslanske zbornice in Senata. Domnevati je, da je bilo teh medparlamentarnih stikov, s pomočjo katerih bi lahko svoja opažanja dopolnila, več, a zapisov o njih nisem našla.

⁹⁰ "Odbor je sprejel sklep, da v Italiji ni tretje krovne organizacije slovenske narodne skupnosti, ki se predstavlja kot Slovenska prosvetno gospodarska zveza. Odbor je ob tem poudaril stališče, da je slovenska manjšina subjekt in da odbor lahko le toliko sodeluje in posega v njeno delovanje, v kolikor je to v obojestranskem interesu." (Državni zbor Republike Slovenije 1995e)

gledanjem na manjšino. Transparentnost in odprtost odnosa Slovenije do vseh manjšinskih organizacij sta se oblikovali počasi.

Ustavila bi se še pri načrtovanju teh stikov. Obiski poslancev so bili v glavnem na pobudo manjšin in kot odziv na konkretno problematiko ali dogodek oziroma glede na sprejemanje manjšinskih dokumentov, kot je bilo to v primeru resolucije iz 1996 in manjšinskega krovnega zakona v Italiji. Poslanci so se odzivali na aktualne razmere; na primer ob zavlačevanju s sprejemanjem zaščitnega manjšinskega zakona v Italiji je bilo tudi nekaj korespondence predsednika zunanjepolitičnega odbora s svojim pandanom v italijanskem parlamentu (Državni zbor Republike Slovenije 2000b) ali pa še pred tem ob spremembah volilne zakonodaje v Furlaniji Julijski krajini, ko je predsednik Državnega zbora pisal predsedniku Deželnega sveta (Državni zbor Republike Slovenije 1997b). Pristojna komisija je na začetku svojih mandatov sprejela okvirni in zelo splošen program teh obiskov, vendar pa bi ga lahko glede na že pridobljene izkušnje pripravila bolj konceptualno in strateško za razvijanje teh odnosov (Državni zbor Republike Slovenije 1997f). Posamezni poslanci so večkrat poudarjali pomen razvijanja delovne komunikacije s parlamenti sosednjih držav oziroma dežel (Državni zbor Republike Slovenije 1994f).

Komisija za Slovence v zamejstvu in po svetu je pod pokroviteljstvom predsednika Državnega zbora leta 2001 ob 10. obletnici samostojnosti Slovenije organizirala prvo Vseslovensko srečanje, ki je postalo tradicionalno dobro obiskano srečanje vseh Slovencev, narodnih manjšin in izseljencev. Srečanja so bila pomembna z vidika ohranjanja povezanosti na ravni narodne pripadnosti in ohranjanja slovenske identitete v slovenski nacionalni stvarnosti (Mulec 2000). V Državnem svetu je bilo nekaj posvetov na temo manjšinske problematike, in sicer leta 2005 50 let Avstrijske državne pogodbe, leta 2007 Položaj Slovencev na avstrijskem Koroškem po zadnjih parlamentarnih volitvah v Republiki Avstriji, leta 2009 O slovensko-italijanskih odnosih in odnosu države do svojih rojakov v sosednjih državah in leta 2010 Benečija in slovenstvo danes - Nadiška, Terska in Rezijska dolina.⁹¹

Priložnosti za stike in razvoj odnosov so bile, brez njih bi parlamentarci težje opravljali svoje delo na področju manjšinske problematike. Postavlja pa se vprašanje, ali bi vsebinsko načrtovanje obiskov, ki bi imeli veliko bolj delovni in neposredni značaj seznanjanja s položajem manjšin na samem terenu, in pripravljena srečanja s predstavniki manjšinskih organizacij z vnaprej določenim ciljem⁹² pomenila učinkovitejši vpliv parlamenta

---

⁹¹ Dostopno prek: <http://www.ds-rs.si/?q=dejavnost/posveti> (5. avgust 2011).

⁹² Iz poročil z razgovorov ni razvidna vloga članov parlamentarnih delegacij, besedila v glavnem opisujejo dejavnosti in problematiko manjšin, odziva poslancev ali končnih ocen s teh srečanj nisem zasledila.

na izvršilno vlogo Vlade oziroma njenega organa, pristojnega za slovensko manjšinsko politiko. Pomen sodelovanja z manjšinami in njihova vključenost vsaj v slovenski narodnostno-kulturni in gospodarski prostor namreč nikoli ni bilo pravo vprašanje, le izvedba in način sta pogosto pokazala na slovensko državniško neizkušenost.

6.2 Medsebojna primerjava bilateralnih sporazumov

Med vsemi bilateralnimi sporazumi, ki jih je Slovenija podpisala s sosednjimi državami, je edino sporazum z Madžarsko primer t. i. manjšinskega bilateralnega dogovora med državama o nameri, kako medsebojno priznati in urediti položaj manjšin s širokim naborom kolektivnih manjšinskih pravic. Glede na ocene različnih strokovnjakov s področja mednarodnega manjšinskega prava in odnosov med sosednjimi državami je sporazum dober primer vzajemnega urejanja problematike svoje narodne ("matične") manjšine v sosednji državi in narodne manjšine, ki je po svoji narodnostni posebnosti povezana s sosednjo državo. Manjšinske pravice s polno uporabo lastnega jezika v javnosti, s poučevanjem v lastnem jeziku, skupaj z vključitvijo narodnostnih kulturnih in zgodovinskih posebnosti v izobraževalne kurikulumne, in participacija pri soodločanju na lokalni in nacionalni ravni so poznavalci ocenili kot vzorčni instrument meddržavnega dogovora. Sporazum je tudi eden redkih, ki zagotavlja tako individualne kot kolektivne manjšinske pravice. Nekoliko je zmotila le formulacija, da bosta državi omogočili dvojezičnost "na območjih, kjer manjšini avtohtono živita" (v ang. prevodu se to prevaja kot "zgodovinsko naseljene"), kar naj glede na Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin ne bi bilo potrebno (Lantschner in Medda-Windischer 2001; Gál 1999; Stamatopoulou 2002).

Vendar pa "tradicionalno ali v znatnem številu prebivajo pripadniki narodnih manjšin" lahko brez skrbi razumemo, kot da gre za zgodovinsko naselitev. Pomen tovrstnih sporazumov (med njimi omenjeni slovensko-madžarski sporazum) kot instrumentov prijateljskega sodelovanja in partnerstva je v svojem poročilu o prednostni obravnavi svojih narodnih manjšin v sosednji državi omenila tudi Beneška komisija (European Commission for democracy through law 2001).

Ostali dvostranski sporazumi se nanašajo na splošno sodelovanje med državama na področju kulture in izobraževanja v duhu dobrososedskih odnosov, pretoka idej in kadrov ter strokovnega izpopolnjevanja. Določila o pravicah pripadnikov narodnih manjšin so bolj izraz dobre volje kot pa prispevek k izboljšanju možnosti za enakopraven meddržavni dogovor o

uveljavitvi manjšinskih pravic. Razlika v razmerju Slovenije do Avstrije in Madžarske je predvsem v tem, da je v prvem primeru že pred dvostranskim sporazumom obstajal t. i. manjšinski člen v mednarodni pogodbi in da je Avstrija pričakovala neko stopnjo recipročnosti za svojo nemško oziroma staroavstrijsko manjšino v Sloveniji. V drugem pa je tak sporazum šele opredelil nove pogoje in možnosti za ohranitev in razvoj narodne identitete obeh narodnih manjšin, državi sta bili enako zainteresirani, da uredita njihov status. To očitno ne velja za sporazum s Hrvaško, novo državo, kjer je nastala nova slovenska narodna manjšina. Sporazum je seveda tudi odraz časa, ko sta državi šele vzpostavljali diplomacijo z več odprtimi vprašanji in se še nista povsem soočili z novim stanjem na področju narodnostne strukture in njenega manjšinskega statusa (med "tipično" narodno manjšino in priseljenci). Zanimivo je, da o tovrstnem bilateralnem sporazumu z Italijo, ki je vključeval t. i. manjšinski člen, Državni zbor ni odločal, ampak ga je sprejela le Vlada (Uredba o ratifikaciji sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Italijanske republike, 17. čl.).

Tovrstni bilateralni sporazumi, zavezujoče dogovorjeni na enakopravni ravni, ponujajo več možnosti za njihovo uveljavitev kot pa enostranske poteze države ali širše mednarodni dokumenti, ki so veliko bolj splošni, čeprav prav tako pravno zavezujoči. Ne glede na določene opredelitve manjšinskih pravic in dobronamernost podpisnic pa je vprašanje njihove uveljavitve perspektivno in tu slovenski parlament ni opravil svoje dolžnosti, razen da jih je potrdil. Z uresničevanjem sporazumov, ki jih je uzakonil v slovensko notranje pravo, se ni posebej ukvarjal. Niti ni izpostavil vprašanja, kako naj bi npr. Slovenija uveljavljala sporazume, če naj ne bi bilo treba sprejeti nobenih novih predpisov oziroma njihovih sprememb, kot je to zagotavljala njihova predlagateljica (sopodpisnica) Vlada.

6.3 Poizkus ovrednotenja medinstitucionalnega dialoga v primeru odnosa do slovenskih manjšin

Vprašanja in pobude poslancev in državnih svetnikov so poseben del slike, iz katere je razvidna prisotnost problematike slovenske narodne manjšine pri odločevalcih in obenem nadzornikih politike do slovenskega manjšinskega vprašanja. Odgovori Vlade oziroma Ministrstva za zunanje zadeve so bili pomemben del in celo najbolj neposredno poročanje izvršilne oblasti o njihovi aktivnosti na tem področju. Ta način preverjanja je poleg dela v parlamentarnih telesih svojevrsten pregled nad razvojem pojmovanja problematike zaščite in

položaja slovenskih narodnih manjšin v vseh štirih državah, njihove vključenosti v zunanjo politiko in državniškega odnosa do njih.

Opozicijski poslanci so bili najbolj aktivni, med njimi prevladuje prav SNS, ki nikoli ni bila v Vladi. Njihova ostra vprašanja in nekatere skrajne predloge je lahko razumeti kot del njihove splošne politične in nacionalistične opredelitve, iz katere so črpali svoj politični kapital. Vprašanja in pobude poslancev ter tudi državnih svetnikov so večinoma temeljila na dejstvih, s katerimi so jih informirali predstavniki slovenskih narodnih manjšin, uradno prek svojih organizacij ali posameznikov ali srečanj s člani parlamentarnih delovnih teles. Seveda je bila Vlada redno in dobro obveščena o njihovem položaju, saj ima Slovenija v Trstu, Celovcu in Monoštru konzulate prav z namenom dobre informiranosti in povezanosti slovenske manjšine s Slovenijo, poleg tega se srečuje tudi s predstavniki manjšinskih organizacij. Kot že omenjeno, se je največ poslanskih intervencij navezovalo na položaj slovenske manjšine v Italiji in Avstriji. Ne glede na to, da se nisem posebej ukvarjala z analizo razlogov za to, pa je zelo verjetna ocena, da gre za boljšo organiziranost manjšin, njihovo številčnejšo zastopanost, boljši ekonomski standard in pa že zgodovinskost odnosov z obema državama, ki so bili utemeljeni z državnima pogodbama, ki sta alfa in omega odprtih političnih vprašanj tudi glede manjšinske problematike. Glede Slovencev na Hrvaškem se je slovenska država formalno politično opredelila, jo priznala, vendar je ni spodbujala v smeri njihove politične subjektivizacije. Tudi vprašanja o slovenski manjšini na Hrvaškem, ki so jih postavljali samo poslanci SNS, kaže na zadržan odnos parlamenta, ki se z njimi na tej ravni po letu 1999 celo ni več ukvarjal. Intenzivnost vključevanja problematike slovenske manjšine v Italiji in Avstriji v vseh mandatih je povezana tudi s procesom vključevanja Slovenije v Evropsko unijo, ki je zaradi interesnih pogojevanj vplival na stopnjo intenzivnosti in učinkovitosti slovenske politike do teh vprašanj. Poslanci so Vladi velikokrat očitali preveliko zadržanost in neukrepanje v zvezi z izboljšanjem položaja slovenske manjšine, nespretne diplomatske poteze in celo privilegiranje določenih manjšinskih organizacij ter vmešavanje v njihovo politiko.

Vprašanja in pobude poslancev ter državnih svetnikov so kot ena od oblik parlamentarne aktivnosti pomembno osvetljevala položaj slovenske narodne manjšine ter vladna stališča oziroma aktivnosti. Vendar pa so bili razlogi oziroma povod za vprašanja prevečkrat odvisni od proaktivnosti oziroma od opozoril manjšine in od izpostavljanja problematike v medijih kot pa od njihove lastne pozornosti in angažiranosti.

Poslanci in državni svetniki so sicer v neposrednem soočenju z vladnimi predstavniki slovensko manjšinsko problematiko spremljali premalo načrtno in so dovoljevali, da Vlada in

Ministrstvo za zunanje zadeve pogosto nista odgovarjala neposredno na konkretna vprašanja ali pa je v odgovorih zaslediti precej diplomatska in splošna, informativna stališča. Samo enkrat se je zgodilo, da je Državni zbor na poslančevo zahtevo (PS SDS, Hvalica 1999) razpravljaj o odgovoru vladnega predstavnika in kot sem zasledila, je bila samo enkrat dana pobuda (PS DS, Peršak 1995), da bi o manjšinski problematiki kot posebni vsebinski točki razpravljali na seji Državnega zbora. V vprašanjih je bila zajeta glavnina problemov, s katerimi se je slovenska manjšina ukvarjala. Parlamentarci so opozarjali na neizvrševanje mednarodnih obveznosti sosednjih držav, Vlado so v kritikah pravzaprav spodbujali k učinkovitejšemu prepričevanju njenih kolegov v sosednjih državah k bolj zavzetemu iskanju rešitev in načinov sodelovanja z manjšinskimi organizacijami ter k oblikovanju strategij manjšinske politike. Državni zbor je tudi sprejel vse dokumente in politično utemeljil koncept politike do slovenske manjšine. Poslanci so v vprašanjih zaznali pomanjkljivosti uresničevanja in interdisciplinarnega vključevanja manjšinskih vsebin v različna področja; koordinirano delovanje na primer Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Ministrstva za zunanje zadeve je bilo premalo zavezujoče in učinkovito. Parlamentarci pa so bili v vprašanjih preveč samo odzivni na aktualne dogodke in premalo analitični ter premalo zahtevni. Vladni odgovori so bili velikokrat precej zadržani in nepojasnljivi, kakšnih analiz ali rezultatov slovenskih posredovanj in ukrepov, na podlagi katerih bi lahko parlament sprejel določene odločitve in napotke, kako uveljavljati zunanjepolitično prioriteto do slovenske manjšine, pa tudi niso vsebovali. Državni zbor se je sicer odločil, da bo Slovenija zaščitnica slovenske narodne manjšine, glede na večinsko opozicijska vprašanja pa kaže, da je bila ta odločitev pomembno povezana z razmerjem sil med opozicijo in pozicijo ter izkoriščanjem instrumenta "vprašanj" ter javne poslanske promocije "zavednega slovenstva". Če temu dodamo še njihovo majhno zanimanje za številčno in organizacijsko šibkejše Slovence na Madžarskem in Hrvaškem, potem lahko ocenimo, da vsaj ni bilo enakih standardov.

7 SKLEPNE UGOTOVITVE

Na podlagi analize parlamentarnega dogajanja v zvezi s slovensko narodno manjšino v raziskovanem obdobju vzporedno z uvodnimi razmišljanji o zgodovinskem razvoju slovenskega narodnega vprašanja sem zaznala temeljno dilemo, ali je Slovenija (že) pripravljena na integracijo slovenske narodne manjšine v svoj koncept nacionalne politike vzporedno s povezovanjem v večkulturno Evropo. Uvodoma lahko izpostavim, da Slovenija ob vseh ostalih segmentih družbenega, gospodarskega in političnega razvoja tudi na področju nacionalnega pristopa in razumevanja vrednosti lastne identitete še ni dosegla enakopravne stopnje npr. z drugimi članicami Evropske unije. Strateški pristop k (nad)nacionalnemu in čezmejnemu gledanju ji sicer ni tuj. Vendar pa bi morala razdelati drugačne načine oblikovanja politik, ko gre za njene vitalne nacionalne interese, in razumeti, da je medsebojno povezovanje pripadnikov slovenske narodnostne proveniencije (ki večinsko živijo v slovenski državi, ki kot narodne manjšine živijo v sosednjih državah in ki so del izseljenske skupnosti), upoštevajoč raznovrstnost večkulturnih identitet, zelo pomemben pogoj za odprtost in hitro dostopnost do večletnega bogastva na lokalni, obmejni ravni in priložnost za lasten nacionalni razvoj na državni ravni ter za odpiranje v širše evropske in posredno svetovne integracije. Te uvodne ugotovitve nadaljujem s preizkusom treh hipotez, ki sem jih opredelila za iztočnico raziskovanju.

Prva hipoteza: Domnevam, da je odnos slovenskega parlamenta do narodno manjšinske problematike skladen z občo percepcijo slovenskega narodnega vprašanja in zamislijo naroda kot populacije skupnega (biološkega) izvora. Politika do slovenske narodne manjšine razkriva (ne)razumevanje pomena njihove integracije v slovensko nacionalno stvarnost in vloge Slovenije kot "matične države" z vidika medsosedskega sodelovanja in krepitev stabilnosti odnosov med državami.

Ob spremljanju slovenskomanjšinske dejavnosti v parlamentu bi najprej izpostavila mejnike, ki so vplivali na parlamentarne odločitve glede slovenskih narodnih manjšin, in sicer osamosvojitve Slovenije, nastanek novih političnih in gospodarskih okoliščin v slovensko geonarodnostnem prostoru, sprejetje Ustave, pridružitve Slovenije k Evropski uniji ter sprejetje krovnega zakona, ki naj bi sistemsko uredil odnos slovenske države do slovenskih narodnih manjšin. Ti dogodki so vsak na svoj način, nacionalno in narodnostno, predstavili vrednotenje državniške politike do slovenskih manjšin na višjo raven. Medtem ko je osamosvojitve Sloveniji prinesla večjo odgovornost do manjšin in hkrati velika pričakovanja

slovenskih manjšin v odnosu do "matične države", Evropska unija pomeni novo kakovost in izziv za obe strani, tako za "matično manjšino" kot za "matično državo", kako "obmejnost" spremeniti v "brezmejnost" priložnosti. Sistemska rešitev je pomenila zaključek nekega procesa, a hkrati starim odprla vrata novim vprašanjem, kako zakon uresničiti v praksi.

Prav pregled dokumentarnega oziroma arhivskega gradiva za obdobje 15 let je razkril zanimivo sliko neposredne aktivnosti v parlamentarnem procesu, ki je z različnimi oblikami in na različnih ravneh odločanja projicirala značilnosti odnosa Slovenije do slovenskih narodnih manjšin. Pomembno je izpostaviti, da gre za štiri različne slovenske manjšine v štirih različnih državah, ker se je pokazalo bistveno odstopanje pri angažiranju parlamentarcev glede na to, za katero manjšino gre, in ker seveda vemo, da se manjšine med seboj razlikujejo tako od "matičnega naroda" kot tudi med seboj, saj živijo v različnih etnično-kulturnih okoljih, ki sooblikujejo njihove identitete. Razprave so bile najbolj praktičen in neposreden javni pokazatelj, kako so parlamentarci ocenjevali in vrednotili pomembnost urejanja odnosa slovenske države do slovenskih narodnih manjšin ob sočasnem vzpostavljanju meddržavnih diplomatskih odnosov.

Z vzpostavljanjem dvostranskih odnosov Slovenije s posameznimi sosednjimi državami so slovenske manjšine pričakovale intenzivno diplomatsko prizadevanje slovenske zunanje politike v zvezi z uresničevanjem mednarodnih zavez (Osimskih sporazumov in Avstrijske državne pogodbe) v okviru sukcesije po razpadu jugoslovanske države ter s sprejemanjem krovnega zaščitnega zakona v Italiji. Veliko so pričakovali od bilateralnih sporazumov glede jezikovnih oziroma kulturnih pravic manjšin, ki jih je Slovenija sčasoma sprejela z vsemi štirimi sosednjimi državami. Državni zbor je bilateralne sporazume uzakonil (razen tistega z Italijo, za katerega je Vlada sprejela uredbo) in jim podelil slovenski pravni status, vendar ni prispeval k politični oceni o njihovi ustreznosti ali vzpostavitvi standardov glede njihove uresničitve. Edino resno vprašanje, ki se je pojavilo, je bilo vprašanje recipročnosti glede statusa nemške manjšine v primeru sporazuma z Avstrijo in hrvaških priseljencev v Sloveniji v primeru sporazuma s Hrvaško, nad čemer so poslanci posebej bedeli in ob sprejemanju zahtevali posebna pravno dopolnjujoča pojasnila. Slovenija se ob tem ni čutila dolžno, da bi obravnavala status omenjenih etničnih skupin primerjalno glede na njun zgodovinski položaj in primerjalno s "tradicionalnim" statusom italijanske in madžarske narodne manjšine. Namen statusnega razlikovanja etničnih skupin je izstopal tudi ob ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih leta 2000, ko je Državni zbor določil, da sta v Sloveniji regionalna jezika v smislu listine le italijanski in madžarski jezik (Zakon o ratifikaciji evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih, dopol. 4. čl.).

Glede razumevanja odgovornosti do zaščite manjšin je bilo celo nekaj sicer zelo zadržanih razmišljanj tudi o recipročnem pristopu na primeru italijanske oziroma slovenske manjšine. Predpogoj za neko obliko recipročnosti pa je Slovenija vendarle uveljavila, ko ni podpisala tristranskega sporazuma glede manjšin z Italijo in Hrvaško, saj slovenski manjšini ne bi prinesel ničesar. Slovenija torej še ni izdelala skupne temeljne manjšinske politike, ki bi na strateški ravni opredelila pojav različnih manjšin znotraj in svojih zunaj države kot prednost pri nacionalnem razvoju na različnih področjih. Odnos Slovenije do posameznih manjšin je zato odvisen od časa njihovega pojava, etničnega imena in narodnostnopolitičnega ozadja, na kar kaže parcialnost rešitev manjšinskih vprašanj.

Sprejetje temeljnih t. i. manjšinskih dokumentov, Resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije, Deklaracije o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji, še pred tem Deklaracije o odnosih z Italijo in Evropsko unijo ter systemskega Zakona o odnosih Republike Slovenije do Slovencev zunaj njenih meja, pomeni pomemben premik v razvoju slovenske politike do slovenske narodne manjšine. Slovenske manjšine in njihovi predstavniki so bili vpeti v sprejemanje odločitev na ravni delovnih teles in veliko je bilo stikov ter komunikacije s parlamentarci. Manjšinske vsebine so bile od vsega začetka vključene v parlamentarno dogajanje, z ustanovitvijo pristojnega delovnega telesa pa so se še dodatno uveljavile. Vloga sodelovanja predstavnikov slovenskih manjšinskih organizacij pri delu parlamenta je bila normalna oblika delovanja, saj so seje večinoma javne, delovna telesa pa na seje glede na vsebine vabijo predstavnike različne strokovne in zainteresirane javnosti. Seveda pa je bila izbira argumentov in predlogov politično povsem v rokah parlamentarcev in njihove politične volje, pogosto razpete med strankarskimi in nacionalnimi interesi. Razlika med njimi je bila pogosto zabrisana.

Kljub pozitivnim formalnim premikom v parlamentarnem odločanju in sprejemanju aktivne vloge slovenskih narodnih manjšin pri obravnavanju manjšinske problematike je treba vendarle ugotoviti, da določena zadržanost pri politični oceni bilateralnih sporazumov, vsebina parlamentarnih razprav ob sprejemanju systemskih dokumentov in obenem neenakopravno obravnavanje manjšin ter pomanjkljivo videnje pomena vpetosti Slovenije v evropske povezave pri povezovanju z večetničnim obmejnim prostorom nazorno potrjujejo podano hipotezo. Dojemanje države Slovenije predvsem kot "matice zaščitnice" namesto partnerice in nerazumevanje posebnega položaja manjšin v okviru njihovega bivanja na večkulturnem prostoru ustreza hipotetični umestitvi manjšin v kontekst njihove biološke povezanosti z izvornim slovenskim narodom.

Druga hipoteza: *Domnevam, da notranjepolitična razmerja sil, medstrankarske napetosti med vladno pozicijo in državnozborsko opozicijo vsebinsko in politično negativno vplivajo na sprejemanje enotne in ustrezne državotvorne politike do slovenske narodne manjšine.*

Dobronamernost končnih odločitev je v precejšnji meri relativiziralo strankarskopolično ozadje v razpravah ob sprejemanju dokumentov, zlasti pa v vprašanjih in pobudah poslancev in državnih svetnikov, naslovljenih na Vlado. Težko bi povsem nedvoumno odgovorila na uvodno hipotezo, da so odnosi med političnimi strankami oziroma notranjepolitična razmerja negativno vplivali na državotvorno politiko do narodne manjšine. Nedvomno pa so vplivali na to, da so se napetosti in nasprotovanja med strankami oziroma med vladno pozicijo in državnozborsko opozicijo prenašala na narodne manjšine. Notranjepolitična razmerja so vplivala na delovanje slovenskih narodnih manjšin, kar so predstavniki njihovih organizacij posebej izpostavljali ob različnih priložnostih. Slovenska narodna manjšina je bila v primežu slovenske politično-strankarske (ne)kulture, ki je zaradi lastnega neomejevanja v prid državotvornosti le občasno dobivala (nad)nacionalne poteze. To je bil prav poseben način (ne)integracije slovenske narodne manjšine, ki je zaviral predvsem uresničevanje sprejetih zavez slovenske države. Ravnanja parlamentarcev je razbrati predvsem iz medinstitucionalnega dialoga, v katerem so predvsem opozicijski poslanci, pogosto samopromocijsko kritizirali vladna zunanjepolitična (ne)ravnanja glede slovenske manjšine, pozicija pa je bolj zmerno opozarjala na pomanjkljivosti. Ta dialog je predvsem ponazarjal tudi realno politično sliko, v kateri je parlament igral veliko bolj smelo vlogo, saj je to vendarle širši politični prostor za kritično presojo in je kljub temu prepogosto preveč le odzivno bdel nad uresničevanjem vladne politike. Parlament prav zaradi svoje strankarske razdvojenosti ni uspel povsem prepričati slovenske manjšinske politike, da slovenska država lahko v odnosih s sosednjimi državami vpliva na uresničevanje njihovih manjšinskih zavez. Primer (ne)prepričljivosti slovenskega parlamenta je neenotnost manjšinskih organizacij, zlasti na avstrijskem Koroškem, glede skupnega zastopstva. Seveda je treba pri tem izpostaviti, da tudi Državni zbor in Državni svet kljub pobudam nista storila veliko, da bi na medparlamentarni ravni s sosednjimi državami krepila podlago za uveljavljanje vladne politike na tem področju.

Omenjene ugotovitve potrjujejo hipotezo, saj se parlamentarne politične stranke niso odpovedale svojim prizadevanjem za politično in interesno prevlado, niti ko so obravnavale in odločale o ključnih politikah glede slovenskih narodnih manjšin, za katere so sicer verbalno pogosto poudarjale, da so pomembne za slovenski nacionalni interes.

Tretja hipoteza: *Domnevam, da se pozornost parlamenta do slovenskih narodnih manjšin v posameznih sosednjih državah razlikuje glede na njihovo prepoznavnost in sposobnost manjšinskega organiziranja, kako uspešno promovirati manjšinsko problematiko v Sloveniji.*

Pozornost parlamenta je bila večinoma usmerjena k slovenskima manjšinama v Italiji in Avstriji. Pa še tu je bila selektivna, saj se je na primer veliko manj ukvarjala z Videmskimi in Štajerskimi Slovenci. Manjšinsko problematiko so večinoma izpostavljale osrednje manjšinske organizacije v Tržaški in Goriški pokrajini ter na avstrijskem Koroškem in so imele s svojo aktivnostjo v parlamentarnem dogajanju največ vpliva. O tem govori obsežna korespondenca, v kateri so parlamentarce seznanjali s svojimi položajem in spodbujali k večji angažiranosti Vlade in poslancev. S svojimi predlogi in pobudami so organizirano sodelovali pri nastajanju temeljnih dokumentov o manjšinski politiki. Zanimanja za Slovence na Madžarskem in Hrvaškem skorajda ni bilo. Slovenija je bila glede hrvaških Slovencev dolgo časa (vsaj do Resolucije iz leta 1996) v zadregi, kako jih sploh obravnavati. Zanimivo je bilo na primer vladno stališče iz leta 1992 (Skupščina Republike Slovenije 1992a), da je Hrvaška z novim manjšinskim zakonom izenačila vse etnične manjšine in presegla načelo avtohtonosti samo zato, da bi lahko enako zahtevala za Hrvate v Sloveniji. Tako se je uvodna hipoteza izkazala za povsem realno. Med pomembnimi razlogi (seveda niso edini) za obrobnost vprašanj o madžarskih in hrvaških Slovencih pa so bili predvsem njihova slabša številčna zastopanost in politična organiziranost ter s tem manjša proaktivnost do države, v kateri živijo, in do "matične države"; v primeru Porabskih Slovencev tudi slabši ekonomski standard, na Hrvaškem pa njihov nedorečen položaj. Različno obravnavanje slovenskih narodnih manjšin glede na državo, v kateri bivajo, ter njihova prisotnost v zavesti poslancev in državnih svetnikov je tudi rezultat različnih zgodovinskih okoliščin. Slovenci v Italiji in Avstriji so bili vseskozi močno prisotni v slovenski narodni zavesti, saj so bili zgodovinsko konstitucionalni del skupnega avstrijskega dela monarhije, medtem ko so Porabski Slovenci skupaj s Prekmurci vse do konca prve svetovne vojne živeli pod ogrsko oziroma madžarsko oblastjo. Geopolitični interesi Italije na vzhodni in Avstrije na južni (nemški) meji pa so z vojnimi in mirovnimi mejnimi rešitvami ter nasilno asimilacijo obenem povzročili in prisilili slovenski živelj, da se je bolj organizirano prilagajal razmeram in iskal možnosti narodnostnega preživetja. Slovenci na Hrvaškem so se najprej morali soočiti z razpadom države in z etnično redefinicijo pojmov narodnosti oziroma manjšine, ki ga je poznala bivša Jugoslavija. Iz konstitutivnega dela skupne države so postali nova manjšina z njej lastnimi značilnostmi glede nastanka in v dilemi med opredelitvijo za manjšino ali priseljence ali oboje

ali sploh nekaj tretjega. Omenjene ugotovitve, ki jih dopolnjuje še kvantiteta poslanskih vprašanj, nikakor ne v prid madžarskim in hrvaškim Slovencem, in kakovost vladnih odgovorov potrjujejo hipotezo glede pozornosti parlamenta do slovenskih manjšin.

Ob zaključku raziskovalne analize dodajam še presek ugotovitev iz preizkusa vseh treh hipotez. Osrednje vprašanje ostaja vprašanje vrednotenja politike do slovenske narodne manjšine v okviru slovenskega narodnega vprašanja. To vprašanje je ob nastanku samostojne države izgubilo svoj prvotni naboj, ki je temeljil na ideji Zedinjene Slovenije. Če sledimo razvoju slovenskega vprašanja in spreminjanju njegovih atributov, potem se vprašanje preoblikuje v slovensko nacionalno vprašanje, ki pa potem ni več povezano le z vprašanjem slovenskega naroda. Zato vprašanje lahko tudi ločimo, saj narodno vprašanje že zgodovinsko utemeljuje slovensko identiteto in zavest, nacionalno pa vključuje državnost in ji pridaja notranjo večetničnost. To je aktualno vprašanje, s katerim bi morala država vrednotiti svoje politične strategije na različnih področjih, tako tudi strategijo do slovenske narodne manjšine. Slovensko narodno oziroma nacionalno vprašanje se je v različnih parlamentarnih procesih in komunikacijah izražalo prek stališč, kritik in končnih odločitev, v katerih se je pokazala zgodovinska kontinuiteta nepreseganja političnih, ideoloških ali strankarskih trenj, ko gre za slovenske interese. Slovenska strankarska različnost je sicer nadvse dobrodošla, ko gre za iskanje najbolj kompetentnih rešitev, in ta se je v ključnih odločitvah tudi udeležila, vendar pa omejuje kakovost odločanja, ko gre za manj usodna dejanja. To se je pokazalo tudi v primeru sprejemanja politike do slovenskih manjšin v parlamentu. Resolucija, deklaracija in zakon sami po sebi ne pomenijo veliko, če za njimi ni vsebinske namembnosti, ki bi ji lahko sledili v razpravah in stališčih. Ta bi omogočala pravilno razumevanje vloge in pomena narodne "matične manjšine" in "matične države" v kontekstu slovenske integracije ter vrednosti tega odnosa z vidika medsosedskega sodelovanja in krepitve stabilnosti odnosov med državami. Parlamentarno razumevanje omenjenih nacionalnih atributov se je večkrat zapletalo v medsebojne politične obračune in ošibilo vrednost končnih odločitev. Z vidika celotnega ovrednotenja lastnih odločitev pa je bil parlament, glede na dialog z Vlado, premalo učinkovit v nadzoru njihovih uresničevanj, saj so se nekatera manjšinska vprašanja nenehno ponavljala, verjetno tudi zaradi menjave mandatov. Prestižnost tako manjšinske problematike kot opozicijskega-pozicijskega duela pa je bila dobro razvidna tudi ob sprejemanju systemskega zakona. Zakon je prispeval k systemski umestitvi politike Slovenije do svojih narodnih manjšin v sosednjih državah in je kot t. i. statusni zakon skupaj z bilateralnimi sporazumi zaokrožil pozicijo države kot "matice" do "matičnih manjšin", deloma skladno s priporočili pristojnih mednarodnih institucij. Pri tem omenjam primer dikcije, da so "Slovenci

v zamejstvu in po svetu enakovreden del enotnega slovenskega naroda". Tu težko odmislimo opozorila mednarodnih institucij, Beneške komisije, ki je posebej opozorila, da "država matica" ne sme posegati v suverenost druge države. Zakonsko uvajanje "enakopravnosti" vseh Slovencev, ne glede na to, kje živijo, bi povzročilo vmešavanje v drugo državo ali diskriminacijo njenih državljanov. Obenem zakon tudi ni definiral razmerja do sosednjih držav v smislu vrednotenja bilateralnih sporazumov. K temu dodajam še idejo, da bi v kontekstu integracije v Evropski uniji morali premisliti o ustreznosti vsebin bilateralnih sporazumov in jih v pogajanjih s sosednjimi državami ustrezno revitalizirati.

Slovensko narodno ali nacionalno vprašanje ostaja odprto in je postavljeno v nove okoliščine, in s tem ni nič narobe. Nasprotno. V zgodovini so "dokončne rešitve" že prevečkrat povzročile v glavnem nasilna preoblikovanja sveta, zato je v današnjem hitro povezujočem se svetu treba nenehno skrbeti za spreminjanje vsebin tega vprašanja. Odprtost narodnega ali nacionalnega vprašanja pomeni za Slovenijo priložnost za izboljšanje lastnih nacionalnih potencialov z ohranjanjem narodnostno/kulturne identitete, s povezovanjem s slovenskimi narodnimi manjšinami pa možnost nacionalnega udejanjanja v evropsko in svetovno večkulturno stvarnost. Napredek v razvijanju nacionalne in manjšinske politike pa bi hitreje dosegli, če bi politično ovrednotili prednosti in pomanjkljivosti dosedanje deklarativne politike brez vpletanja strankarskih interesov, torej za zdaj še vedno s parlamentarnim presežkom. Za svojo najprej notranjo kohezivnost bi morala Slovenija preoblikovati svoj pogled na nacionalno identiteto, ki se več ne more osredotočati samo na zgodovinsko identificiran slovenski narod kot subjekt. V prepoznavanju svoje večetnične podobe mora enakopravno uveljavljati prioritete vseh svojih državljanov in sprejeti različnost v smislu prednosti za svoj prihodnji razvoj. Od politike do različnosti je odvisna slovenska celostna identiteta. S samoprepoznanjem pa bo Slovenija lahko sprejela tudi resnične, samostojne identitete slovenskih manjšin, ki ne temeljijo samo na slovenskih etničnih posebnostih, na ohranjanju slovenskega jezika in slovenske kulturne dediščine, ampak na vseh značilnostih okolja, v katerem živijo. Slovenija mora biti predvsem sinonim za državo in vse prebivalstvo, ki v njej živi in dela, in ne več le za slovenski narod. Skupne narodnostne oziroma kulturne značilnosti s slovenskimi manjšinami pa morajo biti trdna opora za vzdrževanje dobronamernih odnosov s sosednjimi državami.

8. LITERATURA IN VIRI

Anderson, Benedict. 2007. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Barovič, Bogdan. 2002. *Poslansko vprašanje v zvezi s problematiko Slovencev v Italiji*, 25. marec. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2004. *Poslansko vprašanje v zvezi s postavitvijo dvojezičnih napisov na območju, kjer živi slovenska narodna manjšina v Avstriji*, 10. avgust. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2005. *Poslansko vprašanje v zvezi z odnosi s Skupnostjo koroških Slovencev in Slovenk*, 7. oktober. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Baylis, John, Steve Smith in Patricia Owens, ur. 2008. *Globalizacija svetovne politike*, 2. Ljubljana: FDV.

Bevk, Samo. 1997. *Poslansko vprašanje v zvezi poročilom o izvrševanju resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah*, 21. november. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2005. *Poslansko vprašanje glede reševanja problematike manjšin v zamejstvu*. V *Poročevalec* 45/2005 (21. maj). Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

--- 2006a. *Poslansko vprašanje o predvidenih ukrepih v zvezi s kratenjem pravic slovenski narodni manjšini v sosednjih državah*, 30. januar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2006b. *Poslansko vprašanje v zvezi z notifikacijo pravnega nasledstva Avstrijske državne pogodbe*, 30. junij. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Bibič, Polde. 1997. *Pobuda za pomoč slovenskemu stalnemu gledališču v Trstu*, 24. september. Ljubljana: E-arhiv Državnega sveta Republike Slovenije.

Brubaker, Rogers. 1996. *Nationalism Reframed*. Cambridge: University Press.

Cerar, Miro in Gorazd Perenič, ur. 2001a. *Osnutki in predlogi Ustave Republike Slovenije in Ustavnega zakona za izvedbo Ustave Republike Slovenije*. V *Nastajanje slovenske ustave: izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990 - 1991)*, 69-188. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

--- 2001b. *Razprave k osnutkom in predlogom*. V *Nastajanje slovenske ustave: izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990 - 1991)*, 189-336. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

Deklaracija o odnosih z Italijo in Evropsko unijo. Ur. l. RS 71/1994 (18. november 1994).

Deklaracija o neodvisnosti. Ur. l. RS, 1/1991 (25. junij 1991).

Deklaracija o podpori uveljavljanju zaščite slovenske manjšine v Italiji (DePUZSMI). Ur. l. RS 24/1999 (10. april 1999).

Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije (DeZPRS). Ur. l. RS 108/1999 (27. december 1999).

Demšar, Vincencij. 1999. *Poslansko vprašanje v zvezi z zakonom o zaščiti Slovencev v Italiji*, 16. junij. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Državni svet Republike Slovenije. 2003b. *Zapisnik 1. seje Komisije za mednarodne odnose in evropske zadeve*, 4. marec. Ljubljana: E-arhiv Državnega sveta Republike Slovenije.

--- 2003c. *Zapisnik 2. seje Komisije za mednarodne odnose in evropske zadeve*, 26. marec. Ljubljana: E-arhiv Državnega sveta Republike Slovenije.

--- 2004b. *Poročilo Komisije za mednarodne odnose in evropske zadeve k Predlogu zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci, ki živijo zunaj njenih meja*, 5. maj. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2004c. *Sklep Državnega sveta*, 20. oktober. Štev.: 007-05/05-7. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2004č. *Sklep Državnega sveta, da Državni svet oz. Komisija za mednarodne odnose in evropske zadeve pripravi Predlog zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci, ki živijo izven njenih meja*, 12. maj. Štev.: 007-05/04-7. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2005a. *Mnenje k Predlogu zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZOESSZNM)*, 16. november. Štev.: 007-05/04-7/3. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Državni zbor Republike Slovenije. 1993a. Izjava o pomembnosti neposrednega političnega zastopstva predstavnikov nacionalnih manjšin v predstavniških organih na lokalni in državni ravni s posebnim ozirom na položaj slovenske manjšine v Italiji. V *Zapisnik 13. seje Odbora za mednarodne odnose*, 3. junij. Štev.: 009-01/98/1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993b. *Magnetogram 6. seje Državnega zbora*, 23. – 26. marec. Dostopno prek: <http://bit.ly/HdSd7e> (2. april 2012).

--- 1993c. *Obrazložitev Vlade Republike Slovenije k Sporazumu o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko*, 19. februar. Štev.: 610-02/94-3. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993č. *Obrazložitev Vlade Republike Slovenije k Sporazumu o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji*, 19. marec. Štev.: 009-01/93-4. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993d. *Poročilo Odbora za mednarodne odnose o obisku delegacije pri slovenskih manjšinskih organizacijah na Koroškem 8. junija 1993*. Štev.: 009-01/01-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993e. *Poročilo o obisku delegacije Delovne skupine Odbora za mednarodne odnose za problematiko slovenske manjšine pri Slovencih v Porabju 15. novembra*. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993f. *Poročilo o obisku delegacije Delovne skupine Odbora za mednarodne odnose za problematiko slovenske manjšine pri predstavniki slovenskih organizacij na Koroškem 8. novembra 1993*. Štev.: 0611-06-0/93-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993g. *Poročilo o obisku delegacije Državnega zbora Republike Slovenije pod vodstvom predsednika Hermana Rigelnika na Madžarskem 7. in 8. oktobra 1993*. Štev.: 020-02/92-20. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993h. *Poročilo o sestanku delegacije Delovne skupine Odbora za mednarodne odnose za problematiko slovenske manjšine s predstavnictvom Slovencev v Italiji 20. oktobra 1993*. Štev.: 0611-06-0/93-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993i. *Poročilo o sestanku delegacije Odbora za mednarodne odnose z delegacijo Odbora za zunanjo politiko Hrvaškega sabora 8. novembra 1993 v Zagrebu*. Štev.: 007-05/90-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993j. *Zapisnik 1. sestanka Delovne skupine Odbora za mednarodne zadeve za problematiko slovenske manjšine, 14. oktober*. Štev.: 0611-06-0/93-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993k. *Zapisnik 19. seje Odbora za mednarodne odnose, 14. julij*. Štev.: 0611-06/93-19. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993l. *Zapisnik 24. seje Odbora za mednarodne odnose, 11. oktober*. Štev.: 0611-06/93-24/3. Arhiv Ljubljana: Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1993m. *Zapisnik 26. seje Odbora za mednarodne zadeve, 1. december*. Štev.: 0611-06/93-26. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1994a. *Amandma Vlade Republike Slovenije k Sporazumu o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške, 11. julij*. Štev.: 610-02/94-10. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1994b. *Magnetogram 20. izredne seje Državnega zbora, 10.-15. november*. Dostopno prek: <http://bit.ly/HCqeOz> (17. april 2012).

--- 1994c. *Poročilo o obisku delegacije Delovne skupine Odbora za mednarodne odnose za problematiko slovenske manjšine pri predstavniki slovenskih organizacij na Koroškem 13. junija 1994*. Štev.: 009-01/89-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1994č. *Predlog Delovne skupine Odbora za mednarodne odnose za problematiko slovenske manjšine, 15. februar*. Štev.: 0611-06-0/93-5. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1994d. *Predlog zakona o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške, 15. maj*. 610-01/94-10. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

- 1994e. *Zapisnik 23. seje Državnega zbora*, 20. julij. Štev.: 600-00/92-23. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1994f. *Zapisnik 46. seje Odbora za mednarodne odnose*, 15. julij. Štev.: 0611-06/93-46/3. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1994g. *Zapisnik 56. seje Odbora za mednarodne odnose*, 5. oktober. Štev.: 0611-06/93-56/02. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1994h. *Zapisnik 3. sestanka Delovne skupine Odbora za mednarodne zadeve odnose za problematiko slovenske manjšine*, 11. januar. Štev.: 0611-06-0/93-3. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1994i. *Zapisnik 5. sestanka Delovne skupine Odbora za mednarodne zadeve za problematiko slovenske manjšine*, 15. februar. Štev.: 0611-06-0/93-5. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1994j. *Zapisnik 9. sestanka Delovne skupine Odbora za mednarodne zadeve za problematiko slovenske manjšine*, 30. junij. Štev.: 0611-06-0/93-9. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995a. *Osnutek Resolucije o položaju slovenske manjšine v sosednih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije*, oktober. Štev.: 009-01/89-1/55. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995b. *Poročilo o obisku predsednika zunanjepolitične komisije Italijanskega senata Gian Giacoma Migoneja v Republiki Sloveniji 17. in 18. januarja 1995*, 25. januar. Štev.: 007-05/94-3. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995c. *Predlog Resolucije o položaju slovenske manjšine v sosednih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije*, december. Štev.: 009-01/89-1/55. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995č. *Resolucija o odnosih Republike Slovenije do svobode združevanja Slovencev v Italiji*, 22. december. Štev.: 009-01/89-1/55. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995d. *Zabeležka z razgovora s predstavniki Kmečke banke Gorica v Državnem zboru; Zabeležka z razgovora o problematiki Tržaške kreditne banke v Državnem zboru Republike Slovenije*, 19. julij. Štev.: 009-01/98-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995e. *Zapisnik 75. seje Obora za mednarodne odnose*, 5. april. Štev.: 0611-06/93-75/04. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995f. *Zapisnik 78. seje Odbora za mednarodne zadeve*, 17. maj. Štev.: 0611-06/93-78/05. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995g. *Zapisnik 79. seje Odbora za mednarodne zadeve*, 24. maj. Štev.: 0611-06/93-79/02. Arhiv Ljubljana: Državnega zbora Republike Slovenije.

- 1995h. *Zapisnik 12. sestanka Delovne skupine Odbora za mednarodne zadeve za problematiko slovenske manjšine*, 28. februar. Štev.: 0611-06-0/93-12. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995i. *Zapisnik 16. sestanka Delovne skupine Odbora za mednarodne zadeve za problematiko slovenske manjšine*, 3. oktober. Štev.: 0611-06-0/93-16. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1995i. *Zapisnik 18. sestanka Delovne skupine Odbora za mednarodne odnose za problematiko slovenske manjšine*, 14. november. Štev.: 0611-06-0/93-18. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1996a. *Dopis Narodnega sveta Koroških Slovencev*. Štev.: 009-01/89-1/55. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1996b. *Dopis Veleposlaništva Republike Slovenije v Zagrebu s priloženimi pripombami slovenskih manjšinskih društev na Hrvaškem Kulturnega prosvetnega društva Slovenski dom Zagreb in Slovenskega kulturnega društva Triglav Split*. Štev.: 009-01/89-1/55. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1996c. *Dopis Zveze Slovencev na Madžarskem na Veleposlaništvo Republike Slovenije na Madžarskem*. Štev.: 009-01/89-1/55. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1996č. *Pripombe k Osnutku resolucije o položaju avtohtonih slovenskih manjšin*, 19. januar. Štev.: 009-01/89-1/55. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1996d. *Pripombe Slovenskega kulturnega društva Triglav Split*, 16. januar. Št. 009-01/89-1/55. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1996e. *Zapisnik 40. redne seje Državnega zbora*, 27. junij. Dostopno prek: <http://bit.ly/JHvgIy> (18. april 2012).
- 1996f. *Zapisnik 24. sestanka Delovne skupine Odbora za mednarodne zadeve za problematiko slovenske manjšine*, 11. junij. Štev.: 0611-06-0/93-24. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1997a. *Magnetogram 17. izredne seje Državnega zbora*, 16.-18. in 22. decembra. Dostopno prek: <http://bit.ly/HQS1NS> (12. avgust 2011).
- 1997b. *Pismo predsednika Državnega zbora Janeza Podobnika predsedniku Deželnega sveta Furlanije Julijske krajine Robertu Antonioneju*. Štev.: 009-01/89-1/78. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1997c. *Poročilo o obisku delegacije Državnega zbora pri slovenskem gospodarstvu v Furlaniji Julijski krajini 20. junija 1997*, 7. julij. Štev.: 007-05/90-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1997č. *Poročilo o srečanju Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu s predstavniki slovenske manjšine v Italiji v Trstu 17. oktobra 1997*, 20. november. Štev.: 007-05/90-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

- 1997d. *Zabeležka pogovora predsednika Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu Marijana Schiffrerja s predstavniki Stranke Slovenska skupnost Italije 2. julija 1997*, 16. julija. Štev.: 009-01/89-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1997e. *Zapisnik 6. redne seje Državnega zbora*, 11. september. Štev.: 009-01/89-1/73. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1997f. *Zapisnik 1. seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, 10. junij. Štev.: 0610-20/97-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1997g. *Zapisnik 9. seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, 18. december. Štev.: 0610-20/97-9. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998a. *Magnetogram 17. seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, 17. junij. Dostopno prek: <http://bit.ly/IRkNin> (18. april 2012).
- 1998b. *Magnetogram 19. izredne seje Državnega zbora*, 20.-22. januar, 27.-30. januar in 3.-4.2. februar. Dostopno prek: <http://bit.ly/IjMfTs> (17. april 2012).
- 1998c. *Pismo predsednika ZSO Marjana Sturma predsedniku Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu Marjanu Schiffrerju*. Štev.: 009-01/89-1/91. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998č. *Poročilo Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu o pogovoru s predstavniki Društva kulturni dom Pliberk 12. marca 1998*. Štev.: 007-05/90-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998d. *Poročilo Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu o srečanju s predstavniki slovenske manjšine na Koroškem v Celovcu 13. novembra 1997*. Štev.: 009-1/98-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998e. *Poročilo o obisku Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu pri slovenski manjšini na Madžarskem v Monoštru 4. februarja 1998*. Štev.: 007-05/90-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998f. *Poročilo o srečanju Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu s predstavniki Goske skupnosti Nadiških dolin in Zveze Slovencev Videmske pokrajine v Špetru 12. februarja 1998*. Štev.: 007-05/90-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998g. *Poročilo o pogovoru članov Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu s predstavniki Kulturnega društva Člen VII Potrna 27. marca 1998*. Štev.: 007-05/90-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998h. *Poročilo o srečanju predsednika Državnega zbora Janeza Podobnika in predsednika Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu s Slovenci v Kanalski dolini v Ukvah 3. decembra 1997*. Štev.: 009-01/89-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998i. *Poročilo predsednika Državnega zbora Janeza Podobnika s predsednikom Deželnege sveta Furlanije Julijske krajine Robertom Antonionejem v Trstu 4. decembra 1997*. Štev. 009-01/89-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

- 1998j. Predlog zakona o statusu Slovencev brez slovenskega državljanstva. V *Poročevalec* 80/1998 (24. december). Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- 1998k. *Zabeležka pogovora predsednika Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu Marijana Schiffrerja s predstavniki krovnih organizacij slovenske manjšine v Italiji* 26. januarja 1998. Štev.: 007-05/90-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998l. *Zabeležka pogovora predsednika Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu Marijana Schiffrerja s predstavniki Krščanske kulturne zveze* 27. maja 1998. Štev.: 007-05/90-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1998m. *Zapisnik 21. seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, 4. november. Štev.: 0610-20/97-21. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1999a. *Magnetogram 12. redne seje Državnega zbora*, 1. april. Dostopno prek: <http://bit.ly/IclGd> (4. april 2012).
- 1999b. *Mnenje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, 4. oktober. Štev.: 007-01/90-2/45. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1999c. *Mnenje Vlade Republike Slovenije o Predlogu deklaracije v zvezi s položajem slovenske manjšine v Italiji ter z uveljavljanjem njene zaščite*, 26. marec. Štev.: 009-01/89-1/103. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1999č. *Pismo Društva Edinost*, 24. marec. Štev.: 009-01/89-1/103. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1999d. *Poročilo Odbora za mednarodne odnose*, 10. november. Štev.: 007-01/90-2/45. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1999e. *Poročilo o obisku predstavnikov slovenskega kulturnega središča Planika iz Kanalske doline v Italiji v Ljubljani* 6. novembra 1998. Štev.: 007-05/90-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1999f. *Zahteva za sklic izredne seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, marec. Štev.: 009-01/89-1/103. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 1999g. *Zapisnik 27. seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, 19. marec. Štev.: 0610-20/97-27. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2000a. *Zapisnik 37. seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, 13. januar. Štev.: 0610-20/97-37. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2000b. *Zapisnik 124. seje Odbora za mednarodne odnose*, 6. marec. Štev.: 0611-06/97-124/2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2001a. *Magnetogram 1. seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu*, 11. april. Dostopno prek: <http://bit.ly/HUdHL8> (18. april 2012).
- 2001b. *Magnetogram Vseslovenskega srečanja ob 10. letnici samostojnosti Republike Slovenije*, 3. julij. Dostopno prek: <http://bit.ly/HwmFNY> (1. april 2012).

- 2001c. *Poročilo Odbora za mednarodne odnose k Predlogu Zakona o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti*, 20. december. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2001č. *Zapisnik 2. izredne seje Komisije za odnose s Slovence v zamejstvu in po svetu*, 25. julij. Štev.: 0610-20/01-2-i. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2001d. *Zapisnik 9. seje Komisije za odnose s Slovence v zamejstvu in po svetu*, 11. december. Štev.: 0610-20/01-9. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2001e. *Zapisnik 10. seje Komisije za odnose s Slovence v zamejstvu in po svetu*, 20. december. Štev.: 0610-20/01-10. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2002a. *Magnetogram 14. izredne seje Državnega zbora*, 15. februar. Dostopno prek: <http://bit.ly/HiPefe> (30. marec 2011).
- 2002b. *Magnetogram 28. izredne seje Odbora za zunanjo politiko*, 18. junij. Dostopno prek: <http://bit.ly/Y97pg9> (11. marec 2013).
- 2002c. *Magnetogram Posveta za pripravo predloga zakona o Slovencih, ki živijo izven meja Republike Slovenije*, 10. december. Dostopno prek: <http://bit.ly/IRrHEa> (18. april 2012).
- 2002č. *Magnetogram II. vseslovenskega srečanja*, 8. julij. Dostopno prek: <http://bit.ly/HcB1w8> (1. april 2012).
- 2002d. *Predlog zakona o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanost. V Poročevalec 1/2002* (9. januar). Štev.: 610-02/01-0029/1. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://bit.ly/Xt4tqG> (18. januar 2013).
- 2002e. *Zapisnik 3. izredne seje Komisije za odnose s Slovence v zamejstvu in po svetu*, 17. januar. Štev.: 0610-20/01-3-i. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2003a. *Magnetogram 2. delovnega sestanka Delovne skupine za pripravo predloga zakona o Slovencih, ki živijo izven meja Republike Slovenije Komisije za odnose z zamejskimi Slovenci in po svetu*, 20. maj. Dostopno prek: <http://bit.ly/IKUVlt> (18. april 2012).
- 2003b. *Magnetogram 25. redne seje Državnega zbora*, 23. april. Dostopno prek: <http://bit.ly/I0ftIk> (17. april 2012).
- 2003c. *Magnetogram III. vseslovenskega srečanja*, 8. julij. Dostopno prek: <http://bit.ly/H6IKx9> (1. april 2012).
- 2003č. *Pismo vodji Delegacije v parlamentarno Skupščino Sveta Evrope*, 24. januar. Štev.: 009-01/89-1/135. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2003d. *Poročilo o obisku Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu pri Slovencih na Hrvaškem od 21. do 23. oktobra*. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

- 2003e. *Poročilo o udeležbi podpredsednika Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu Jožeta Avšiča na delovnem obisku slovenskega gospodarstva v zamejstvu v Trstu 9. junija 2003.* Štev.: 007-05/90-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2003f. *Zapis pogovora članov Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu s predstavnikoma krovnih organizacij slovenske avtohtone manjšine v Avstriji Marjanom Sturmom (Zveza slovenskih organizacij) in Jožetom Wakounigom (Narodni svet koroških Slovencev), 27. junij.* Štev.: 007-05/90-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2004a. *Dodelitev Predloga zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja v obravnavo,* 16. junij. Štev.: 007-05/04-7/2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2004b. *Magnetogram 44. izredne seje Državnega zbora,* 7. maj. Dostopno prek: <http://bit.ly/I2OvzL> (18. april 2012).
- 2004c. *Magnetogram 13. nujne seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu,* 17. marec. Dostopno prek: <http://bit.ly/IRVzjJ> (18. april 2012).
- 2004č. *Magnetogram IV. vseslovenskega srečanja,* 8. julij. Dostopno prek: <http://bit.ly/H81RfT> (1. april 2012).
- 2004d. *Predlog zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci, ki živijo zunaj njenih meja (EPA 1249-III),* 8. april. Štev.: 007-05/04-0007/1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2004e. *Predlog zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (1313-III),* 23. junij. Štev.: 007-05/04-0007/2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2004f. *Predlog za uvrstitev zakona na sejo Državnega zbora, 4. junij; Dodelitev predloga zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja v obravnavo,* 11. junij; *Pismo prvopodpisanega predlagatelja Franca Pukšiča Kolegiju Državnega zbora,* 23. junij. Štev. 006-05/04-7/2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2004g. *Zahteva za sklic izredne seje Državnega zbora,* 22. april. Štev.: 007-05/04-7/1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2004h *Zapisnik 6. (korespondenčne) seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu,* 11.-13. maj 2004. Štev.: 0610-20/01-006/N. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.
- 2005a. *Magnetogram 12. redne seje Državnega zbora,* 20. december. Dostopno prek: <http://bit.ly/IMuBVp> (18. april 2012).
- 2005b. *Magnetogram V. vseslovenskega srečanja,* 7. julij. Dostopno prek: <http://bit.ly/H6J2Uz> (1. april 2012).
- 2005c. *Predlog Sklepa Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu 2005. V Magnetogram 3. redne seje Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu,* 19. oktober. Dostopno prek: <http://bit.ly/JAdrBr> (24. april 2012).

--- 2005č. *Predlog zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* (EPA 473-IV), 7. oktober. Štev.: 007-05/04-7/3. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2005d. *Predlog za sklic predstavitve mnenj*, 21. december. Štev.: 007-05/04-0007/0003. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2006a. *Amandmaji poslanske skupine LDS k Predlogu zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* (ZORSSZNM), 7. februar in 17. marec. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2006b. *Magnetogram 14. redne seje Državnega zbora*, 2. marec. Dostopno prek: <http://bit.ly/J4Vo1l> (18. april 2012).

--- 2006c. *Magnetogram 15. redne seje Državnega zbora*, 4. april. Dostopno prek: <http://bit.ly/JI6Iz1> (18. april 2012).

--- 2006č. *Magnetogram VI. vseslovenskega srečanja*, 6. julij. Dostopno prek: <http://bit.ly/HyVdug> (1. april 2012).

--- 2006d. *Poročilo o obisku Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu v Celovcu 15. novembra 2005*. Štev.: 009-01/89-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2006e. *Pregled sprejetih amandmajev in členov k Dopolnjenemu predlogu zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* (ZORSSZNM) - druga obravnava, 3. marec. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2006f. *Pregled sprejetih amandmajev k Predlogu zakona o odnosih republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* (ZORSSZNM) - druga obravnava na MTD, 20. februar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2006g. *Pregled sprejetih amandmajev k Predlogu zakona o odnosih republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* (ZORSSZNM) - tretja obravnava, 4. april. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2007. *Magnetogram VII. vseslovenskega srečanja*, 5. julij. Dostopno prek: <http://bit.ly/HKost7> (1. april 2012).

--- 2008. *Magnetogram VIII. vseslovenskega srečanja*, 3. julij. Dostopno prek: <http://bit.ly/HBuLCU> (1. april 2012).

--- 2011. *Odgovor na zahtevo za dostop do informacij javnega značaja*, 13. junij. Štev.: 010-01/11-3/11. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Ekéus, Rolf. 2001. *Sovereignty, responsibility, and national minorities*. Statement by OSCE Minorities Commissioner. Haag: Visoki komisar za narodne manjšine (26.10.). Dostopno prek: <http://www.osce.org/hcnm/53936> (31. januar 2012).

Enciklopedija Slovenije. 1993. 7. zvezek - XV. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Lantschner, Emma in Roberta Medda-Windischer. 2001. Protection of National Minorities through Bilateral Agreements in South-Eastern Europe. V *European Yearbook of Minority Issues* 1 (2001/2): 535-561. European Academy of Bozen/Bolzano - European Centre for Minority Issues. Dostopno prek: <http://bit.ly/11Q6q8s> (14. februar 2013).

European Commission for democracy through law. 2001. *Report on the Preferential Treatment of National Minorities by Their Kin-states*. Dostopno prek: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL\(2001\)097-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL(2001)097-e.aspx) (14. februar 2013).

Gál, Kinga. 1999. *Bilateral Agreements in Central and Eastern Europe: A New Inter-State Framework for Minority Protection?* Dostopno prek: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/19598/ipublicationdocument_singledocument/0c8cae75-e0ad-40a9-abec-6f5feec77747/en/working_paper_04.pdf (14. februar 2013).

Gantar, Pavel. 2010. Zborniku na pot. V *Prvih deset let - zbornik ob X. vseslovenskem srečanju*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

Gellner, Ernest. 1994, *Nations and nationalism*. Ithaca, N.Y. : Cornell University Press.

Grad, Franc. 1999. Posebnosti parlamentarnega sistema v naši ureditvi. V *Zbornik referatov, VI. dnevi slovenske uprave*: 17-33. Ljubljana: Visoka upravna šola.

Grafenauer, Bogo. 1987. *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj*. Ljubljana: Slovenska matica.

--- 1993. Slovenski zgodovinski prostor in država. *Nova revija* 12 (134-135): 167-187 [693-713].

Hornburg, Helge. 2006. Transnational Minority Protection in Central and Eastern Europe and European Community Law. V *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?*, ur. Osamu Ieda, 139-158. Sapporo: Slavic Research Center - Hokkaido University. Dostopno prek: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/09_hornburg.pdf (14. februar 2013)

Hribar, Tine. 1987. Slovenska državnost. *Nova revija* 6 (57): 3-29.

Hvalica, Ivo. 1998. Poslansko vprašanje v zvezi z vključitvijo slovenske manjšine v Italiji v gospodarsko sodelovanje. V *Poročevalec* 3/1999 (21. julij). Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

--- 1999. *Poslansko vprašanje v zvezi s predlogom deklaracije o položaju slovenske manjšine v Italiji in zahteva za razpravo o odgovoru*, 30. marec. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Jan, Zoltan. 1993. *Vprašanje v zvezi z odzivom Vlade Republike Slovenije na dekret Ministrstva za šolstvo Republike Italije glede priključitve slovenskega učiteljskega oz. pedagoškega liceja v Gorici klasičnemu liceju Primož Trubar*, 18. maj. Arhivska škatla DS I. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1994. *Vprašanje glede zaščite italijanskih šol s slovenskim učnim jezikom*, 14. september. Arhivska škatla DS II/A. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1995. *Pobuda v zvezi z odgovornostjo, da je prišlo do ukinitve oz. racionalizacije italijanskih državnih šol s slovenskim učnim jezikom*, 11. april. Arhivska škatla DS III/B. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2000. *Vprašanje v zvezi z ohranitvijo sedanjega obsega radijskih oddaj v slovenščini na postaji TRS*, 10. julij. Ljubljana: E-arhiv Državnega sveta Republike Slovenije.

Jelinčič, Zmago. 1994a. *Poslanska pobuda za prerazporeditev finančnih sredstev, namenjenih Zvezi slovenskih organizacij*, 28. januar. Arhivska škatla DZ IV. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1994b. *Poslansko dopolnilno vprašanje, glede odnosov z Republiko Hrvaško*, 22. september. Arhivska škatla DZ VI/B. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1994c. *Poslansko vprašanje glede uresničevanja Sporazuma o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko in Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republikii Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republikii Sloveniji*, 25. oktober. Arhivska škatla DZ V. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1995a. *Poslansko vprašanje o odnosu Vlade Republike Slovenije do Tržaške kreditne banke in do Slovencev v Italiji*, 5. oktober. Arhivska škatla DZ IX. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1995b. *Poslansko vprašanje v zvezi s slovensko manjšino na Hrvaškem*. Arhivska škatla DZ IX. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1996a. *Poslanska pobuda o zaščiti slovenske manjšine v Italiji*, 13. junij. Arhivska škatla DZ X/A. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1996b. *Poslansko vprašanje glede ukrepov za izboljšanje gospodarskega položaja slovenske manjšine v Italiji, Zmaga Jelinčiča*. 1. julij. Arhivska škatla DZ X/B. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1997a. *Poslansko vprašanje o ukinjanju slovenskih šol v Tržaški pokrajini*, 28. april. Arhivska škatla DZ XI. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1997b. *Poslanska pobuda za protest Vladi Republike Avstrije zaradi diskriminacije slovenskih otrok*, 23. september. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1997c. *Poslansko vprašanje v zvezi s hrvaško manjšino v Sloveniji*, 22. september. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1998. *Poslanska pobuda za ustanovitev dvojezičnega otroškega vrtca v Dobrli vasi*, 3. april. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1999. *Poslansko vprašanje v zvezi s slovensko manjšino na hrvaškem*, 7. oktober. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Jelinčič Plemeniti, Zmago. 2001a. *Poslansko vprašanje v zvezi s financiranjem radijskega programa za Slovence na Madžarskem*, 5. julij. Ljubljana: E-arhiv Državni zbor Republike Slovenije.

--- 2001b. *Poslansko vprašanje v zvezi z odnosi z Italijo in Avstrijo*, 24. julij. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2004. *Poslansko vprašanje v zvezi z zaščito slovenske manjšine v Avstriji*, 19. februar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2005. *Poslanska pobuda za spoštovanje pravic slovenske manjšine v Avstriji*, 13. januar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Jeraj, Jožef. 2003. *Pobuda glede organiziranosti slovenske manjšine v Republiki Avstriji*, 1. julij. Ljubljana: E-arhiv Državnega sveta Republike Slovenije.

--- 2004. *Vprašanje glede izločitev Trsta in Gorice iz področja, kjer se uveljavljajo ukrepi zaščitnega zakona za Slovence v Italiji*, 20. januar. Ljubljana: E-arhiv Državnega sveta Republike Slovenije.

--- 2005. *Pobuda v zvezi z odstranitvijo vodje Biroja za slovensko narodno skupnost pri Vladi Zvezne dežele Koroške*, 14. marec. Ljubljana: E-arhiv Državnega sveta Republike Slovenije.

Jesih, Boris 2004. Slovenska narodna manjšina v Republiki Avstriji. Kratek prezez zgodovinskega razvoja in oznaka trenutnega položaja. V *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, ur. Dušan Nečak, Božo Repe, Peter Vodopivec, Boris Jesih in Ksenija Škrilec, 269-304. Ljubljana: Oddelek za zgodovino FF.

Juri, Aurelio 2002. *Poslansko vprašanje v zvezi z izvajanjem zaščitnega zakona slovenske narodne skupnosti v Italiji*, 19. februar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2005. *Poslansko vprašanje glede ukrepov za zaščito slovenske narodne skupnosti v Trstu pri pravilnem zapisu njihovih imen in priimkov na elektronski osebni izkaznici*, 23. avgust. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: FDV.

Kántor, Zoltan 2006: The Concept of Nation in the Central and East European 'Status Law'. V *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship*, ur. Osamu Ieda, 37-51. Sapporo: Slavic Research Center. Dostopno prek: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/03_kantor.pdf (14. februar 2013).

--- 2007. Nationalizing Minorities and Homeland Politics. *Treaties and Documents* 32: 156-185.

Kardos, Gabor. 2006. Role for the Kin-states? V *Beyond sovereignty : from status law to transnational citizenship?*, ur. Osamu Ieda, 127-137. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University. Dostopno prek: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/08_kardos.pdf (14. februar 2013).

Keating, Michael. 2007. Beyond sovereignty. Accommodating nations in the European commonwealth / Onkraj suverenosti. "Zadovoljitev" narodov v evropski zvezi držav. *Razprave in gradivo* 52: 38-69.

Klemenčič, Matjaž. 2006. Raziskave na področju slovenskega narodnega vprašanja v Sloveniji po letu 1990. *Razprave in gradivo* 50-51: 36-59.

--- 2008. Ideja Zedinjene Slovenije do vstopa Slovenije v šengenski prostor in položaj Slovencev v sosednjih državah. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 79 (1/2): 54-70.

Komac, Miran. 1995. Levo in desno med goriškimi Slovenci. *Pretoki* 1/2: 7-30. Gorica: Kulturna zadruga Maja.

--- 1999. *Kdo je "matica"?* *Razgledi* (10. november): 3. Ljubljana: Delo.

--- 2002a. Narodne manjšine in nacionalni interes. *Teorija in praksa* 39 (4): 588-599.

--- 2002b. Politika in narodne manjšine. V *Slovenski kulturni prostor danes: Znanstveni posvet o pomenu preučevanja narodnih manjšin in Znanstveni posvet slovenski kulturni prostor danes* Ljubljana: Odbor SAZU za preučevanje narodnih manjšin, INV in ZRS Koper.

--- 2009. *Minister vs. direktor; različne obravnave manjšin v Sloveniji in izven meja Republike Slovenije*. Prispevek predstavljen na okrogli mizi Položaj manjšin v Sloveniji ter Slovencev izve meja Republike Slovenije, 16. junija na Brdu pri Kranju.

Konieczna, Joanna. 2004. *Minority Issues*. Dostopno prek: <http://www.batory.org.pl/doc/k2.pdf> (11. november 2010).

Kosin, Marko. 2000. *Začetki slovenske diplomacije z Italijo 1991-1996*. Ljubljana: FDV.

Kralj, Ana in Tanja Rener. 2010. Meja kot razlika, metafora in diskurz. *Teorija in praksa* 47 (2/3): 509-532.

Kristen, samo. 2004. Specialistično preučevanje zakonsko zaščitene narodnostnih manjšin v Sloveniji do obdobja državne osamosvojitve. *Zgodovinski pregled. Razprave in gradivo* 45: 40-81.

Kršinar, Igor. 2010. Zamejska hobotnica. *Reporter*, 10. februar. Dostopno prek: <http://www.reporter.si/node/2684> (26. julij 2011).

Kržišnik-Bukić, Vera 2006. O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdaj do danes. V *Slovenci na Hrvaškem - dediščina in sedanost*, ur. Katalin Munda Hirnök in Mojca Ravnik, 15-87. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

--- 2007. Terminološke dileme ob vsebinski aplikaciji atributov narodni in nacionalni v povezavi s sintagmo slovenska identiteta. *Anthropos* 39 (3-4): 205-221.

Kužnik, Rafael. 1999. *Poslansko vprašanje glede uporabe slovenskega jezika na ozemlju Italije z dvojezičnim statusom*, 1. julij. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Lavtižar Bebler, Darja. 2000. *Poslansko vprašanje v zvezi z odnosom Avstrije do spoštovanja pravic narodnostnih manjšin*, 13. september. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Lorenčič, Aleksander. 2011. Vojmir Tavčar: Polom. Tržaška kreditna banka – Zgodba o uspehu z žalostnim koncem. *Prispevki za novejšo zgodovino* (2): 188-192.

Lubej, Saša Banjanac. 2004. Preko združene Evrope do zedinjene Slovenije. *Ljubljanski Žurnal* (5. marec).

Melik, Vasilij. 1995. Slovenski državnopravni programi 1848-1918. V *Slovenci in država*, ur. Bogo Grafenauer, 67-72. Ljubljana: SAZU.

Mozetič, Miroslav. 1997. *Poslansko vprašanje v zvezi z objavo dokumenta v glasilu Slovenski vestnik z dne 15. maja 1999*, 29. maj. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Mulec, Beda, ur. 2000. *Slovenci v zamejstvu in po svetu*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

--- 2004. *Slovenci v zamejstvu in po svetu*, Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

Nečak, Dušan. 2006. Stanje in perspektive raziskovanja etničnosti in manjšin v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 50-51: 20-29.

Novak, Anton. 2005. *Pravno varstvo slovenske manjšine v Avstriji v luči novejšega mednarodnopravnega manjšinskega varstva*. Celovec: Mohorjeva družba.

Odlok o dopolnitvi odloka o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov Državnega zbora. Ur. l. RS 66/2000 (26. julij 2000).

Odlok o organizaciji in delovnem področju Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Ur. l. RS 60/2006 (9. junij 2006).

Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov Državnega zbora (OdUNKO-A). Ur. l. RS 29/1997 (23. maj 1997).

Odlok o spremembah Odloka o ustanovitvi Odbora Državnega zbora Republike Slovenije za zunanjo politiko. Ur. l. RS 24/2001 (5. april 2001).

Odlok o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov Državnega zbora Republike Slovenije. Ur. l. RS 12/1993 (5. marec 1993).

OSCE High Commissioner on National Minorities. 2008. *The Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations & Explanatory Note*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/hcnm/33633> (14. februar 2013).

Pahor, Borut. 1997. *Poslansko vprašanje in pobuda v zvezi z uveljavljanjem slovenskega nasledstva avstrijske državne pogodbe (ADP,1955)*, 21. november. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2000a. *Poslansko vprašanje v zvezi z domnevnim obiskom predsednika vlade dr. Janeza Drnovška s predsednikom svobodnjaške stranke v Avstriji Jörgom Haiderjem*, 9. februar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2000b. *Poslanska pobuda za sprejem zaščitne zakonodaje za Slovence v italijanskem parlamentu*, 22. februar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Pajnič, Katarina. 2006. *Struktura in položaj Slovencev na Hrvaškem*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, FF.

Peršak, Anton. 1994. *Poslanska pobuda za ustanovitev skupne komisije oziroma delovne skupine za sodelovanje s slovensko manjšino v Italiji in za državno podporo za odprtje stalnega dopisništva STA v Italiji, kjer živijo pripadniki slovenske manjšine*, 7. julij. Arhivska škatla DZ VI/B. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1995. *Poslanska pobuda, da se pripravi celovita informacija o slovenskih manjšinah v drugih državah*, 31. maj. Arhivska škatla DZ VIII. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Pečan, Breda. 1995. *Poslansko vprašanje glede vidnosti RTV Koper – Capodistria in TV Slovenija 1 v Italiji*, 29. marec. Arhivska škatla DZ VII. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Petrič, Ernest. 1996. Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa* 33 (6): 876-897.

Pleterski, Janko. 1995. Pravica in moč v porajanje slovenske državnosti. V *Slovenci in država*, ur. Bogo Grafenauer, 11-20. Ljubljana: SAZU.

Podobnik, Janez. 2001. *Poslansko vprašanje o programih za skladnejši regionalni razvoj*, 23. oktober. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Poljšak, Marijan. 1994. *Poslansko vprašanje v zvezi s številom Slovencev na Hrvaškem*, 27. maj. Arhivska škatla DZ VI/B. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Pojbič, Jože, Zdenka Lindič Dragaš, Ivan Gerenčer in Boris Šuligoj. 2009. V hrvaških rokah 1318 hektarov slovenskega ozemlja? *Delo*, 22. november. Dostopno : <http://www.delo.si/novice/slovenija/v-hrvaskih-rokah-1318-hektarov-slovenskega-ozemlja.html> (14. februar 2013).

Potrata, Majda. 2002. *Poslansko vprašanje v zvezi z uveljavljanjem pravic slovenske manjšine v Italiji*, 22. januar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Pozsonec, Maria. 1995. *Poslansko vprašanje glede radijskega programa za Slovence na Madžarskem*, 12. maj. Arhivska škatla DZ VIII. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Potič, Zoran. 2005. Odhaja zaradi Rupla. *Večer* (22. julij).

Proračun Republike Slovenije za leto 1995. Ur. l. RS 40/1995 (13. julij 1995).

Proračun Republike Slovenije za leto 2005 (DP2005). Ur. l. RS 130/2003 (23. december 2003).

Proračun Republike Slovenije za leto 2006 (DP2006). Ur. l. RS 116/2005 (22. december 2005).

Prunk, Janko. 1986. *Slovenski narodni program*. Ljubljana: Društvo 2000.

--- 2000. Zedinjena Slovenija, bistvo slovenskega narodnopolitičnega programa. 2000 127/128: 13-25.

Ragin, Charles C. 2007. *Družboslovno raziskovanje: enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: FDV.

Razglas državljanom Republike Slovenije. Ur. l. RS 44/1990 (6. december 1990).

Resolucija o položaju slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije, Ur. l. RS 35/1996 (5. julij 1996).

Ribičič, Ciril. 1997. Ustavnopравни položaj in medsebojna razmerja med Državnim zborom, Državnim svetom in Vlado v zakonodajnem postopku. V *III. strokovno srečanje pravnikov s področja javnega prava*, 135-149. Ljubljana: Inštitut za javno upravo.

Rizman, Rudi. 2005. Globalizacija in nacionalna država - razsežnosti in paradoksi njunega medsebojnega razmerja. *Teorija in praksa* 42 (4-5): 576-593.

Roter, Petra. 2008. Spreminjajoči se pomen vsebine kriterijev opredeljevanja (narodnih) manjšin. *Razprave in gradivo* 56-57: 34-68.

--- 2009. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Schiffner, Marijan. 1997. *Poslansko vprašanje v zvezi imenovanjem ter delom ministra brez listnice, ki bi sodeloval s slovenskimi manjšinami v zamejstvu ter s Slovenci po svetu*, 26. marec. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1999a. *Poslansko vprašanje v zvezi s sodelovanjem medresorske komisije za gospodarsko sodelovanje z avtohtonimi slovenskimi manjšinami*, 23. julij. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1999b. *Poslansko vprašanje v zvezi z radio-televizijskim pokrivanjem na območjih v sosednji državi, kjer živi slovenska avtohtona manjšina*, 16. november. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2000. *Poslansko vprašanje v zvezi z resolucijo o položaju slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah*, 25. januar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Simčič, Marjana. 2004. *Vloga italijanske diplomacije pri vključevanju Slovenije v Evropsko unijo*. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FDV.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2005. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Skupščina Republike Slovenije. 1991a. *Beležka o pogovoru s predstavniki organizacij koroških Slovencev v Skupščini Republike Slovenije 18. marca 1991*. Štev.: 009-01/89-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1991b. *Magnetogram 31. redne seje Družbenopolitičnega zbora*, 23. december. Štev.: 0640-0031. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1991c. *Osnutek memoranduma o soglasju med Hrvaško, Italijo in Slovenijo o zaščiti italijanske manjšine na Hrvaškem in Sloveniji*. Štev.: 009/-01/90-3/9. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1991č. *Poročilo o obisku delegacije Skupščine Republike Slovenije pri Deželnem zboru Koroške v Celovcu 19. marca*. Štev.: 020-02/90-20. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1991d. *Stališče Komisije za mednarodne odnose glede temeljev strategije zunanje politike Republike Slovenije*. V *Zapisnik 18. seje Komisije za mednarodne odnose*, 19. april. Štev.: 0610-01/90-18. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992a. *Magnetogram 67. seje Komisije za mednarodne odnose*, 13. april. Štev.: 0610-01/90-67. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992b. *Osnutek bilateralnega memoranduma med Italijo in Slovenijo o zaščiti slovenske manjšine v Italiji*. Štev.: 009/-01/90-3/9. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992c. *Pismo ministra za Slovence po svetu in narodnosti v Sloveniji Janeza Dularja predsedniku Komisije za mednarodne odnose*. Štev.: 411-01/91-2. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992č. *Pismo predsednika ZSO Marjana Sturma predsedniku zunanjepolitičnega odbora Skupščine Republike Slovenije Matjažu Šinkovcu*. Štev.: 009-01/98-1/5-1. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992d. *Poročilo obiska delegacije Skupščine Republike Slovenije pod vodstvom dr. Franceta Bučarja na Madžarskem 7. in 8. maja 1992*. Štev.: 020-02/90-20. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992e. *Sklepi in stališča Komisije za mednarodne odnose o aktualnem položaju Slovencev v Republiki Italiji s posebnim ozirom na predlog novega deželnega volilnega zakona*. V *Zapisnik 80. seje Komisije za mednarodne odnose*, 14. julij. Štev.: 009-01/89-1/7. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992f. *Stališča in sklepi Skupščine Republike Slovenije o zunanjepolitičnih aktivnostih po mednarodnem priznanju*. V *Zapisnik 36. seje Druženopolitičnega zbora*, 22. april; *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve za leto 1991 in Elementi za zunanjepolitično dejavnost po mednarodnem priznanju*. Štev.: 007-01/90-2/9, 0640-00/90-36. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992g. *Utemeljitev predloga za odložitev sprejema posebne izjave Predsedstva Republike Slovenije, Skupščine Republike Slovenije in Vlade Republike Slovenije o varstvu narodnih manjšin*, 18. januar. Štev.: 0610-01/90-53. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992h. *Zapisnik 50. seje Komisije za mednarodne odnose*, 9. januar. Štev.: 0610-01/90-50. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992i. *Zapisnik 51. seje Komisije za mednarodne odnose*, 13. januar. Štev.: 0610-01/90-51. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 1992j. *Zapisnik 52. in 53. seje Komisije za mednarodne odnose*, 14. januar. Štev.: 0610-01/90-52-53. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Smith, Anthony D. 1988. *The ethnic origins of nations*. New York: Basil Blackwell.

Sólyom, László. 2004. What Did the Venice Commission Actually Say? V *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*, ur. Zoltán Kántor, Balázs Majtényi, Osamu Ieda, Balázs Vizi in Iván Halász, 356-370. Sapporo: Slavic Research Center. Dostopno prek: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/chapter14.pdf (14. februar 2013).

Spremembe in dopolnitve Poslovnika državnega zbora (PoDZ-1B), Ur. l. RS 64/2007 (16. julij 2007).

Stamatopoulou, Elsa. 2002. Protection of national minorities and kin-states: an international perspective. V *The protection of national minorities by their kin-State. European Commission For Democracy Through Law*. Dostopno prek: http://books.google.si/books?id=bROQZazNy-UC&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (14. februar 2013).

Škrli, Robert. 2005. V krempljih birokracije. *Primorske novice* (14. oktober).

Škrli, Robert. 2011. Pogovor z Vojmirjem Tavčarjem. *Primorske novice*, 18. junij. Dostopno prek: <http://www.primorske.si/Priloge/7--Val/Pogovor-z-Vojmirjem-Tavcarjem-avtorjem-knjige-Polo.aspx> (14. februar 2013).

Šumi, Irena. 2003. Kanalska dolina: Identitetne politike med slovensko govorečimi v Italiji. V *Historični seminar* 4, ur. Metoda Kokole, Vojislav Likar in Peter Weiss, 35-58. Ljubljana: ZRC SAZU. Dostopno prek: <http://bit.ly/Wc8aaa> (26. februar 2013).

Šturm Kocjan, Jadranka. 1994. *Poslansko vprašanje glede kriterijev za uresničitev sklepov, ki jih je k Proračunu za leto 1994 na 21. seji 6.5.1994 sprejel Državni zbor Republike Slovenije*, 25. oktober. Arhivska škatla DZ V. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Tanko, Jože, 2004. *Poslansko vprašanje o višini sredstev za narodnostne manjšine ter Slovence v zamejstvu in po svetu*, 26. januar. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Terčon, Davorin. 2005. *Poslansko vprašanje o ukrepih za izboljšanje položaja slovenske skupnosti v Italiji*, 6. julij. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Tkalec, Vladimir. 1996. *Pobuda v zvezi z ukrepi italijanskih šolskih oblasti v šolski mreži slovenske narodne skupnosti v Furlaniji Julijski krajini*, 3. april. Arhivska škatla DS III/A. Ljubljana: Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Tratnik, Ksenja. 2006. *Bilateralna vs. multilateralna diplomacija na primerih odnosov Slovenija-Italija in Slovenija-Hrvaška*. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FDV.

Troha, Nevenka. 2004. Položaj slovenske narodne skupnosti v Italiji in italijanske v Sloveniji med letoma 1954 in 1990. V *Na oni strani meje*, ur. Gorazd Bajc, 141-166. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko

Turner, Nicholas in Nanako Otsuki. 2010. The Responsibility to Protect Minorities and the Problem of the Kin-State. V *Policy brief* 2. Tokio: United Nations University. Dostopno prek: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/115303/ipublicationdocument_singledocument/522f5839-2c2f-4667-bf90-83588339f664/en/UNU_PolicyBrief_10-02.pdf (14. februar 2013).

Udrea, Andreea Monica. 2010. *Culture, History, and A Kin-State's Obligations: A Liberal Evaluation of the Hungarian Status Law*. London: University College London.

Urbančič, Ivan. 1987. Jugoslovanska "nacionalistična kriza" in Slovenci v perspektivi konca nacije. *Nova revija* VI (57): 30-56.

Ustava Republike Slovenije. Ur. l. RS 33/1991 (28. december 1991).

Ustava Socialistične Republike Slovenije. 1974. Ljubljana: Uradni list SRS.

Ustavni amandmaji k Ustavi Socialistične Republike Slovenije. Ur. l. SRS 8/1990 (16. marec 1991).

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina. Narodne novine 155/2002 (19. december 2002).

Veliki slovar tujk. 2006. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Valentin, Hellwig. 2006. Funkcija kulture v čezmejnem sodelovanju v prostoru Alpe-Jadran. Ljubljana. *Razprave in gradivo* 48/49: 282-291.

Vlada Republike Slovenije. 2004. *Mnenje k Predlogu zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci, ki živijo zunaj njenih meja* (EPA 1249-III), prva obravnava, 6. junij. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Vodopivec, Franc. 2001. *Vprašanje glede izjave predsednika Republike Slovenije o zakonu o varstvu slovenske manjšine v Italiji*, 3. oktober. Ljubljana: E-arhiv Državnega sveta Republike Slovenije.

Uredba o ratifikaciji sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado italijanske republike. Ur. l. RS 49/2002 (5. junij 2002).

Volk, Sandi. 2004. Slovenci v Italiji od mirovne pogodbe do Londonskega sporazuma. V *Na oni strani meje*, ur. Gorazd Bajc, 125-140. Koper: Univerza na Primorskem, ZRS Koper in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Vollebaek, Knut. 2009. *National Minority Issues and European Security*. Statement by OSCE Minorities Commissioner. Haag: Visoki komisar za narodne manjšine (20. oktober). Dostopno prek: <http://www.osce.org/hcnm/41828> (9. marec 2012).

Zagorac, Boštjan. 2006a. *Poslansko vprašanje v zvezi z odnosi Slovenije z Avstrijo*, 4. maj. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2006b. *Poslansko vprašanje v zvezi z dogodki na avstrijskem Koroškem*, 5. september. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

--- 2006c. *Poslansko vprašanje glede pravic za slovensko manjšino na Avstrijskem Koroškem*, 2. oktober. Ljubljana: E-arhiv Državnega zbora Republike Slovenije.

Zajc, Drago. 2000. *Parlamentarno odločanje : (re)parlamentarizacija v Srednji in Vzhodni Evropi : funkcije novih parlamentov*. Ljubljana: FDV.

--- 2004. *Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: FDV.

Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM). Ur. l. RS 43/2006 (21. april 2006).

Zakon o proračunu Republike Slovenije za leto 1992 (ZIPro). Ur. l. RS. 16/1992 (31. marec 1992).

Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (MELRJ). Ur. l. RS-MP 17/2000 (4. avgust 2000); in spremembe (MELRJ-A) Ur. l. RS-MP 7/2007 (21. maj 2007).

Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (MKUNM). Ur. l. RS, 20/1998 (13. marec 1998).

Zakon o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko (BHUIKZ). Ur. l. RS 23/1993 (7. maj 1993).

Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti (BATKIZ). Ur. l. RS št. 20/2002 (8. marec 2002).

Zakon o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške (BHRSKUI). Ur. l. RS 15/1994 (18. avgust 1994).

Zakon o ratifikaciji Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republikii Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republikii Sloveniji (BHUNS). Ur. l. RS 23/1993 (7. maj 1993).

Zakon o zagotavljanju vidnosti in slišnosti programov RTV Slovenija in lokalnih nekomercialnih programov na območjih, kjer živi slovenska narodna manjšina. Ur. l. RS 70/2000 (8. avgust 2000).

Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ-1-UPB1). Ur. l. RS 113/2003 (20. november 2003).

Zelnik, Damijana. 1993. *Slovenska politična načela do italijanske in madžarske narodne manjšine po letu 1945*. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FF.

Zupančič, Jernej. 2000. Slovenci na Madžarskem. *Razprave in gradivo* (36/37): 125-143.

--- 2002. Narodne manjšine – dejavnik povezovanja in konfliktov v državah tranzicije. *Dela* 18: 299-315.

--- 2010. O konceptu globaliziranega slovenstva in skupni slovenski kulturni prostor v informacijski dobi. V *Prvih deset let*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

Zveza Slovenskih organizacij o spomenici avstrijskih narodnih skupnosti. 1997. *STA*, 8. julij. Dostopno prek: <http://www.sta.si/vest.php?s=s&id=288304> (11. marec 2012).

Žagar, Mitja. 1993. A contribution to an "Ethnic glossary". *Razprave in gradivo* (28): 155-169.

--- 1995. Ali so Slovenci na Hrvaškem narodna manjšina: splošna terminološka vprašanja in pravna zaščita, V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 323-353. Ljubljana: INV.

--- 2003. Tradicionalne kolektivne identitete v Evropi, oblikovanje skupnih evropskih identitet in reforma Evropske unije. V *Prihodnost Evropske unije*, ur. Slavko Gaber, Zlatko Šabič in Mitja Žagar, 124-44. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.

Weber, Renate. 2004. The Kin-State and Its Minorities: Which European Standards? The Hungarian Status Law: Its Antecedents and Consequences. V *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*, ur. Zoltán Kántor, Balázs Majtényi, Osamu Ieda, Balázs Vizi in Iván Halász, 350-364. Sapporo: Slavic Research Center. Dostopno prek: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/chapter13.pdf (14. februar 2013).